І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК 359.09

Смирнов Ігор Георгійович,
доктор географічних наук, професор

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

ЛОГІСТИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО ПРОСТОРУ (НА ПРИКЛАДІ САКРАЛЬНОГО ТУРИЗМУ)

Мета. Розкрити важливість, сутність та різні підходи до ефективної логістичної організації туристичного простору великого міста (на прикладі Львова та Києва) та на прикладі сакрального туризму.

Методика. У дослідженні застосовано авторську методику дослідження та оптимізації логістичної організації туристичного простору великого міста (на прикладі Львова та Києва) та на прикладі сакрального туризму на засадах сталого розвитку. Основні положення цієї методики: географічна та логістична ідентифікація ресурсної бази туризму; логістичне планування туристопотоків та визначення їхніх потреб; логістичне проектування туристичної інфраструктури; логістичне проектування ланцюжків поставок туристичної інфраструктури.

Результати. Визначено маркетинговий та логістичний складники ефективної організації туристичного простору на прикладі Львова та Києва та на прикладі сакрального туризму, розкрито досвід Львова з успішного просування бренду цього міста на міжнародному та внутрішньому туристичних ринках, запропоновано заходи з регулювання та розподілу туристичних потоків у центральних частинах міста у Львові та Києві, а також заходи з забезпечення сталого розвитку сакрального туризму в Україні.

Наукова новизна. Вперше розглянуто проблему ефктивної логістичної організації туристичного простору великого міста на засадах сталого розвитку туризму на прикладі Львова та Києва та на прикладі сакрального туризму.

Практична значимість. Полягає у застосуванні теоретичних положень з ефктивної логістичної організації туристичного простору великого міста на засадах сталого розвитку туризму на прикладі Львова та Києва та на прикладі сакрального туризму до практики забезпечення сталого розввитку туризму у центральних частинах великих міст шляхом регулювання та деконцентрації туристичних потоків іноземних та вітчизняних відвідувачів.

Ключові слова: туристичний простір, сакральний туризм, логістична організація, логістичне проектування, інфраструктура туризму.

УДК 359.09

Смирнов Игорь Георгиевич,
доктор географических наук, профессор

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина
e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

ЛОГИСТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭФФЕКТИВНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИСТИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА (НА ПРИМЕРЕ САКРАЛЬНОГО ТУРИЗМА)

Цель. Раскрыть важность, сущность и различные подходы к эффективной логистической организации туристического пространства большого города (на примере Львова и Киева) и на примере сакрального туризма.

Методика. В исследовании применена авторская методика исследования и оптимизации логистической организации туристического пространства большого города (на примере Львова и Киева) и на примере сакрального туризма на принципах устойчивого развития. Основные положения этой методики: географическая и логистическая идентификация ресурсной базы туризма; логистическое планирование туристопотоков и определение их потребностей; логистическое проектирование туристической инфраструктуры; логистическое проектирование цепочек поставок туристической инфраструктуры.

Результаты. Определены маркетинговая и логистическая составляющие эффективной организации туристического пространства на примере Львова и Киева и на примере сакрального туризма, раскрыто опыт Львова в успешном продвижении бренда этого города на международном и внутреннем туристических рынках, предложены меры по регулированию и распределению туристических потоков в центральных частях города во Львове и Киеве, а также меры по обеспечению устойчивого развития сакрального туризма в Украине.

Научная новизна. Впервые рассмотрена проблема эффективной логистической организации туристического пространства большого города на принципах устойчивого развития туризма на примере Львова и Киева и на примере сакрального туризма. Практическая значимость. Заключается в применении теоретических положений по эффективной логистической организации туристического пространства большого города на принципах устойчивого развития туризма на примере Львова и Киева и на примере сакрального туризма к практике обеспечения устойчивого развития туризма в центральных частях крупных городов путем регулирования и деконцентрации туристических потоков иностранных и отечественных посетителей.

Ключевые слова: туристическое пространство, сакральный туризм, логистическая организация, логистическое проектирование, инфраструктура туризма.

УДК 359.09

Smyrnov Igor Georgiyovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net

LOGISTICAL BASIS OF TOURIST SPACE EFFECTIVE ORGANIZATION (CASE OF SACRAL TOURISM)

Goal. To expand the importance, nature and different approaches to efficient logistics organization of big city tourist area (on example of Lviv and Kyiv) and case of sacral tourism.

Method. The study uses the author's method of logistical investigation and optimization of tourism space in a big city (example of Lviv and Kyiv) and case of sacral tourism based on sustainable development. The main provisions of this technique: the geographical and logistical identification of tourism resource base; logistical planning of tourist flows and defining of their needs; logistical design of tourist infrastructure; logistical design of tourist infrastructure supply chains.

Results. Determined marketing and logistics components of effective organization of the tourist area on the example of Lviv and Kyiv and case of sacral tourism. Disclosed experience of Lviv on a successful city branding on the international and domestic travel markets, proposed measures to regulate and redistribution of tourist flows in central parts of

Lviv and Kyiv, as well as measures to ensure the sustainable development of sacred tourism in Ukraine.

Scientific novelty. Shown for the first time the problem of effective logistical organization of travel space in great city on the principles of sustainable tourism development on the example of Lviv and Kyiv and the case of sacral tourism.

The practical significance. It consists in applying theoretical positions of effective logistical organization of the tourist area in a big city on the principles of sustainable tourism on example of Lviv and Kyiv and the case of sacral tourism to practice of sustainable tourism development in the central parts of major cities by regulation and de-concentration of tourist flows of foreign and domestic visitors.

Keywords: tourism space, sacral tourism, logistical organization, logistical planning, tourism infrastructure.

Постановка наукової проблеми. Нині стало звично говорити про кризовий стан туристичної галузі в Україні (з відомих причин), зменшення туристопотоків, скорочення чисельності та доходів турфірм тощо. Особливо наголошується на зменшені кількості туристів, зокрема, іноземців, які в'їжджають в Україну з метою відвідання найбільших міст – Києва, Харкова, Одеси тощо. Так, по Києву наводиться цифра зменшення туристопотоку за 2015 р. – 40%. Але не всі міста України зазнають втрат туристів у нинішні складні часи. На цьому фоні виділяється Львів, який переживає нині збільшення туристопотоку не тільки українських, але й іноземних туристів. Львів у своєму туристичному розвитку навчився робити з проблем переваги, які приваблюють до нього все більше туристів. Це такий практичний «city brending» (англ. – брендинг міста), який включає у Львові використання тих можливостей для розвитку туризму, які з'явились у цього міста останнім часом. Так, це відноситься до міжнародних футбольних матчів, які команда «Шахтар» (Донецьк) проводить на львівському стадіоні «Арена Львів». Кожний такий матч супроводжується приїздом до Львова футбольних вболівальників з відповідних країн (Австрії, Туреччини, Словенії тощо). Вони заповнюють львівські готелі, ресторани, кав'ярні – відповідно місто на цьому заробляє. Нині серед туристів стало модно відвідувати не тільки львівські кав'ярні, але й львівські театри, де показують п'єси актуальної патріотичної тематики (зокрема, їхніми героями є учасники АТО, ставлять соціальні опери (вперше в Україні) тощо. А це вже інший, вищий рівень культури Львова, з яким знайомляться туристи.

Недарма у 2015 р. Львів визнано однією з «літературних столиць Європи», що знову ж таки сприятиме збільшенню туристичних прибуттів до міста. При цьому комісія Творчої мережі міст (Creative Cities Network) ЮНЕСКО обирала лідерів з 33 країн світу у семи номінаціях: мистецтво, дизайн, кіно, кулінарія, медійна справа, музика та література. Останню з них і дістав Львів у конкуренції з Багдадом (Ірак), Барселоною (Іспанія), Любляною (Словенія), Монтевідео (Уругвай), Ноттінгемом (Великобританія), Обідушем (Португалія), Тарту (Естонія) та Ульяновськом (Росія). Львів був єдиним українським містом, який потрапив до переліку претендентів. Отримати статус «Міста літератури»

Львову вдалося з другої спроби. Заявку вже подавали у 2014 р., але тоді було багато недоліків. Головні критерії при відборі – якість освітніх програм, наявність літературних та культурних подій, якісна робота бібліотек та книгарень, розвиток літературного туризму. Ініціатором участі Львова у програмі «Міста літератури» ЮНЕСКО став Форум видавців. Грошей за цей статус місто не отримає, натомість дістане доступ до мережі міст «Creative Cities Network», а це означає додаткові можливості для розвитку туризму, додаткові інвестиції, створення нових робочих місць, так що тепер завдання міської влади Львова – зуміти правильно використати ці бонуси. Також гарно себе зарекомендував у Львові проект «Ніч у Львові», який здійснюється за підтримки одного з найбільших банків України «Кредобанк». Цей проект приваблює не лише гостей з інших міст, а й допомагає корінним львів'янам побачити рідне місто з іншого боку, відкрити для себе нові цікаві місця чи навіть звичні локації побачити абсолютно по-новому, як - от банківське відділення у якості концертного майданчику. У 2015 р. в рамках проекту відбулося більш як 100 різноманітних екскурсій та вистав. Двері для нічних відвідувачів вперше відкрили всі відділення Національного музею Андрея Шептицького, таємничі підземелля театру ім. Лесі Українки, підвали та дворик львівської Ратуші та інші цікаві і подекуди містичні локації старого Львова. «Ніч у Львові» уже стала настільки популярною, що на певній екскурсії доводилось займати чергу заздалегідь. За даними відділу промоції Львівської міської ради заходи тільки зимової «Ночі у Львові» відвідало понад 10 тис. львів'ян та гостей міста [13].

На час туристичного міжсезоння, який припадає на лютий-березень, Львів пропонує для туристів пільгові путівки під гаслом «Львів за півціни» (тижневий тур на двох осіб за ціною одноосібного); на туристичне свято перетворюється день Святого Валентина (14 лютого); проводяться вже традиційні фестивалі шоколаду, пива, тістечок «по-львівські» тощо. В результаті такої маркетингової активності Львів відчуває вже не нестачу, а надмір туристів, особливо в центральній частині міста, зокрема, площі Ринок. Перевантаження міста туристами – це теж проблема, оскільки викликає надмірну концентрацію туристів, погіршення екскурсійного обслуговування, зниження рівня готельно-ресторанних послуг тощо. Вирішити ці труднощі допомагає застосування логістичного підходу до ефективної організації туристичного простору міста. Це розуміння відчувається на рівні відділу туризму ЛДМА, де намагаються не просто фіксувати стан та проблеми туризму у місті, а управляти розвитком туризму на засадах сталого розвитку, аналізувати та регулювати туристопотоки, складати туристичний календар подій у місті на рік, всіляко приваблювати туристів та екскурсантів – як з України, так і з-за закордону тощо. Отже, логістичний чинник виступає важливим важелем сталого розвитку туристичної галузі у Львові, Києві, Харкові та в інших

великих та малих містах України, які є значними туристичними центрами, що потребує його (чинника) теоретичного осмислення та обґрунтування.

Літературні джерела та публікації з теми статті включають праці автора [17], Ф.Шандора та М.Кляпа [12], І.Смаля [11], Н.Антонюк та О.Краєвської [1], документи ЄС з сталого розвитку туризму [14; 15; 16], а також матеріали поточної преси [6; 7; 8; 9; 10], зокрема, львівського видання «Високий замок» [3; 4; 5].

Метою статті є розкрити сутність, механізм дії та результативність застосування логістичного підходу у ефективній організації туристичного простору на прикладі міст Львова та Києва, а також на прикладі сакрального туризму, який характеризується певною «агресивністю» туристичного споживання, що має наслідком підвищений знос («амортизацію») ресурсної бази цього різновиду туризму.

Виклад основного матеріалу. Сталий туризм (англ. Sustainable Tourism) – поняття, про актуальність якого нині годі й нагадувати. Так, у ЄС про це наголошується у документі «Європа як найпопулярніший туристичний напрям у світі – нові політичні рамки для європейського туристичного сектору» [14; 15]. Перспективи розвитку сталого туризму пов'язані з новою економічною стратегією ЄС «Європа – 2020 – стратегія інтелектуального, сталого та комплексного розвитку» [16]. Згідно з Лісабонським договором головним завданням європейської туристичної політики є стимулювання конкурентності туристичного сектору, яка у довготерміновій перспективі спирається на рівновагу та сталість стратегії розвитку цього сектору. Ця стратегія включає чотири основних положення, які, своєю чергою, охоплюють низку заходів у їхніх межах. По-перше, це стимулювання конкурентності туристичного сектору в Європі; по-друге, це розвиток сталого туризму високої якості; по-третє, позиціонування Європи як системи сталих туристичних напрямів високої якості; по-четверте, використання потенціалу різних сфер політики та фінансових інструментів ЄС на користь розвитку сталого туризму [1, 137-138]. Як відомо, розрізняють екологічну, економічну та соціальну сталість. Але в туризмі, основу якого складають туристичні ресурси (і, в першу чергу, природно-рекреаційні, культурно-пізнавальні, подієві тощо [17, 435]), вимога сталості відноситься, перш за все, до необхідності збереження, постійного відновлення та розвитку його ресурсної бази, що і складатиме підставу екологічного, економічного та соціального складників сталого розвитку туризму. Про це доводиться нагадувати, оскільки число туристів у світі постійно зростає (станом на 2015 р. воно перевищило 1,133 млрд. осіб), а ресурсна база для задоволення їх туристичних потреб залишається незмінною і обмеженою туристичними можливостями (ресурсами) Землі (якщо не рахувати космічний туризм, але він є поки що закоштовним, щоб набути масового характеру). Отже, без регулювання туристичних потоків, раціоналізації їхнього географічного розподілу, ефективної логістичної організації туристичного простору проблему забезпечення сталого

характеру туризму вирішити неможливо. Звідси зрозуміла актуальність використання в туризмі логістичних підходів (логістики туризму) у різноманітних проектах його розвитку на підставі сталості, зокрема у Києві, Львові та інших містах-туристичних центрах України. Зокрема, у Львові на рівні управління туризму Львівської міської ради значна увага приділяється логістичному аналізу та упорядкуванню (оптимізації) туристичних потоків та маршрутів з тим, щоб туристи не скупчувалися одночасно в центральній частині міста, зокрема, на площі Ринок та прилеглих вулицях, де зосереджено основні туристичні об'єкти. З цією метою розробляється проект, щоб перерозподілити туристичний потік по не менш цікавих місцях Львова за межами центру [3]. Подібний підхід вже нині реалізується при реконструкції проспекту Шевченка у Львові, що має стати другою «площею Ринок», тобто другим важливим туристичним центром міста [4]. У зв'язку з проведенням у Львові Форуму видавців у вересні 2015 р. відзначалося, що Львів виявився не готовим до такої події та великої кількості відвідувачів з України та з інших багатьох країн (зокрема США, Німеччини, Польщі, Білорусі тощо), що скупчувалися у його центрі. Відповідно були переповнені готелі та ресторани (спостерігалися аншлаги), що не сприяло високій якості послуг, що надавалися. За думкою заступника гендиректора львівського готелю «Дністер» О.Гагаріної, Форум став яскравим прикладом туристичного завантаження міста. Це «лакмусовий папірець», який дав змогу визначити, наскільки Львів готовий прийняти певну кількість гостей. Тест показав, що Львів не завжди готовий прийняти значну кількість туристів, які одночасно зосереджуються у центрі. Ця локація не справляється з масовим напливом гостей міста, тому головне із завдань – розширення туристичних меж Львова. У такому випадку потік гостей буде більш рівномірно розподілений, а персонал закладів гостинності краще справлятиметься з його обслуговуванням. Власники закладів громадського харчування повинні ретельніше стежити за подіями у місті, знати календар подій міста на поточний рік, відповідно на ці періоди передбачити найм додаткового персоналу. Натомість через економічну кризу чимало кав'ярень Львова скоротили штат працівників [5]. Отже, як ми бачимо, логістичним міркуванням відводиться важливе місце у втіленні концепції «Львів туристичний», що успішно впроваджується у Львові останніми роками. У 2015 р. кількість туристів у Львові перевищила 2 млн. осіб, у той час як відповідний показник 2014 р. склав 1,5 млн., що свідчить про вищу динаміку розвитку туризму у Львові у порівнянні навіть з Києвом, де за означені роки туристопотік зменшився з 2,1 млн. осіб до 1,5 млн., тобто на 40 % .

У Києві у ході реконструкції Подолу, зокрема Контрактової площі та вул. Сагайдачного, планується створити єдиний туристичний простір від вул. Володимирської та Андріївського узвозу до вул. Григорія Сковороди та вул. Андріївської. Центром туристичного та культурного «тяжіння»

Подолу має стати Контрактова площа, на підставі якої буде створено туристичний простір для людей (туристів) усіх вікових категорій та інтересів з режимом пріоритетного пішохідного руху. Практично уся південна частина Подолу – це територія, що належить до заповідника «Стародавній Київ», де сконцентровано велику кількість історичних та архітектурних пам'яток, тому тут і повинна бути сформована пішохідна, туристична, культурна зона. Відповідно буде змінено схему організації транспортного руху. Багато вулиць Подолу стануть з однобічним рухом, кількість перетинів потоків пішоходів та автівок зменшиться з 24 до 2-3. За розрахунками фахівців, пропускна спроможність вулиць Подолу за такої транспортно-логістичної схеми у два рази перевищить існуючу, середня швидкість руху авт зросте з 6,5 до 22 км/год., а пішоходи отримають пріоритет у русі через проїжджу частину за рахунок підняття рівня пішохідних переходів до височини тротуарів (таке собі київське ноу-хау: «лежачі поліцаї» на старовинних вуличках Подолу) [8].

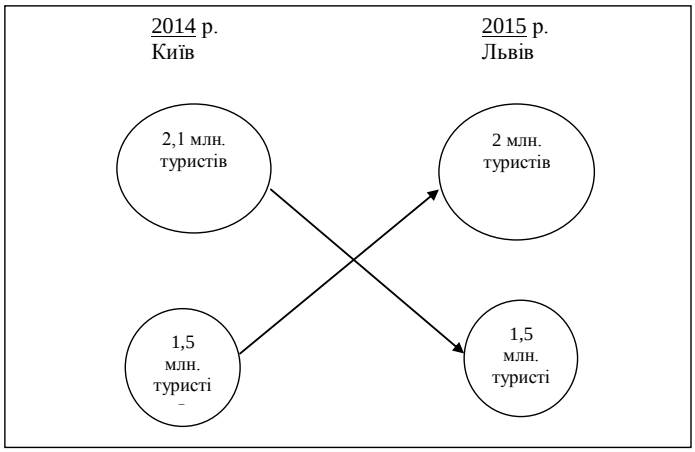

Рис. 1. Туристопотоки у Львові та Києві у 2014-2015 рр.

Рис. 2. Логістична організація туристичного простору міста: структура та складники (авторська розробка)

Структура та складники логістичної організації туристичного простору міста (ЛО ТПМ) показані на рис.3. Основні складники ЛО ТПМ включають, по-перше, географічну та логістичну ідентифікацію ресурсної бази туризму; по-друге, логістичне планування туристопотоків, по-третє, логістичне проектування туристичної інфраструктури, по-четверте, логістичне проектування ланцюжків поставок. Перший складник охоплює географічне розміщення туристичних ресурсів (об'єктів) та їх логістичну ідентифікацію. Географічна ідентифікація ресурсної бази туризму означає просторову локалізацію туристичних ресурсів (об'єктів). Вони виступають у ролі «туристичних магнітів», які притягують туристопотоки на певну територію. При цьому значна територіальна концентрація туристичних ресурсів (об'єктів) викликає концентрацію та накладання туристопотоків. Ці міркування слід враховувати при створенні та розміщенні нових туристичних об'єктів (наприклад, пам'ятників), які не слід «втискати» до перезавантажених туристичними ресурсами центральних ділянок міст. Отже, замість надмірної концентрації туристичних об'єктів рекомендується їх дисперсія, тобто розосередження на певній території. Логістична ідентифікація означає визначення логістичного потенціалу кожного туристичного об'єкту, тобто максимально можливого туристопотоку, який не зашкодить сталому розвитку туризму і стану туристичних ресурсів. При цьому розрізняють одночасну кількість туристів на об'єкті, їхню кількість за день (з урахуванням коефіцієнту ротації), за місяць, за сезон, нарешті, за рік. Локалізація та логістична ідентифікація виконується з урахуванням поділу туристичних ресурсів (об'єктів) на культурно-історичні (пам'ятники, музеї, театри тощо), архітектурні (історичні та сучасні), подієві (різноманітні заходи громадсько-культурно-розважального характеру). Другий складник базується на визначенні величини та структури туристопотоків та відповідних потреб туристів, які можна поділити на потреби першого порядку (лавочки, урни, біотуалети легке харчування, обмін валюти) та другого порядку (сувеніри, інформаційні матеріали, преса та туристичні товари) а також логістичні потреби, що необхідні для задоволення потреб туристів (це потреби відповідних потужностям туристопотоків логістичних потужностей, транспортних мереж та ланцюжків поставок). Третій складник передбачає логістичне проектування туристичної інфраструктури для задоволення потреб туристів, зокрема, потреб першого порядку (туристична інфраструктура першого порядку – заклади легкого харчування, пункти обміну валюти), потреб другого порядку (туристична інфраструктура другого порядку – кіоски з продажу сувенірів, преси та інформаційних матеріалів, магазинчики туристичних товарів тощо) та логістично-транспортну інфраструктуру для забезпечення потреб інфраструктурних об'єктів першого та другого порядку. Четвертий складник передбачає логістичне проектування ланцюжків поставок для забезпечення туристичної інфраструктури першого та другого порядків та

логістично-транспортної інфраструктури з виділенням логістичної та транспортної складових у їхньому складі.

Питання логістики туризму, регулювання туристичних потоків та туристичного навантаження на ресурсну базу туризму є особливо актуальними у випадку сакрального (релігійного) туризму та паломництва. За Ф. Шандором та М. Кляпом, сакральний (релігійний, паломницький) туризм – різновид релігійного туризму, пов'язаний з наданням послуг і задоволенням потреб туристів, що прямують до святих місць і релігійних центрів, що знаходяться за межами звичайного для них середовища [9, 265]. Релігійний туризм поділяється на такі основні різновиди (рис. 3): а) паломницький туризм – подорожі представників різних конфесій з паломницькими цілями; б) релігійний туризм екскурсійно-пізнавальної спрямованості – відвідання місць, пов’язаних з історією релігій; в) сакральний туризм – відвідання святих місць та сакральних об’єктів різних релігій їхніми адептами з релігійною метою (не просто подивитися, а доторкнутися до святині з метою зміцнення своєї віри [7]); г) езотеричний туризм – поїздки з метою розширення традиційного релігійного світосприйняття, здійснення філософського пошуку в процесі подорожі. Сакральні туристичні об’єкти (за І. Смалем [11, 114]) – це архітектурні комплекси чи окремі будівлі, в яких відбулися (відбуваються) важливі релігійні події або в них зберігаються історичні релігійні пам’ятки, що приваблюють туристів та стають метою їхньої туристичної подорожі. До таких об’єктів належать: храми (церкви, собори), монастирі, мегаліті, кірхи, мечеті, дацани, костели, пагоди, синагоги тощо (рис. 2).

Рис. 2 Сакральний туризм у складі релігійного туризму (авторська розробка за [12, 265])

Оскільки такі туристи і прочани не задовольняються простим оглядинами відповідних об’єктів, вони прагнуть до безпосереднього контакту з ними (доторкнутися, потерти, поцілувати, відгризти, відколоти шматочок і забрати з собою тощо). І це зрозуміло, оскільки такі туристи (особливо прочани) приходять до сакрального об’єкту не просто з туристичної цікавості, а з певною потребою (життєвою проблемою до вирішення), що може стосуватися релігійних чинників, стану здоров’я, особистих, родинних, кар’єрних та інших негараздів. Згідно Ф. Шандора та

М. Кляпа це особлива полімотиваційна модель туристичної поведінки, що складається з аффективного та ціннісно-раціонального типів поведінки, притаманних релігійному (сакральному) туризму, паломництву, ностальгійному туризму [9, 69-70]. Така підвищена «агресивність» туристичного споживання щодо туристичних об'єктів (ресурсів), притаманна сакральному туризму, вимагає обов'язкового передбачення і застосування ефективних заходів щодо збереження та захисту його об'єктів (ресурсів). подібні захисні заходи можуть застосовуватися як на локальному (огорожі, матеріальні копії, віртуальні моделі об'єктів, їх зберігання у музеях тощо), так і на державному рівнях (заборона вивезення туристами за межі країни речей, фрагментів, що мають історичну, археологічну, антикварну цінність).

Рис. 3. Об'єкти сакрального туризму (авторська розробка за [11, 114])

Як видно з табл. 1, вперше захисні заходи з метою збереження об'єкту сакрального туризму (спорудження огорожі) були застосовані у 1831 р. у соборі Нотр-Дам-де-Шартр (м. Шартр, Франція) з метою збереження дерев'яної статуї тзв. «Чорної мадонни» [2]. Бронзова скульптура Св. Петра, що знаходиться з XIII ст. у соборі Св. Петра (Ватикан), не була захищена від прочан, тому ступня правої ноги, доступна їм, за століття, що минули, стала помітно тоншою [9]. Загадкові кам'яні скульптури тзв. «Культури Сан-Агустіна» у Колумбії стали предметом масового вивезення за кордон, тому уряд цієї країни заборонив вивезення археологічних знахідок з країни ще в 1907 р. [10]. Нині подібні заборони діють у Греції, Туреччині, Єгипті. Незважаючи на це, нещодавно два німецьких студенти відкололи шматок всередині знаменитої піраміди Хеопса (Єгипет) та нелегально вивезли його до Німеччини, нібито щоб перевірити вік піраміди. І хоча було отримано сенсаційний результат (20 тис. років), викраденому у такий спосіб каменю серед науковців та досліджувачів довіри немає. Нині для збереження ресурсної бази сакрального туризму виготовляють копії об'єктів та показують туристам. Це можуть бути також цифрові та лазерні копії, можливі за сучасних технологій. Так, компанія

Factum Arte спеціалізується на створені цифрових копій культурних цінностей, що знаходяться під загрозою зникнення. Саме у такий спосіб було створено точну копію гробниці Тутанхамона в м. Луксорі (Єгипет), яку нині і показують туристам замість автентичної. А справжня золота маска цього фараона знаходиться у постійній експозиції Єгипетського музею у Каїрі. У серпні 2015 р. підчас ремонту освітлення у музеї співробітники випадково відкололи від маски бороду та приклеїли її назад епоксидною смолою, що незабаром було виявлене. Були припущення, що експонат незворотньо зіпсовано, але після піврічної праці реставраторів у грудні 2015 р. відновлена маска повернулась до музею. За цю справу персонально відповідав міністр культурної спадщини Єгипту, який запевнив, що процес оновлення маски та перезакріплення бороди фараона успішно завершився. Отже, сакральні туристичні ресурси (об'єкти) можуть постраждати не тільки від надмірної «цікавості» туристів та прочан, але й унаслідок недбалості обслуговуючого ці об'єкти персоналу, який ніби-то повинен прикладати усі свої зусилля для їхнього збереження. Зберегти історичні артефакти релігійного чи містичного призначення від надмірної туристичної цікавості та бажання «забрати з собою» (не кажучи вже про «чорних» археологів) можливо, якщо вчасно зібрати їх у музеї, де вони будуть збережені та доступні для всіх туристів. Це доводить приклад тзв. «Чорних каменів Іки» (Перу) – численних артефактів, пов'язаних із стародавніми культурами Іка, Наска, Паракас у Південній Америці.

Таблиця 1.

Захисні заходи із збереження сакральних об'єктів (ресурсів) від надмірної туристичної «цікавості» (споживання)

№	*Час, рік*	*Об'єкт сакрального туризму*	*Місцезнахо-дження*	*Загрози та захисні заходи*
1	1831 р.	Статуя тзв. «Чорної Мадонни» з темного грушевого дерева	Собор Нотр-Дам-де-Шартр, Франція	Уся підстава покрита слідами від губ та зубів прочан. Щоб зберегти скульптуру від надто палких обожнювачів, спорудили огорожу
2	з XIII ст. по наш час	Бронзова скульптура Св. Петра, що сидить на папському престолі	Собор Св. Петра, Ватикан	Об'єкт поклоніння – босі ступні апостола. Вважається, якщо загадати бажання, та погладити рукою чи доторкнутися губами ноги, то бажання здійсниться. В результаті за століття, що минули, стопа правої ноги, доступна прочанам, стала помітно тоншою
3	1907 р.	Загадкові кам'яні скульптури тзв. «Культури Сан Агустіна»	Національний археологічний парк Сан Агустін, Колумбія	Масовий вивіз статуй за кордон в кінці XIX ст. (британець Доудінг – 50 статуй). Урядова заборона вивезення археологічних знахідок за межі країн
4	Початок XXI ст.	Єгипетські піраміди, зокрема піраміда Хеопса	м.Каїр, Єгипет	Два німецькі студенти відкололи шматок всередині піраміди та вивезли нелегально до Німеччини (щоб перевірити вік піраміди)
5	Початок XXI ст. (2014 р.)	Гробниця Тутанхамона в Луксорі	м.Луксор, Єгипет	Виготовлено точну копію гробниці, яку і показують туристам (її за допомогою безконтактного 3D сканера виготовила компанія Factum

				Arte, яка займається створенням цифрових копій культурних цінностей, що знаходяться під загрозою зникнення)
6	1960-1990ті рр.	«Чорні камені Іки»	м. Іка, Перу	Пошук та масовий вивіз туристами таємничих «чорних каменів Іки». Створення музею цих каменів у м. Іка доктором Хав'єром Кабрера, де вдалося зібрати понад 11 тисяч екземплярів цих каменів (з 50 тис.) з дивовижними рисунками, вік яких точно не визначено. Решту вважають втраченою

Авторська розробка за [2; 6; 9; 10]

У 1960-1990 рр. зусиллями д-ра Х. Кабрери значну частину цих дивовижних каменів (11 тис. з 50 тис. екземплярів), де зображені малюнки з сюжетами, що, м'яко кажучи, ставлять під сумнів прийняту хронологію людських знань про минуле Землі та людської цивілізації, вдалося зібрати у спеціально створеному музеї і тим самим врятувати ці, можливо «кам'яні листи» з далекого минулого (деякі називають їх «бібліотекою атлантів») для людської цивілізації [6].

Висновки. Отже, логістичний підхід щодо забезпечення сталого розвитку сакрального туризму вимагає не тільки пропозицій з регулювання туристичних потоків та маршрутів, оптимізації їхнього географічного розподілу за дестинаціями та всередині них, ефективної логістичної організації туристичного простору, але й різноманітних дієвих заходів із збереження об'єктів (ресурсів) сакрального туризму від надмірної «уваги» туристів та прочан. В сучасних умовах це може бути створення матеріальних або віртуальних копій найбільш цінних та популярних об'єктів сакрального туризму, у т. ч. із застосуванням цифрових та лазерних 3D технологій, їхнє зберігання у сучасних музейних закладах тощо.

Список використаних джерел:

1. Антонюк Н., Перспективи розвитку європейського туризму на 2014-2020 рр. / Н.Антонюк, О.Краєвська // Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини. 2014. Вип.34. – С. 133-141.
2. Викторова М. Черная дева из Шартра / М.Викторова // Загадки истории. – 2015. - № 32. – С. 5.
3. Доротич М. Красивою була би площа Ринок – якби не будівля мерії / М.Доротич. // Високий замок. – 2015. – 28 травня – 3 червня.
4. Доротич М. Проспект Шевченка має стати другою площею Ринок / М.Доротич. // Високий замок. – 2015. – 9-15 липня. – С. 10.
5. Доротич М. Офіціанти в кафе «зашивалися» / М.Доротич. // Високий замок. – 2015. – 17-23 вересня. – С. 12.
6. Куприянов А. Потерянный мир / А.Куприянов // Загадки истории. – 2015. - №43. – С.16-18.
7. Локтев О. Путь веры: кто такой паломник /О.Локтев, А.Бычковская // Сегодня. – 2015. – 4 вересня. – С. 20.
8. Мамчур Н. Подол Станет пешеходным / Н.Мамчур // Факты. – 2015. – 29 липня. – С. 5.
9. Родионов И. Застежка Святого Петра / И.Родионов // Загадки истории. – 2015. - № 32. – С. 5.
10. Ромашко М. Часовые времени / М.Ромашко // Загадки истории. – 2015. - № 38. – С. 4-5.
11. Смаль І.В. Географія туризму та рекреації: словник-довідник / І.В. Смаль. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 208 с.

12. Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиди туризму: підручник / Ф.Ф. Шандор, М.П. Кляп. – К.: Знання, 2013. – 334 с.
13. Високий замок. – 2015. – 10-16 грудня. – С. 19.
14. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions of Europe "The world's No 1 tourist destination – a new political framework for tourism in Europe", Brussels, 30.6.2010, COM (2010) 352 final. – Mode of access: http://eurlex.europe.eu/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0352:FIN:EN:PDF.
15. EDEN – European Destinations of Excellence. – Mode of access: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/eden/.
16. Europe 2020: EU's growth strategy. – Mode of access: htt://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm/.
17. Smyrnov I.G. Marketing mix of sustainable tourism: case of the National Nature Park «Synevyr» // In «A new vole of marketing and communication technologies in business and society: local and global aspects»: Monograph / Ed. By Y.S. Larina, O.O. Romanenko. – USA, St. Locis, Missouri: PH «Science & Innovation Center, Ltd», 2015. – P. 433-446. DOI:

References:

1. Antonjuk N., Perspektivi rozvitku єvropejs'kogo turizmu na 2014-2020 rr. / N.Antonjuk, O.Kraєvs'ka // Visnik L'vivs'kogo universitetu. Serija Mizhnarodni vidnosini. 2014. Vip.34. – S. 133-141.
2. Viktorova M. Chernaja deva iz Shartra / M.Viktorova // Zagadki istorii. – 2015. - № 32. – S. 5.
3. Dorotich M. Krasivoju bula bi ploshha Rinok – jakbi ne budivlja meriї / M.Dorotich. // Visokij zamok. – 2015. – 28 travnja – 3 chervnja.
4. Dorotich M. Prospekt Shevchenka maє stati drugoju ploshheju Rinok / M.Dorotich. // Visokij zamok. – 2015. – 9-15 lipnja. – S. 10.
5. Dorotich M. Oficianti v kafe «zashivalisja» / M.Dorotich. // Visokij zamok. – 2015. – 17-23 veresnja. – S. 12.
6. Kuprijanov A. Poterjannyj mir / A.Kuprijanov // Zagadki istorii. – 2015. - №43. – S.16-18.
7. Loktev O. Put' very: kto takoj palomnik /O.Loktev, A.Bychkovskaja // Segodnja. – 2015. – 4 veresnja. – S. 20.
8. Mamchur N. Podol Stanet peshehodnym / N.Mamchur // Fakty. – 2015. – 29 lipnja. – S. 5.
9. Rodionov I. Zastezhka Svjatogo Petra / I.Rodionov // Zagadki istorii. – 2015. - № 32. – S. 5.
10. Romashko M. Chasovye vremeni / M.Romashko // Zagadki istorii. – 2015. - № 38. – S. 4-5.
11. Smal' I.V. Geografija turizmu ta rekreacії: slovnik-dovidnik / I.V. Smal'. – Ternopil': Navchal'na kniga – Bogdan, 2010. – 208 s.
12. Shandor F.F. Suchasni riznovidi turizmu: pidruchnik / F.F. Shandor, M.P. Kljap. – K.: Znannja, 2013. – 334 s.
13. Visokij zamok. – 2015. – 10-16 grudnja. – S. 19.
14. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions of Europe "The world's No 1 tourist destination – a new political framework for tourism in Europe", Brussels, 30.6.2010, COM (2010) 352 final. – Mode of access: http://eurlex.europe.eu/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0352:FIN:EN:PDF.
15. EDEN – European Destinations of Excellence. – Mode of access: http://ec.europa.eu/enterprise/sectors/tourism/eden/.
16. Europe 2020: EU's growth strategy. – Mode of access: htt://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm/.
17. Smyrnov I.G. Marketing mix of sustainable tourism: case of the National Nature Park «Synevyr» // In «A new vole of marketing and communication technologies in business and society: local and global aspects»: Monograph / Ed. By Y.S. Larina, O.O. Romanenko. – USA, St. Locis, Missouri: PH «Science & Innovation Center, Ltd», 2015. – P. 433-446. DOI:

УДК 338.48:379.85(540)

Копачинська Галина Василівна,
кандидат географічних наук
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: kopachinskaja@gmail.com

Лукашук Оксана Олександрівна
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: sunny.lukashuk@inbox.ru

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ІНДІЇ

Мета. Вивчити стан розвитку туристичної діяльності Індії на сучасному етапі за такими показниками: зайнятість трудового населення у турисичній сфері, дохід від туризму, валовий дохід в іноземній валюті та кількість іноземних туристів.

Результати. Проаналізовано вплив основних чинників та передумов на розвиток туризму в країні, а саме: економіко-географічного положення, природних умов та ресурсів, історичних передумов, культурно-релігійних особливостей та ін. Було виявлено найпопулярніші туристичні центри Індії та види туризму, котрі в них поширені.

Методика. Під час написання були використані такі методи дослідження: аналіз, порівняльний, історичний, статистичний, прогнозування, системний та ін.

Наукова новизна. Охарактеризовано Індію як одну з найперспективніших рекреаційно-туристичних країн не лише Азійського макрорегіону, а й усього світу. В роботі розглянуто основні види туризму в Індії, зокрема культурно-пізнавальний та релігійний туризм, які досягли найбільшогоадже розвитку в країні, адже вона є однією з найдавніших цивілізацій світу.

Практична значимість. Результати дослідження можуть бути використані при вивченні таких навчальних дисциплін, як «Країнознавство», «Основи міжнародного туризму», «Рекреаційна географія», «Основи інвестиційного туристичного менеджменту», «Туристичне країнознавство країн Азії» на лекційних та семінарських заняттях на факультеті міжнародних відносин.

Ключові слова: Індія, туризм, туристичний регіон, туристична діяльність, геотуристичне положення, туристичний центр, туристичні ресурси.

УДК 338.48:379.85(540)

Копачинская Галина Васильевна,
кандидат географических наук
Восточноевропейского национального университета имени Леси Українки, г. Луцк, Украина, e-mail: kopachinskaja@gmail.com

Мазурец Роман Русланович
Восточноевропейского национального университета имени Леси Українки, г. Луцк, Украина, e-mail: sunny.lukashuk@inbox.ru

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ИНДИИ

Цель. Изучить состояние развития туристической деятельности Индии на современном этапе по следующим показателям: занятость трудового населения в турисичний сфере, доход от туризма, валовой доход в иностранной валюте и количество иностранных туристов.

Результаты. Проанализировано влияние основных факторов и предпосылок на развитие туризма в стране, а именно: экономико-географического положения, природных условий и ресурсов, исторических предпосылок, культурно-религиозных

особенностей и др. Было обнаружено популярные туристические центры Индии и виды туризма, которые в них распространены.

Методика. При написании были использованы следующие методы исследования: анализ, сравнительный, исторический, статистический, прогнозирования, системный и др.

Научная новизна. Охарактеризовано Индию как одну из самых перспективных рекреацийно-туристичних стран не только Азийського макрорегіону, но и всего мира. В работе рассмотрены основные виды туризма в Индии, в частности культурно-познавательный и религийний туризм, которые достигли найбильшего развития в стране, ведь она является одной из древнейших цивилизаций мира.

Практичкская значимость. Результати исследования могут быть использованы при изучении таких учебных дисциплин, как «Страноведение», «Основы международного туризма», «Рекреационная география», «Основы инвестиционного туристического менеджмента», «Туристическое страноведение стран Азии» на лекцийних и семинарських занятиях на факультете международных отношений.

Ключевые слова: Индия, туризм, туристический регион, туристическая деятельность, геотуристичиское положения, туристический центр, туристический ресурс.

UDC 338.48:379.85(540)

Kopachinska Galina Vasylivna,
Candidate of Geography Sciences
Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: kopachinskaja@gmail.com

Lukashuk Oksana Oleksandrivna
Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine, sunny.lukashuk@inbox.ru

THE CURRENT STATE OF TOURISM DEVELOPMENT IN INDIA

Purpose. In the scientific article the development of tourism in India at present was studied by the following indicators: employment of the working population in tourist area, tourism revenue, gross income in foreign currency and the number of foreign tourists.

Results. The influence of the main factors and preconditions for the development of tourism in the country, namely economic and geographical position, natural conditions and resources, historical background, cultural and religious backgrounds, and others were analyzed. The most popular tourist destinations of India and tourism, which they circulated are found.

Method. During the research the following methods such as analysis, comparative, historical, statistical, forecasting, systems and others were used.

Scientific innovation. India is characterized as one of the most perspective recreational tourist countries, not only in Asian macroregion, but also around the world. This paper examines the main types of tourism in India, including cultural cognitive and religious, that reached the biggest development in the country, because it is one of the oldest civilizations in the world.

Practical meaning. The researched results may be deposited used in studing such disciplines as "Geography", "Principles of international tourism", "Recreational geography", "Fundamentals of Investment tourism management", "Tourism geography of Asia" in lectures and seminars at the Faculty of International Relations.

Key words: India, tourism, tourist region, tourist activities, geotouristic position, tourist center, tourist resourse.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Туризм є найдинамічнішою галуззю економіки, яка поєднує соціальні, культурні та екологічні аспекти та тісно взаємодіє з багатьма іншими сферами. Роль міжнародного туризму у світовій економіці постійно зростає, і тому збільшується залежність національних економік від туристської діяльності. Туризм є пріоритетним напрямом розвитку національної економіки та культури для Індії. Це зумовлено його динамічністю, високою прибутковістю та великим позитивним соціально-економічним й культурним впливом .

Індія належить до найперспективніших рекреаційно-туристичних країн не лише Азійського макрорегіону, а й усього світу, тому питання про детальне дослідження її туристичної сфери стає все більше актуальним сьогодні.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано вирішення проблем. Дослідженню особливостей туризму в Індії приділяється значна увага. Цю тему вивчали як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Відомі праці В. Семенова [12], А. Ліванової [9] та ін, в яких Індія вивчалась як туристичний об’єкт та описувались основні види туризму, які представлені в країні. М. Едвардс [7], Р. Пандей [11] вивчали зокрема релігію та культуру Індії, Л. Васильєв [3] – історичні особливості, які згодом вплину на розвиток туризму, В. Максаковський [10] – географію та природні ресурси. Проте, незважаючи на велику кількість публікацій на тему особливостей розвитку туризму в Індії, вона потребує узагальнення наукових праць та подальших комплексних досліджень.

Мета статті – вивчити стан розвитку туризму в Індії на сучасному етапі, завдяки комплексному аналізу основних чинників та передумов його розвитку, географії поширення найпопулярніших туристичних центрів Індії та основних видів туризму в державі.

Для досягнення поставленої мети виконувались такі *завдання:* висвітлити стан розвитку туризму в Індії на сучасному етапі, дослідити основні чинники та передумови його розвитку, проаналізувати географію поширення туристичних центрів та розглянути основні види туризму в країні.

Виклад основного матеріалу та отриманих результатів дослідження. Індія є одним з провідних центрів розвитку туризму в світі. Туристична привабливість Індії зумовлена тим, що культурні та релігійні традиції розвиваються в державі з давніх часів і зберігаються досі. Стародавні храми, буддистські монастирі, різномаїття ландшафтів, м’який клімат, унікальний життєвий устрій та психологія місцевого населення справляють значне враження на туристів. Саме тому подорож по Індії стає незабутньою і лишає тисячі позитивних вражень [12].

Особливості розвитку туризму в Індії визначає її геотуристичне положення. Індія розташована в Південній Азії і займає більшу її частину.

Вона простягнулася від Гімалаїв з півночі і до Індійського океану на півдні, від пустелі Тар на заході і до гирла р. Ганг на сході.

Особливістю економіко-географічного положення Індії є відносна ізольованість і віддаленість території, що несприятливо позначається на розвитку туризму. Крім цього, до числа несприятливих факторів розвитку туризму можна віднести наявність різноманітних соціально-економічних проблем в межах країни та відносно пізню появу на світовому туристичному ринку.

Сприятливим чинником розвитку туризму в країні є природно-географічні умови. Велику частину території займає плоскогір'я Декан, а перетинають країну 7 гірських ланцюгів, серед яких – найвища гірська система світу Гімалаї. Між плоскогір'ям і Гімалаями широкої дугою тягнеться велика Індо-Гангська низовина. Південь країни омивається Індійським океаном, південний захід – Аравійським морем, а південний схід – Бенгальською затокою (морем) [4].

Особливістю Індії є те, що майже вся територія країни перебуває в жаркому поясі (екваторіальний і субекваторіальний). Зміна сезонів визначається мусонами. Найбільш несприятливим періодом для відпочинку в Індії є час від середини червня до середини вересня, а найбільш сприятливим – після сезону мусонних дощів. З жовтня по березень триває прохолодний сезон, цей час вважається туристичним сезоном. А найкращі місяці для подорожі по Індії – листопад і грудень. Пляжно-купальний сезон в Індії триває цілий рік – температура прибережних вод не опускається нижче +25°С [12].

Індію відносять до Південноазійського району Азійсько-Тихоокеанського туристичного регіону. Щороку країну відвідують 5 млн туристів. На неї припадає близько 45 % усіх туристичних прибуттів серед країн Південної Азії і більше 70 % валютних надходжень від туризму регіону. За даними ВТО, доходи від туризму в Індії перевищують 3,1 млрд. дол США [14].

Найбільших успіхів національна туристична індустрія досягла в середині 1990-рр., коли щорічний приріст числа іноземних туристів досягав 7,7 % [1]. Сьогодні туристична індустрія країни зосереджена в основному в приватному секторі. У сфері туристичного обслуговування працюють майже 42 млн чоловік. Індія входить до списку 10 країн і регіонів, де в найближчі роки буде спостерігатися динамічний ріст у цій сфері [14].

Основний потік туристів до Індії припадає на Об'єднане Королівство, США, Німеччину й Іспанію. Українці та росіяни в туристичному потоці країни складають лише 0,7 %.

В Індії виділяють Північну, Східну, Західну і Південну туристичні області. Найпопулярнішим місцем серед туристів (40 % відвідувачів) є так званий «Золотий трикутник», кути якого утворюють міста Делі, Агра і Джайпур. 25 % туристів віддають перевагу турам по північних штатах

Індії, 15 % – по західній Індії, а Західна Бенгалія і Сиккім мають 5 % туристичного попиту [14].

Великі відстані між туристичними центрами Індії зумовлюють високі ціни внутрішніх трансферів. У країні передбачено 7 спеціальних програм внутрішніх перельотів для іноземних громадян. Найпопулярніша з них – Indian Wonderfares. Квиток вартістю 300 дол. США надає право на необмежене число перельотів між різними містами країни протягом 7 днів. Аналогічні програми існують і для залізничного транспорту [14].

В Індії представлені різні види туризму. Одним з найбільш поширених є культурно-пізнавальний, адже ця країна є однією з найдавніших цивілізацій світу. Своєрідним туристичним ресурсом країни є культурний світ, його духовні і матеріальні прояви: філософія індуїзму, відтворена в архітектурі храмів, пишні палаци, величезна кількість музеїв, сучасні мегалополіси і «загублені» міста.

Найвідомішими центрами культурно-пізнавального туризму Індії є Нью-Делі, Агра, Фатіхпур-Сікрі, Мумбай та ін [12].

Нью-Делі – вважають найбільш сучасним містом в країні, так як в ньому розташована велика кількість новітніх храмамів і надзвичайно розвиненою є туристична інфраструктура. Столиця має велику кількість прямих рейсів і тому є відправною точкою багатьох подорожей – як по «Золотому трикутнику», так і по північних штатах Індії. Це унікальне місто. Серед історичних пам’ятників Нью-Делі найвідомішими є Червоний Форт з розташованим всередині палацовим комплексом епохи Великих Моголів і різнобарвним палацом Ранг-Махал; руїни найдавнішого пам’ятника Делі – храму Бхайрона; найвища вежа Індії (72,5 м) – ансамбль Кутб-Мінар; руїни Лалкота; Стара фортеця Пурана Кіла; палац Радж Гхат; найстаріша в Індії обсерваторія Джантар Мантар; руїни Раї Пітхора; комплекс Джахаз-Махал (палац-корабель); меморіальна арка Індійських Воріт, будівля колишнього британського Секретаріату, в якому зараз розташований Університет Делі; Будинок Парламенту; Меморіал повстання 1857 р.; офіційна резиденція президента країни – Президентський палац «Раштрапаті Бхаван»; колона Ашоки з цілісного шматка пісковика; а також одне з чудес світу – нержавіюча металева колона біля мечеті Кувват-уль-Іслам та ін [8].

Нью-Делі є дуже відомим серед туристів своїми музеями. Серед них: Національний музей, Національна галерея сучасного мистецтва, Археологічний музей Червоного Форту, Національний музей природної історії, Меморіальний музей Дж. Неру «Тінмурті-Хауз» та ін.

Перлиною Індії вважають місто Агра, де знаходиться багато справжніх «чудес світу» – біломармуровий мавзолей Тадж-Махал, Велика Фортеця Агри (Червоний форт) з цілим комплексом палаців, площ, мечетей і парків всередині подвійної стіни цитаделі, Перлова мечеть та Нагіна-Масджид, мармуровий мавзолей Джахангрі-Махал, витончена усипальниця Ітемад-уд-Даули і водний парк «Павільйон риб».

Недалеко від Агри знаходиться «місто-привид» Акбара. Сьогодні місто абсолютно спорожніло через нестачу води, проте в ньому збереглася внутрішня фортеця, «Великі ворота» Буланд Дарвазе, «чудотворний» мавзолей шейха Саліма Чішті, Імператорська мечеть, палаци, лазні, королівський монетний двір, численні площі та парки.

Представлений культурно-пізнавальний туризм і в столиці щтату Махараштра – Мумбаях, які називають «воротами Індії» та «індійським Голлівудом». Сьогодні місто славиться своєю різноманітною архітектурою – колоніальні особняки старих кварталів є сусідами висотних будівель південної частини міста.

Штат Раджастхан широко відомий своєю військовою історією і безліччю стародавніх фортець. Тут, серед пустельних районів Тар, сформувалося багато древніх цивілізацій і побудовані такі колоритні міста, як Джайпур, Джайсалмер, Джодхпур і Біканер [1].

Розвинутий культурно-пізнавальний туризм і в Східній Індії, до якої відносяться штати Західна Бенгалія, Біхар, Орріса і Сіккім. Це найрізноманітніша за природними умовами територія країни, яка знаходиться між узбережжям Бенгальської затоки на півдні і Гімалаями на півночі. Місто Калькутта – адміністративний центр штату Західна Бенгалія, в ньому знаходиться найбільша в Індії Національна бібліотека, Меморіальний музей ім. Королеви Вікторії у величезному парку Майдан, грізний форт Вільям, Індійський музей та найстаріший в країні Калькутський університет, чудовий Ботанічний сад (заснований у XVIII ст.), збудований на місці легендарної «чорної діри Калькутти» Поштамт, храм Калі, Місія Матері Терези і штаб-квартира суспільства Рамакрішни, технологічний музей Бірла, будинок уряду Радж-Бхаван, собор Св. Павла, Ботанічний сад , «найзавантаженіший міст у світі» – консольний Хоура-бридж та ін. [7].

Сприяє розвитку культурно-пізнавального туризму велика кількість національних парків країни. Серед них: Казіранга, Джалдапара, Манас, Дачігам, Джавхар (включає парки Бандіпр, Нагар-хол, Мудумалай і Ваянад). Відомі серед туристів заповідники птахів – Говінд Сагар, Кеолоадео Гана, Канха, Пойнт-Калімера, Пулікат, Ведантхангал, Нал Саровар. Унікальні тигрові заповідники розташовані в Сундербанс і Сіміліпал [6].

Розвивається в Індії також релігійний туризм. У зв’язку з існуванням в державі різних релігійних течій, по всій країні поширені багато храмів і святинь, Індія – це місце паломництва людей з усього світу. Найпопулярнішими центрами релігійного туризму в країні є: Варнасі, Делі, Амрітсаара, Мадурай та ін [7].

Недалеко від міста Варнасі знаходиться оленячий заповідник «Сарнатх», де височіє храм з золотою статуєю Будди всередині. Це місце, де, за переказами, Будда проголосив своє вчення, зібравши перших послідовників. Сюди приїжджають на поклоніння буддисти зі всього світу.

Тут також знаходиться джайністскій храм Сріянсантх, храми Вішванатх, Аннапурна і Манмандір, мечеті Гьянвапі (XVII ст.) та Аламгір.

Делі – це місто, яке насичене храмами всіх світових релігій, часто настільки щільно, що купол християнської церкви контрастує з індуїстськими спорудами [7].

Найбільш цікаві сикхські храми: храм Йогмайі (сестра Крішни), храм Лакшмі Нараян, найстаріший християнський храм країни – баптистська церква на Чандні-Чоук, англіканська церква Св. Джеймса, головний тибетський храм столиці – буддистська Віхара, храм богині Калі в Калкаджі і безліч інших. Величні мечеті Делі вважаються кращими зразками ісламського мистецтва – Джама Масджід, Кила-Кухна Масджид, Кхер-ул-Мінаэель, Мотх-ки-Масджід, Сонехрі, Фатехпур, Калан Масджід, Джамат Кхана, Моті Масджид, перша мечеть країни – Кувват- уль-Іслам, Зінат-уль-Масджид та ін [12].

У священній Матхуре, між Делі і Агрою, якщо вірити переказам, народився Крішна. Під Вріндавані (120 км від Нью-Делі), «місті п’яти тисяч храмів», розташована ще одна «перлина» країни – храм Крішна-Балар Мандір (Енгрідді-Мандір, 1975 р.), місце паломництва тисячі людей [12] .

Хімачал-Прадеш і Уттар-Прадеш – міста, що займають велику гірську систему Гімалаїв і Гіндукушу, де вже багато тисячоліть знаходиться безліч буддійських монастирів і громад. Серед них: Ладак (Ладакх), місто 7 сакральних місць – Харідвар, долина Спить, свята гора Кайлаш (Кіннер Кай-ЛАШ, 6050 м) – центр світобудови, «долина богів» Кулу (Кулант-хапітха), резиденція Далай-Лами в Дхарамсалі, вражаюча долина Парбат з термальними джерелами, відомий гірський курорт Дхарамсала, священна печера Амарнатх, в якій Шива передав Парваті таємницю творіння. Найцікавіші тибетські монастирі: Табо, Данкар, Лалюнг, Рева-сар, Комік та Кі, Ханумана, Башешвар-Махадео, Біджлі-Махадео і Рагхунатха, найвисокогірніші храми Шиви і Вішну в Кедарнатхе і Бадрінатхе.

Дуже популярним серед туристів є головна святиня сикхизму – Золотий Храм, побудований у 1577 р., у Амрітсарі (штат Пенджаб), який оточений священною водоймою безсмерття.

Поблизу Джайпуру знаходяться такі культові місця, як місто Абу та його храмові комплекси – Ділвара-Мандір (священне місце джайністів), де розташовані храми Адінатха (1031 р.) і Немінатх (1230 р.). На північному заході Ченнаю розташувався відомий центр паломництва – Мадурай, в якому головною пам’яткою є храм богині Менакши (Мінакші мандир, 1560 р.) і комплекс храму Шиви (XII-XVII ст.).

Досить розвинений в країні і подієвий туризм. Найзначніші події протягом року в Індії: пард у Нью-Делі з нагоди Дня Республіки; Водний фестиваль і Фестиваль слонів у Кералі (січень); велика кількість подій під час селянського свята Лорі (січень); Міжнародний фестиваль повітряних

зміїв у Ахмадабаде (січень); колоритний парад карнавальних автомобілів в Мадураї і Тамілнаді (лютий); Тиждень йоги в Рішікеш і Уттар-Прадеш (лютий); щорічний фестиваль танцю в Кхаджурахо (лютий), загальнодержавний фестиваль Шівратрі Натьянд жали (лютий-березень); весняний фестиваль Дулхенді (Пушпадолотсав) і весняне свято Шігмо в Гоа (березень) [2].

Щороку 16 березня на півночі Індії, в місті Джайпурі, проводиться Фестиваль слонів, що збирає в одному місці надзвичайно велику кількість цих тварин. Всі вони одягнені в різнокольорові тканини та гірлянди. Під час свята туристи можуть спостерігати процесію слонів, подивитися гонки на слонах та на справжні спортивні змагання з поло на слонах.

Фестиваль храмового танцю Хойсала Махотсава проводиться в Халебід і Карнатаке (квітень), десятиденний шиїтський фестиваль Муххарам проходить у квітні-травні, Міжнародний фестиваль квітів у Сіккімі (травень), триденний фольклорний Літній фестиваль в Раджастхані (червень), Фестиваль колісниць «Ратга Ятра» в Пурі (Орріса, червень-липень), щорічний фольклорний феестиваль Тарнетар Мела (Мелвіл) у серпні, сотні колоритних свят і феєрверків по всій країні в під час Дурга-пуджа (вересень-жовтень) і Холі (березень), а також Пушкарська ярмарка верблюдів в Раджастхані (жовтень-листопад), Міжнародний фестиваль перлів в Хайдарабаді (листопад), Міжнародний фестиваль дарів моря в Гоа (листопад), фестиваль садівництва Раджараніі в Оріссі (грудень) і тисячі інших, не захоплюючих подій. Фестиваль Ганеш Чатурті (Вінаяк, серпень-вересень) присвячується популярному слоноголовому богу Ганеші [5].

У вересні-жовтні відбувається Фестиваль Богів у Кулу, частина Фестивалю Дашахра, найбільш захоплюючі події, якого проходять в Майсуре і Ахмадабаде.

Індія забезпечена сприятливими ресурсами, придатними для організації також пляжного і екологічного туризму. Штат Гоа лежить на північ від Мумбаї і вважається кращим морським курортним районом країни. Гоа – перший штат Індії, окупований європейськими колонізаторами, тому, поряд з нескінченними пляжами з білим піском, тут є велика кількість старовинних монастирів і фортець і вілл в колоніальному португальському стилі. Найвідомішим в Гоа пляжем з блискучим сріблястим піском є Колва. Найдовшим – протяжністю близько 50 км – Арамбол, а «золотий» пляж з яскраво-жовтим піском – це Мірамар. Ідеальний пляж для занять водними видами спорту – Дона Паула, а найпопулярніший серед молоді – «бірюзовий» пляж з дискотеками Калангут. Він називається бірюзовим завдяки унікальному для океанського узбережжя дну [5].

На південному заході знаходиться штат Керела, та його Малабарське узбережжя, яке вважають одним з кращих пляжних районів Азії. Крім того, Керала – визнаний центр аюрведи – особливої практики лікування та піклування про здоров’я.

Західне узбережжя Індії омивається Аравійським морем, східне – водами Бенгальської затоки. Саме тому й пляжі в цій країні різноманітні – від піщаних на південному заході до скелястих, з обривами на сході країни.

В Індії добре розвинений також екологічний туризм. Цьому сприяють прекрасна природа і мальовничі ландшафти. Колосальний інтерес становлять національні парки країни – Казіранга, Джалдапара, Манас, Дачігам, Джавхар, куди входять парки Бандіпур, Нагархол, Мудумалай і Ваянад. Всі вони охороняються державою. Добре розвинений в Індії також гірськолижний туризм. Він представлений в Аулі, де знаходяться кращі в світі схили для слаломістів і сноубордистів, а також найдовша канатна дорога; Солангу; Куфрі; Гулмарзі.

В останні роки Індія все більше перетворюється на країну лікувально-оздоровчого туризму. Якщо раніше туристам пропонували лише атрибути народної індійської медицини, наприклад, масаж, заняття йогою, медитацією, лікування травами і фруктами, то зараз все більше іноземних туристів їдуть до Індії, щоб отримати найсучаснішу медичну допомогу. За рік країну відвідує понад 200 тис. медичних туристів. За цим показником Індія посідає друге місце після Таїланду, куди щорічно приїздить понад 1 млн пацієнтів [9].

Уряди багатьох країн почали фінансувати поїздки і лікування своїх громадян в Індії. Організовуються чартерні рейси до країни, якими доставляють не лише хворих із країн Заходу, але й їхніх лікарів. У найбільших готелях створені умови для перебування лежачих хворих, які потребують реабілітації після складних операцій. У Кералі знаходяться центри аюрведичної медицини, де можна зміцнити здоров’я. Аюрведичне лікування відрізняється від прийнятих в Європі методів лікування різних захворювань, а також у сприйнятті людського організму за допомогою Аюрведичного масажу зі спеціальними маслами, оздоровчого курсу, йоги та медитації що відновлює тіло, розум і душу. Ананда – найкращий центр СПА, краси і здоров’я у всій Південній Азії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Індія належить до найперспективніших рекреаційно-туристичних країн не лише Азійського макрорегіону, а й усього світу. Щороку росте кількість відвідувачів країни та прибутки від туризму. Загалом в Індії можна виокремити 4 туристичні області: Північну, Східну, Західну і Південну. Вони відрізняються всім комплексом рекреаційних умов і ресурсів – від природних до культурно-історичних. Кожна з цих областей приваблива для туристів по-своєму. Найбільшого розвитку в країні досяг культурно-пізнавальний та релігійний туризм, адже ця країна є однією з найдавніших цивілізацій світу. Багаті природні умови і теплий клімат сприяють розвитку пляжного, екологічного, гірськолижного та медичного туризму. Морські курорти, вершини Гімалаїв, численні пам’ятники архітектури, величезна кількість

музеїв та святинь, все це приваблює туристів з усього світу та сприяє формуванню її позитивного туристичного іміджу.

У подальших дослідженнях доцільним є детальніше вивчення перспективних видів туризму в країні, таких як: річковий туризм, шопінг-туризм, та чайний туризм, що включає в себе проживання на чайних плантаціях, котрий в свою чергу є різновидом сільського туризму.

Список використаних джерел:

1. Александрова О. Ю. Міжнародний туризм : Підручник / О. Ю. Александрова. – К., 2001. – 456 с.
2. Аксьонова Л. А. Країни світу : енциклопедія / Л. А. Аксьонова. – К., 2006. – 640 с.
3. Васильєв Л. С. Історія Сходу / Л. С. Васильєв. – К., 1994 – 340 с.
4. Гладкий Ю. Н. Економічна та соціальна географія розвинених країн : Підручник / Ю. Н. Гладкий, У. Д. Сухоруков. – К., 2008. – 461 с.
5. Горячкина Т. У. Країни світу : сучасний довідник / Т. У. Горячкина, І. Р. Ярич. – К., 2008. – 608 с.
6. Гриненко Г. В. Хрестоматия по истории мировой культуры / Г. В. Гриненко. – М.: Юрайт, 1998. – 669с.
7. Эдвардс М. Древняя Индия. Быт, религия, культура / Пер. с англ. С. К. Меркулова. – М., 2005. – 243с.
8. Зоріна Г. І. Основи туристської діяльності / Г. І. Зоріна. – Н., 2001. – 121 с.
9. Ливанова А. И. Встреча с Индией / А. И. Ливанова. – Минск 1999. – 115с.
10. Максаковский В. П. Економічна та соціальна географія світу : Підручник / В. П. Максаковский. – К., 2008. – 398 с.
11. Пандей Р. Б. Древнеиндийские домашние обряди (обычаи): Пер. з англ. А. А, Вігасина / Р. Б. Пандей. – М., 1990. – 319 с.
12. Семенов В. І. Туризм в Індії / В. І. Семенов – К., 2004. – 154 с.
13. Ульциферов Р. Індія. Карманная енциклопедія / Р. Ульциферов. – Москва, 2006. – 231 с.
14. World Tourism Organization UNWTO. – [Electronic resourse]. – Mode of access : www2.unwto.org/ru

Список использованных источников:

1. Александрова А. Ю. Международный туризм: Учебник / А. Ю. Александрова. - М., 2001. - 456 с.
2. Аксенова Л. А. Страны мира: энциклопедия / Л. А. Аксенова. - К., 2006. - 640 с.
3. Васильев Л. С. История Востока / Л. С. Васильев. - М., 1994 - 340 с.
4. Гладкий Ю. Н. Экономическая и социальная география зарубежных стран: Учебник / Ю. Н. Гладкий, В. Д. Сухоруков. - М., 2008. - 461 с.
5. Горячкина Т. В. Страны мира: Современный справочник / Т. В. Горячкина, И. Г. Ярич. - М., 2008. - 608 с.
6. Гриненко Г.В. Хрестоматия по истории мировой культуры / Г. В. Гриненко. - М .: Юрайт, 1998. - 669с.
7. Эдвардс М. Древняя Индия. Быт, религия, культура / Пер. с англ. С. К. Меркулова. - М., 2005. - 243с.
8. Зорина Г. И. Основы туристской деятельности / Г. И. Зорина. - Н., 2001. - 121 с.
9. Ливанова А. И. Встреча с Индией / А. И. Ливанова. - Минск 1999. - 115с.
10. Максаковский В. П. Экономическая и социальная география мира: Учебник / В. П. Максаковский. - М., 2008. - 398 с.
11. Пандей Р. Б. Древнеиндийские домашние обряды (обычаи): Пер. с англ. А. А, Вигасина / Р. Б. Пандей. - М., 1990. - 319 с.

12. Семенов В. И. Туризм в Индии / В. И. Семенов - М., 2004. - 154 с.
13. Ульциферов Р. Индия. Карманная энциклопедия / Р. Ульциферов. - Москва, 2006. - 231 с.
14. World Tourism Organization UNWTO. - [Electronic resourse]. - Mode of access: www2.unwto.org/ru

References:

1. Aleksandrova O. International tourism: Textbook / O. Alexandrova. - K., 2001. - 456 p.
2. Aksenova L. Countries of the World: Encyclopedia / L. Aksenova. - K., 2006. - 640 p.
3. Vasiliev L. History of East / L. Vasilyev. - K., 1994 - 340 p.
4. Gladky Y. Economic and social geography of foreign countries: Textbook / Y. Gladkyj , V. Sukhorukov. - K., 2008. - 461 p.
5. Horyachkyna T. Countries of the world: the current directory / T. Horyachkyna, I. Yarych. - K., 2008. - 608 p.
6. G. Grinenko. Reading on the history of world culture / G. Grinenko. - M .: Yurayt, 1998. – 669 p.
7. M. Edwards. Ancient India. Way of life, Religion, Culture / Tr.from English. S. Merkulova. - M., 2005. – 243 p.
8. Zorina G. Basics of tourist activity / G. Zorina. - N., 2001. - 121 p.
9. Lyvanova A. Meeting with India / A. Lyvanova. - Minsk, 1999. – 115 p.
10. Maksakovsky V. Economic and Social Geography: Textbook / V. Maksakovsky. - K., 2008. - 398 p.
11. Pandey R. Ancient Indian home customs : Tr. from English. A. Vihasyna / R Pandey. - M., 1990. - 319 p.
12. Semenov V. Tourism in India / V. Semenov - K., 2004. - 154 p.
13. R. Ultsyferov. India. Karmannaya Encyclopedia / R. Ultsyferov. - Moscow, 2006. - 231 p.
14. World Tourism Organization UNWTO. - [Electronic resourse]. - Mode of access: www2.unwto.org/ru

УДК 911.3:477/439/498

Уліганець Сергій Іванович,
кандидат географічних наук, доцент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: uliganez@ukr.net

Панченко Валентин Володимирович
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: val.panchenko@ukr.net

ОБ'ЄКТИ РЕЛІГІЙНОЇ СПАДЩИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ ТРАНСКОРДОННОЇ СПІВПРАЦІ МІЖ УКРАЇНОЮ, УГОРЩИНОЮ ТА РУМУНІЄЮ)

Мета. Розглянути вплив об'єктів релігійної спадщини на функціонування сільського туризму на прикладі прикордонних регіонів України, Угорщини та Румунії.

Методика. Представлено дослідження релігійної складової в сільському туризмі на прикладі релігійних маршрутів на території Закарпатської області України, медьє Сабольч-Сатмар-Берег та жудеця Сату-Маре Румунії, що стало продовженням проекту ERASMUS+ KA1 "Back to the Nature".

Результати. Визначено можливості використання релігійної спадщини та її роль у туризмі в сільській місцевості та регіональні відмінності на прикладі прикордонних регіонів.

Наукова новизна. Вперше розглянуто використання релігійної спадщини доби Реформатства на прикордонних територіях України, Румунії та Угорщини, а також їхню роль в формуванні сільського туризму.

Практична значимість. Полягає у вивченні практики використання релігійної спадщини в туризмі на прикладі сусідніх та подібних регіонів України для адаптації такого досвіду в українських умовах розвитку сільського туризму.

Ключові слова: релігійний туризм, релігійний маршрут, релігійна спадщина, сільський туризм.

УДК 911.3:477/439/498

Сергей Иванович Улиганец,
кандидат географических наук, доцент
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина
e-mail: uliganez@ukr.net

Панченко Валентин Владимирович
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина
e-mail: val.panchenko@ukr.net

ОБЬЕКТЫ РЕЛИГИОЗНОЕ НАСЛЕДИЕ КАК ЭЛЕМЕНТ СЕЛЬСКОГО ТУРИЗМА (НА ПРИМЕРЕ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ УКРАИНЫ, ВЕНГРИИ И РУМЫНИИ)

Цель. Рассмотреть влияние объектов религиозного наследия на функционирование сельского туризма на примере приграничных регионов Украины, Венгрии и Румынии.

Методика. Представлено исследование религиозной составляющей в сельском туризме на примере религиозных маршрутов территорией Закарпатской области Украины, медье Сабольч-Сатмар-Берег и жудеца Сату-Маре Румынии как продолжение проекта ERASMUS + KA1 "Back to the Nature".

Результаты. Определены возможности использования религиозного наследия и ее роль в туризме в сельской местности и региональные различия на примере приграничных регионов.

Научная новизна. Впервые рассмотрено использование религиозного наследия эпохи Реформатства на приграничных территориях Украины, Румынии и Венгрии, а также их роль в формировании сельского туризма.

Практическая значимость. Заключается в изучении практики использования религиозного наследия в туризме на примере соседних и подобных регионов Украины для адаптации такого опыта в украинских условиях развития сельского туризма.

Ключевые слова: религиозный туризм, религиозный маршрут, религиозное наследие, сельский туризм.

УДК 911.3:477/439/498

Ulyhanets Serhii Ivanovych,
Candidate of Geography Sciences,
Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: uliganez@ukr.net

Valentyn Volodymyrovych
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: val.panchenko@ukr.net

RELIGIOUS HERITAGE AS AN ELEMENT OF RURAL TOURISM (ON THE EXAMPLE OF CROSS-BORDER COOPERATION BETWEEN UKRAINE, HUNGARY AND ROMANIA)

Goals. To consider the impact of religious heritage sites on the operation of rural tourism as an example of cross-border regions of Ukraine, Hungary and Romania.

Methodology. This paper presents the of the religious component in rural tourism as an example of religious routes in Ukrainian Transcarpathian, Hungarian Szabolcs-Szatmár-Bereg megye and Romania Județul Satu Mare, which follows on from ERASMUS + KA1 project called "Back to the Nature".

Results. Identified opportunities of using religious heritage and its role in tourism in rural areas and regional diversities as an example of cross-border regions.

Scientific novelty. For the first time considered usage of the religious heritage of the epoch Continental Reformed Church on the cross-border territories of Ukraine, Romania and Hungary, as well as their role in the formation of rural tourism.

Practical significance. Consists in studying the practice of using religious heritage tourism by the example of neighboring and related regions of Ukraine for that experiences adaptation in Ukrainian conditions of development of rural tourism.

Keywords: religious tourism, church route, religious heritage, rural tourism.

Постановка проблеми. Туризм здатен забезпечити не тільки економічне процвітання, але і реально вплинути на соціальний і духовний розвиток суспільства, сприяти зміцненню миру, безпеки, досягненню взаєморозуміння і дружби між народами, формуванню якісно нової культури людських стосунків, що ґрунтується на принципах толерантності, взаємовідповідальності, поваги до інших поглядів, цінностей і переконань. Адже, в сучасному світі практично не існує етнічно однорідних держав, і для розвитку міжнародного співробітництва необхідне встановлення міжкультурного діалогу, зокрема екуменічного, в

якому духовно-етичні аспекти різноконфесійної співпраці набувають особливого значення. Виняткова роль для забезпечення такого діалогу належить релігійному туризму, завдяки якому відбувається безперервний обмін духовно-культурними цінностями, так як культура кожного народу, якою б самобутньою вона не була, завжди формувалась у взаємозв'язку з культурами інших народів.

Такий інтерес спричинив масовий сплеск так званого «релігійного туризму», що полягає у відвіданні представниками різних верств населення місць, пов'язаних з особливо значущими для духовного життя народу подіями і явищами, легендами і переказами. «Релігійний туризм» - це явище сучасного соціокультурного життя, обумовлене посиленням інтересу до минулого своєї країни, і по суті мало пов'язане з певною конфесійною належністю чи навіть із наявністю власне релігійних переконань.

Разом з тим сьогодні дедалі виразніше простежується відродження культурних традицій паломництва - відвідання святих місць з метою релігійного поклоніння, чим власне паломництво суттєво відрізняється від «релігійного туризму». Якщо для учасників останнього метою подорожі є пізнання та осмислення певних фактів, подій, явищ духовного життя народу в далекому минулому чи сучасному житті, то для людей віруючих паломництво - один із найвагоміших чинників формування та утвердження духовності через безпосередній контакт із предметами поклоніння, усталеними в межах певної конфесії.

Саме необхідністю усвідомлення та обґрунтування цієї принципової відмінності між двома означеними явищами з метою врахування їх у практиці організації масового туризму обумовлений вибір даного дослідження.

В рамках проекту ERASMUS+ Key Action 1 “Back to the Nature” метою якого був пошук дієвих прикладів поєднання сталого управління територією та розвитком екологічного та сільського туризму з економічної, культурної, соціальної та екологічної точки зору.

Місцем проведення даного проекту був один з східних регіонів Угорщини – регіон з центром у містечку Вашарошнамень, що в медьє Сабольч-Сатмар-Берег біля спільного Румуно-Україно-Угорського кордону.

Одне з ключових місць в характеристиці розвитку сільського туризму в даному регіоні за результатами проекту було визначено використання релігійної спадщини в просуванні сільської культури та туризму в сільській місцевості. У цьому регіоні функціонують релігійні маршрути по Реформатським церквам XVI ст., які збереглися в селах регіону. Саме ці релігійні маршрути відіграють одну з визначальних ролей в розвитку сільського туризму регіону і є репрезентативною частиною культури сільської місцевості регіону.

Сільським регіонам притаманний слабкий економічний розвиток та переважання виключно сільськогосподарської економічної діяльності. В межах Європейського Союзу сформувалася статутна політика, щодо пошуку варіантів пожвавлення та підвищення можливостей таких регіонів. Серед основних методів підвищення благополуччя подібних регіонів інституції Європейського Союзу розглядають у використанні ресурсів регіонів у розвитку туризму, в першу чергу, збалансованого туризму.

Разом з тим, сільська місцевість акумулювала в собі культурну спадщину населення, яке проживало та проживає в її межах. А для багатьох європейських культур єдиним джерелом знань про минуле, культуру, побут та традиції зберегла лише Церква, як соціальний осередок.

Відповідно, до вище зазначеного, саме сільська місцевість в транскордонних регіонах, які розглядаються в даному регіоні, є носієм культурної спадщини через посередництво релігійних культових споруд, як культурних центрів. І залишається актуальним дослідження можливостей розвитку даних регіонів через залучення цього культурного надбання до сфери туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із важливих завдань у релігійному туризмі як науковому напрямку, що формується, є інвентаризація та оцінка релігійно-туристичних (чи сакрально-туристичних) ресурсів, які визначають сакрально-туристичний потенціал і є основою для створення сакрально-туристичного продукту.

Сакрально-туристичний потенціал певної території сформований сукупністю наявних тут ресурсів: окремих споруд (церкви, костелу, каплиці, дзвіниці) чи ансамблів (комплексів споруд, монастиря, лаври, духовного центру), визначних місць (джерела або криниці, печери, хресної дороги), а також сакральних реліквій (чудотворних ікон чи розп'яття Ісуса Христа, мощей святих і блаженних тощо), придатних для створення сакрально-туристичного продукту та реалізації відповідних паломницьких (або сакрально-туристичних) турів чи екскурсій.

У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи: аналізу і синтези, узагальнення й аналогії, що сприяли всебічному вивченню цієї проблеми.

Використана методологія дала можливість визначити специфіку й особливості місць поклоніння Закарпаття, а також всебічно дослідити релігійну спадщину сільської місцевості на прикладі розвитку релігійного туризму в транскордонних регіонах України, Угорщини та Румунії.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці іноземних і сучасних вітчизняних учених: Р. Отто, У. Джеймса, К.-Г. Юнга, М. Шелера, Ф. Хайлера, М. Еліаде, О. Любіцевої, С. Романчука, Т. Горбаченко, М. Заковича, Л. Конотоп, А. Колодного, В. Лубського, І. Мозкового, О. Предко, З. Сапелкіної, О. Сагана, Л. Філіпович, А. Глушака, В. Долі, В. Павлюка, П. Кралюка, В. Клімова, М. Бабія, В. Борейко, М. Лінецького, Б. Куценок.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Залишається актуальним можливості використання туристсько-рекреаційних ресурсів сільської місцевості, об'єктів культурної релігійної спадщини та їх залучення до туристської діяльності, як елементу місцевого розвитку громад.

Постановка завдання. Метою даної статті є вивчення транскордонного досвіду використання об'єктів релігійної спадщини сільської місцевості на прикладі єдиного та цільного релігійного маршруту прикордоннимими територіями Угорщини, Румунії та України; а також порівняння умов використання цих ресурсів у туризмі на території різних країн.

Виклад основного матеріалу. Закарпаття з давніх часів відігравало і нині відіграє велику роль в історії, економіці, культурі, політиці українського, польського, угорського, словацького, румунського, австрійського, чехословацького та інших народів. Віддаленість від центру зумовила певну етнокультурну консервацію населення цього регіону. Це привело до збереження багатьох етнографічних груп, які є носіями особливих діалектів, способів життя, традицій, ремесел. Етнічна та історична спорідненість прикордонних територій, зокрема наявність національних меншин, близькість елементів соціальної психології і культури, спільне використання ресурсів та інфраструктурного забезпечення зумовлюють високу ефективність трансприкордонних зв'язків.

Вкрай вигідне географічне положення створило сприятливі умови для розвитку цього регіону. Територією Закарпатської області з давніх-давен проходили основні шляхи між сходом і заходом.

Закарпаття з давніх часів привертало увагу різних племен і народів, які залишали на території області велику кількість історичних, археологічних та географічних пам'яток.

На території Закарпатської області найбільш поширеними є православні та римо-католицькі церкви та монастирі. Реформатство вважається третьою за чисельністю віруванням на Закарпатті. Воно поширене, переважно, в прикордонних з Угорщиною районах, в так званій українській частині історичного регіону Берег, а це в свою чергу – виключно низовинна частина Закарпатської області. Саме тут збереглися і діють реформатські церкви і сьогодні. Загалом, на території Закарпаття до релігійних маршрутів середньовічних Реформатських церков віднесено 15 культових споруд, які зосереджені в шести адміністративних районах області: п'ять у Берегівському, по три у Виноградівському та Ужгородському, два у Хустському, по одному в Тячівському та Мукачівському районах [3]. Питання датування даних церков в деяких випадках є надзвичайно спірними. У більшості випадків, використовують встановлені дані найстарішого з об'єктів, які збереглися донині: фрески, вівтар, мури, окремі приміщення тощо. Також варто зазначити, що не всі

церкви зберегли приналежність до Реформатської церкви, а зараз використовуються як римо-католицькі або греко-католицькі.

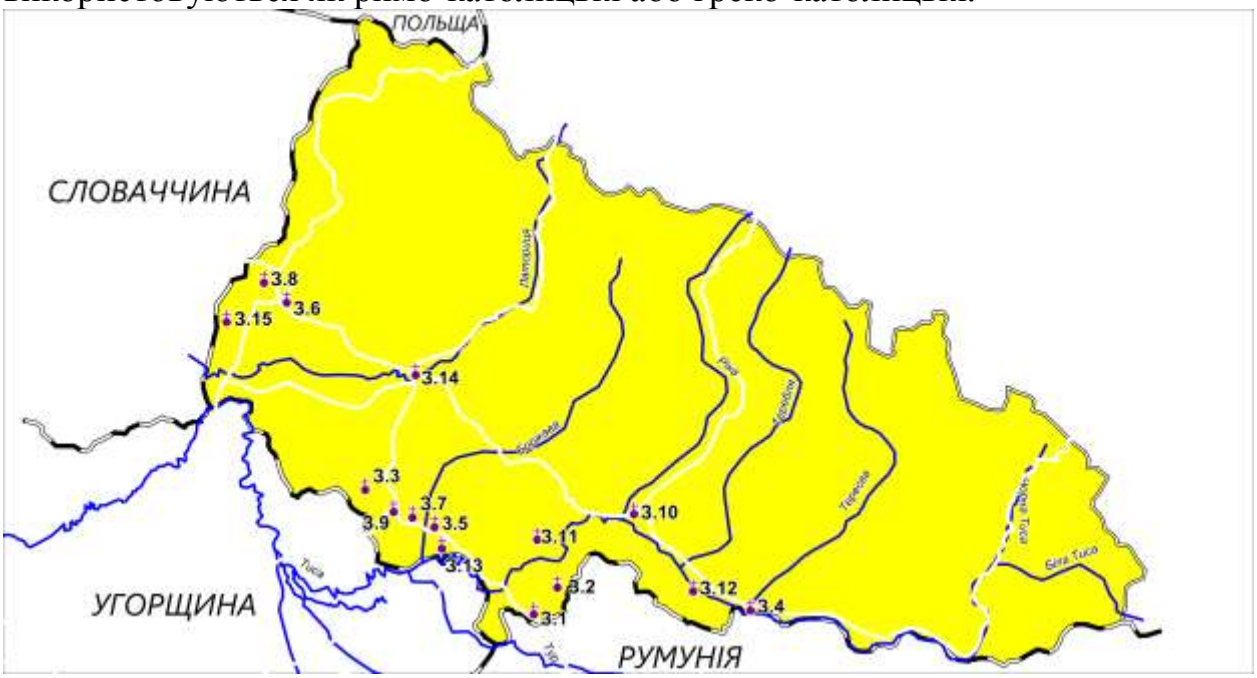

Рис.1. Картосхема розташування Реформатських церков Закарпатської області (Україна) включених до міжнародного релігійного маршруту [на основі статистичних даних джерела 2]

Табл. 1.

Реформатські церкви Закарпатської області, Україна.

№	*Населений пункт*	*Прина-лежність**	*Датування*	*Адміністративний район*
3.1	Оклі	Р	XV	Виноградівський район
3.2	Чорнотисів	РК	XIII	Виноградівський район
3.3	Велика Бийгань	Р	XV	Берегівський район
3.4	Тячів	Р	XIII	Тячівський район
3.5	Бене	Р	XIII	Берегівський район
3.6	Горяни (Ужгород)	ГК	XI	Ужгородський район
3.7	Мужієво	Р	XIV	Берегівський район
3.8	Ужгород	ГК	XVIII	Ужгородський район
3.9	Берегове	РК	XIII	Берегівський район
3.10	Хуст	Р	XIV	Хустський район
3.11	Виноградів	РК	XVI	Виноградівський район
3.12	Вишково	Р	XIV	Хустський район
3.13	Четфалва	Р	XVIII	Берегівський район
3.14	Мукачеве	ГК	XV	Мукачівський район
3.15	Паладь-Комарівці	РК	XV	Ужгородський район

* Р – реформатські церкви; ГК – греко-католицькі церкви; РК – римо-католицькі церкви

Дані об’єкти релігійної спадщини використовуються в релігійному маршруті, переважно, для угорських туристів по околицям історичної

області Берег «Дорога в загублений рай Закарпаття». Цей релігійний маршрут є продовження туристичного походу паломників та звичайних туристів, які відкривають для себе культуру угорської частини регіону Берег доповнюючи її збереженими середньовічними церквами української частини цього історичного краю.

Середньовічні церкви Закарпаття виступають наче лінія східного кордону західного християнства де закінчується готичний стиль в архітектурі, а на схід - бере початок земля дерев'яних церков та православ'я.

Жудець Сату-Маре це адміністративний регіон Румунії на північному-заході країни, який межує з Україною та Угорщиною. Цей район часто асоціюють з історичними регіонами Трансильванія, Кришани та Мармарощиною.

Табл. 2.

Реформатські церкви в жудеці Сату-Маре, Румунія

№	*Нас. пункт*	*Приналежність**	*Датування*	*Комуна*
С.1	Акиш	Р	XIV	Акиш
С.2	Негрешть-Оаш	П	XIV	місто Негрешть-Оаш
С.3	Беря	Р	XIII	Чумешть
С.4	Біксад	П	XV	Біксад
С.5	Чумешть	Р	XIII	Чумешть
С.6	Агріш	Р	XIV	Агріш
С.7	Кеплень	РК	XVIII	Кеплень
С.8	Белтіуг	РК	XVIII	Белтіуг
С.9	Цегя	Р	XIV	Крайдоролц
С.10	Лівада	Р	XVIII	місто Лівада
С.11	Корунд	П	XV	Богданд
С.12	Тешнад	Р	XVI	місто Тешнад
С.13	Ветіш	Р	XV	Ветіш

* Р – реформатські церкви; П – православні церкви; РК – римо-католицькі церкви

Наразі, реформатами на цій території є виключно етнічні угорці. Саме в часи панування над цією територією угорських держав і були побудовані реформатські церкви. Загалом в районі налічується 13 таких церков: три в містах та десять в сільських комунах.

Наразі розробляються тематичні релігійні тури по даних культових об'єктах. І не зважаючи на візові формальності в організації туризму між Угорщиною та Румунією, потоки угорських туристів в цій території є слабшими ніж на Закарпаття.

Медьє Сабольч-Сатмар-Берег знаходиться на крайньому північному-сході Угорщини. Особливістю регіону є район міжріччя Тиси, Самошу, Красни та Туру. Протягом багатьох століть в цьому міжріччі формувалася специфічна культура сільського населення угорців на річці Тиса.

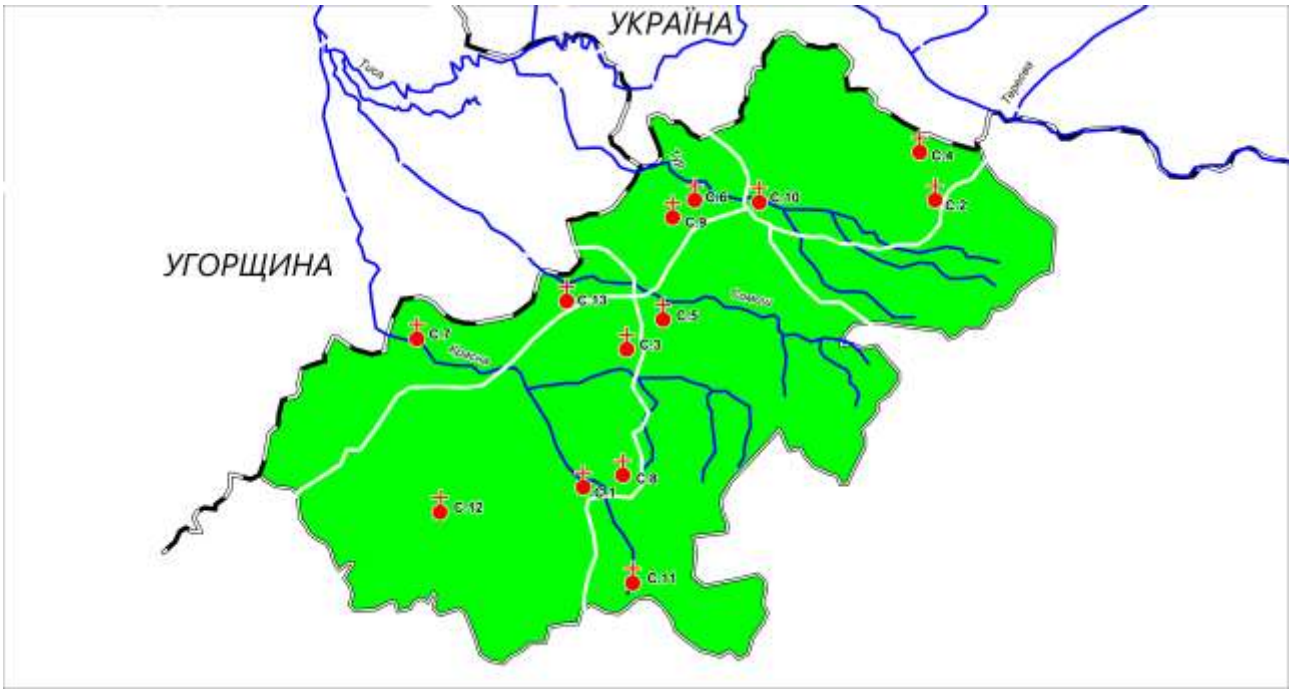

Рис.2. Картосхема розташування Реформатських церков жудеця Сату-Маре (Румунія) включених до міжнародного релігійного маршруту [на основі статистичних даних джерела 2]

На сьогодні, культурна спадщина та самобутність цих сільських територій збереглася не лише у вигляді традицій та творчості, а й у сакральних об'єктах. Цей регіон надзвичайно багатий на збережені церкви реформатів, які присутні у більшості великих селах регіону.

Табл. 3.

Реформатські церкви в медьє Сабольч-Сатмар-Берег, Угорщина

№	*Населений пункт*	*Приналежність**	*Датування*	*Яраш*
Б.1	Анарч	Р	XV	Кішвардський
Б.2	Бакталорантхаза	РК	XIV	Бакталорантазський
Б.3	Берегдароц	Р	XV	Вашарошнаменський
Б.4	Берегшурань	Р	XIV	Вашарошнаменський
Б.5	Чарода	Р	XVI	Вашарошнаменський
Б.6	Чегьолд	Р	XVI	Вашарошнаменський
Б.7	Ченгер	Р	XVII	Ченгерський
Б.8	Ченгерсіма	Р	XVI	Ченгерський
Б.9	Фегердьярмат	Р	XIV	Фехердьярматський
Б.10	Гочай	Р	XIV	Фехердьярматський
Б.11	Дюдє	Р	XIV	Фехердьярматський
Б.12	Янкмайтіш	РК	XV	Фехердьярматський
Б.13	Кішсекереш	Р	XVI	Фехердьярматський
Б.14	Кішварда	РК	XIV	Кішвардський
Б.15	Кьолче	Р	XV	Фехердьярматський
Б.16	Лашкод	Р	XV	Бакталорантазський
Б.17	Лоня	Р	XIII	Вашарошнаменський
Б.18	Марокпапі	Р	XIV	Вашарошнаменський
Б.19	Надяр	Р	XIV	Фехердьярматський

Б.20	Надьгерйц	Р	XVI	Ченгерський
Б.21	Надьсекереш	Р	XIV	Фехердьярматський
Б.22	Шонкад	Р	XV	Фехердьярматський
Б.23	Сабольч	Р	XI	Ньїредьгазський
Б.24	Самошбеч	Р	XV	Ченгерський
Б.25	Самоштотарфалва	Р	XII	Ченгерський
Б.26	Самошуйлок	Р	XV	Фехердьярматський
Б.27	Секей	Р	XIV	Кемечеський
Б.28	Такош	Р	XVIII	Вашарошнаменський
Б.29	Тарпа	Р	XIV	Вашарошнаменський
Б.30	Тісакород	Р	XIV	Фехердьярматський
Б.31	Тисасентмартон	Р	XIV	Загоньський
Б.32	Торньошпалца	Р	XV	Кішвардський
Б.33	Туріштванді	Р	XIV	Фехердьярматський
Б.34	Турріче	Р	XIV	Фехердьярматський
Б.35	Вая	Р	XIV	Матесалькський
Б.36	Вамошатя	Р	XIV	Вашарошнаменський
Б.37	Вамошоросі	Р	XV	Фехердьярматський

Загалом у даному районі Угорщини зосереджено 37 реформатських церков. Переважна їх більшість розташовані в Вашарошнаменському та Фехердьярматському ярашах, а також присутні і в інших адміністративних ярашах: Матесалькському, Кішвардському, Загонському, Кемечеському, Бакталорантазському, Ньїредьгазському та Ченгерському.

Рис.3. Картосхема розташування Реформатських церков медьє Сабольч-Сатмар-Берег (Угорщина) включених до міжнародного релігійного маршруту [на основі статистичних даних джерела 2]

Даний регіон є базовим для релігійних маршрутів та турів, які створені для популяризації сільської культури шляхом використання церков Реформатів. «Шлях по легендам, чудесам, між надземними та

небесними палацами» представляє маршрут між містом Ньiредьгаза та Надькарой.

Також існує релігійних маршрут по місцям спадщини Сент Ласло «Через світ нових церкв, замків та фортець» - шлях між пам'ятними місцям історії, між реліквіями культури та мистецтва. Це маршрут через релігійну спадщину до найдивовижніших аристократичних архітектурних пам'яток стилів барокко, епохи Відродження та еклектичного напрямку, які зберегло в собі угорське село.

До того ж існує і тематичний релігійний маршрут «Шляхи реформатизму» - шлях через світ готики до колиски реформатизму та угорської літератури. Цей тур також пов'язаний з культурною спадщиною села та використовує в собі засоби розміщення сільського туризму.

Реформатські церкви цього угорського регіону є чи не основним об'єктом показу в селах. Вони акумулюють навколо себе переважну більшість культурної самобутності певної сільської громади. А разом з тим репрезентують історичні її зміни та збереження традицій з часом.

Рис.4. Картосхема розташування Реформатських церков на транскордонних територіях України, Угорщини та Румунії [на основі статистичних даних джерела 2]

Навколо таких релігійних осередків формуються засоби розміщення сільського туризму, які пропонують свої послуги паломникам та учасникам таких релігійних турів. Водночас, вони використовують саму релігійну спадщину як елемент показу сільського туризму для свої гостей, для яких релігійна складова не була основною при плануванні їхнього

відпочинку. Тим самим спостерігається симбіоз функціонування релігійного та сільського туризму в сільській місцевості медьє Сабольч-Сатмар-Берег. Дана мережа реформатських церков на транскордонних територіях, як мінімум трьох країн України, Угорщини та Румунії (а також є можливості пошуку таких релігійних об'єктів і на території Словаччини) та їх використання в цілях розвитку туризму в рамках сталого розвитку сільських місцевостей та збереження культурної спадщини є прикладом для наслідування.

В організації презентованої мережі релігійних культових споруд чітко прослідковується і пропагандистська функція таких релігійних маршрутів враховуючи цільову групу паломників – угорців. Однією з функцій даного маршруту є популяризація та збереження культурної одноманітності між угорцями в прикордонній території.

Дана практика може бути ефективною для організації подібних маршрутів українською стороною у різних прикордонних районах задля поширення культурного обміну та збереження культурних зв'язків з українським етнічним населенням на території інших держав. Також ця практика буде дієвою як в одноплановому характері (плануванням маршрутів однієї релігійної приналежності культових споруд) так і при плануванні мультикультурних маршрутів. До того ж, перспективним залишається й організація таких релігійних маршрутів не лише на прикордонних територія, а й всередині країни, що допоможе краще поєднати культуру всередині громад великих регіонів через посередництво інструменту впливу релігії.

Висновки. Незважаючи, на значну саме релігійну складову даних маршрутів слід відзначити, що досвід угорського медьє Медьє Сабольч-Сатмар-Берег показує, що носієм такої релігійної спадщини виступає в першу чергу сільська місцевість. А це, в свою чергу, дозволяє використовувати сакральні ресурси села в сільському туризмі та сталому розвитку таких сільських місцевостей, що наразі є надзвичайно актуальним для всієї території України, а особливо – для Закарпаття, на території якого сільський туризм досяг значного рівня розвитку.

Список використаних джерел:

*1.*Дмитрук О.Ю. Ландшафтно-рекреаційні системи Закарпатської області: монографія / О.Ю. Дмитрук, С.І. Уліганець – Іпрпінь: Видавництво НУДПСУ, 2013. – 196 с.

*2.*Erasmus+ project called "Back to the Nature", Vasarosnameny, Hungary, 01.06.2015 - 16.06.2015 – Identification number 2014-3-HU02-KA105-000647;

*3.*Középkori Templomok Útja [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.temple-tour.eu/hu .

References:

*1.*Dmytruk O.Iu. Landshaftno-rekreatsiini systemy Zakarpatskoi oblasti: monohrafiia / O.Iu. Dmytruk, S.I. Ulihanets – Iprpin: Vydavnytstvo NUDPSU, 2013. – 196 s.

*2.*Erasmus+ project called "Back to the Nature", Vasarosnameny, Hungary, 01.06.2015 - 16.06.2015 – Identification number 2014-3-HU02-KA105-000647;

*3.*Középkori Templomok Útja [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.temple-tour.eu/hu .

УДК 339

Калуцький Іван Федорович,
доктор сільськогосподарських наук, професор
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна, e-mail: vitrolis@ukr.net

Ковальська Леся Володимирівна,
кандидат географічних наук, доцент
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна, e-mail: gnatuk_L@ukr.net

Вичівський Павло Павлович,
кандидат історичних наук, доцент
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна, e-mail: vuchivskui.pavlo@gmail.com

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ ДЛЯ НЕПОВНОСПРАВНИХ В УКРАЇНІ

Мета – проаналізувати розвиток туризму для неповносправних в Україні, відповідність інфраструктури сфери обслуговування, й, туристичної зокрема, для потреб цієї категорії населення, а також зарубіжний досвід розвитку туризму для неповноспрвних й можливість інтерпретації його елементів на український ринок туристичних послуг.

Методика – дослідження розвитку туризму для неповносправних ґрунтується на сполученні методів галузевого та територіального аналізу. Зокрема, для дослідження застосований системний підхід при використанні методів статистичного, аналітичного аналізу, порівняння тощо. Ця методика включає аналіз умов та чинників розвитку туризму для неповносправних в країні на основі таких показників як: кількість неповносправних за областями України, кількості неповносправних осіб в Україні за групами інвалідності, чисельність неповносправних в Україні за віковою характеристикою, чисельність неповносправних в Україні за типами ушкоджень та ін.; та визначення рівня доступності до туристичних об’єктів у відповідність до вимог обслуговування неповносправних.

Результати – у статті проаналізовано сучасний стан розвитку туризму для неповносправних в Україні, зроблено акцент на доступність до туристичних об’єктів, зокрема послуги пов’язані з перевезенням. Проаналізовано розвиток туризму для неповносправних за кордоном, а саме, у Швеції, Німеччині, Фінляндії, Іспанії, Греції, Швейцарії, Франції, Польщі. Зокрема, звернено увагу на роль держави й зацікавленість власників підприємств у розвитку соціального туризму, в тому числі і для неповносправних. Враховуючи зарубіжний досвід для України запропоновано алгоритм дій у розвитку туризму для неповносправних. При цьому зазначено умову – співпраця органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських і професійних організацій та підприємницьких структур. Обґрунтовано доцільність соціальних проектів у збільшені кількості неповносправних у частці туристів.

Наукова новизна – вперше, на основі галузево-територіального аналізу досліджено стан розвитку туризму для неповносправних. Результати дослідження можуть лягти в основу написання курсових, дипломних робіт, підготовки лекційно-практичного матеріалу, проведення моніторингу вітчизняного туристичного ринку.

Практична значимість – полягає в аналізі об’єктивності сучасного стану розвитку туризму для неповносправних й визначені ролі міжнародних програм й грантів для соціалізації цієї категорії населення, у першу чергу через участь їх у туристично-дозвільєвих заходах. Зокрема зроблено увагу на потребу підготовки кваліфікованого обслуговуючого персоналу до прийому неповносправних туристів.

Ключові слова: туризм, неповносправні, відповідність туристичної інфраструктури, доступність до туристичних об’єктів, інформаційна доступність, реабілітація.

УДК 339

Калуцький Иван Федорович,
доктор сельскохозяйственных наук, профессор
"Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаныка", г. Ивано-Франковск, Украина, e-mail: vitrolis@ukr.net

Ковалская Лэся Владимировна,
кандидат географических наук, доцент
"Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаныка" г. Ивано-Франковск, Украина, e-mail: gnatuk_L@ukr.net

Вычивский Павел Павлович,
кандидат исторических наук, доцент
"Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаныка" г. Ивано-Франковск, Украина, e-mail: vuchivskui.pavlo@gmail.com

РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА ДЛЯ НЕПОЛНОЦЕННЫХ В УКРАИНЕ

Цель – проанализировать развитие туризма для неполносправных в Украине, соответствие инфраструктуры сферы обслуживания, и, туристической частности, для нужд этой категории населения, а также иностранный опыт развития туризма для неполносправных и возможность интерпретации его элементов на украинский рынок туристических услуг.

Методика – исследования развития туризма для неполносправных основывается на сочетании методов отраслевого и территориального анализа. В частности, для исследования применен системный подход при использовании методов статистического, аналитического анализа, сравнения и т. Эта методика включает анализ условий и факторов развития туризма для неполносправных в стране на основе таких показателей как: количество неполносправных по областям Украины, количества неполностправных лиц в Украине по группам инвалидности, численность неполносправных в Украине по возрастной характеристики, численность неполносправных в Украине по типам повреждений и др. и определение уровня доступности туристических объектов в соответствие с требованиями обслуживания неполносправных.

Результаты – в статье проанализировано современное состояние развития туризма для неполносправных в Украине, сделан акцент на доступность к туристических объектов, в том числе услуги связанных с перевозкой. Проанализировано развитие туризма для неполносправных за рубежом, а именно, в Швеции, Германии, Финляндии, Испании, Греции, Швейцарии, Франции, Польши. В частности, обращено внимание на роль государства и заинтересованность владельцев предприятий в развитии социального туризма, в том числе и для неполносправных. Учитывая зарубежный опыт для Украины предложен алгоритм действий в развитии туризма для неполносправных. При этом отмечено условие - сотрудничество органов исполнительной власти, местного самоуправления, общественных и профессиональных организаций и предпринимательских структур. Обоснована целесообразность социальных проектов в увеличении количества неполносправных в части туристов.

Научная новизна – впервые, на основе отраслевого территориального анализа проанализировано состояние развития туризма для неполносправных. Результаты исследования могут быть основой написания курсовых, дипломных работ, подготовки лекционно-практического материала, проведение мониторинга отечественного туристического рынка.

Практическая значимость – заключается в анализе объективности современного состояния развития туризма для неполносправных и определены роли международных программ и грантов для социализации этой категории населения, в первую очередь из-за участия их в туристско-досуговых мероприятиях. В частности сделано внимание на

необходимость подготовки квалифицированного обслуживающего персонала к приему неполносправных туристов.

Ключевые слова: туризм, неполносправных, соответствие туристической инфраструктуры, доступность к туристическим объектам, информационная доступность, реабилитация.

UDC 339

Kalutsky Ivan Fedorovych,
Doctor Of Sciences (Agricultural), Professor
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University", Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: vitrolis@ukr.net

Kovalska Lesya Volodymyrivna,
Candidate of Geography Sciences, Associate Professor
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University", Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: gnatuk_L@ukr.net

Vuchivskui Pavlo Pavlovych,
candidate of sciences (historical), Associate Professor
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University", Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: vuchivskui.pavlo@gmail.com

DEVELOPMENT OF TOURISM FOR DISABLED PERSONS IN UKRAINE

Aim – to analyze the development of tourism for disabled persons in Ukraine, appropriateness of the infrastructure in the sphere of service, namely in touristic sphere, to the needs of this category of society and the international experience of the tourism development for disabled persons and possibility of its interpretation for the Ukrainian tourism market.

Methods – investigation of the development of tourism for disabled is based on the combination of sectorial and spatial analysis methods. For the research there has been used the system approach with the appliance of statistic, analytic and comparative methods. This methodology includes the analysis of the conditions and factors of development of the tourism for the disabled in the country on the basis of such indexes as: amount of the disabled in different oblasts of Ukraine, the number of disabled people in Ukraine according to disability groups, amount of disabled people according to their age, the number of disabled people in Ukraine by the type of injury, etc.; and determination of the level of accessibility to tourist sites in compliance with the demands to the services provided to the disabled.

Results – in the article there has been analyzed the modern state of development of the tourism for the disabled people, attention is focused on the accessibility of tourist sites in particular services related to transportation. There has been analyzed development of the tourism for the disabled people abroad, namely in Sweden, Germany, Finland, Spain, Greece, Switzerland, France, Poland. In particular, attention has been drawn to the role of the state and the interest of the business owners in the development of social tourism, including tourism for the disabled people. Taking into consideration the international experience there has been worked out algorithm of actions in the development of tourism for the disabled. However there has been stated a certain condition – cooperation of the executive authorities, local government, civil society and professional organizations and businesses. There has also been proved necessity of social projects to increase the number of disabled in the share of tourists.

Scientific novelty – for the first time, on the basis of industry-spatial research there has been analyzed the development of tourism for the disabled people. Results of the study could form the basis for writing term papers, qualification papers, lectures and practical training material, monitoring of domestic tourist market.

Practical meaning – is in the objective analysis of the current state of tourism for the disabled and the definition of the role of international programs and grants for the socialization of this part of society, primarily through their participation in tourist events.

Key words: tourism, disabled, appropriateness of the tourist infrastructure, accessibility to tourist sites, information accessibility, rehabilitation.

Постановка проблеми. Організація відпочинку і дозвілля для неповносправних людей як масового явища розпочалася у 50-х роках XX ст., що було зумовлено актуалізацією питань прав людини й усвідомлення цілісності суспільства [16].

Згідно даних ООН у світі 10 % населення є неповносправне. У Європі неповносправне населення становить близько 50 мільйонів осіб. Для порівняння у США, де кількість населення становить 303 млн. 763 тис. чол. з них 57 мільйони, а це близько 19% – неповносправні.

Оскільки розвиток туризму є пріоритетною галуззю господарства, то сфера послуг повинна розвиватись і задовольняти усі потреби споживачів – туристів, зокрема такої категорії, як неповносправні. Тому масове залучення неповносправних до усіх сфер суспільного життя, зокрема до туризму, сьогодні, продиктоване станом соціокультурного середовища. Зробити спробу заповнити вакуум знань і досвіду щодо організації туристичних послуг для неповносправних осіб, зокрема, висвітлення їхніх потреб, у відповідності до вимог туристичної інфраструктури є надзвичайно важливою і нагальною потребою, що і визначило актуальність статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Частково, вивченням питань організації туризму для неповносправних займались О. Волошинський, М. Сварник, Л. Жирак, специфіці обслуговування цієї категорії населення присвячені праці В. Монастирського, Сварник М., Грибальський Я., Войтюк Ю. та ін., які висвітлюють питання щодо вимог до технічної інфраструктури закладів розміщення, до гідів та супроводжуючих, акцентують увагу на розвитку активного відпочинку на природі для неповносправних. Останні публікації дають змогу зробити висновок про існування позитивних тенденцій у розвитку туризму для неповносправних в Україні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, вивчення зарубіжного досвіду в організації туристичних послуг для неповносправних та його інтерпретація в Україну є важливою проблематикою сьогодення. Заповненню цієї прогалини і присвячена ця стаття.

Формулювання цілей статті. Метою статті – є аналіз світових моделей розвитку туризму для неповносправних та пошуку оптимальних рішень та їх інтерпретація в Україну.

Виклад основного матеріалу. Основним дієвим інструментом, який інтегрує неповносправних і повносправних у єдине суспільство є туристична галузь. Тому її найважливіші завдання: залучення неповносправних осіб до активної суспільної діяльності, піднесення бажання жити, здійснювати спеціальні вправи у процесі реабілітації та релаксації. Найбільш терапевтичним ефектом з точки зору широкої

реабілітації володіє активний туризм, який розвиває людину фізично, морально, оздоровчо, етично і естетично. Дмитрук О. Ю., Щур Ю.В. вважають, що оздоровчий аспект туризму полягає у позитивному впливі на організм людини факторів природи у поєднанні із загально-зміцнюючою м'язовою діяльністю, що сприяє повноцінному відпочинку, зміцненню здоров'я та загартуванню організму [8].

У той же час туризм дозволяє неповносправним встановлювати нові контакти (знайомство, дружба, приязнь і т.п.) як з іншими неповносправними, так і зі здоровими людьми. Він стає чинником психотерапевтичної профілактики, протидіє страху і побоюванням. Участь в туристичних заходах навчає життю у групі, виробляє відвагу. Вміле поєднання людей з особливими потребами з життям суспільства дає у першу чергу можливість пристосування до нормального життя [9].

Згідно даних Національної асамблеї інвалідів України, частка неповносправних становить близько 10 % від усіх туристів. Проте слід зауважити про невідповідність статистики реальній ситуації, що викликано відсутністю постійного моніторингу і недосконалістю системи збору даних зі сторони державних органів, а також небажанням самих людей отримувати статус «інвалідності» через бюрократичну систему оформлення та роботи медичних комісій.

У сучасному нормативно-правовому полі в Україні офіційно використовується термін «інвалід», але у суспільстві вживаються більш толерантні визначення, наприклад, неповносправний, недієздатний, особа з особливими потребами, особа з обмеженими можливостями, по іншому справна особа тощо.

Згідно з даними «Фонду Соціального Захисту Інвалідів» станом на 01.04.2015 в Україні налічується 2 647 243 особи з інвалідністю, це близько 6 % від загальної кількості населення [18]. Враховуючи тривалість (2,5 роки поспіль) ведення воєнних дій на сході України цей показник зростає. За даними ООН з квітня 2014 р. по листопад 2015 року кількість жертв серед українських збройних сил, цивільного населення та членів озброєних угрупувань становила 29 830 осіб [7]. А з серпня по листопад 2015 року кількість жертв серед цивільного населення становила 178 осіб. З них 47 осіб загинуло, з яких 52 % – жертви вибухонебезпечних пристроїв, які залишилися після активних бойових дій у регіоні, 131 особа – постраждала [6].

За інформацією Центру досліджень соціальних комунікацій, на сьогодні у збройному конфлікті на сході України беруть участь близько 50 тис. українських солдатів, причому за останній час значно побільшало тих, хто повертається додому інвалідами не тільки у фізичному, а й у психологічному плані. Майже 98 % вояків «... можуть потребувати висококваліфікованої психологічної допомоги» [19]. За інформацією Українського державного медико-соціального центру ветеранів війни МОЗ України на 25 листопада 2015 р. у мережі госпіталів проліковано більш ніж

5000 учасників АТО [17]. Найбільша кількість неповносправних проживає у Донецькій 269 477 ос., Львівській 187 148 ос., Дніпропетровській 178 443 ос., Харківській 149 542 ос. областях та у м. Київ 144 025 ос, а найменша кількість неповносправних проживає у Кіровоградській 56 698 ос., Херсонській 49 678 ос. та Чернівецькій областях 48 686 ос. [18]. Інформація, щодо кількості неповносправних наведена на рис. 1:

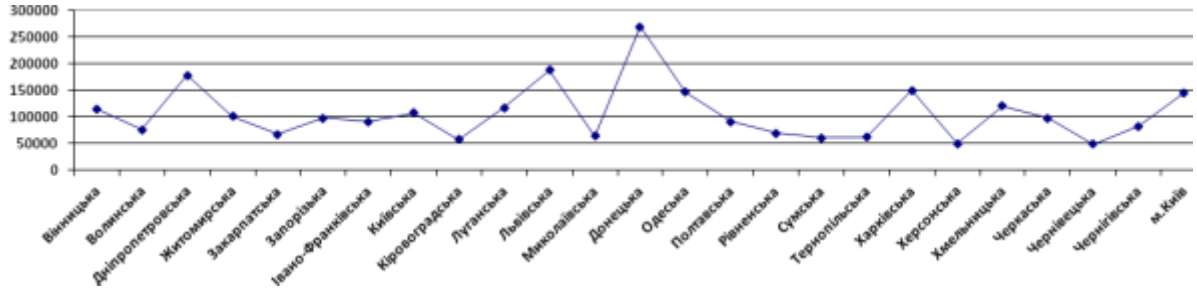

Рис. 1. Кількість неповносправних за областями України (за даними Мінсоцполітики та Пенсійного фонду України за 2015р.) [12]

Відсоткове співвідношення кількості неповностправних осіб в Україні за групами інвалідності відображене на рис. 2.

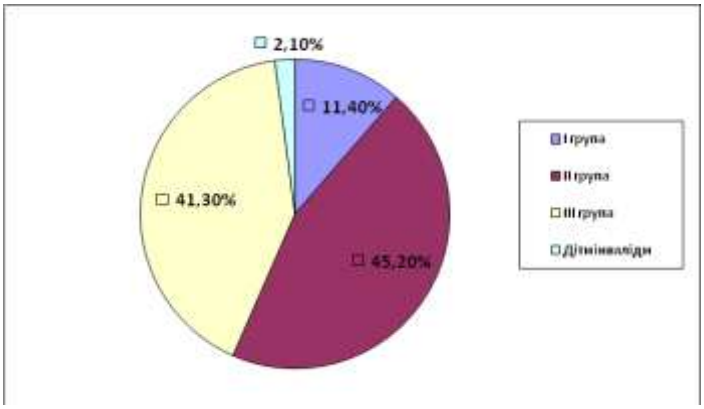

Рис. 2. Відсоткове співвідношення кількості неповностправних осіб в Україні за групами інвалідності (за даними Мінсоцполітики та Пенсійного фонду України за 2015р.) [12]

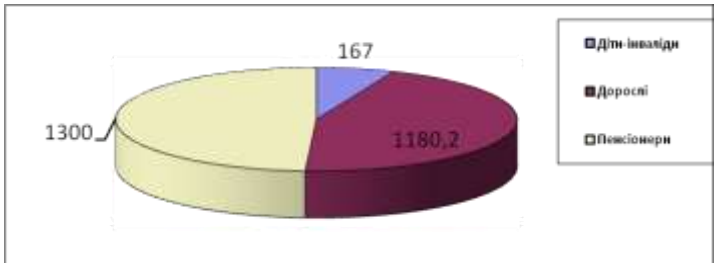

Рис. 3. Чисельність неповносправних в Україні за віковою характеристикою (за даними Мінсоцполітики та Пенсійного фонду України за 2015р.) [12].

За віковою характеристикою в Україні налічується (рис. 3):

- дітей – інвалідів 167 тис. ос.;
- дорослих неповносправних працездатного віку 1180,2 тис. ос.;
- пенсіонерів 1300 тис. ос.

Категорія інвалідності визначається за типами складності ушкоджень. Згідно цього критерію в Україні виокремлюють(рис. 4):

- з вадами слуху – 50 тис. ос.;
- з вадами зору – приблизно 50 тис. ос.;
- з вадами ОРА – 456,4 тис. ос.;
- люди з нервово-психологічними захворюваннями – 391,8 тис. ос.;
- люди з розумовими та психічними розладами – 1 430 тис. ос.
- інші відхилення – 269 тис. ос.

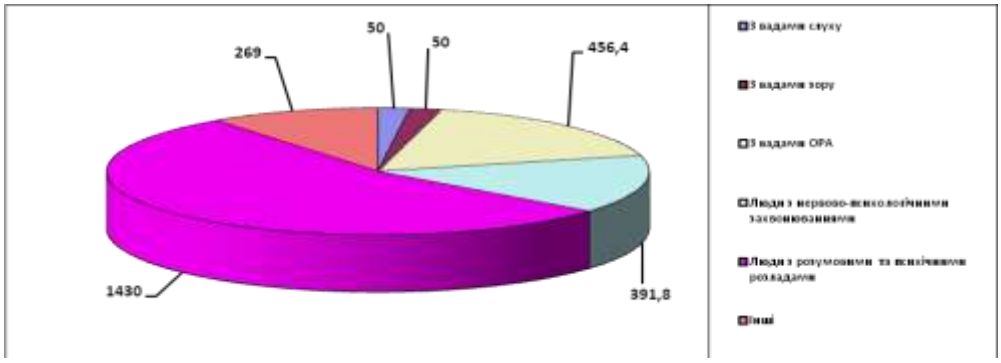

Рис 4. Чисельність неповносправних в Україні за типами ушкоджень (за даними Мінсоцполітики та Пенсійного фонду України за 2015р.) [12].

Складність розвитку туризму для неповносправних в Україні полягає у транспортній та інформаційній складовій, доступності до туристичних об’єктів, закладів обслуговування, відсутності системи методичного супроводу, системи підготовки інструкторів-фахівців для роботи з цією категорією туристів.

Транспортна інфраструктура визначається відповідністю технічних пристосувань до потреб неповносправних (наявність пандусів, підйомників у потягах тощо). При цьому, слід зауважити, що з 1930 об'єктів, в яких проводилися роботи щодо спорудження пандусів в 938 випадках були допущені грубі порушення (значна крутизна або без перил), які за своєю суттю, за відсутності адміністративного контролю, не мають механізмів виправлення. Ряд порушень у вигляді пішохідних переходів на перехрестях, які будують до цих пір без заниження бордюрів, з яких не можливо виїхати самостійно на інвалідному візку на тротуар й ін.

Техніка переміщень та транспортувань цієї категорії людей вимагає обрання найкоротшого й безбар’єрного шляху, при потребі наявність супровідника(ів) й ін. Моніторинг транспортної доступності, проведений в обласних центрах України, визначив, що серед об'єктів транспортної

інфраструктури (68 шт.), з них 51 % – доступно: 29 % – не доступно; 20 % – частково доступно.

Доступність до об’єктів обслуговування визначає незначну кількість та невідповідність закладів розміщень, харчування, вбиралень тощо, які були б пристосованими до потреб неповносправних. Наприклад, столики у закладах харчування для цієї категорії людей повинні знаходитися неподалік входу, а підходи до них – без зайвих перешкод. Відповідно до державних будівельних норм (ДБН) проектування цивільних будівель і споруд 10 % місць повинні бути облаштовані для людей з особливими потребами [13]. Моніторинг доступності, проведений в обласних центрах України, підтверджує цю тенденцію невтішною статистикою:

- доступність об'єктів органів влади (1139), з них 34 % – доступно; 48 % – не доступно; 18 % – частково доступно;
- об'єкти охорони здоров'я (540), з них 28 % – доступно; 52 % – не доступно; 20 % – частково доступно;
- об'єкти освіти (486), з них 17 % – доступно; 67 % – не доступно; 16 % – частково доступно;
- комерційна інфраструктура (3613), з них 23 % – доступно; 62 % – не доступно; 15 % – частково доступно.

Враховуючи зарубіжний досвід вирішення питання доступності до об’єктів сфери обслуговування, сьогодні, в України є необхідністю спорудження нових, іноваційних:

- парк-готелів – пансіонатів для літніх людей європейського рівня, які будуть надаавти послуги: проживання, догляду і лікарську допомогу; а також спортивно-реабілітаційних комплексів;
- готелів з «доступним» дизайнерським втіленням та додатковим медичним обслуговуванням тощо.

Для забезпечення доступності до туристичних об’єктів і комплексного обслуговування неповносправних, необхідно здійснити ряд заходів, зокрема: прокладання туристичних маршрутів з крутизною 2-3º, облаштування у музеях, галереях тощо наявність само розсувних вхідних дверей, облаштування пляжів й ін. Моніторинг доступності до туристичних об’єктів, на прикладі об'єктів культури та дозвілля (997) показав, що 28 % з них – доступні; 54 % – не доступні; 18 % – частково доступні.

Обслуговуючий персонал повинен бути кваліфікованим й підготовлениий до прийому неповносправних туристів. Їх підготовку повинні здійснювати вітчизняні виші, через вивчення дисципліни «Туризм для неповносправних», проходження курсу «Перша медична допомога», проходження закордонної практики і т.д. Обслуговуючий персонал, при потребі повинен виконувати роль супровідників.

Інформаційна доступність для неповносправних туристів повинна виражатися у наявності інформації шрифтом Брайля, підсилення звукових сигналів, додатковими вказівниками тощо.

Найнедоступнішим містом для людей з інвалідністю, за даними «Мінімального соціального стандарту», необхідного для ведення самостійного способу життя, є м. Іллічівськ в Одеській області (14 %) [1]. Моніторинг «доступності» по Україні, проведений на 7,5 тис. об'єктів комунальних і державних установ у 17 обласних центрах, показав такі дані: 26% – доступно; 17% – частково доступно; 57% – не доступно (рис. 5).

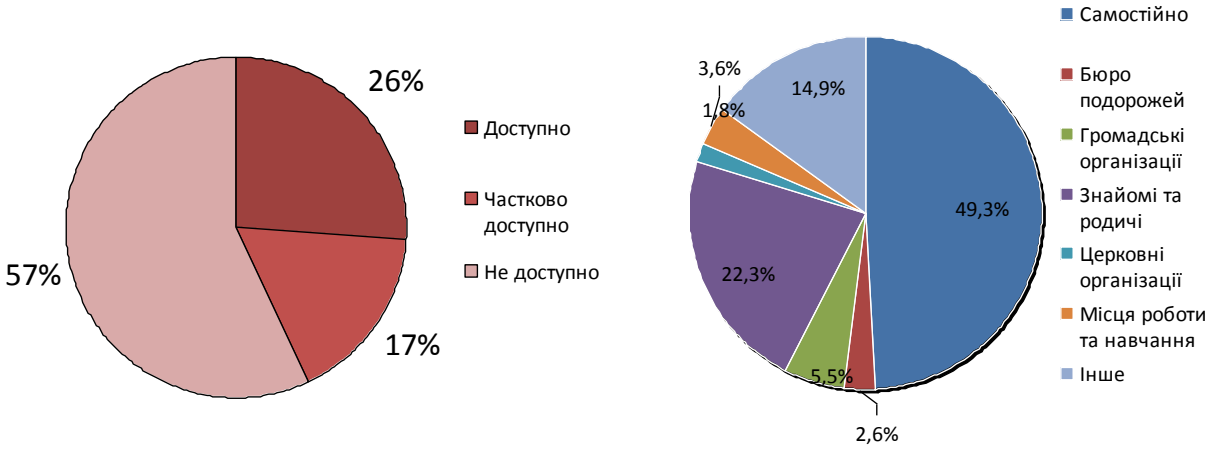

Рис. 5. Моніторинг «доступності» до туристичних об'єктів по Україні станом на 2015 р. проведений Всесвітньою громадською організацією «Європейська асоціація з прав інвалідів» [4].

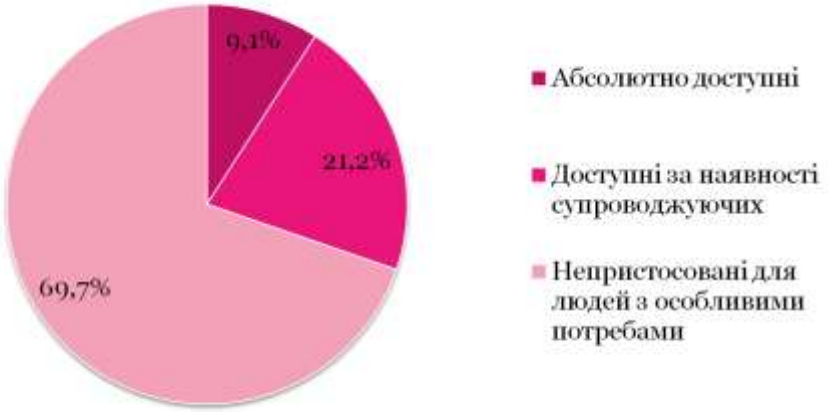

Рис.6. Моніторинг доступності туристичних об'єктів для неповносправних в Івано-Франківській області

На прикладі Івано-Франківської області, у рамках проекту "Відкрите Прикарпаття" після здійснення моніторингу 66 туристичних об'єктів було визнано [5]: 6 об'єктів абсолютно доступними для осіб з обмеженими можливостями, що становить 9,1%; 14 об'єктів визнані доступними за

наявності супроводжуючих, що становить 21,2%; 46 туристичних об'єктів виявились непристосованими для відвідування людьми з особливими потребами, а це 69,7% (рис.6).

Це зумовлено у першу чергу тим, що організацією туризму для неповносправних осіб займаються різні інституції, наприклад, громадські організації, релігійні організації, волонтери, а не фахові структури, наприклад туристичні оператори (рис. 7). Передусім це спричинено відсутністю державної політики щодо розвитку такого виду туризму, зокрема у відсутності системи методичного супроводу й підготовки інструкторів-фахівців для неповносправних туристів.

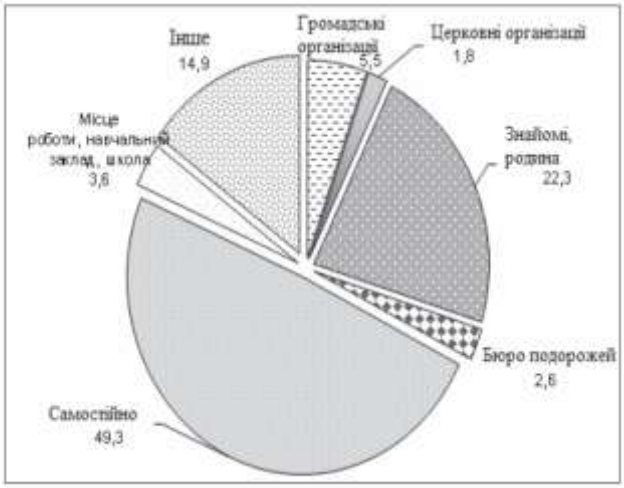

Рис 7. Співвідношення інституцій, що організовують найдовші вітчизняні виїзди для неповносправних людей (за інформацією товариства «Зелений хрест» 2015р.)

В Івано-Франківській області, на сьогоднішній день, неповносправними займаються релігійні організації, такі як карітас УГКЦ, Мальтійська служба допомоги спільно з головним управлінням з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій Івано-Франківської ОДА. Кожного місяця працівники та волонтери намагаються організовувати цікаві заходи для своїх підопічних, так у 2015 році карітасом УГКЦ було організовано близько 12 туристично-пізнавальних заходів:

- відпочинок у таборах для неповносправних (с.Заріччя Надвірнянського району, с.Яблуниця Яремчанської міської ради);
- виїздні екскурсії (Галицький національний природній парк, м.Коломия з відвіданням музею «Писанка» та музею «Народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й.Кобринського», гірськолижний курорт «Буковель»);
- організовано товариський футбольний матч для неповносправної молоді;
- відвідання Маєтку св. Миколая (с.Пістинь, Косівського району);

- відвідання кінотеатрів, театрів, музеїв та концертів.

Також Карітас кожного дня працює з неповносправними у рамках проектів «Творчі майстерні» та «Домашня опіка» [10].

Окремою категорією неповносправних, інвалідами-візочниками в Івано-Франківській області займається Мальтійська служба допомоги (рис. 8). На протязі 2015 року було організовано близько 4-ох туристичних заходів:

- піша проща у с. Крилос Галицького району;
- піша проща до с. Унева;
- участь у міжнародному турнірі з настільного тенісу для неповносправних;
- організація III Мальтійського балу для людей з обмеженими фізичними можливостями [11].

Рис. 8. Туристичний похід для неповноправних

Оскільки основним туристичним продуктом для неповносправних є пізнавальні поїздки, екскурсії, відпочинок на лоні природи, то питання відповідності інфраструктури на туристичних маршрутів, у межах Івано-Франківської області, для цієї категорії людей є першочерговим. Тому слід максимально врахувати у розробці туристичних маршрутів й специфіку туристичного обслуговування. Прикладом є створення інформаційно-ресурсного центру активного відпочинку та туризму для людей з особливими потребами (проект здійснювався за підтримки Мережі нідерландських благодійних фондів для Центральної та Східної Європи). До реалізації проекту «Забезпечення права на активний відпочинок для неповносправних України» були залучені як учасники 20 неповносправних на візках, 40 глухих і 30 незрячих осіб. У рамках проекту проведено 10-денний сплав по ріці Дністер, який товариство «Зелений хрест» за сприянням «Карпатського фонду» організувало для 30-ти людей з вадами зору та опорно-рухового апарату. Крім цього, «Зелений Хрест» організував 2 літні інтеграційні табори для неповносправних.

На теренах Івано-Франківської області діючим є також проект «Відкритий туризм: доступність відпочинку на Івано-Франківщині для людей з особливими потребами» впроваджується за підтримки Фонду

Східна Європа та компанією Telenor Group в Україні у рамках спільної програми «Світ без обмежень: вільний доступ для людей з особливими потребами» [5].

За даними Мінсоцполітики та Міністерства інфраструктури в Україні ведуться роботи щодо створення безбар'єрного середовища для неповносправних. Завдання, визначені постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2009 № 784 «Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009 – 2015 роки «Безбар'єрна Україна», виконуються Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України шляхом упровадження обов'язкових до виконання державних будівельних норм [14].

Сьогодні Україна знаходиться у складному політичному та економічному становищі, проблеми та потреби неповносправних осіб доповнюються проблемами й потребами воїнів АТО. Тому, наприклад, Івано-Франківська обласна рада заручилася підтримкою на утримання частину приміщень або ліжко-місць у санаторії «Черче» й не виключає можливість дообладнання та розширення його, оскільки заклад має належну лікувальну базу для реабілітації. Тут функціонують відділення для допомоги людям із захворюваннями опорно-рухового апарату, грязелікарня, кабінети лікувальної фізкультури, фізіотерапії, підводного витягування. У Верховині організовують заїзд бійців АТО для творчої реабілітації за програмою проекту БО «Творча Криївка». Тут учасники проекту проживають в одній із приватних туристичних садиб Верховини, куди їх гостинно запросили власники.

На Буковині на базі державного підприємства «Берегометське лісомисливське господарство» у рамках програми «Берегометські лісівники – буковинському війську» оздоровили 90 учасників Антитерористичної операції, з них – 85 % з сім'ями. Також тут організували активний зимовий відпочинок для 40 дітей, у тому числі з села Рубіжне Луганської області. Програму реабілітації та оздоровлення для учасників АТО із Буковини ДП «Берегометське ЛМГ» започаткувало влітку 2014 року [2].

Натомість на Чернігівщині вже запрацювала Служба психологічно-соціального відновлення в Центрі психологічної реабілітації і лікування учасників АТО, створеного на базі «Чернігівська обласна психоневрологічна лікарня».

У Києві також відкривається центр післятравматичної реабілітації воїнів АТО, де будуть фізично й психологічно реабілітувати бійців, поранених під час бойових дій. Психологи й реабілітологи намагатимуться комплексно реабілітувати поранених, відновлюватимуть психіку, привчатимуть неповносправних звикнути до нової кінцівки чи до її відсутності [15].

За інформацією ЗМІ у МОЗ України створено окремий відділ медичної реабілітації та паліативної медицини, який буде курирувати роботу цього напряму. Розробкою наукових програм, протоколів реабілітації, методичним керівництвом реабілітаційних закладів займаються дев'ять науково-дослідних установ, зокрема НДІ реабілітації інвалідів Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, Український НДІ медичної реабілітації та курортології (м. Одеса), Український НДІ соціальної і судової психіатрії та наркології (м. Київ); Український державний НДІ медико-соціальних проблем інвалідності. Світовий досвід переконує, що ідея цілісності суспільства, і насамперед адаптації навколишнього середовища, проблем неповносправних, розпочала реалізовуватись завдяки таким двом моделям:

- розвиток сфери супроводу та опіки неповносправної особи (Швеція);
- розвиток інфраструктури та технічних засобів, які б допомагали неповносправній особі максимально обслуговувати себе без сторонньої допомоги (Німеччина) [3].

У Німеччині в цілях розвитку культурно – пізнавального туризму всі місця дозвілля облаштовані з урахуванням потреб маломобільних громадян. У музеях і театрах, як правило, наявні крісла-коляски, якими можуть скористатися інваліди.

У Фінляндії знаходиться велика кількість малих фірм, що пропонують послуги з організації водного туризму для інвалідів на прогулянкових суднах, куди можуть піднятися люди на інвалідних візках.

Каталонія (Іспанія) перетворюється на справжній курорт для людей з обмеженими можливостями: під їх потреби адаптований міський транспорт, проводяться спортивні заходи (параолімпійські ігри), вулиці обладнані рампами. Музеї Барселони можуть відвідувати особи з вадами слуху і зору: експонати і схеми поверхів дублюються макетами, до яких можна доторкнутися, у приміщеннях – світлові аудіо-гіди, а екскурсоводи володіють мовою жестів.

У 1984 р. в Афінах відкрився Музей для сліпих, концепція якого полягала у «зчитуванні» на помацки – макети статуй, ваз, барельєфів та інших культурних цінностей.

У певному сенсі до некомерційних організаторів туризму в Польщі можна віднести комунальні одиниці (OSIR), які хоч і не мають своїх туристичних бюро проте мають спортивні, рекреаційні об'єкти й засоби розміщення. Особливу роль упродовж багатьох років щодо пропаганди активного туризму у Польщі відіграє Польське туристично-краєзнавче товариство, яке проводить заходи з метою окреслення основних проблем, пов'язаних із туризмом для неповносправних осіб. Слід зазначити, що у Польщі істотний розвиток мають окремі види активного туризму серед неповносправних, зокрема: кінні прогулянки для сліпих, пірнання для осіб з порушенням опорно-рухового апарату, сплави на байдарках тощо.

Концепція туризму для неповносправних реалізується на практиці у Швейцарії і Франції завдяки системі відпусткових чеків – платіжно-розрахунковий засіб, який введений в обіг для надання адресної допомоги туристам і забезпечення доступності відпочинку всім верствам населення. У Швейцарії дотації становлять 5-25% вартості відпускного чеку, а у Франції – 20-80%. Окремим категоріям населення відпусткові чеки роздають безкоштовно. Ці платіжні кошти можуть бути використані виключно на оплату послуг, пов'язаних з відпочинком, подорожами, відвідуванням культурних і видовищних заходів. Фізичні особи – носії чеків пред'являють їх на підприємствах обслуговування, що входять до системи засобів соціального туризму.

В умовах, коли конкуренція в туристичному бізнесі та індустрії відпочинку і розваг дуже висока, власники готелів беруть участь у дисконтних програмах, тому що безкоштовна інформація про знижки, що надається в каталогах для власників карток, залучає потенційних клієнтів. Банківські структури також зацікавлені у поширенні карток. Вони видають їх разом з кредитними картами безкоштовно, або набагато дешевше роздрібної ціни, тим самим, розширюючи спектр послуг для своїх клієнтів.

Географія дисконтних карток дуже різноманітна, популярними є «ETN-CARD». Для мандрівників ця система є клубом, членство в якому дозволяє зменшувати дорожні витрати. Перевагами використання карток «ETN» є: знижки для власників від 20 % до 50 % вартості в десятьох тисячах готелів у 175 країнах світу, у тому числі й у країнах СНД (у США в 400 готелях власник картки заплатить 50 % від вартості номера); широку систему знижок у ресторанах (від 20 % до 50 %); зниження (до 1/3) тарифів при оплаті оренди автомобіля; знижка при купівлі авіа-, залізничних, автобусних квитків у розмірі 3-10 % тощо.

Зарубіжний досвід (Польщі, Німеччини, Швейцарії та ін.) свідчить, що максимального ефекту у розвитку туризму для неповносправних можна досягти лише за умов співпраці органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських і професійних організацій та підприємницьких структур.

Враховуючи зарубіжний досвід у розвитку туризму для неповносправних в Україні слід запропонувати такий алгоритм дій:

1. проводити облік кількості неповносправних туристів шляхом внесення змін до бланків статистичної звітності, щоб науково обґрунтувати потребу розвитку туризму для цієї категорії людей.
2. провести зміни в нормативно правовій площині, щодо державної підтримки розвитку туризму для неповносправних, зокрема, розвитку соціального туризму (введення дисконтних карток, відпускних чеків).
3. заохотити власників туристичних об'єктів розвивати туризм для неповносправних, шляхом надання пільг та зниження податків.

4. створення й підтримка некомерційних організаторів туризму, які мають спортивні, рекреаційні об'єкти й засоби розміщення, спрямовані, в основному, на реабілітацію неповносправних (дельфінарії, іподроми й ін.).
5. покращити туристичну інфраструктуру для неповносправних (наявність інформації шрифтом Брайля, облаштування маршрутів для пересування візочників тощо).
6. підвищувати професійний рівень працівників туристичної галузі (знання мови жестів, стажування-практика за кордоном тощо).
7. створити необхідне інформаційне забезпечення, заявити про себе на міжнародній арені, залучивши іноземних туристів та інвесторів.

Отже, на даний час в Україні зроблені перші кроки щодо розвитку туризму для неповносправних осіб. Проте існує значний розрив між реальним попитом та мізерною пропозицією у сфері туристичних послуг для цієї категорії людей. Цей розрив, в основному, презентує «доступність» до туристичного об'єкту. Збільшення кількості неповносправних у частці туристів вбачається, на сьогодні, в їх участі у соціальних проектах, що дасть можливість відкривати їм світ по-новому.

Список використаних джерел:

1. Аналіз п'яти основних проблем створення безбар'єрного середовища для інвалідів за підсумками проекту «Доступна Україна». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://www.socio.org.ua/uk/analiz-pyati-osnovnih-problem-stvorennya-bezbariernogo-seredovishcha-dlya-invalidiv-za-pidsumkami

2. Буковинські лісники організували відпочинок для 90 учасників АТО. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://vidido.ua/index.php/pogliad/article/bukovins_ki_lisivniki_organizuvali_vidpochinok_i_reabilitaciju_dlja_90_ucha.

3. Волошинський О. Проблема неповносправних – це проблема усього суспільства / О.Волошинський// Підприємства на основі громади. Економічний розвиток громади – Вип. 3 – 2007].

4. Всесвітня громадська організація «Європейська асоціація з прав інвалідів». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://prava-lyudyny.org/wp-content/uploads/2015/09/Zvit2014.pdf

5. Доступне Прикарпаття: Івано-Франківський регіональний туристично-інформаційний центр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://www.rtic.if.ua/objects /c17/32.html

6. Жертви вибухонебезпечних пристроїв. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://tsn.ua/ato/oon-oprilyudnila-kilkist-zagiblih-v-zoni-ato-z-pochatku-viyni-infografika-550781.html].

7. Жертви у зоні АТО за даними ООН. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://tsn.ua/ato/oon-oprilyudnila-kilkist-zagiblih-v-zoni-ato-z-pochatku-viyni-infografika-550781.html.

8. Жирак Л.М. Активний туризм для неповносправних осіб в Польщі/ Л.М.Жирак//Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура. – 2010. – Вип. 12. – С.90-95.

9. Жирак Л.М. Туризм і краєзнавство як засіб суспільної адаптації та інтеграції дітей з особливими потребами/ Л.М.Жирак//Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту №2/2011 – С.50-52.

10. Івано-Франківський карітас УГКЦ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://caritas.if.ua.

11. Мальтійська служба допомоги. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://www.malteser.if.ua/uk.

12. Мінсоцполітика та Пенсійний фонд України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ministry-of-labor-and-social-policy/5553-3791.html

13. Польова Л.В. Підготовка фахівців з готельної індустрії до надання послуг для людей з особливими потребами. – Режим доступу: http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=68167.

14. Портал Національної Асамблеї Інвалідів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:http://www.netbaryerov.org.ua/index.php/dostup/ metodika.

15. Потіха А. Соціально-психологічна та медична реабілітація учасників АТО. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=858:reabilitatsiya-uchasnikiv-ato&catid=8&Itemid=350.

16. Сварник М., Грибальський Я., Войтюк Ю. та ін. Посібник з активного відпочинку та туризму для неповносправних /М.Сварник, Я. Грибальський, Ю. Войтюк , Є. Свєт, Т. Ревіна, А. Любімов, О. Стадник, О. Волошинський, О. Стрєльников, І. Дубровський, О. Федорович. – Львів: Товариство “Зелений хрест”. – 151 с. – Режим доступу: http://www.gcs.org.ua/publish/avt_ukr.pdf.

17. Український державний медико-соціальний центр . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://www.theinsider.ua/lifestyle/566568f6484e6.

18. Фонд соціального захисту інвалідів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://www.ispf.gov.ua.

19. Центр досліджень соціальних комунікацій. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=8&Itemid=348.

References:

1. Analysis of the five major problems of creating barrier-free environment for the disabled on the basis of the "All Ukraine" [Analiz piaty osnovnykh problem stvorennia bezbariernoho seredovyshcha dlia invalidiv za pidsumkamy proektu «Dostupna Ukraina»], available at: http://www.socio.org.ua/uk/analiz-pyati-osnovnih-problem-stvorennya-bezbariernogo-seredovishcha-dlya-invalidiv-za-pidsumkami (in Ukrainian)

2. Bukovyna foresters organized a holiday for 90 participants of ATO [Bukovynski lisnyky orhanizuvaly vidpochynok dlia 90 uchasnykiv ATO], available at: http://vidido.ua/index.php/pogliad/article/bukovins_ki_lisivniki_organizuvali_vidpochinok_i_reabilitaciju_dlja_90_ucha (in Ukrainian)

3. Voloshynskyi, O. (2007) “Problem of disabled is a problem of the whole society” [“Problema nepovnospravnykh – tse problema usoho suspilstva”] Enterprises based on community. Community economic development, Vyp.3. (in Ukrainian)

4. World NGO "European Association for the Rights of the Disabled" [Vsesvitnia hromadska orhanizatsiia «Yevropeiska asotsiatsiia z prav invalidiv»], available at: http://prava-lyudyny.org/wp-content/uploads/2015/09/Zvit2014.pdf (in Ukrainian)

5. Affordable Prykarpattya, Ivano-Frankivsk regional tourist information center [Dostupne Prykarpattia: Ivano-Frankivskyi rehionalnyi turystychno-informatsiinyi tsentr], available at: http://www.rtic.if.ua/objects /c17/32.html (in Ukrainian)

6. Victims of explosive devices [Zhertvy vybukhonebezpechnykh prystroiv], available at: http://tsn.ua/ato/oon-oprilyudnila-kilkist-zagiblih-v-zoni-ato-z-pochatku-viyni-infografika-550781.html (in Ukrainian)

7. The victims in the area of ATO according to the UN [Zhertvy u zoni ATO za danymy OON], available at: http://tsn.ua/ato/oon-oprilyudnila-kilkist-zagiblih-v-zoni-ato-z-pochatku-viyni-infografika-550781.html (in Ukrainian)
8. Zhyrak, L. M. (2010), "Active tourism for disabled people in Poland" ["Aktyvnyi turyzm dlia nepovnospravnykh osib v Polshchi"], Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Fizychna kultura, Vyp. 12, pp. 90-95. (in Ukrainian)
9. Zhyrak, L. M. (2011) "Tourism and local history as a means of social adaptation and integration of children with special needs" ["Turyzm i kraieznavstvo yak zasib suspilnoi adaptatsii ta intehratsii ditei z osoblyvymy potrebamy"] Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu, No.2, pp. 50-52. (in Ukrainian)
10. Caritas of Ivano-Frankivsk Ukrainian Greek-Catholic Church [Ivano-Frankivskyi karitas UHKTS], available at: http://caritas.if.ua (in Ukrainian)
11. Maltese Aid Service [Maltiiska sluzhba dopomohy], available at: http://www.malteser.if.ua/uk (in Ukrainian)
12. Ministry of Social Policy and the Pension Fund of Ukraine [Minsotspolityka ta Pensiinyi fond Ukrainy], available at: http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ministry-of-labor-and-social-policy/5553-3791.html (in Ukrainian)
13. Polova, L.V. (2013), Training of the hotel industry specialists to provide services for people with disabilities [Pidhotovka fakhivtsiv z hotelnoi industrii do nadannia posluh dlia liudei z osoblyvymy potrebamy], available at: http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=68167 (in Ukrainian)
14. Portal of the National Assembly of the Disabled of Ukraine [Portal Natsionalnoi Asamblei Invalidiv Ukrainy], available at: http://www.netbaryerov.org.ua/index.php/dostup/ metodika (in Ukrainian)
15. Potikha, A. (n.d.) Psychosocial and Medical Rehabilitation of the participants of ATO [Sotsialno-psykholohichna ta medychna reabilitatsiia uchasnykiv ATO], available at: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=858:reabilitatsiya-uchasnikiv-ato&catid=8&Itemid=350 (in Ukrainian)
16. . Svarnyk, M., Hrybalskyi Ya., Voitiuk, Yu. , Sviet Ye., Revina, T., Liubimov, A., Stadnyk, O., Voloshynskyi, O., Strielnykov, O., Dubrovskyi, I.and Fedorovych, O., (n.d.) Guide to recreation and tourism for the disabled [Posibnyk z aktyvnoho vidpochynku ta turyzmu dlia nepovnospravnykh], Tovarystvo "Zelenyi khrest", Lviv, 151 p., aialable at: http://www.gcs.org.ua/publish/avt_ukr.pdf (in Ukrainian)
17. Ukrainian State Medical and Social Center [Ukrainskyi derzhavnyi medyko-sotsialnyi tsentr], available at: http://www.theinsider.ua/lifestyle/566568f6484e6 (in Ukrainian)
18. Social Fund for the disabled [Fond sotsialnoho zakhystu invalidiv], available at: http://www.ispf.gov.ua (in Ukrainian)
19. Social Communications Research Centre [Tsentr doslidzhen sotsialnykh komunikatsii], available at: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=8&Itemid=348 (in Ukrainian)

УДК 796.5:57.017.3(477)

Бейдик Олександр Олексійович, доктор географічних наук, професор — Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: beydik@mail.ru

Топалова Олеся Іллівна — Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь, Україна, e-mail: l.topalova@yandex.ua

Драчук Анастасія Ігорівна — Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: drachuk_nastia@mail.ru

ТУРИСТСЬКО-ЕКСКУРСІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФОРМУВАННЯ МАРШРУТІВ ДЛЯ АДАПТИВНИХ ТУРИСТІВ

Мета. Виявлення об'єктивних можливостей організації туристсько-екскурсійної діяльності в Україні для осіб з ознаками інвалідності.

Методика. Порівняльно-географічний, картографічний, статистичний, монографічний методи, застосовувались сучасні комп'ютерні технології.

Результати. Виявлено об'єктивні можливості організації туристсько-екскурсійної діяльності в Україні для осіб з ознаками інвалідності. Розроблено картографічну модель, що віддзеркалює потенціал національних природних парків щодо розвитку адаптивного туризму та виступає певним важелем оптимізації природокористування на регіональному рівні. Розкрито роль НПП України як перспективного полігону впровадження туристсько-екскурсійних маршрутів для маломобільних туристів. Поглиблено та розширено уявлення про адаптивну інфраструктуру великого міста.

Практична значимість. Матеріали статті можуть бути використанні організаціями та установами національного, регіонального, місцевого рівня, що реалізують відповідні програми, спрямовані на інтеграцію людей з ознаками інвалідності до соціуму.

Ключові слова: адаптивний туризм, туристсько-екскурсійні маршрути, національні природні парки, реабілітація інвалідів, адаптивна інфраструктура.

УДК 796.5:57.017.3(477)

Бейдык Александр Алексеевич, доктор географических наук, профессор — Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: beydik@mail.ru

Топалова Олеся Ильвивна — Мелитопольский государственный университет имени Богдана Хмельницкого, г. Мелитополь, Украина, e-mail: l.topalova@yandex.ua

Драчук Анастасия Игоревна — Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: drachuk_nastia@mail.ru

ТУРИСТСКО-ЭКСКУРСИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ФОРМИРОВАНИЯ МАРШРУТОВ ДЛЯ АДАПТИВНЫХ ТУРИСТОВ

Цель. Анализ объективных возможностей организации туристско-экскурсионной деятельности в Украине для людей с признаками инвалидности.

Методика. Использовались сравнительно-географический, картографический, статистический, монографический методы, применялись современные компьютерные технологии.

Результаты. Выявлены объективные возможности организации туристско-экскурсионной деятельности в Украине для людей с признаками инвалидности. Предложена картографическая модель, которая отражает потенциал национальных природных парков относительно развития адаптивного туризму и выступает фактором оптимизации природопользования на региональном уровне. Раскрыта роль НПП Украины как перспективного полигона внедрения туристско-экскурсионных маршрутов для маломобильных туристов. Углублено представление об адаптивной инфраструктуре большого города.

Практична значимість. Материалы статьи могут быть использованные организациями и учреждениями на национальном, региональном, местном уровне, которые реализуют соответствующие программы, направленные на интеграцию людей с признаками инвалидности в социум.

Ключевые слова: адаптивный туризм, туристско-экскурсионные маршруты, национальные природные парки, реабилитация инвалидов, адаптивна инфраструктура.

UDC 796.5:57.017.3(477)

Beydik Oleksandr Oleksijovych,
Doctor of Geography Sciences, Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: beydik@mail.ru

Topalova Olesia Illivna
Bogdan Khemelnitskiy Melitopol State University, Melitopol, Ukraine, e-mail: l.topalova@yandex.ua

Drachuk Anastasiia Igorivna
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: drachuk_nastia@mail.ru

TOURIST AND EXCURSION POTENTIAL FOR THE FORMATION OF ADAPTIVE TOURIST ROUTES

Goal. Identify the objective possibilities of tourist-excursion activity in Ukraine for people with disabilities.

Methods. Used comparative-geographic, cartographic, statistical, monographic methods, were used modern computer technology.

*Results.*There have been found objective possibilities of tourist-excursion activity in Ukraine for people with disabilities. Also, the map model have been design, that reflects the potential of national parks for the development of adaptive tourism and it plays key role in optimization at regional level. Determined the role of nation nature parks of Ukraine as a promising place for tourist and excursion for people with low mobility. The understanding of the adaptive infrastructure of the city was deepened and comprehend

The practical significance. Materials of article may use by organizations and agencies at national, regional and local level, implementing appropriate programs aimed at integrating people with signs of disability to society.

Key words: adaptive tourism, tourist-excursion routes, national nature parks, rehabilitation of people with disabilities, adaptive infrastructure.

Актуальність дослідження та огляд публікацій. Сучасна ситуація в адаптивному туризмі (європейському та національному) свідчить як про невпинне зростання частки інвалідів в загальній кількості населення, так і збільшення кількості людей з обмеженими можливостями – учасників руху адаптивного туризму. Частка осіб з ознаками інвалідності в Україні

становить майже 6% від загального населення держави і є помітним сегментом туристського ринку. Слід зазначити, що туризм для осіб з ознаками інвалідності (маломобільний, безбар'єрний) в Україні лише формується, але, зважаючи на європейський та світовий досвід, має об'єктивні перспективи. За даними Міністерства соціальної політики України, станом на 01.01.2015 р. в Україні проживає близько 3 млн. інвалідів, більшість яких (як свідчить практика організації туристської діяльності в Україні) не залучені до туристичних подорожей. Ще більш актуальною є проблема залучення до суспільно-корисної та туристсько-екскурсійної діяльності неповносправних дітей, чисельність яких в державі невпинно зростає [7]. Географія є унікальною наукою, оскільки поєднує соціальні науки (суспільна географія) з природничими (фізична географія, ландшафтознавство). Ряд видатних вітчизняних та зарубіжних вчених – філософів і географів (Д.М. Анучин, В.І. Вернадський, М.М. Баранський, Тейяр де Шарден) в центрі географічної науки бачили людину, - її діяльність (яку В.І. Вернадський розглядав як сучасну геологічну силу), потреби, рух у просторі і часі. Людині з ознаками інвалідності (в перспективі - учаснику туристсько-екскурсійної діяльності) присвячена низка законів та підзаконних актів, урядових постанов, соціальних програм. В законодавстві ряду європейських країн (у т.ч. і України) закріплена рівність прав і обов'язків усіх громадян, а окрема увага приділяється особам з ознаками інвалідності. Відповідно до статті 26 закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» органи державної влади, підприємства (об'єднання), установи і організації (незалежно від форм власності і господарювання) зобов'язані створювати умови для безперешкодного доступу інвалідів до житлових, громадських і виробничих будинків, споруд, громадського транспорту, вокзалів, аеропортів та інших об'єктів; передбачено забезпечення осіб з функціональними обмеженнями необхідними умовами для вільного доступу і користування культурно-видовищними закладами і спортивними спорудами, для занять фізкультурою і спортом, забезпечення засобами спілкування, що полегшують їх взаємодію між собою та іншими категоріями населення [5]. «Інвалідній» проблематиці присвячений ряд публікацій вітчизняних вчених [1,5-6]. В той же час, незважаючи на значну кількість в країні осіб з ознаками інвалідності, безбар'єрне середовище для них створюється вкрай повільно, в стадії формування перебуває і туристська інфраструктура для адаптивних туристів, бракує реально діючих туристських маршрутів та екскурсійних програм для маломобільних учасників туристського руху. Тому вкрай нагальним є розробка туристсько-екскурсійних маршрутів для осіб з ознаками інвалідності.

Метою публікації є виявлення об'єктивних можливостей організації туристсько-екскурсійної діяльності в Україні для осіб з ознаками інвалідності.

При роботі над публікацією використовувались порівняльно-географічний, картографічний, статистичний, монографічний методи, застосовувались сучасні комп'ютерні технології.

Виклад основного матеріалу. Туристський маршрут – заздалегідь запланований або встановлений шлях туристської подорожі по якому можуть пройти особи (туристи) різних категорій інвалідності, який включає відвідування певних туристських об'єктів, а також участь у різноманітних туристсько-екскурсійних, культурно-масових і фізкультурно-оздоровчих заходах. При складанні туристсько-екскурсійних маршрутів для адаптивних туристів слід пам'ятати про ряд бар'єрів, які ускладнюють цей процес. [1-2, 6]. Класифікацію бар'єрів віддзеркалено у табл. 1.

Табл. 1

Чинники, що лімітують діяльність адаптивних туристів

№ п/п	Група чинників (бар'єрів)	Зміст чинників (бар'єрів)
1	Внутрішні, присутні у особі з ознаками інвалідності	• фізичний стан особи з ознаками інвалідності (здатність пересуватися, біль); • психічний стан (розлад у соціальних контактах); • стан свідомості (недостатність знань, нижчий рівень освіти, фізична і психічна залежність від інших);
2	Оточення	• маломобільним особам нав'язали зовнішні фізичні й соціальні умови; • бар'єри, що виникають з принципів, що їх демонструє оточення; • архітектурні бар'єри; • екологічні бар'єри (умови місцевості, погода); • транспортні обмеження; • приписи та регулювання дискримінаційного характеру (наприклад, пси-поводирі);
3	Інтерактивні	• взаємовплив осіб з обмеженими можливостями і решти суспільства; • обмеження у підтримці активності, яка вимагає спеціальних вмінь.

Планування та організація туристських маршрутів для осіб з інвалідністю потребує урахування незапланованих обставин (погане самопочуття, неможливість здійснювати маршрут) відповідно до яких на маршрутах указуються організовані або створюються проміжні пункти допомоги.

Одним із перспективних напрямів розвитку туристсько-екскурсійної діяльності щодо маломобільної категорії населення, замотивованої саме на таку діяльність, є впровадження туристських маршрутів на території

національних природних парків (НПП), яких в Україні близько 50 – деякі регіони мають по кілька НПП, а деякі не мають жодного туристсько-екскурсійних маршрутів для маломобільних осіб.

Національні природні парки (НПП) України:

1. НПП "Чарівна Гавань" (АР Крим)
2. НПП "Кармалюкове Поділля"(Вінницька обл.)
3. НПП "Прип'ять-Стохід" (Волинська обл.)
4. НПП "Святі Гори" (Донецька обл.)
5. НПП "Синевір" (Закарпатська обл.)
6. НПП "Приазовський" (Запорізька обл.)
7. НПП "Гуцульщина" (Івано-Франківська обл.)
8. НПП "Голосіївський" (Київська обл.)
9. НПП "Яворівський" (Львівська обл.)
10. НПП "Білобережжя Святослава"(Миколаївська обл.)
11. НПП "Ніжньодністровський" (Одеська обл.)
12. НПП "Пирятинський" (Полтавська обл.)
13. НПП "Дерманськo-Острозький" (Рівненська обл.)
14. НПП "Гетманський" (Сумська обл.)
15. НПП "Дністровський каньон"(Тернопільська обл.)
16. НПП "Дворічанський" (Харківська обл.)
17. НПП "Олешківські піски"(Херсонська обл.)
18. НПП "Подільські Товтри" (Хмельницька обл., Тернопільська обл.)
19. НПП "Нижньосульський"(Черкаська обл.)
20. НПП "Вижницький"(Чернівецька обл.)
21. НПП "Мезинський"(Чернігівська обл.)

Категорії інвалідності адаптивних туристів

- з вадами опорно-рухового апарату
- інваліди- "візочники"
- із синдромом Дауна
- із ДЦП (в.ч. дорослі)
- глухі / глухонімі
- сліпі / сліпоглухонімі

Рис. 1. Можливості національних природних парків щодо організації

При організації туристсько-екскурсійних маршрутів по національним природним паркам, слід враховувати умовну групу адаптивних туристів: група дотику, запаху, слуху та зору. Цей поділ дозволить зосередити потрібну увагу на особливостях осіб з обмеженими можливостями. Наприклад, сліпим людям слід приділити увагу об'єктам групи дотику, запаху та слуху.

Крім національних природних парків, ряд музеїв та історико-культурних заповідників України вже облаштовані для адаптивних туристів. Зупинимось детальніше на прикладах позитивного досвіду забезпечення доступності туристсько-екскурсійних послуг для адаптивних туристів. В Музеї народної архітектури та побуту у Львові особлива категорія людей (діти-сироти, інваліди І гр. і супроводжуюча особа, постраждалі на ЧАЕС) мають можливість відвідування музею безкоштовно. Крім того, музейні працівники проводять пересувні виставки в закладах, де є така категорія людей як інваліди. На Кіровоградщині, у Державному музею-заповіднику І. Карпенка-Карого (Тобілевича) «Хутір Надія» стежини пристосовані для того, щоб проїхати інвалідним візочком.Національний історико-культурний заповідник «Чигирин», Черкаської області, інваліди І та ІІ групи відвідують безкоштовно. При адміністративній будівлі та музеях заповідника у 2007 р. встановили пандуси для вільного пересування людей-інвалідів у візочках. У знаменитому Кам'янець-Подільському державному історичному музею-заповіднику, що на Хмельниччині, для інвалідів І та ІІ групи вхід у музей-заповідник – безкоштовний, екскурсійні групи інвалідів за листом від організації, що привозить інвалідів до музею, за згодою адміністрації музею, безкоштовно.Національний заповідник «Хортиця» вже прийняв понад 400 адаптивних туристів – майже стільки ж людей-інвалідів відвідали індивідуально Музей та історико-культурний комплекс «Запорозька Січ».

Табл.2.

Екскурсії, що проводилися та пропонуються Київським міським Центром соціальної, професійної та трудової реабілітації інвалідів [4]

№ п/п	Дата проведення	Місце проведення екскурсії	Вартість, грн.
1	17.03.2016	Екскурсія до Київського літературно-меморіального музею-квартири П. Тичини	Безкоштовно
2	24.03.2016	Екскурсія до Будинку Уряду	—//—
3	25.03.2016	Відвідання циркової програми «У світі тварин»	—//—
4	30.03.2016	Театралізований захід «Голохвастова хата або шинок»	—//—
5	04.04.2016	Екскурсія до Музею воскових фігур	—//—
6	05.04.2016	Екскурсія до Музею метрополітену	—//—
7	12.04.2016	Екскурсія до Музею поштового зв'язку	—//—
8	13.04.2016	Екскурсія до Музею історичних коштовностей України	—//—
9	20.04.2016	Екскурсія до Музею залізничного транспорту	—//—
10	11.05.2016	Проведення екскурсії до Державної скарбниці України	—//—
11	17.05.2016	Поїздка на підприємство «Кока-Кола Беверіджиз Україна»	35 грн./ос.

Ще одним нагальним питанням є організації маломобільного туристського середовища та відповідних екскурсійних програм в умовах великого міста. Зазначимо, що саме населення великих міст України характеризується помітною часткою осіб з ознаками інвалідності. Для останніх навіть у столиці України зроблено, м'яко кажучи, небагато. Об'єктивні дані щодо адаптації транспортної інфраструктури Києва потребам маломобільних осіб (актуальних або потенційних туристів) свідчать про наступне. Не зважаючи на те, що Київським міським Центром соціальної, професійної та трудової реабілітації інвалідів було організовано декілька екскурсій по Києву для осіб з особливими потребами, для цієї категорії зроблено вкрай недостатньо (табл.2).

У 2015 р. в Києві було відкрито пішохідний туристичний маршрут (Парк Вічної слави – Пейзажна алея) для людей з вадами зору. Протягом маршруту у 5 парках встановлено інфотаблички з описом об'єктів шрифтом Брайля (на Володимирській гірці, на Пейзажній алеї, в Парку Вічної Слави та на Пішохідному (Парковому) мосту)[3]. Станції метро («Поштова Площа», «Майдан Незалежності», «Золоті ворота»), які знаходяться поблизу об'єктів «адаптивного» маршруту (а останні обладнанні інформацією, виконаною шрифтом Брайля) є практично недоступними для маломобільних осіб. Дещо краща ситуація склалася в наземному транспорті (наприклад, окремі автобусні маршрути, що прокладенні поблизу паркової зони, обладнанні відповідними технічними зручностями). Що стосується столичного метрополітену, то 11 з 52 (21,2%) станцій Київського метрополітену повністю пристосовані для пересування осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення (наявність ліфтів, пандусів, підйомників). Що стосується європейського досвіду, то всі 28 станцій варшавського метро мають обладнання для осіб похилого віку та з ознаками інвалідності.

Висновки та пропозиції:

- виявленні нові можливості та окреслено уявлення стосовно НПП України як потенційних територій впровадження туристсько-екскурсійних маршрутів для маломобільних туристів;
- розроблено картографічну модель « Можливості національних природних парків щодо організації туристсько-екскурсійних маршрутів для маломобільних осіб», яка виступає певним важелем використання територій НПП України для потреб адаптивних туристів;
- ознайомлення з законодавчою базою, спрямованою на соціальний захист осіб з обмеженими можливостями, свідчить про необхідність її подальшого розвитку та вдосконалення;
- поглиблено та розширено уявлення про адаптивну інфраструктуру великого міста, яка має бути предметом окремої та особливої уваги з боку міської влади.

Список використаних джерел:

1. Абдурасулов Д. А. Возможности внутреннего туризма для лиц с органиченными возможностями здоровья / Д. А. Абдурасулова // Социальные проблемы. – 2013. – № 7 (3). – С. 23–28.
2. Адаптивный туризм – социальное направление развития туристских услуг / Е. А. Сигида, И. Е. Лукьянова // Вестник Ассоциации ВУЗов туризма и сервиса. – 2011. – № 4 (19). – С. 38–42.
3. Національна Асамблея інвалідів України.У Києві відкрили туристичний маршрут для сліпих : матеріали Національної Асамблеї інвалідів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://naiu.org.ua/u-kiyevi-vidkrili-turistichnij-marshrut-dlya-slipih.
4. Петров Д. Мир на ощупь. Инвалидный туризм – роскошь или необходимость? [Електронний ресурс] / Денис Петров. – Режим доступа : http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/mir_na_oschup__invalidnyy_turizm__roskosh_ili_neobhodimost.html.
5. Сажнев М.Л. История развития инвалидного туризма в мире и в Украине / М.Л. Сажнев, Ю.М. Хрущ, Д.Д. Озмітель. Науковий часопис НПУ М.П. Драгоманова. Серія 4. Географія і сучасність. [збірник наукових праць] редакція: В.П. Андрущенко (голова). – К.: Видавництво НПУ М.П. Драгоманова, 2011. - №14(26) – 243-245с.
6. Сільський відпочинок для неповносправних : посібник для власників агроосель та людей з інвалідністю, що бажають розпочати власну справу / О. Волошинський, І. Каспрук, Л. Малинович, М. Сварник. – Львів : Ліга-Прес, 2011. – 232 с.
7. Статистичний щорічник України за 2014 рік. Державна служба статистики. – К, 2015. – 585с.

Список использованных источников:

1. Абдурасулов Д. А. Возможности внутреннего туризма для лиц с органиченными возможностями здоровья / Д. А. Абдурасулова // Социальные проблемы. – 2013. – № 7 (3). – С. 23–28.
2. Е. А. Сигида .Адаптивный туризм – социальное направление развития туристских услуг // Вестник Ассоциации ВУЗов туризма и сервиса. – 2011. – № 4 (19). – С. 38–42.
3.Нацианальная Ассамблея инвалидов Украины. В Киеве открыли туристический маршрут для слепых.- [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://naiu.org.ua/u-kiyevi-vidkrili-turistichnij-marshrut-dlya-slipih
4. Петров Д. Мир на ощупь. Инвалидный туризм – роскошь или необходимость? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/mir_na_oschup__invalidnyy_turizm__roskosh_ili_neobhodimost.html.
5. Сажнев М.Л. История развития инвалидного туризма в мире и в Украине / М.Л. Сажнев, Ю.М. Хрущ, Д.Д. Озмітель. Научна газета НПУ М.П. Драгоманова. Серия 4. География і современность. [сборник научных работ] редакция: В.П. Андрущенко (голова). – К.: Издательство НПУ М.П. Драгоманова, 2011. - №14(26) – 243-245с.
6. Волошинской О. Сельский отдых для инвалидов: пособие для владельцев агроусадьб и лиц с инвалидностью, которые желают начать собственное дело. – Львов : Лига-Пресс, 2011. – 232 с.
7. Статистический ежегодник Украины за 2014 год. Государственная служба статистики. – К, 2015. – 585с.

References:

1.Abdurasulov D.A. Possibilities of domestic tourism for people with disabilities/D.A. Abdurasulova // Social problem. – 2013. - №7 (3). – с.23-28
2.Sigeda E.A. Adaptive tourism – social direction of development tourism service// Journal of association of university of tourism and tourism service. – 2011. - №4 (19). – с.38-42.
3. National assembly of people with disabilities. Tourist routes for blind people. [Electronic resource]. - Access mode: http://naiu.org.ua/u-kiyevi-vidkrili-turistichnij-marshrut-dlya-slipih
4. Petrov D. World feel. Invalid tourism - luxury or necessity? - [Electronic resource]. - Access mode: http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/mir_na_oschup__invalidnyy_turizm__roskosh_ili_neobhodimost.html.
5. Sazhnev M.L. The history of wheelchair tourism in the world and in Ukraine. – К.:M. Dragomanova NPU , 2011. - №14(26) – 243-245p.
6.
A. Voloshynska Countryside holidays for disabled , owner's manual ahroosel and people with disabilities who want to start their own business . – Lviv : Liga-Press, 2011. – 232 p.
7. Statistical Yearbook of Ukraine for 2014 . State Statistics Service. – К, 2015. – 585p.

УДК 911.3 / JEL: E 60; O 11; O 20; R 58.

Оливко Оксана Андріївна,
кандидат економічних наук, доцент

Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль, Україна, e-mail: dhins@mail.ru

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Метою статті є визначення стратегічних векторів розвитку туризму в області та розробка заходів організаційного, правового, економічного характеру, спрямованих на забезпечення ефективного вирішення проблеми динамічного та сталого розвитку туристичного сектору в Тернопільській області.

Результати. Доведено, що комплексне освоєння туристично-рекреаційного потенціалу є надзвичайно важким та трудомістким процесом, оскільки для всебічного вирішення проблем розвитку галузі свої зусилля повинні об'єднати усі суб'єкти туристичного ринку та зацікавлені сторони, з метою створення та втілення в життя загальної концепції, яка в кінцевому результаті принесе корисний ефект кожному учаснику.

Ключові слова: туристична індустрія, стратегія розвитку туризму, конкурентоспроможність, стратегічні цілі, операційні цілі, завдання.

УДК 911.3 / JEL: E 60; O 11; O 20; R 58.

Оливко Оксана Андреевна,
кандидат экономических наук, доцент

Тернопольский национальный экономический университет, г. Тернополь, Украина, e-mail: dhins@mail.ru

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ

Целью статьи является определение стратегических векторов развития туризма в области и разработка мер организационного, правового, экономического характера, направленных на обеспечение эффективного решения проблемы динамичного и устойчивого развития туристического сектора в Тернопольской области.

Результаты. Доказано, что комплексное освоение туристско-рекреационного потенциала есть чрезвычайно тяжелым и трудоемким процессом, так как для всестороннего решения проблем развития отрасли свои усилия должны объединить все субъекты туристического рынка и заинтересованные стороны, с целью создания и осуществления общей концепции, в конечном итоге принесет положительный эффект каждому участнику.

Ключевые слова: туристическая индустрия, стратегия развития туризма, конкурентоспособность, стратегические цели, операционные цели, задачи.

UDC 911.3 / JEL: E 60; O 11; O 20; R 58.

Olyvko Oksana Andriivna,
PhD, Associate Professor

Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine, e-mail:

STRATEGIC DIRECTIONS OF TOURISM INDUSTRY DEVELOPMENT IN TERNOPIL REGION

Purpose. The article is to define the strategic vectors of development of tourism in the region and the development of organizational, legal, economic, aimed at ensuring an effective solution to the problem of dynamic and sustainable development of the tourism sector in the Ternopil region. It is proved that the comprehensive development of the tourism potential is extremely difficult and time-consuming process, since comprehensive of the sector development efforts must bring together all the actors of the tourism market and stakeholders to develop and implement the overall concept, ultimately bring beneficial effects to each participant. In order to increase the competitiveness of Ternopil region in global and domestic market is a necessary condition for the development of tourism development strategy that would provide prioritization of certain types of tourism in the long term, ensure coordination of government and business and the definition of effective mechanisms of consolidation of resources of the tourism industry for maximum social and economic benefit.

Results. It is proved that the implementation of the outlined policy direction will lead not only to achieve the main goals of tourism development, but also will create conditions for dynamic and sustainable economic growth by increasing the share of tourism in gross regional product of Ternopil region will increase employment, income, level and quality of life people. Implementation of the goals and objectives of the strategic development of the tourism industry in the region needs to attract attention to the problems of citizens field of domestic and inbound tourism, awareness of the importance and viability of the proposed measures, identify active positions population to create an atmosphere of hospitality in the region.

Keywords: tourism industry, tourism development strategy, competitiveness, strategic goals, operational goals, objectives.

Постановка проблеми. Тернопільська область має сприятливі умови для розвитку туризму, зокрема: надзвичайно вигідне географічне розташування (центр Західної України); історичне перехрестя Європейських доріг, наявність щільних транспортних артерій глобального та регіонального значення; наявність об’єктів релігійного (паломницького) та сентиментального туризму глобального значення (Почаївська лавра, Зарваницький духовний центр, Язлівецький монастир тощо); наявність потенційно брендової туристично-рекреаційної зони Дністровського каньйону і близькість інших зон: Карпати, Шацькі озера; наявність контрастних природнокліматичних умов (близьких до субтропічних на півдні області і придатних для розвитку зимового відпочинку на півночі); наявність об’єктів глобального значення для розвитку спелеотуризму; значні запаси лікувально-рекреаційних ресурсів для розвитку санаторно-курортної галузі; наявність людей, які володіють інтелектуальним та організаційним ресурсом; збережені унікальні національно-культурні традиції; екологічно-чистий компактний регіон [6].

З огляду на те, що туристична галузь є невід’ємною складовою частиною світового ринку, і багато розвинутих країн світу давно перетворили туризм на найприбутковішу статтю своїх бюджетних доходів, ефективне використання багатих туристичних ресурсів Тернопільщини (в тому числі транзитних) сприятиме розвитку внутрішнього і в’їзного туризму та сталому соціально-економічному розвитку території.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти розвитку туризму в Тернопільській області висвітлено в працях

багатьох науковців, зокрема Городиського Ю. [1], Гуменюка Ю.П. [2], Вільчинського А.О. [3], Кіндрачука Н.М. [4], Турло Н.П. [7], Романківа І.Я [8], Андрушківа Б.М. [9] та інших. Проте, потребують ґрунтовнішого дослідження стратегічні вектори розвитку галузі. Практичний інтерес представляють зарубіжні розробки методичних основ стратегічного планування регіонального туризму таких авторів як: Ф. Котлер (Philip Kotler) [10], Дуйсен Г.М. (Duysen G.M) [11], Дж. Боуен (Bowen, J.T.) [12] та ін.

Метою статті є визначення стратегічних векторів розвитку туризму в області та розробка заходів організаційного, правового, економічного характеру, спрямованих на забезпечення ефективного вирішення проблеми динамічного та сталого розвитку туристичного сектору в Тернопільській області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туристично-рекреаційну сферу Тернопільської області визнано однією із пріоритетних, проте, на сьогодні туристична сфера регіону перебуває в стані хаотичного, розрізненого та повільного розвитку, незважаючи на вигідне геополітичне розташування та конкурентоспроможну туристичну базу для розвитку практично усіх видів туристичної діяльності. Комплексне освоєння туристично-рекреаційного потенціалу є надзвичайно важким та трудомістким процесом, оскільки для всебічного вирішення проблем розвитку галузі свої зусилля повинні об’єднати усі суб’єкти туристичного ринку та зацікавлені сторони, з метою створення та втілення в життя загальної концепції, яка в кінцевому результаті принесе корисний ефект кожному учаснику.

На сьогодні серед стримуючих факторів розвитку туристичної сфери Тернопільщини слід виділити:

- відсутність необхідної туристичної інфраструктури для організації перспективних видів туризму;
- недостатня увага місцевих та регіональних органів влади до проблем розвитку туристичної галузі, зокрема при розробці стратегій та програм економічного розвитку;
- відсутність комплексного туристичного продукту;
- низька інвестиційна та ділова активність місцевого бізнесу в туризмі;
- дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері туризму;
- неефективність рекламних кампаній щодо популяризації туристичного продукту;
- низька ефективність системи просування туристичних продуктів на ринок.

Нині в області значна увага приділяється формуванню стратегічних напрямків розвитку внутрішнього та в’їздного туризму.

Під стратегією розвитку туризму в регіоні розуміється сукупність взаємопов’язаних державних програм, окремих проектів та

позапрограмних заходів організаційного, правового, економічного характеру, спрямованих на забезпечення ефективного вирішення проблеми динамічного та сталого розвитку туристичного сектору в Тернопільській області.

Реалізація стратегії повинна забезпечити вагомий внесок туристичної індустрії у вирішення стратегічних завдань сучасного соціально-економічного розвитку Тернопільщини, зокрема:

- створення умов для динамічного та стійкого економічного росту за рахунок збільшення частки туризму у валовому регіональному продукті Тернопільської області;
- підвищення рівня і якості життя населення шляхом росту зайнятості, доходів та доступності туристичних послуг;
- ріст конкурентоспроможності економіки шляхом підвищення привабливості Тернопільської області як туристичної дестинації.

Конкурентоспроможність Тернопільської області на світовому та вітчизняному туристичному ринку забезпечуватиметься за рахунок формування:

- яскравого туристичного бренду, який відображатиме культурно-історичні, природні, географічні особливості Тернопільської області;
- розвиненої системи транспортних комунікацій, що забезпечуватимуть доступність усіх видів туристичних ресурсів;
- ефективної, надійної та комфортної системи супроводження і забезпечення безпеки перебування туристів у межах області;
- різноманітності туристичних продуктів, наявності цікавих та унікальних турів в сфері релігійного, сільського, екстремального, подієвого, рекреаційного, дитячого, комплексних туристичних продуктів, орієнтованих на різні вікові категорії та цільові аудиторії;
- різноманітності умов проживання – від кемпінгів в складі об’єктів дорожнього сервісу та «зелених маршрутів» до готелів 2-5*, обладнаних конференц-залами, критими басейнами, аква-парками та СПА-центрами;
- ефективної системи професійної освіти в сфері соціально-культурного сервісу та туризму здатної оперативно та якісно реагувати на зміни туристичного попиту;
- інституційної системи управління якістю послуг, що надаються суб’єктами туристичної індустрії регіону;
- ефективної системи просування туристичного бренду та комплексного регіонального турпродукту на всеукраїнському та міжнародному ринках.

Серед пріоритетних напрямків розвитку туризму в Тернопільській області слід виділити:

1. Подієвий туризм (Гастрономічний фестиваль «Галицька дефіляда», всеукраїнський книжковий фестиваль української книжки «ДжураФест», Всеукраїнський традиційний фестиваль лемківської культури «Дзвони Лемківщини», «КоропФест», фестиваль колядок та

щедрівок «Кременецькі передзвони», «Фестиваль Маланок», фестиваль молодої режисури «Тернопільські театральні вечори Дебют», міський фестиваль вертепів «Українське різдво» та «Фестиваль вертепів», фестиваль рок-пісні «Файне місто», мистецький фестиваль постмодерної літератури «Фестиваль «Ї», перший в Україні фестиваль ляльок «Фестиваль ляльок»).

2. Релігійно-паломницький туризм (Свято-Успенська Почаївська Лавра», «Марійський духовний центр Зарваницької Матері Божої», «Жіночий та чоловічий монастир в с. Колодіївка», «Чудотворне Тернопілля», «Святині Тернопільщини», «Релігія Тернопілля», «Православ'я Тернопілля», «Незвичні храми Тернопілля»).

3. Гастрономічний туризм («Галицька дефіляда», «Тернопільські гастролі», «Пивний тур. Економ пропозиція», «До Тернополя на пиво та м'ясо», Гастрономічний тур з господарем «Креатив мовою ресторатора», Етнографічний фестиваль «Забави у княжому місці», фестиваль борща «БОРЩ'їв»).

4. Лікувально-оздоровчий туризм (Бережанський обласний комунальний дитячий гастроентерологічний санаторій «Золота липа», санаторій «Збруч», Яблунівський обласний комунальний дитячий протитуберкульозний санаторій, Заліщицький обласний комунальний дитячий санаторій, санаторій «Барвінок», Кременецький обласний комунальний дитячий психоневрологічний санаторій, санаторій «Медобори», санаторій «Барвінок»).

5. Дитячий туризм (Табір-пансіонат «Лісова пісня», оздоровчий комплекс «Лісовий», дитячий оздоровчий заклад «Лісовий дзвіночок», дитячий оздоровчий заклад «Ромашка», спортивно-оздоровчий табір «Сокіл», дитячий оздоровчий заклад «Лісова казка», дитячий оздоровчий заклад «Веселка», дитячий оздоровчий табір «Орлятко», оздоровчий заклад «Зорепад», дитячий оздоровчий табір «Промінь», стаціонарний заміський оздоровчий табір «Гайдарівець»).

6. Активний відпочинок та екотуризм (Дністровський каньйон. Печери Тернопільщини, Природний заповідник «Медобори». Екологічні стежки „Гостра", „Богіт", „До пущі відлюдника". Екомаршрути «Ріки і гори Тернопілля», «Краса Тернопілля», «Світ води і підземель», «Життя води і світла». Садиби сільського (зеленого) туризму).

7. Екскурсійно-пізнавальний туризм («В гості до магнатів Бучацьких», «Перлини півдня Тернопілля», «Неповторне Тернопілля» «Забутими шляхами середньовіччя», «Релігійні святині Тернопільщини», «В пошуках дороги до істини», «Почаївська святиня», «На схилах Медоборів», «Таємний світ печер Тернопільщини», «Вихідні в Тернополі», «Святині, замки, печери Тернопільщини», «Релігійні святині Тернопільщини», «Таємниці, міфи та білі плями Галичини», «Кам'яні обереги Перуна», «Меценати замків та святинь Тернопільщини»).

З метою підвищення конкурентоспроможності Тернопільщини на світовому та вітчизняному ринку туристичних послуг необхідною умовою є розробка стратегії розвитку туризму, яка б передбачала визначення пріоритетів розвитку окремих видів туризму в довгостроковій перспективі, забезпечення узгодженості дій влади та бізнесу та визначення дієвих механізмів консолідації ресурсів суб'єктів туристичної індустрії для отримання максимального соціально-економічного ефекту. Стратегія формує основу для розуміння перспективних завдань галузі і є інструментом формування планів роботи виконавчих органів державної влади та суб'єктів туристичної індустрії. Ціллю реалізації стратегії є формування сучасної конкурентоспроможної туристичної індустрії Тернопільської області, спроможної задовольнити потреби іноземних та вітчизняних громадян в туристично-рекреаційних послугах використовуючи наявний туристичний потенціал та впроваджуючи інноваційні рішення у веденні турбізнесу. В таблиці 1 представлено систему стратегічних та операційних цілей розвитку туризму на Тернопільщині.

Таблиця 1.

Стратегічні та операційні цілі розвитку туризму на Тернопільщині

Стратегічна ціль А.	*Сформувати високоякісний комплексний туристичний продукт*	
	Операційні цілі	*А.1.Забезпечити різноманітність та унікальність туристичних послуг в структурі комплексного регіонального туристичного продукту* *А.2. Розвинути туристичну інфраструктуру та забезпечити її відповідність європейським стандартам якості* *А.3. Забезпечити високий професіоналізм кадрів у сфері туризму та рекреації*
Стратегічна ціль В	*Сформувати ефективну систему просування туристичного бренду та комплексного регіонального турпродукту на всеукраїнському та міжнародному ринках*	
	Операційні цілі	*В.1. Створити привабливий туристичний імідж Тернопільської області* *В.2. Сформувати інноваційний механізм просування комплексного туристичного продукту на ринок* *В.3. Розвинути співпрацю з провідними світовими та вітчизняними туроператорами та туристичними організаціями*

Стратегічна ціль С	*Створити сприятливе середовище для розвитку бізнесу та активізації інвестиційних процесів в туристично-рекреаційній індустрії регіону*	
	Операційні цілі	*С.1. Сформувати чіткий та зрозумілий механізм організації бізнесу в сфері туризму* *С.2. Консолідувати зусилля влади, науки, бізнесу та громадськості у сфері інноваційно-проектного забезпечення розвитку туріндустрії* *С.3. Створити сприятливі умови для вітчизняного та іноземного інвестування в туристичну галузь*

Джерело: Складено автором самостійно

З метою формування високоякісного комплексного регіонального туристичного продукту необхідно вирішити ряд завдань, зокрема:

1.Спланувати комплексний розвиток природних курортних територій.

2. Розробити комплекс заходів щодо раціонального використання туристично-рекреаційних ресурсів.

3. Розробити критерії оцінки технічної та функціональної якості складових туристичного продукту.

4. Сформувати унікальні туристичні пропозицій у сфері лікувально-оздоровчого, релігійного, екстремального та спелеотуризму, сільського, зеленого та екологічного туризму.

5. Сприяти самоорганізації територіальних та професійно-орієнтованих кластерних утворень у сфері туризму та рекреації.

6. Розробити комплекс заходів спрямованих на забезпечення безпеки відпочиваючих (комплексна система безпеки туристів).

7. Забезпечити інфраструктурне та інформаційне облаштування найбільш привабливих для туристичних відвідувань об’єктів культурної спадщини та природно-заповідного фонду (в першу чергу орієнтованого на відповідність вимогам безпеки та санітарно-гігієнічним нормам).

8. Впровадити систему сучасного регулювання якості туристичних послуг.

9. Розробити програму професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів суб’єктів туристичної діяльності.

10. На базі ВНЗ Тернопільської області створити постійно діючі курси підготовки, перепідготовки, стажування та підвищення кваліфікації без отримання освітньо-кваліфікаційного рівня для працівників туристично-рекреаційної галузі.

11. Розробити методичні рекомендації та навчальні посібники у сфері туризму та рекреації та забезпечити вільний он-лайн доступ до цих ресурсів.

12. Розробити програму навчання туризму та гостинності для дітей загальноосвітніх навчальних закладів та впровадження їх у навчальний процес.

13. Розробити план заходів щодо екологічного виховання громади.

Реалізація ефективної промоційної та маркетингової політики передбачає вирішення наступних завдань зокрема:

1. Розробити туристичний бренд Тернопільської області, який відображатиме культурно-історичні, природні, інфраструктурні та традиційні особливості Тернопільської області.

2. Сформувати та просувати асоціативний ряд на базі унікальних брендів: «Релігійні святині Тернопільщини», «Таємний світ печер Тернопільщини», «Галицька дефіляда», «Тернопільські гастролі», «Замки, водоспади, каньйони Тернопільщини», «Природа Тернопільщини», «Дністровський каньйон», «Файне місто» та ін.

3. Розробити каталог туристичних продуктів, пропонованих усіма суб'єктами туристичної індустрії області.

4. Розробити карти туристичних маршрутів по області.

5. Впровадити систему QR-кодування туристичної інформації про Тернопільщину.

6. Позиціонувати привабливий туристичний імідж Тернопільської області на всеукраїнських та міжнародних туристичних виставках і ярмарках.

7. Створити єдину систему маркетингової підтримки регіонального туристичного продукту.

8. Сформувати ефективну рекламну політику з використанням сучасних маркетингових технологій спрямовану на пріорітетні ринки/цільову аудиторію.

9. Активізувати діяльність національної мережі туристичних інформаційних центрів та закордонних туристичних представництв.

10. Розвинути міжрегіональну кооперацію (сформувати міжрегіональні маршрути та залучити туристів з інших областей України).

11. Розвинути міжнародну кооперацію (сформувати взаємовигідну співпрацю з провідними світовими туроператорами).

З метою створення сприятливого середовища для розвитку бізнесу та активізації інвестиційних процесів в туристично-рекреаційній індустрії регіону необхідно:

1. Створити умови для впровадження інструментів саморегуляції в індустрії туризму.

2. Сформувати механізм інституційної, соціальної та інформативної взаємодії влади та бізнесу для забезпечення гармонійного розвитку пріоритетних видів туризму на засадах державно-приватного партнерства.

3. Вдосконалити умови здійснення підприємницької діяльності у сфері туризму та курортів.

4. Сформувати чіткий механізм організації підприємницької діяльності в туристичній сфері.

5. Забезпечити інформаційно-консультаційну підтримку start-up-проектам.

6. Удосконалити систему статистичної звітності шляхом впровадження Регіонального додаткового рахунку згідно рекомендацій Всесвітньої туристичної організації

7. Створити агентство з динамічного розвитку туристичної індустрії Тернопільської області, до складу якого увійдуть представники влади, бізнесу, освітніх та наукових закладів, громадських організацій, кластерних утворень з метою визначення пріоритетів розвитку туризму, формування бази інвестиційних проектів, консолідації фінансових ресурсів та спільної реалізації проектів розвитку галузі.

8. Сформувати портфель грантових проектів соціально-економічного розвитку туристично-привабливих територій області, які фінансуються міжнародними організаціями.

9. Забезпечити необхідні умови для реалізації грантових проектів у сфері туризму та рекреації.

10. Налагодити співпрацю з міжнародними та національними організаціями, які представляють інтереси інвесторів чи співпрацюють з ними.

11. Сформувати електронний банк даних вільних земельних ділянок, розробити умови отримання земельних ділянок; спроектувати загальну туристичну та інженерну інфраструктуру, розробити кошторис будівельно-монтажних робіт.

12. Розширити можливості участі іноземних інвесторів в приватизації об’єктів туристичної галузі та інфраструктури.

13. Удосконалити процедуру реєстрації іноземних інвестицій.

Реалізація запропонованих заходів забезпечуватиметься за рахунок консолідації зусиль та ресурсів органів державної влади в сфері туризму та суміжних галузей усіх рівнів, туристичних операторів, туристичних агентів, суб’єктів туристичної індустрії, що надають послуги транспортування, проживання та харчування туристів, регіональних громадських туристичних об’єднань, освітніх установ, що здійснюють підготовку кадрів у сфері туризму та інших учасників туристичної діяльності шляхом комплексного використання політичних, організаційних, соціально-економічних, правових та інших важелів.

Висновки. Отож, вирішення поставлених завдань призведе не лише до досягнення основної цілі розвитку туризму, але й дозволить створити умови для динамічного та стійкого економічного росту за рахунок збільшення частки туризму у валовому регіональному продукті Тернопільської області, сприятиме підвищенню зайнятості, доходів, рівня і якості життя населення. Реалізація цілей та завдань стратегічного розвитку туристичної індустрії регіону потребує привернення уваги громадян

області до проблематики розвитку внутрішнього та в'їздного туризму, усвідомлення важливості та перспективності запропонованих заходів, виявлення активної позиції населення у створенні атмосфери гостинності в регіоні.

Список використаних джерел:

1. Городиський Ю. Проблеми і перспективи розвитку туризму у Тернопільській області / Ю. Городиський, А. Манько // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2012. Випуск 29 ч.1.С. 36–47.

2. Гуменюк Ю. П. Організаційно-економічні механізми стимулювання розвитку рекреаційно-туристичного комплексу (на прикладі Тернопільської області):[Електронний ресурс] / Ю. П. Гуменюк. - Львів, 2005. - Режим доступу : www.lib.ua-ru.net/diss/cont/28702.html.

3. Вільчинський А.О. Сільський зелений туризм Тернопільського Придністров'я: стан і перспективи розвитку / А.О. Вільчинський. − [електронний ресурс]. − режим доступу: http://elibrary.nubip.edu.ua/10765/1/11vao.pdf

4. Кіндрачук Н.М. Історико-культурна спадщина Тернопільської області: сучасний стан і перспективи використання в Україні / Н.М. Кіндрачук. − [електронний ресурс]. − режим доступу: http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5667/1/121-128.pdf

5. Круглов В.В. Державно-приватне партнерство як основа розвитку рекреаційно-туристичних кластерів / В.В. Круглов // Теорія та практика державного управління. – 2014. – Вип.4. – С.211-219.

6. Стратегія розвитку Тернопільської області на період до 2020 року. − [електронний ресурс]. −– режим доступу: www.oda.te.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/.../**plan**_zah2015n.pdf

7. Турло Н.П. Рекреаційно-туристичний потенціал Подільського регіону та його вплив на розвиток туристичної сфери / Н.П. Турло // Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 6. 2015. − С. 579-583.

8. Романків І.Я. Перспективи розвитку туристичної галузі в економіці Тернопільської області / І.Я. Романків // Наукові праці НДФІ 1 (42). −2008. − С. 118-122.

9. Андрушків Б.М. Перспективи та механізми активізації розвитку туризму Тернопільщини (методи програмування туристичної діяльності як засіб її активізації) / Б.М. Андрушків, І.І. Стойко, Л.М. Мельник // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского Серия «Экономика и управление». Том 22 (61). 2009 г. № 2. С. 9-16.

10. Котлер Ф. Маркетинг в третьем тысячелетии: Как создать, завоевать и удержать рынок / Пер. с англ. В.А. Гольдича и А.И. Оганесовой; Науч. ред. и авт. вступ. ст. Б.А. Соловьев. – М.: АСТ, 2000. – 272 с.

11. Дуйсен Г.М. Рекреационное освоение регионов Казахстана в условиях вхождения в миро- вой туризм: теория, стратегия и практика: Монография. – Алматы, 2010. – 206 с

12. Bowen, J.T. (1997). A market-driven approach to business development hospitality industry. International Journal of Contemporary Hospitality Management, 9(7): 1–17.

Список использованных источников:

1. Городисский Ю. Проблемы и перспективы развития туризма в Тернопольской области / Ю. Городисский, А. Манько // Вестник Львовского университета. Серия международные отношения. 2012. Выпуск 29 ч.1.С. 36-47.

2. Гуменюк Ю. П. Организационно-экономические механизмы стимулирования развития рекреационно-туристического комплекса (на примере Тернопольской области) [Электронный ресурс] / Ю. П. Гуменюк. - Львов, 2005. - Режим доступа: www.lib.ua-ru.net/diss/cont/28702.html.

3. Волчанский А.А. Сельский зеленый туризм Тернопольского Приднестровья: состояние и перспективы развития / А.А. Волчанский. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://elibrary.nubip.edu.ua/10765/1/11vao.pdf

4. Киндрачук Н.М. Историко-культурное наследие Тернопольской области: современное состояние и перспективы использования в Украине / Н.М. Киндрачук. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5667/1/121-128.pdf

5. Круглов В.В. Государственно-частное партнерство как основа развития рекреационно-туристических кластеров / В.В. Круглов // Теория и практика государственного управления. - 2014. - Вып.4. - С.211-219.

6. Стратегия развития Тернопольской области на период до 2020 года. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: www.oda.te.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/.../plan_zah2015n.pdf

7. Турло Н.П. Рекреационно-туристический потенциал Подольского региона и его влияние на развитие туристической сферы / Н.П. Турло // Глобальные и национальные проблемы экономики. Выпуск 6. 2015 - С. 579-583.

8. Романков И.Я. Перспективы развития туристической отрасли в экономике Тернопольской области / И.Я. Романков // Научные труды НИФИ 1 (42). 2008. - С. 118-122.

9. Андрушкив Б.М. Перспективы и механизмы активизации развития туризма Тернопольщины (методы программирования туристической деятельности как средство ее активизации) / Б.М. Андрушкив, И.И. Стойко, Л.М. Мельник // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского Серия «Экономика и управление». Том 22 (61). 2009 г. № 2. С. 9-16.

10. Котлер Ф. Маркетинг в третьем тысячелетии: Как создать, завоевать и удержать рынок / Пер. с англ. В.А. Гольдича и А.И. Оганесовой; Науч. ред. и авт. Введение. ст. Б.А. Соловьев. - М .: АСТ, 2000. - 272 с.

11. Дуйсен М. Рекреационное освоение регионов Казахстана в условиях вхождения в мировой туризм: теория, стратегия и практика: Монография. - Алматы, 2010. - 206 с

12. Bowen, J.T. (1997). A market-driven approach to business development hospitality industry. International Journal of Contemporary Hospitality Management, 9(7): 1–17.

References:

1. Horodyskyy, Y. (2012) “Problems and prospects of tourism in Ternopil region”. Visnyk of Lviv National University. A series of international relations. Issue vol. 29 (1). pp. 36-47.

2. Gumenyuk, Y.P “Organizational and economic mechanisms to stimulate the development of recreational and tourist complex (for example, Ternopil region)”. available at: www.lib.ua-ru.net/diss/cont/28702.html.

3. Wilczynski, A. «Green rural tourism Ternopil Transnistria: state and prospects of development”. available at: http://elibrary.nubip.edu.ua/10765/1/11vao.pdf.

4. Kindrachuk, N.M “Historical and cultural heritage of Ternopil region: current situation and prospects of use in Ukraine”. available at: http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/5667/1/121-128.pdf.

5. Kruglov, V.V (2014) “Public-private partnership as the basis of tourism and recreation clusters” / VV Kruglov // Theory and practice of public administration. Vol. 4. pp. 211-219.

6. Ternopil Region Development Strategy for the period until 2020. available at: www.oda.te.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/.../plan_zah2015n.pdf

7. Tourly, N.P (2015) “Recreation and tourism potential of Podolsk region and its impact on the tourism sector”. Global and national economic problems. Vol. 6. pp. 579-583.

8. Romankiv, I. (2008) “Prospects for development of tourism industry in the economy of Ternopil region”. Proceedings NDFI. Vol. 1 (42). pp. 118-122.

9. Andrushkiw, B.M. (2009) “Prospects and boosting the development of tourism Ternopil (methods of programming of tourism as a means of activation)”. Scientists note Tavrichesky National University. Series "Economics and Management". Vol. 22 (61). pp. 9-16.

10. Kotler, F. (2000) “Marketing in the third millennium: How to create, win and retain market. p. 272.

11. Duysen, G.M (2010) “Recreational development of the regions of Kazakhstan in the conditions of entry in world tourism: Theory, Strategy and Practice”: Monograph. Almaty, p. 206.

12. Bowen, J.T. (1997). A market-driven approach to business development hospitality industry. International Journal of Contemporary Hospitality Management, 9(7): 1–17.

УДК 796.5(477.83+438)

Четирбук Ольга Романівна Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів, Україна, e-mail: oliamikitchak@mail.ru

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ ЖОВКІВСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ПЕРЕМИШЛЬСЬКОГО ПОВІТУ ПІДКАРПАТСЬКОГО ВОЄВОДСТВА

Метою цієї студії є аналіз туристичних ресурсів Жовківського району та Перемишльського повіту, їх оцінка, згрупування та обґрунтування нових, які б можна було використовувати для широкого загалу, а також нанесення картографічного матеріалу.

Методика: у статті використовувались загальнонаукові методи досліджень: аналізу і узагальнення літературних джерел, порівняльний та картографічний. Аналіз і узагальнення літературних джерел: визначення поняття туристичних ресурсів та їх поділ. Порівняльний: порівняння туристичних ресурсів Жовківщини та Перемишльщини. За допомогою картографічного методику, нами було нанесено основні історико-культурні та природні туристичні ресурси.

Результати. Обгрунтовано поняття туристичних ресурсів та їх класифікацію. Досліджено, описано та згруповано туристичні ресурси для зручного та зрозумілого нанесення на карти. Проведена порівняльна характеристика важливих туристичних об'єктів. Виділено значимість та навантаження туристичними ресурсами на адміністративні одиниці територій.

Наукова новизна. Вперше було описано та проведена порівняльна характеристика за допомогою картографічного методу туристичні ресурси Жовківського району та Перемишльського повіту.

Практична значимість. Результати дослідження можуть бути використані у відділах туризму та туристично-інформаційних центрах України та Польщі. Туристичні підприємства можуть залучати об'єкти у розробку туристичних маршрутів.

Ключові слова. Туристичні ресурси, історико-культурні об'єкти, Жовківський район, Перемишльський повіт.

УДК 796.5(477.83+438)

Четирбук Ольга Романовна Львовский государственный университет физической культуры, г. Львов, Украина, e-mail: oliamikitchak@mail.ru

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ ЖОВКОВСКОГО РАЙОНА ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ И ПЕРЕМЫШЛЬСКОГО ПОВЕТА ПОДКАРПАТСКОГО ВОЕВОДСТВА

Целью этой студии является анализ туристических ресурсов Жовковского района и Перемышльского уезда, их оценка, группирование и обоснование новых, которые можно было использовать для широкой общественности, а также нанесения картографического материала.

Методика: в статье использовались общенаучные методы исследований: анализа и обобщения литературных источников, сравнительный и картографический. Анализ и обобщение литературных источников: определение понятия туристических ресурсов и их разделение. Сравнительный: сравнение туристических ресурсов Жовкивщины и Перемишльщини. С помощью картографического методf, нами были

нанесены основные историко-культурные и природные туристические ресурсы.

Результаты. Обоснованно понятие туристических ресурсов и их классификация. Исследованы, описаны и сгруппированы туристические ресурсы для удобного и понятного нанесения на карты. Проведена сравнительная характеристика важных туристических обьектив. Видилено значимость и нагрузки туристическими ресурсами на административные единицы территорий.

Научная новизна. Впервые было описано и проведена сравнительная характеристика с помощью картографического метода туристически[ресурсjd Жовковского района и Перемышльского уезда.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы в отделах туризма и туристско-информационных центрах Украины и Польши. Туристические предприятия могут привлекать объекты в разработку туристических маршрутов.

Ключевые слова. Туристические ресурсы, историко-культурные объекты, Жовковский район, Перемышльский уезд.

UDC 796.5(477.83+438)

Chetyrbuk Olga Romanivna Lviv State University, Lviv, Ukraine, e-mail: oliamikitchak@mail.ru

COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF TOURISM RESOURCES ZHOVKVA REGION OF LVIV'S OBLAST AND DISTRICT PRZEMYSL PODKARPATSKIE VOEVODSHIP

The aim of the studies is to analyze tourism resources Zhovkva region and Przemysl county, evaluation, and justification of the new grouping, which would be used by the general public and applying cartographic material.

Methods: The article used general scientific methods of research, analysis and synthesis of the literature, and comparative mapping. Analysis and review of the literature: the definition of tourism resources and their division. Comparison: Compare tourism resources Zhovkva region and Przemysl county. Using the mapping technique, we have suffered a major historical and cultural and natural tourism resources.

Results. Grounded concept of tourism resources and their classification. Studied, described and grouped tourism resources for easy and intuitive mapping. Comparative characteristics of important tourist sites. Highlight the importance of tourism resources and the burden on the administrative unit areas.

Scientific novelty. Was first described and the comparative characterization using cartographic methods tourist resources Zhovkva region and Przemysl county.

The practical significance. Results of the study can be used in the departments of tourism and tourist information centers in Ukraine and Poland. Tourism businesses can attract objects to the development of tourist routes.

Keywords. Tourism resources, historical and cultural sites, Zhovkva region, Przemysl county.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день туризм посідає одне з провідних місць у всіх розвинених країнах та є орієнтованою суспільно-господарською системою. Туристичні ресурси в свою чергу є невід'ємною його складовою. Визначення поняття "туристичні ресурси" та їх місця у туристичній діяльності належать до важливих завдань науки про туризм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку українських авторів, М. Мальської, Н. Антонюка (2013), туристичні ресурси - специфічні властивості природного середовища, а також їх поєднання, прояви людської діяльності, природні, історичні, соціально-культурні об'єкти, які є предметами зацікавлення туристів, стимулюють їх до подорожі, здатні задовольнити їхні потреби у відновленні та розвитку фізичних, емоційних та інтелектуальних сил. Однак таке пояснення поняття "туристичні ресурси", зауважує професор О. Любіцева (2012), надто широке, а номенклатура туристичних ресурсів практично безмежна. Тому з огляду на це, зазначає, що туристичні ресурси (франц. resource - допоміжні засоби) - це об'єкти природи, історії, культури, поточні події, явища, які можуть бути використані у процесі створення та реалізації туристичного продукту. Щодо класифікації туристичних ресурсів, то більшість дослідників розподіляють їх на три складові: природні, історико-культурні, чи культурно-історичні та соціально-економічні [5]. Проте, відомий туризмознавець професор О. Бейдик (2015) у статті "Ресурси світового туризму: поняття, класифікація, картографування" передбачає спрощений розподіл ресурсів на дві групи - природні й культурно-історичні [1]. Щодо досліджень туристичних ресурсів в межах українсько-польського прикордоння, то дане питання висвітлював С. Кузик, Д. Литвин (2010) [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Автори, які досліджували туристичні ресурси в межах українсько-польського прикордоння розглядали лише історико-культурні туристичні ресурси. Проте, в їхніх дослідженнях ми не знаходимо детального опису всіх наявних історико-культурних об’єктів та розміщення їх на картах. Також невирішеною частиною залишаються наявні природні туристичні ресурси у згаданому вище регіоні.

Формулювання цілей статті. Необхідно виділити поняття туристичні ресурси, їх поділ та вплив на формування туристичної інфраструктури. Детальний опис історико-культурних та природних туристичних ресурсів Жовківського району Львівської області та Перемишльського повіту Підкарпатського воєводства.

Виклад основного матеріалу. Беручи до уваги трактування вищезгаданих науковців поняття туристичні ресурси, на нашу думку, - це сукупність об’єктів історії, культури, архітектури, які знаходяться у певному регіоні та можуть бути підґрунтям для створення та реалізації туристичного продукту.

Туристичні ресурси відіграють важливу роль у формуванні туристичного попиту та створенні привабливого туристичного іміджу реґіону чи держави. Найбільшою особливістю цих ресурсів є те, що вони мають повсюдний характер розташування, адже кожна місцевість вирізняється своєю історією, традиціями, їх потенціал можна вважати необмеженим. Однак варто мати на увазі, що будь-які ресурси вимагають

наукового підходу до їх використання для туристичних цілей і розробки сучасних туристичних маршрутів.

По обидві сторонни українсько-польського кордону розташовані області та воєводства. У свою чергу області діляться на райони, а воєводства на повіти. З огляду на даний адміністративний поділ та згідно літературних джерел найбільшими за кількістю нерухомих пам'яток на українсько-польському прикордонні є місто Перемишль Підкарпатського воєводства, яке можна розглядати як одне з найпопулярніших міст на шляху переміщення туристів із Європи в Україну. Перемишль має 326 нерухомих пам'яток, що дає змогу стверджувати про тривалий розвиток історико-культурного центру в різні періоди історичного розвитку. Понад 300 нерухомих пам'яток має також Жовківський район Львівської області, де історико-культурним центром є місто Жовква [2].

Жовківський район — розташований на півночі Львівської області. Районний та адміністративний центр — місто районного значення Жовква. Населення становить 109 365 осіб (на 1 серпня 2013). Площа району 1295 км². Утворено 1940 року. На території району є 3 міста — Жовква, Рава-Руська, Дубляни, 2 селища — Куликів, Магерів, 160 сіл.

Перемишльський повіт — один з 21 земських повітів Підкарпатського воєводства Польщі. Утворений 1999 року в результаті адміністративної реформи. Повіт знаходиться у східній частині воєводства. Адміністративний центр — місто Перемишль (не входить до складу повіту). Станом на 1.01.2008 населення становить 71 078 осіб, площа 1213,64 км² [8].

Особливої уваги заслуговують архітектурні ансамблі старих міст, поселень, багато з яких зберегли відображення різних архітектурних стилів – від романського, готичного, ренесансового до бароко і модерну. Варто згадати про замки та палаци, які займають вагоме місце серед історико-культурних ресурсів українсько-польського прикордоння. Найвідоміші з них у Жовківському районі –Жовківський замок (м. Жовка), Перемишльському повіті – Перемишльський замок та Перемишльська фортеця (м. Перемишль) [5]. Замок у Жовкві — пам'ятка архітектури епохи ренесансу, розташований у центрі міста та внесений до Державного реєстру національного культурного надбання України. Замок був збудований на замовлення Станіслава Жолкевського в 1594–1606 роках як оборонну споруду. Замок у Перемишлі належав до найдавніших у Галицькому князівстві. Замок розташований на Замковій горі, заввишки 270 м над р. м., над центральною частиною міста Перемишля, на східному (правому) березі річки Сяну. Польські історики приписують зведення мурованого готичного замку в 1340 р. королю Казимиру III, причому ще у хроніках XV ст. Яна Длугоша, XVIII ст. Адама Нарушевича йшлось про мури замку, начебто відновлені поляками після облоги 1071 р. Проте, встановити час будівництва замку майже неможливо, оскільки до нашого часу дійшла лише надбрамна вежа, можливо, збудована у XIV ст. Фортеця

Перемишль – потужний комплекс оборонних об'єктів довкола міста Перемишля, одна з 200 великих фортифікаційних споруд в Європі за часу Першої світової війни. Була третьою за величиною фортецею (після Антверпена і Вердена).

Значною відмінністю між українськими і польськими замками є рівень їхньої збереженості. Стан замків та палаців з польської сторони перебуває в дещо кращому стані, ніж з українського. Значна частина замків в українсько-польському прикордонні представлені лише руїнами. Основна проблема полягає у фінансуванні з боку держави та залученні інвесторів. На сьогодні, значна кількість замків переходять у приватну власність для їх подальшого відновлення.

Щодо туризму магнатськими резиденціями і палацами, то головними родинами, що залишили після себе палацово-паркові ансамблі та пишні резиденції, були Собєські, Замойські, Сенявські, Фірлеї, Любомирські, Мнішеки, згодом Потоцькі і Санґушки, роди українського походження Дідушицьких, Сапіг та ін. [3].

Не менше привабливим напрямом культурно-пізнавального туризму може стати сакральний. Кожен район та повіт прикордоння має на своїх територіях значну кількість сакральних пам’яток архітектури національного чи місцевого значення. Сакральні споруди українсько-польського прикордоння представлені костелами, церквами, синагогами та німецькими кірхами. Важливе місце серед пам’яток сакрального мистецтва посідають дерев’яні сакральні церкви. Найдавнішою дерев’яною автентичною церквою в українському прикордонні вважається церква Святого Духа у селі Потелич Жовківського району, споруджена 1502 р. Видатна пам'ятка архітектури та монументального мистецтва галицької школи, яка була включена у список світової спадщини ЮНЕСКО. Церква була збудована гончарями на місці церкви Бориса і Гліба, яку спалили татари. У Перемишльському повіті найстарішою пам’яткою сакрального мистецтва є Собор святого Івана Хрестителя IV—пам'ятка сакральної архітектури XVIII ст. Розібраний у кінці XVIII ст. з огляду на технічний стан. Різноманітна та унікальна архітектура дерев’яних споруд зосереджена з обидвох сторін кордону, де виділяється бойківський, лемківський та інші типи будівель [8].

У проекті “Дерев’яні церкви українських і польських Карпат ” між українською та польською сторонами відбувається тісна співпраця. Сакральні об’єкти можуть бути використані для прокладання нових туристичних маршрутів у межах прикордоння [4].

Важливим моментом у прокладанні та розробці туристичних маршрутів є використання науково обґрунтованого підходу, спрямованого на високу атрактивність і всесторонні людські потреби, безпеку їх проходження.

Окрім українців та поляків у межах прикордонної зони проживали євреї, німці, вірмени та представники інших народів. Саме тому через

політичні та військові події в прикордонній зоні розвинутий ностальгійний туризм, так звані сентиментальні маршрути, які дають змогу ознайомитися з пам'ятками різних народів [5].

Нами було зібрано матеріали щодо туристичних ресурсів Жовківського району та Перемишльського повіту. Дані матеріали згруповано та нанесено на карти, які подаємо нижче.

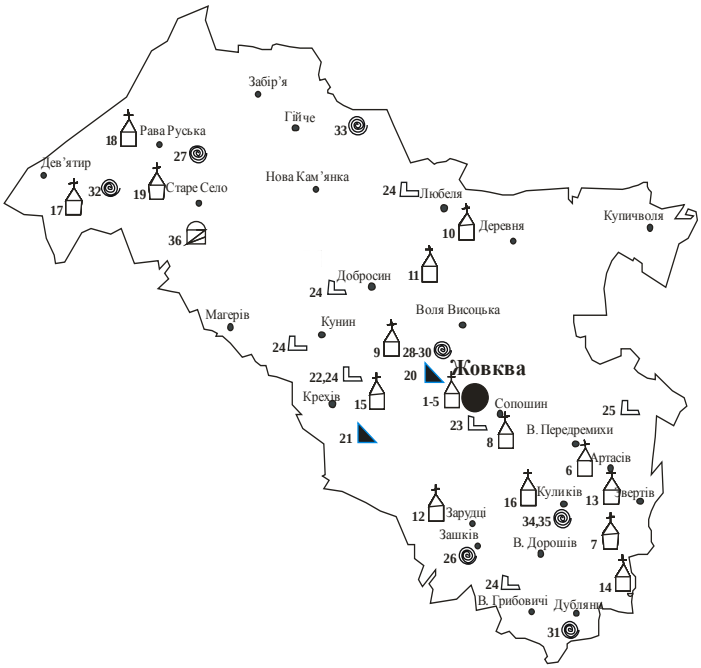

Туристичні ресурси Жовківського району

сакральні об'єкти

місця пов'язані з життям та діяльністю видатних людей

музеї

архітектурні об'єкти

історичні пам'ятки

1. Костел та дзвіниця костелу св. Лаврентія (мур.), 1620 р., м. Жовква
2. Домініканський монастир (мур.) 17-19 ст., костел та монастирські келії (мур.) 1653р., дзвіниця (мур.) 1843 р., Церква Пр.Трійці (дер.) 1720 р., м. Жовква
3.Васильянський монастир (мур.) 17-19 ст., Церква Св. Параскеви (мур.) 1612-1905 рр., корпус келій (мур.) 1782 р., дзвіниця (мур.) 1770р., м.Жовква
4. Синагога (мур.) 1687 р., м.Жовква
5. Церква Різдва Пресвятої Богородиці (дер.) 1705 р., м.Жовква
6. Церква та дзвіниця церкви Св. Параскеви (дер.) 1748 р., с. Артасів
7. Церква та дзвіниця церкви Успіння Богородиці (дер.) 1667 р., 1751 р. Церква та дзвіниця церкви Різдва Богородиці (дер.)1738 р., с.Віднів
8. Церква та дзвіниця церкви Св. Михаїла (дер.) 1891 р., с. Великі Передримихи
9. Церква св.. Трійці (дер.) 1756 р., церква св.. Михайла (дер.) 1598 р., дзвіниця церкви св.. Михайла 18 ст., с. Воля Висоцька
10. Церква та дзвіниця церкви Різдва Богородиці (дер.) 1846 р., с. Деревня
11. Церква та дзвіниця церкви св. Дмитрія (дер.) 1790 р., с. Замочок
12. Церква та дзвіниця Преображення Господнього (дер.) 1797 р., с. Зарудці

13. Церква та дзвіниця церкви св. Симеона Стовпника (дер) 1776 р.,с. Звертів
14. Церква та дзвіниця церкви Введення в храм Пресвятої Богородиці (дер.) 1708 р., 1738 р., с. Кошелів
15. Василіянський монастир (мур.) 17-18 ст., церква св.. Миколи (мур.) 1721-1737 рр., дзвіниця (мур.) 1660-1761 рр., монастирські келії (мур.) 1755, 1780 рр., церква та дзвіниця церкви св. Параскеви (дер.) 1724р., с. Крехів
16. Костел св. Миколи (мур.) 1538р., смт. Куликів
17. Церква та дзвіниця церкви св. Духа (дер.) 1502 р. – найдавніша церква Галичини, дзвіниця церкви св.. Трійці (дер.) 1545 р., с. Потелич
18. Костел св.. Йосифа (мур.) 18ст., костел св. Михаїла та монастирські келії ордену Реформаторів 1737 р., церква св. Юрія (мур.) 1846 р., м. Рава-Руська
19. Дзвіниця церкви Воскресіння Господнього (дер.) 18 ст., с. Старе Село
20. Замок Жолкевських 16ст., мури з круглою баштою 1655 р., міські мури з баштами 1613-1621 рр., комплекс забудови пл. Вічевої 17-18 ст., м. Жовква
21. Мури з брамами та баштами (мур.) 1661-1664 рр., 1776 р., с. Крехів
22. Місце, де стояли козаки на чолі з Б. Хмельницьким 1648 р., пам'ятник на честь перемоги над турецько-татарськими загарбниками 1672 р., с. Крехів
23. Художньо-меморіальна таблиця на честь визвольного походу козацько-селянського війська під керівництвом Б.Хмельницького 1648 р., м. Жовква
24. Пам'ятник на честь скасування панщини 1848 р., с. Великі Грибовичі, Глинське, Добросин, Крехів, Любеля
25. Пам’ятник жертвам концтабору «Телергоф» 1914-1918 рр., с. Зіболки
26. Хата, в якій народився Коновалець Є.М., 1891 р, с. Зашків
27. Будинок, в якому жив Лещук О., український письменник, професор, священик 1932-1939 рр, 1941-1946 рр., м. Рава-Руська
28. Народився український живописець Іов Кондзилевич 1664, м. Жовква
29. Жили і творили відомі художники XVII–XVIII ст. — Іван Руткович, Іван Пляхович, Дем'ян Раєвич, Василь Петранович, м. Жовква
30.Народився Б. Хмельницький (так вважають деякі історики, зокрема І. Крип’якевич, С. Барон) , м. Жовква
31.У м. Дубляни (1930-1933 рр.) навчався С.Бандера. На його честь встановлено меморіальну дошку, діє музей Степана Бандери та відкрито пам'ятник.
32. Народилися визначні громадські та наукові діячі брати Лаврентій та Стефан Зизанії. Не менш відомим діячем був і Стефан Зизаній, який в 70-х роках XVI століття був обраний ректором Львівської міської школи, народився філософ та письменник Касіян Сакович (1578–1647 рр.). - ректор Київської братської школи (1621–1624 рр.), видатний освітній діяч, с. Потелич
33. Народився науковий діяч, літературознавець, академік Михайло Возняк (1881–1954 рр.) На його честь у с. Волиця названо школу,с. Волиця
34. Народилась українська письменниця Агата Турчинська 1903. Її ім'я носить середня школа, де відкрито меморіальний музей письменниці, с. Куликів
35. Народився народний артист України Богдан Ступка, с. Куликів
35. Літературно-меморіальний музей та могила українського письменника Леся Мартовича (1871–1916 рр.), с. Монастирок

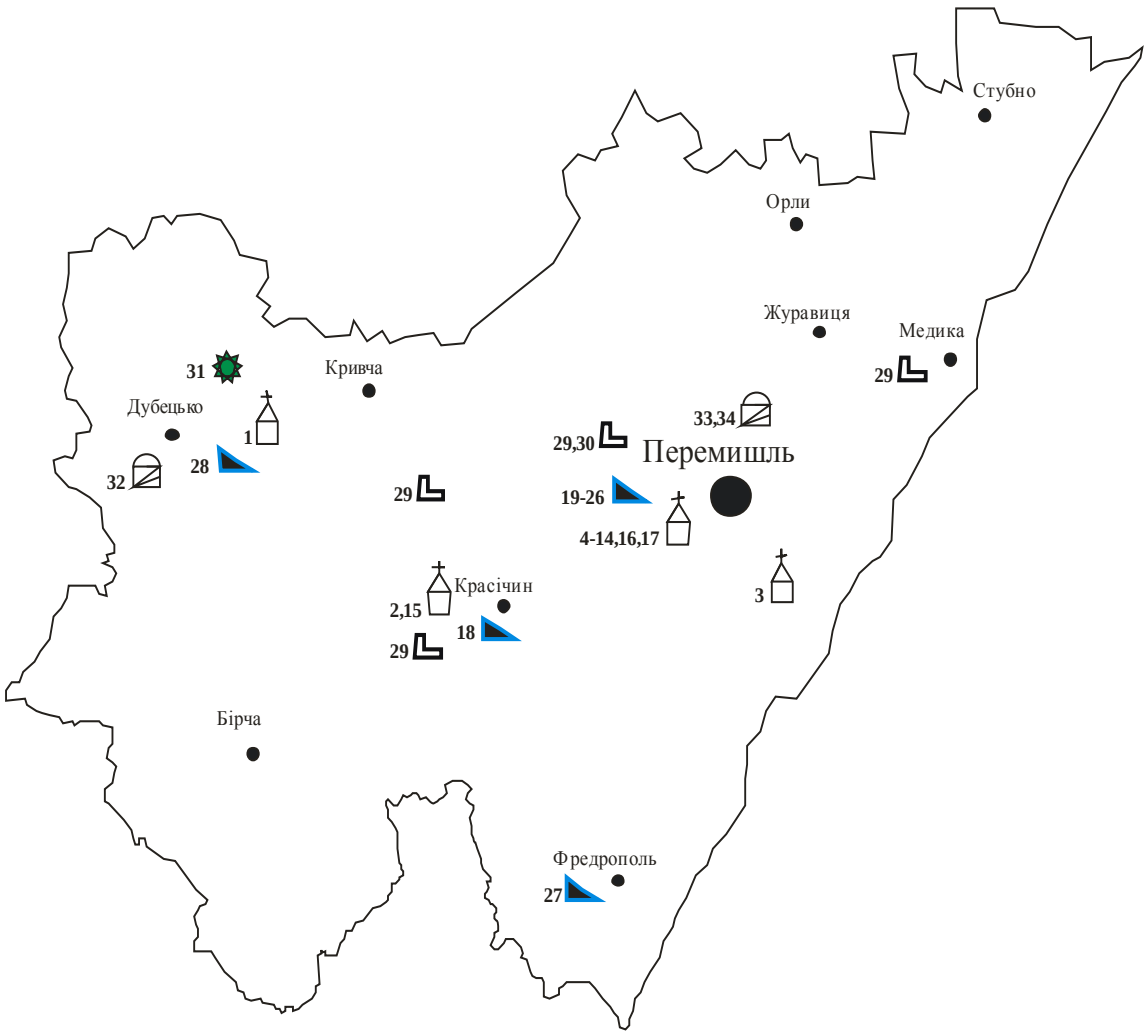

Туристичні ресурси Перемишльського повіту

сакральні об'єкти

природно-заповідні території, садово-паркові об'єкти

музеї

архітектурні об'єкти

історичні пам'ятки

1. Греко-католицька церква Вознесіння Святого Хреста (1927), с. Дубєцко
2. Костел св. Мартина (XVII ст.), с. Красічин
3. Дерев'яна греко-католицька церква Вознесіння Господнього (1630), с. Кругель Вєлькі
4. Базиліка Вознесіння Богородиці та св. Іоана Хрестителя (1571), м. Перемишль
5. Греко-католицька семінарія (1912), м. Перемишль
6. Греко-католицька церква св. Іоана Хрестителя (1626-1632), м. Перемишль
7. Греко-католицька церква Матері Божої Болісної (1933-1935), м. Перемишль
8. Костел св. Антонія Падевського та монастир францисканців-реформаторів (XII ст.), м. Перемишль
9. Костел св. Терези та монастир кармелітів босих (1620-1630), м. Перемишль
10. Костел францисканців (XVIII ст.), м. Перемишль
11. Нова синагога (1910-1918), м. Перемишль

12. Православна церква Різдва Богородиці (1880), м. Перемишль
13. Православна церква Успіння Богородиці (1887), м. Перемишль
14. Руїни Засанської синагоги (1890-1892), м. Перемишль
15. Залишки єврейського цвинтара (XVIII-XIX ст.), с. Красічин
16. Брама старого єврейського цвинтара (XVI ст.), м. Перемишль
17. Новий єврейський цвинтар (1822), м. Перемишль
18. Красічинський замок (1580-1631), с. Красічин
19. Залишки міських мурів (XVI-XVII ст.), м. Перемишль
20. Казимирський замок (XI ст., 1340), м. Перемишль
21. Фортеця Перемишль (XIX-XX ст.), м. Перемишль
22. Палац греко-католицьких єпископів (1898-1900), м. Перемишль
23. Палац Любомирських (1885-1887), м. Перемишль
24. Будівля уряду міста (XVI ст.), м. Перемишль
25. Годинникова вежа (1775-1777), м. Перемишль
26. Український народний дім (1901-1904), м. Перемишль
27. Руїни замку Фредрів (XVI ст.), с. Фредрополь
28. Дубєцький палац (1771-1790, XIX ст.), с. Дубєцко
29. Бункери лінії Молотова (1939-1941), м. Перемишль; села Медика, Сєдліска, Красічин
30. Татарський пагорб, м. Перемишль
31. Дубєцький парк (XVIII ст.), с. Дубєцко
32. Приватний музей скам'янілостей і мінералів Роберта Шибяка, с. Дубєцко
33. Єпархіальний музей; м. Перемишль
34. Національний музей землі Перемишльської; м. Перемишль

Висновки. Аналізуючи туристичні ресурчи Жовківщини та Перемишльщини, бачимо значне навантаження та територію. Території обох адміністративних одиниць створюють ефективне підгрунття для будівництва нових готелних та ресторанних комплексів, облаштування відпочинкових майданчиків вздовж основних автотрасс та приведення до належного рівня автозаправних станції і обслуговування на них [2].

Таким чином, туристичний потенціал Жовківського ройону та Перемишльського воєводства є досить значним, проте використовується не завжди ефективно. До найбільш цінних туристичних об’єктів належать пам’ятки архітектури. Особливо це стосується туристичних ресурсів у невеликих містах та селах. Туристичні об’єкти мають велику історію та значущість для держави, проте не всі вони є в належному стані. А ще, значна їхня частина залишається невідомою для туристів [5].

Отже, маючи великий потенціал для розвитку, популяризації та пропагування туризму, необхідно залучити туристичні фірми, які б своєю чергою включили туристичні об’єкти у свій туристичний продукт. Це сприятиме не лише популяризації унікальних пам’яток історії, архітектури, природи, а й краще завантажить туристичну інфраструктуру України і Польші, що приведе до зростання та ефективності туристичної діяльності.

Список використаних джерел:

1.Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. / О.О. Бейдик // – К.: 2001. - С.42.

2. Гонтаржевська Л.І. Ринок туристичних послуг в Україні / Гонтаржевська Л.І. //– Д.: Східний видавничий дім, 2008. – 180 с.
3. Засадко В.В. Транскордонне співробітництво України: тенденції, проблеми та перспективи розвитку [Електронний ресурс] /В.В. Засадко// – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009
4. Кузик С. Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід /С.Кузик// – Л.: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. – С.46.
5. Масляк П.О. Рекреаційна географія: навч. посіб. /П.О. Масляк// - К.: Знання, 2008. - С.77.
6. Офіційний сайт «Програма транскордонного співробітництва «Польща-Білорусь-Україна» на 2007-2013 роки» – http://www.pl-by-ua.eu/ua
7. Підгрушний Г.П. Територіальна організація транскордонного простору: постановка проблеми та практичне значення дослідження /Г.П. Підгрушний// – Х.: ПП Вишемирский, 2009. – 488 с. –377.
8. Явкін В.Г. Географічні аспекти розвитку туризму (на прикладі України та Польщі): монографія / Явкін В.Г., В.П. Руденко, В.М. Андрейчук, О.Д. Король та ін. // – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2010.

Список использованных источников:

1.Бейдик А. Рекреационно-туристические ресурсы Украины: Методология и методика анализа, терминология, районирование. / А.А. Бейдик // - М .: 2001. - С.42.- С. 9 - 13.
2. Гонтаржевська Л.И. Рынок туристических услуг в Украине / Гонтаржевська Л.И. // - Д .: Восточный издательский дом, 2008. - 180 с.
3. Засадко В.В. Трансграничное сотрудничество Украины: тенденции, проблемы и перспективы развития [Электронный ресурс] /В.В. Засадки // - Режим доступа: www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009
4. Кузык С. Теоретические проблемы туризма: общественно-географический подход /С.Кузик// - Л .: Издательский центр ЛНУ им. Ивана Франко, 2010. - С.46.
5. Масляк П.А. Рекреационная география: учеб. пособие. /П.О. Масляк // - М .: Знание, 2008. - С.77.
6. Официальный сайт «Программа трансграничного сотрудничества« Польша-Беларусь-Украина »на 2007-2013 годы» - http://www.pl-by-ua.eu/ua
7. Пидгрушный Г.П. Территориальная организация трансграничного пространства: постановка проблемы и практическое значение исследования /Г.П. Пидгрушный // - М .: ООО Вишемирский, 2009. - 488 с. - 377.
8. Явкин В.Г. Географические аспекты развития туризма (на примере Украины и Польши): монография / Явкин В.Г., В.П. Руденко, В. М. Андрейчук, А.Д. Король и др. // - Черновцы: Черновицкий национальный университет, 2010.

References:

1.Beydyk AA Recreation and tourist resources of Ukraine: Methodology and methods of analysis, terminology, zoning. / AA Beydyk // - K .: 2001. - p.42.
2. Hontarzhevska LI Tourism market in Ukraine / LI Hontarzhevska // - D .: East Publishing House, 2008. - 180 p.
3. VV Zasadko Cross-border cooperation Ukraine: trends, problems and prospects [electronic resource] /V.V. Zasadko // - Access: www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009
4. Kuzyk S. Theoretical Problems of tourism, socio-geographical approach /S.Kuzyk// - L .: Publishing Center LNU. Ivan Franko, 2010. - p.46.
5. Maslyak PA Recreational Geography: teach. guidances. /ON. Maslyak // - K .: Knowledge, 2008. - p.77.
6. The official website for "Cross-border Cooperation Programme" Poland-Belarus-Ukraine "for 2007-2013» - http://www.pl-by-ua.eu/ua
7. Pidhrushna GP Territorial organization of cross-border space: problem and practical significance of the study /H.P. Pidhrushna // - H .: PP Vyshemyrskyy, 2009. - 488 p. - 377.
8. V. Yavkin Geographical aspects of tourism development (for example, Ukraine and Poland): monograph / Yavkin VG, VP Rudenko, VN Andreychuk, OD King and others. // - Chernivtsi: Chernivtsi National University, 2010.

УДК. 911.2.502.4

Гриник Марія Іванівна Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна, e-mail: mariiahrynyk@gmail.com

Цуркан Марія Вікторівна Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

Скульчук Андрій Андрійович Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

Андрусяк Наталя Степанівна, кандидат біологічних наук, доцент Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна, e-mail: n_andrusyak@ukr.net

ГЕОТУРИСТИЧНІ ОБ'ЄКТИ КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ:СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ

Мета: проаналізувати сучасний стан геотуристичних об'єктів Карпатського національного природного парку та визначити перспективи їх використання для розвитку геотуризму.

Для досягнення поставленої мети використовувалися *методи* теоретичного аналізу, описовий, картографічний. У статті проаналізовано теоретичну інформацію про геотуризм та геотуристичні об'єкти. Охарактеризовано туристичні маршрути і освітньо-наукові стежки, в яких залучені геотуристичні об'єкти Карпатського національного парку та розроблена картосхема їх розташування.

Результати: здійснено теоретичне обґрунтування використання в туристичній практиці геологічних об'єктів Карпатського НПП. Розроблена таблиця їх сучасного практичного використання.

Наукова новизна: здійснено аналіз теоретичного матеріалу, що може бути використаний екскурсоводами як індивідуальний текст. Розроблено таблицю практичного використання геотуристичних об'єктів Карпатського НПП, яка може бути використана для планування туристичних маршрутів та екскурсій.

Практична значимість: дана стаття дозволяє використати досліджену інформацію з метою залучення геотуристичних об'єктів Карпатського НПП до туристичних маршрутів та вдосконалення вже наявних освітньо-наукових та екологічних стежок КНПП.

Ключові слова: геотуристичні об'єкти, геотуризм, Карпатський національний природний парк, туристичний маршрут, освітньо-наукова стежка, екологічна стежка.

УДК. 911.2.502.4

Гриник Мария Ивановна Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, г. Черновцы, Украина, e-mail: mariiahrynyk@gmail.com

Цуркан Мария Викторовна Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, г. Черновцы, Украина

Скульчук Андрей Андреевич Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, г. Черновцы, Украина

Андрусяк Наталья Степановна, кандидат биологических наук Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, г. Черновцы, Украина, e-mail: n_andrusyak@ukr.net

ГЕОТУРИСТИЧЕСТИЕ ОБЪЕКТЫ КАРПАТСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Цель: проанализировать современное состояние геотуристических объектов Карпатского национального природного парка и определить перспективы их использования для развития геотуризму.

Для достижения поставленной цели использовались *методы* теоретического анализа, описательный, картографический. В статье проанализировано теоретическую информацию о геотуризме и геотуристичних объектов. Охарактеризованы туристические маршруты и образовательно-научные тропы, в которые вовлечены геотуристические объекты Карпатского национального парка и разработана картосхема их расположения.

Результаты: осуществлено теоретическое обоснование использования в туристической практике геологических объектов Карпатского НПП. Разработана таблица их современного практического использования.

Научная новизна: осуществлен анализ теоретического материала, который может быть использован экскурсоводами как индивидуальный текст. Разработана таблица практического использования геотуристических объектов Карпатского НПП, которая может быть использована для планирования туристических маршрутов и ескурсий.

Практическая значимость: данная статья позволяет использовать исследованную информацию с целью привлечения геотуристических объектов Карпатского НПП в туристических маршрутах и совершенствование уже имеющихся образовательно-научных и экологических троп КНПП.

Ключевые слова: геотуристические объекты, геотуризм, Карпатский национальный природный парк, туристический маршрут, образовательно-научная тропа, экологическая тропа.

UDC. 911.2.502.4

Hrynyk Mariia Ivanivna — Yuriy Fedkovich Chernivtsi national University, Chernivtsi, Ukraine, e-mail: mariiahrynyk@gmail.com

Tsurkan Mariia Viktorivna — Yuriy Fedkovich Chernivtsi national University, Chernivtsi, Ukraine

Skulchyk Andrii Andriiyvich — Yuriy Fedkovich Chernivtsi national University, Chernivtsi, Ukraine

Andrusyak Natalya Stepanivna, Candidate of Biology Sciences — Yuriy Fedkovich Chernivtsi national University, Chernivtsi, Ukraine, e-mail: n_andrusyak@ukr.net

GEOTOURIST OBJECTS OF CARPATHIAN NATIONAL NATURE PARK: CURRENT STATE AND PROSPECTS OF THEIR USE

Objective: Analyse the current state of geotourist objects of Carpathian National Park and determine perspectives of their use in geotourism.

To achieve this goal was used such *methods* as method of theoretical analysis, descriptive and mapping. The article analyzes the theoretical information about geotourism and geotourist objects were analyzed in the article. The authors analyzed hiking trails and educational and scientific paths, which involved these objects. Geotourist objectsv of Carpathian National Park were described and the map was created.

Results: the theoretical justification for the use of geological objects of Carpathian NNP in the tourist practice. Table of their current practical use was created.

Scientific novelty: the analysis of theoretical material that can be used by guides as individual text was made. Table of geotourist objects of Carpathian NNP practical use was created, which can be used to plan travel routes and excursions.

The practical significance: the article allows to use research information to implicate geotourist objects of Carpathian NNP to tourist routes and to improve existing educational, scientific and ecological paths of Carpathian NNP. The data presented in the paper can be used for information provision.

Keywords: geotourist objects, geotourism, Carpathian National Nature Park, hiking trails, educational and scientific path, ecological trail.

Актуальність теми. Геотуризм – це новий вид туризму для України, який використовує геологічні (геоморфологічні) об’єкти з пізнавальними та естетичними цілями. Складна геологічна і геоморфологічна будова Карпатського національного парку стала чинником утворення різноманітних цікавих з наукової, освітньої та туристичної точки зору об’єктів, які при правильному використання можуть стати геотуристичними атракціями. Карпатський національний природний парк має величезну кількість таких об’єктів, які не залучені до туристичної індустрії. Часто геотуристичні стають об’єктами природничих екскурсій та складовими екотурів, тому актуальним постає питання сучасного стану геотуристичних об’єктів КНПП та їх використання у геотуризмі.

Питання геотуризму малодосліджене, проте багато публікацій було розроблено такими науковцями як Мальська М.П., Зінько Ю.В., Шевчук О.М., Гілецький Й.Р.

За визначенням Т. Слонка та А. Кісінської-Свідзерської [13], геотуризм – це розділ пізнавального туризму, що ґрунтується на вивченні геологічних (геоморфологічних) об’єктів і процесів, а також отриманні від контакту з ними естетичних вражень.

Також варто розглянути визначення геотуризму, яке пропонує П. Рожицький [12] і розглядає геотуризм як певний різновид краєзнавчого туризму, що в деяких моментах може мати багато спільних рис із кваліфікованим (активним) туризмом.

Складна геологічна будова Карпатського національного парку стала чинником утворення цікавих з наукової, освітньої, туристичної точки зору об’єктів. На території КНПП виділено 15 геотуристичних об’єктів, які мають важливу туристичну цінність (див. рис.1). У складі геотуристичних маршрутів ці об’єкти використовуються по-різному (див. табл.1):

✓ Як окремий об’єкт екскурсій (стосується саме тих об’єктів, які вважаються найбільш привабливими з туристичної точки зору: болото Рудяк, Вухатий Камінь, озеро Несамовите, озеро Марічейка, водоспад «Пробій», водоспад «Женецький Гук», водоспад «Дівочі сльози», водоспад «Капливець», Прутський водоспад, Дзембронські водоспади);

✓ У складі туристичних шляхів (пішохідних та велосипедних маршрутів Українськими Карпатами, хребтом Явірник, на гори Магура, Говерха, Хом'як, Маковиця);
✓ У складі освітніх стежок (використовуються мало; серед геотуристичних об'єктів виділяють лише болото Рудяк та озеро Несамовите);
✓ Як об'єкт геологічних екскурсій і практик студентів геологічних і географічних факультетів – часто геологічні екскурсії є тематичними (використовуються майже всі геотуристичні об'єкти, які представлені на території Карпатського НПП).

Жоден із представлених об'єктів не задіяний у всіх формах туристичної діяльності. У трьох видах діяльності залучені болото Рудяк, Вухатий Камінь, озеро Несамовите, водоспад «Пробій», Прутський водоспад, Дзембронські водоспади. Варто вказати, що не усі цінні геотуристичні об'єкти можуть бути атракційними для геотуризму. Окрім наукового, освітнього, естетичного і пізнавального значення вони мають мати ще й достатнє інформаційно-освітнє забезпечення та хорошу доступність для відвідування [10].

Таблиця 1.

Практичне використання геотуристичних об'єктів Карпатського НПП

№ з/п	Назва об'єкта	Способи використання			
		Окремий об'єкт екскурсій	У складі туристичного шляху	У складі освітніх стежок	Об'єкт геологічних екскурсій і практик
1	Болото Рудяк				X
2	Вухатий камінь			X	
3	Озеро Несамовите				X
4	Озеро Марічейка			X	X
5	Водоспад «Пробій»			X	
6	Водоспад «Женецький Гук»			X	
7	Водоспад «Дівочі сльози»		X	X	
8	Водоспад «Капливець»		X	X	
9	Прутський водоспад			X	
10	Дзембронські водоспади			X	
11	Сульфатне джерело з високим вмістом срібла	X		X	
12	Сульфатне джерело з високим вмістом магнію	X		X	
13	Джерело слабо-кислої води	X		X	
14	Джерело сульфатно-	X	X	X	

	гідрокарбонатної води				
15	Джерело гідрокарбонатно-хлоридно-натрієвої води	X		X	

Болото Рудяк – верхове оліготрофне болото. На одному квадратному метрі тут живе понад 200 рослинних та тваринних організмів. Болото Рудяк, площею понад 100 гектарів, розташоване на висоті 850 метрів над рівнем моря. З червонокнижних рослин тут росте журавлина дрібноплода та представники родини орхідних [8].

Вухатий камінь – це гора, розташована та території хребта Чорногора та причаровує чудернацькими формами кам'яних брил. Висота гори Вухатий камінь складає 1864 м [6]. Окрасою вершини гори є величні скельні виходи, з яких відкривається прекрасний вид на хребет. Скельні виходи з східної сторони нагадують людське вухо. Тому саме таку назву отримала гора.

Озеро Несамовите – високогірне озеро у Карпатах. Розташоване та висоті 1750 м над рівнем моря. З південного боку дно вкрите великими пласкими валунами, а з північного перекривається сірим ілистим грунтом. Глибина озера по всій площі коливається в межах 1-1,5 м. Поверхневого стоку Несамовите не має, однак нижче моренного валу витікає декілька струмків [7]. Озеро – це незвичайний, вражаючий куточок незайманої природи з високими кам'янистими або зеленими вершинами, глибокими долинами, вузенькими стежинами і потоками з кришталево чистою водою.

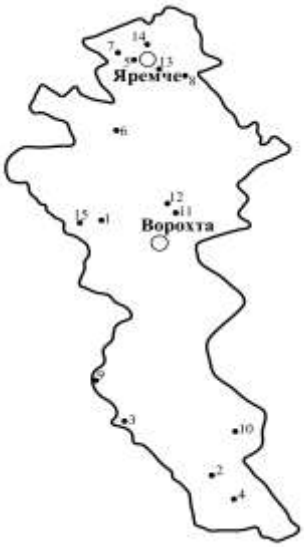

Рис. 1. Розташування геологічних об'єктів на території Карпатського НПП

1 – Болото Рудяк; 2 – Вухатий камінь; 3 – Озеро Несамовите; 4 – Озеро Марічейка; 5 – Водоспад «Пробій»; 6 – Водоспад «Женецький Гук»; 7 – Водоспад «Дівочі сльози»; 8 – Водоспад «Капливець»; 9 – прутський водоспад; 10 – Дземброньські водоспади; 11 – Сульфатне джерело з високим вмістом срібла; 12 – Сульфатне джерело з високим

вмістом магнію; 13 – Джерело слабо-кислої води; 14 – Джерело сульфатно-гідрокарбонатної води; 15 – Джерело гідрокарбонатно-хлоридно-натрієвої води.

Озеро Марічейка – високогірне озеро на території КНПП, розташоване на висоті 1510 м. над рівнем моря [11]. Озеро оточене смерековим лісом, що створює високу естетичну привабливість для туристів.

Водоспад «Пробій» – це каскадний водоспад на р. Прут. Це один з найбільш повноводних, мальовничих і популярних водоспадів Карпат. Висота падіння води 8 м, кут нахилу — майже 45 градусів [4]. Від Пробія, до речі, вгору веде промаркований туристичний маршрут на хребет Явірник. А ще це місце слугує кінцем рафтингового маршруту Яремчанським каньйоном [11]. Водоспад Пробій – один з найчастіше відвідуваних у Карпатах пам'яток природи.

Водоспад «Женецький Гук» – дуже молодий географічний об'єкт, адже він утворився у післявоєнні роки в результаті повені. Місцеві жителі дали назву водоспаду «Гук» через гул (шум), що доноситься від нього. Висота падіння води становить 15м [2].

Водоспад «Дівочі сльози» – знаходиться на одній з приток р.Прут. Водоспад досить маленький. Висота потоку води становить 0,5м, ширина – 2м [2]. Відвідування водоспаду безкоштовне. Біля водоспаду облаштовані ділянки для відпочинку, при цьому він оточений буковим лісом, що створює естетичну туристичну привабливість.

Водоспад Капливець маловідомий серед туристів. Він знаходиться на потоці Пишному – правій притоці Прута. Особливістю водоспаду є те, що вода в ньому тихо струменить, перетинаючи скельний масив флішового типу [11]. Через водну ерозію Капливець стає щороку нижчим. Прохід до водоспаду безкоштовний.

Прутський водоспад – один з наймальовничіших водоспадів Українських Карпат. Розташований на висоті 1550-1600м. над рівнем моря, перепад води становить 80м. Водоспад складається з 6 каскадів, висота найбільшого з них – 12м [3]. Прутський водоспад виступає популярним туристичним об'єктом. Неподалік від нього проходить стежка, що веде на вершину Говерли.

Дзембронські водоспади – це каскад з 15-20 водоспадів, загальна висота яких сягає 100м. Водоспади розташовані на висоті 1400-1700м. над рівнем моря [11]. Водоспади також часто називають Смотрицькі, оскільки розташовані на схилах гори Смотрич. Поки що водоспади не є популярним туристичним об'єктом. Це пов'язано з поганою транспортною доступністю.

Сульфатне джерело з високим вмістом срібла розташоване біля смт. Ворохта. Біля джерела облаштована зона відпочинку. Звідси бере початок туристичний маршрут «На г. Магура».

Сульфатне джерело з високим вмістом магнію знаходиться у смт. Ворохта. Біля джерела облаштована зона відпочинку. Джерело

розташоване вздовж центральної дороги, що веде на туристичний маршрут «На гору Говерла».

Джерело слабо-кислої води розташоване у м. Яремче, облаштована зона відпочинку. Неподалік проходять маршрути «Стежка Довбуша» і «На гору Маковиця». Джерело сульфатно-гідрокарбонатної води знаходиться у м. Яремче. Біля джерела облаштована зона відпочинку. Поряд протікає р. Жонка, де щорічно традиційно проходить Йорданське водохреща.

Джерело гідрокарбонатно-хлоридно-натрієвої води знаходиться у с. Яблуниця. Тут облаштована зона відпочинку, звідки відкриваються мальовничі краєвиди на Горганський хребет, поряд проходить маршрут «На гору Хом'як».

Варто зазначити, що дані об'єкти є складовими туристичних та екскурсійних маршрутів. В основному вони розроблені для екскурсантів-природничиків і тому поділені на науково-пізнавальні та екологічні. На території Карпатського НПП проходять науково-пізнавальні та екологічні стежки. До науково-пізнавальних належать: стежка на озеро Несамовите , урочище Вершок – урочище Жбир, Погорілець – полонина Шешурська – озеро Марічейка - це одна з найцікавіших науково-пізнавальна стежка не тільки на території Карпатського НПП, але й у всіх Карпатах. Вона охоплює природні комплекси з різноманітними ландшафтами і багатим рослинним покривом лісового і субальпійського поясів. До еколого-пізнавальних стежок належать: наш друг – природа, Кам'янка - вздовж Урочище Женець – гора Явірник, Урочище Женець – гора Хом'як, урочище Вередівський – гора Хом'як, на гору Говерла, полонина Бредулець – полонина Ягідний, село Дземброня – гора Піп Іван, село Шибени – село Погорілець – гора Гропинець – гора Піп Іван – озеро Марічейка – урочище Погорілець, урочище Женець, урочище Ломпарівка, Вольєрне господарство – полонина Чорногориця.

Безперечно, геотуристичні об'єкти є унікальними природними утвореннями. З часом вони стають більш популярними серед туристів, особливо в останні два роки, коли кількість внутрішніх туристів збільшилося. Територія Карпатського НПП з наявною великою кількістю атрактивних геотуристичних об'єктів є однією із найбільш відвідуваних екотериторій. Варто зазначити, що у перспективі геосистеми Карпатського НПП здобудуть ще більшу популярність, проте, геосистеми Карпат зазнають негативного антропогенного та природного впливу. Саме тому для збереження цих унікальних туристичних об'єктів першочерговим є підвищення охорони, збереження та відтворення природних систем НПП, забезпечення регульованим використанням туристами частини територій із геооб'єктами. Фактично, необхідно відмовитися від охорони об'єктів у вузькому розумінні, а замінити – максимальним збереженням природних геосистем.

Список використаних джерел:

1. Водоспад Гук [Електронний ресурс] / Гори Карпати. – Режим доступу до ресурсу: http://www.mycarpathians.com/index.php/vodospad-huk.html

2. Водоспад Дівочі сльози [Електронний ресурс] / Гори Карпати. – Режим доступу до ресурсу: http://hory.com.ua/turyzm/vodospad-divochi-slozy
3. Водоспад під Говерлою або Прутський водоспад [Електронний ресурс] / Mountain. – Режим доступу до ресурсу: http://mountains.in.ua/vodospadi/80-vodospad-pid-goverloyu-abo-prutskij-vodospad
4. Водоспад Пробій у Яремче [Електронний ресурс] / Котедж «Кам'яний двір». – Режим доступу до ресурсу: http://kamendvir.com.ua/articles/140728
5. Екологічні стежки [Електронний ресурс] / Карпатський національний природний парк. – Режим доступу до ресурсу: http://cnnp.if.ua/ekoturyzm/ekolohichni-stezhky
6. Містика скель: «Вухатий камінь» захоплює чудернацькими формами кам'яних брил [Електронний ресурс] / Новини Рахівського району. – Режим доступу до ресурсу: http://www.rakhivnews.in.ua/novini/rakhivschina/susplstvo/2706-mstika-skel-vuhatiy-kamn-zahoplyuye-chudernackimi-formami-kamyanih-bril.html
7. Озеро Несамовите [Електронний ресурс] / Rest. – Режим доступу до ресурсу: http://rest.if.ua/articles/ozero_nesamovyte/747
8. Пост-реліз Прес-туру «Збережемо природу – збережемо Україну!» [Електронний ресурс] / Карпатський національний природний парк. – Режим доступу до ресурсу: http://cnnp.if.ua/component/content/article/9-public/novyny/196-post-reliz-pres-turu-zberezhemo-pryrodu-zberezhemo-ukrainu
9. Репортер. Івано-Франківський обласний тижневик [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:http://report.if.ua/groshi/karpatskyj-pryrodnyj-park-na-frankivshchyni-cogorich-zarobyv-787-tys-grn-zavdyaky-turystam/
10. Шевчук О.М. Використання геолого-геоморфологічних об'єктів Львівської області для геотуризму / О.М. Шевчук, М.Б. Іваник // Матеріали міжнародної наукової конференції «Геотуризм: практика і досвід» (28-30 березня 2014). – Львів: НВФ «Карти і атласи», 2014. – С. 17-22.
11. Karpaty.UA [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://guide.karpaty.ua/
12. Rozycki P, Klasyficacja wspolczesnych form turystyki, GeoTurystyka, 2005, T. 2, № 1 (2), S. 13–23.
13. Słomka T., Kicińska-Świederska A., Geoturystyka – podstawowe pojecia, GeoTurystyka, 2004, T. 1, № 1, S. 5–7.

Список использованных источников:

1. Водопад Гук [Электронный ресурс] / Горы Карпаты. - Режим доступа к ресурсу: http://www.mycarpathians.com/index.php/vodospad-huk.html
2. Водопад Девичьи слезы [Электронный ресурс] / Горы Карпаты. - Режим доступа к ресурсу: http://hory.com.ua/turyzm/vodospad-divochi-slozy
3. Водопад под Говерлой или Прутский водопад [Электронный ресурс] / Mountain. - Режим доступа к ресурсу: http://mountains.in.ua/vodospadi/80-vodospad-pid-goverloyu-abo-prutskij-vodospad
4. Водопад Пробой в Яремче [Электронный ресурс] / Коттедж «Каменный двор». - Режим доступа к ресурсу: http://kamendvir.com.ua/articles/140728
5. Экологические тропы [Электронный ресурс] / Карпатский национальный природный парк. - Режим доступа к ресурсу: http://cnnp.if.ua/ekoturyzm/ekolohichni-stezhky
6. Мистика скал: «Ушастый камень» захватывает причудливыми формами каменных глыб [Электронный ресурс] / Новости Раховского района. - Режим доступа к ресурсу: http://www.rakhivnews.in.ua/novini/rakhivschina/susplstvo/2706-mstika-skel-vuhatiy-kamn-zahoplyuye-chudernackimi-formami-kamyanih-bril.html
7. Озеро душераздирающее [Электронный ресурс] / Rest. - Режим доступа к ресурсу: http://rest.if.ua/articles/ozero_nesamovyte/747

8. Пост-релиз Пресс-тура «Сохраним природу - сохраним Украину!» [Электронный ресурс] / Карпатский национальный природный парк. - Режим доступа к ресурсу: http://cnnp.if.ua/component/content/article/9-public/novyny/196-post-reliz-pres-turu-zberezhemo-pryrodu-zberezhemo-ukrainu
9. Репортер. Ивано-Франковский областной еженедельник [Электронный ресурс] - Режим доступа к ресурсу:http://report.if.ua/groshi/karpatskyj-pryrodnyj-park-na-frankivshchyni-cogorich-zarobyv-787-tys-grn-zavdyaky-turystam/
10. Шевчук А.М. Использование геолого-геоморфологических объектов Львовской области для геотуризму / А.Н. Шевчук, М.Б. Иваник // Материалы международной научной конференции «Геотуризм: практика и опыт» (28-30 марта 2014). - Львов: НПФ «Карты и атласы», 2014. - С. 17-22.
11. Karpaty.UA [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://guide.karpaty.ua/
12. Rozycki P, Klasyficacja wspolczesnych form turystyki, GeoTurystyka, 2005, T. 2, № 1 (2), S. 13–23.
13.Słomka T., Kicińska-Świederska A., Geoturystyka – podstawowe pojecia, GeoTurystyka, 2004, T. 1, № 1, S. 5–7.

References:

1. Waterfall Hook [electronic resource] / Carpathian Mountains. - Access to the property: http://www.mycarpathians.com/index.php/vodospad-huk.html
2. Maiden Tears Waterfall [electronic resource] / Carpathian Mountains. - Access to the property: http://hory.com.ua/turyzm/vodospad-divochi-slozy
3. Waterfall under Hoverla Prut waterfall or [electronic resource] / Mountain. - Access to the property: http://mountains.in.ua/vodospadi/80-vodospad-pid-goverloyu-abo-prutskij-vodospad
4. Break waterfall in Yaremche [electronic resource] / Cottage "stone house". - Access to the property: http://kamendvir.com.ua/articles/140728
5. Environmental paths [electronic resource] / Carpathian National Nature Park. - Access to the property: http://cnnp.if.ua/ekoturyzm/ekolohichni-stezhky
6. Mystic rock "eared stone" captures the fanciful shapes of boulders [electronic resource] / News Rakhiv district. - Access to the website: http://www.rakhivnews.in.ua/novini/rakhivschina/susplstvo/2706-mstika-skel-vuhatiy-kamn-zahoplyuye-chudernackimi-formami-kamyanih-bril.html
7. Lake Nesamovyte [electronic resource] / Rest. - Access to the property: http://rest.if.ua/articles/ozero_nesamovyte/747
8. Post-release press tour "Save nature - save Ukraine!" [Electronic resource] / Carpathian National Nature Park. - Access to the website: http://cnnp.if.ua/component/content/article/9-public/novyny/196-post-reliz-pres-turu-zberezhemo-pryrodu-zberezhemo-ukrainu
9. Reporter. Ivano-Frankivsk Regional weekly [electronic resource] - Access to ресурсу:http://report.if.ua/groshi/karpatskyj-pryrodnyj-park-na-frankivshchyni-cogorich-zarobyv-787-tys-grn-zavdyaky-turystam/
10. Shevchuk OM Using geological and geomorphological objects Lviv region for heoturyzmu / AM Shevchuk, MB Ivanyk // Proceedings of the International Conference "Heoturyzm: Practice and Experience" (28-30 March 2014). - Lviv: SPC "maps and atlases," 2014. - P. 17-22.
11. Karpaty.UA [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://guide.karpaty.ua/
12. Rozycki P, Klasyficacja wspolczesnych form turystyki, GeoTurystyka, 2005, T. 2, № 1 (2), S. 13–23.
13. Słomka T., Kicińska-Świederska A., Geoturystyka – podstawowe pojecia, GeoTurystyka, 2004, T. 1, № 1, S. 5–7.

УДК 911.5 : 502.6 (477)

Худоба Володимир Володимирович,
кандидат географічних наук
Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів, Україна, e-mail: Khudoba.volodymyr@gmail.com

Тимошенко Лідія Олексіївна
Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів, Україна

Руминська Зоряна Романівна
Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів, Україна

ПРОЕКТУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ МАРШРУТІВ НА ТЕРИТОРІЇ НПП "СКОЛІВСЬКІ БЕСКИДИ" ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ГІС

Метою роботи є розробити алгоритм проектування та удосконалення туристичних маршрутів на території національного природного парку «Сколівські Бескиди» за допомогою геоінформаційних технологій.

Методика: у статті наведено методику проектування туристичних маршрутів із використанням геоінформаційних технологій.

Результати: на базі програмного забезпечення ArcGis у версії 9.3. розроблена геоінформаційна система досліджуваної території, яка охоплює дані дистанційного зондування, опубліковані картографічні та фондові матеріали, дані польових досліджень, а також цифрову модель рельєфу та спеціальні тематичні карти-схеми. Побудовано та проаналізовано профілі по нитках туристичних маршрутів, карти крутості і експозиції схилів.

Наукова новизна: розроблено алгоритм проектування туристичних маршрутів на території ННП "Сколоівські Бескиди" із застосуванням геоінформаційних систем. Розглянуто перспективи використання геоінформаційних технологій в створенні GPS-турів. Практична значимість: запропоновану методику та рекомендації, щодо розробки ГІС туристичних маршрутів можна використовувати адміністраціями національних природних парків та іншими установами для побудови нових туристичних маршрутів і оптимізації уже існуючих.

Ключові слова: геоінформаційна система, туристичний маршрут, цифрова модель рельєфу, GPS-навігація.

УДК 911.5 : 502.6 (477)

Худоба Владимир Владимирович,
кандидат географических наук
Львовский государственный университет физической культуры, г. Львов, Украина, e-mail: Khudoba.volodymyr@gmail.com

Тимошенко Лидия Олексеевна
Львовский государственный университет физической культуры, г. Львов, Украина

Румынская Зоряна Романовна
Львовский государственный университет физической культуры, г. Львов, Украина

ПРОЕКТИРОВАНИЕ ТУРИСТИЧЕСКИХ МАРШРУТОВ НА ТЕРРИТОРИИ НПП «СКОЛЕВСКИЕ БЕСКИДЫ» С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ГИС

Целью работы является разработать алгоритм проектирования и совершенствования туристических маршрутов на территории национального природного парка «Сколевские Бескиды» с помощью геоинформационных технологий.

Методика: в статье приведена методика проектирования туристических маршрутов с использованием геоинформационных технологий.

Результаты: на базе программного обеспечения ArcGis в версии 9.3. разработана геоинформационная система исследуемой территории, охватывающей данные дистанционного зондирования, опубликованные картографические и фондовые материалы, данные полевых исследований, а также цифровую модель рельефа и специальные тематические карты-схемы. Построено и проанализированы профили по нитям туристических маршрутов, карты крутизны и экспозиции склонов.

Научная новизна: Разработан алгоритм проектирования туристических маршрутов на территории НПП «Сколевские Бескиды» с применением геоинформационных систем. Рассмотрены перспективы использования геоинформационных технологий в создании GPS-туров. Практическая значимость: предложенную методику и рекомендации по разработке ГИС туристических маршрутов можно использовать администрациями национальных природных парков и другими учреждениями для построения новых туристических маршрутов и оптимизации уже существующих.

Ключевые слова: геоинформационная система, туристический маршрут, цифровая модель рельефа, GPS-навигация.

УДК 911.5 : 502.6 (477)

Khudoba Volodymyr Volodymyrovych, candidate of geography sciences — Lviv state university of physical culture, Lviv, Ukraine, e-mail: Khudoba.volodymyr@gmail.com

Tymoshenko Lidia Oleksiivna — Lviv state university of physical culture, Lviv, Ukraine

Rumynska Zoriana Романівна — Lviv state university of physical culture, Lviv, Ukraine

DESIGNING OF TOURISTS ITINERARIES ON THE TERRITORY OF NATIONAL NATURE PARK "SKOLIVSKI BESKYDY" BY USING GIS

Thus, the aim of this scientific work is to develop algorithm of designing and improvements of tourist itineraries on the territory of natural park "Skolivski Beskydy" by using the geographical information systems.

Method: In this article was pointed out the methods of designing tourist itineraries by using the geographical information systems.

Results: Based on the software ArcGis 9.3. have been developed the geographical information systems of territory that was studied, and includes data of distant sounding, cartographical and fund materials, data of the field research were published, and also digital model of relief and special maps have been developed. Profiles on the threads tourist itineraries, maps of steepness and exposition of slopes has been made and analyzed.

Scientific novelty: The algorithm of designing of tourist itineraries on the territory of natural park "Skolivski Beskydy" by using the geographical information systems have been developed. The prospects of usage geographical information technologies in creation of GPS-tours have been considered.

Practical meaning: Techniques and recommendations that has been offered regarding designing geographical information system of tourists' itineraries possible to use for administrations of national natural parks and other institutions for designing new tourists' itineraries and optimizing existing ones.

Key words: geographical information system, tourist itinerary, digital model of relief, GPS-navigation.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку людського суспільства провідну роль відіграють інформаційні технології. Вони знаходять своє застосування в найрізноманітніших сферах людської діяльності, не винятком є і туристична галузь. Сучасні інформаційні технології в туризмі покликані перш за все забезпечити ефективність реалізації туристичних послуг та створення нових туристичних продуктів. Одним із перспективних напрямів є застосування геоінформаційних систем. Геоінформаційні системи (ГІС) - це інформаційні системи, призначені для збирання, зберігання, аналізу та візуалізації (видачі) просторових данних [7]. Застосування геоінформаційних систем в туризмі забезпечує високу ступінь автоматизації, інтерактивність, оперативність та багатоваріантність картографування, що в свою чергу допомагає отримувати інтегральну оцінку туристичної території [3]. Також, варто відзначити, що сучасні ГІС володіють новими методами графічного моделювання геозображень, які варто використовувати при прокладанні туристичних маршрутів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі уже неодноразово розглядалось використання геоінформаційних систем в туризмі. Цій проблематиці присвячені праці С.П. Сонько, П.Г. Черняги, О. Шершньової, М.А. Умрика, В.С. Готиняна, А.В. Семененко, О.В. Томченко, А.В. Мельника, М.І. Лепкого, Л.Ю. Матвійчук та інших [3;4]. Дані роботи в основному присвячені теоретичним підходам до застосування ГІС в туристичній галузі, проте мало уваги приділялося проектуванні туристичних маршрутів за допомогою таких технологій.

Формулювання цілей статті. На сьогодні географічні інформаційні системи (ГІС) є найбільш ефективним інструментом пізнання й опису географічного середовища, що постійно змінюється. В туристичній галузі ГІС в основному використовуються для підготовки туристичних карт, буклетів і іншої друкованої продукції. У той же час, для рекреаційних територій, що володіють унікальним туристичним потенціалом, важливою є розробка геоінформаційних систем з метою розробки нових туристичних маршрутів та створення інтерактивних картографічних інтернет ресурсів в туристичній галузі. Особливо це актуально для національних природних парків, які характеризується високою рекреаційною цінністю території та значним рекреаційним навантаженням. Одним із таких є національний природний парк "Сколівські Бескиди". Тому, метою роботи є розробити алгоритм проектування та удосконалення туристичних маршрутів на території національного природного парку «Сколівські Бескиди» за допомогою геоінформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. На території НПП "Сколівські Бескиди" є багато цікавих туристичних маршрутів, але із найцікавіших це еколого-пізнавальний маршрут «м. Сколе – гора Парашка» протяжністю близько 10 км [2]. Початкова точка маршруту місто Сколе кінцева вершина гори Парашки. За допомогою туристичного навігатора *Garmin etrex* були

закладені шляхові точки та записаний трек маршруту. На базі програмного забезпечення ArcGis у версії 9.3. нами розроблена геоінформаційна система досліджуваної території.

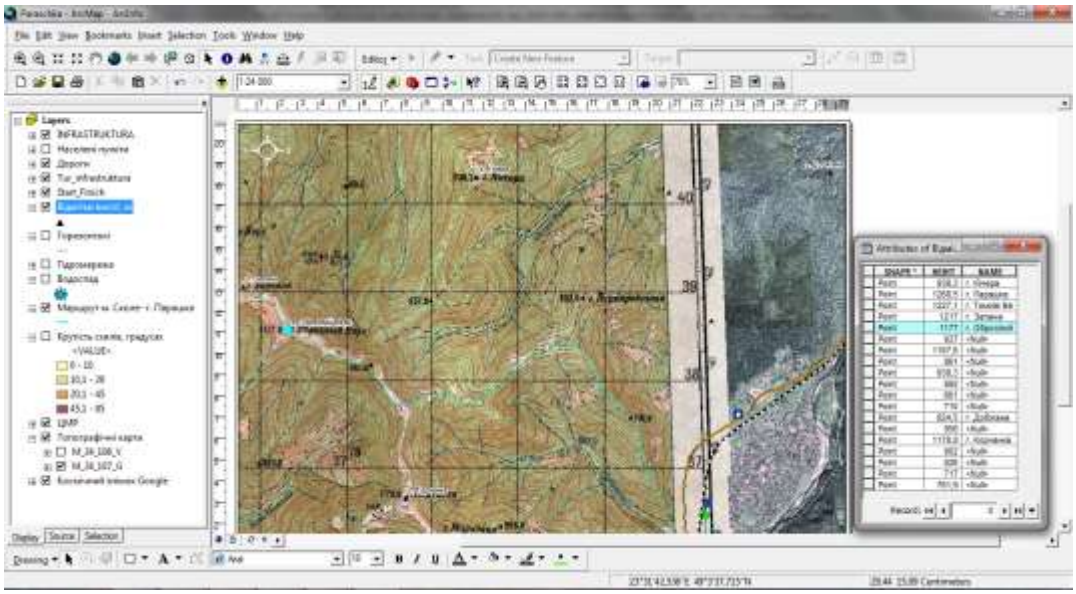

Рис. 1. Діалогове вікно ГІС маршруту «м. Сколе-г. Парашка» в ArcGIS 9.3

Створена ГІС охоплює дані дистанційного зондування, опубліковані картографічні та фондові матеріали, дані польових досліджень, а також цифрову модель рельєфу (ЦМР) та спеціальні тематичні карти-схеми: крутості та експозиції схилів. Вона містить інформацію про туристичні маршрути та туристичну інфраструктуру (готелі, мотелі, курорти, автозаправні станції тощо) досліджуваної території.

Таким чином дана геоінформаційна система охоплює такі три блоки: вихідні дані, топографія, туристичні маршрути та інфраструктура.

Цифрові картографічні шари ГІС створено на основі кількох джерел, зокрема топографічних карт масштабу 1:25 000 (знімання 1957 р.), топографічних карт масштабу 1:50 000 (знімання 1970-1981 р.) та космічних знімків із супутника Quick Bird (2009 р.) з великим розширенням та високою роздільною здатністю.

У блок “вихідні дані” виділено растрові зображення, що слугують джерелом інформації для побудови векторних цифрових картографічних шарів, які складають основу ГІС і входять до другого блоку – “топографія”. Саме блок “топографія” становить основу векторних шарів ГІС, що відображають топографічні особливості досліджуваної території національного природного парку. Важливим елементом цієї групи є цифрові карти крутості та експозиції схилів, а також цифрова модель рельєфу. Відповідно векторні шари, які відображають туристичні маршрути, об’єкти та інфраструктуру складають третій блок ГІС.

Як уже згадувалось сучасні ГІС володіють новими методами графічного моделювання геозображень, які варто використовувати при

прокладанні туристичних маршрутів. Одним із таких методів є створення цифрової моделі рельєфу туристичної території (ЦМР). Використання ЦМР відкриває широкі можливості для проектанта удосконалювати існуючі та проектувати нові туристичні маршрути.

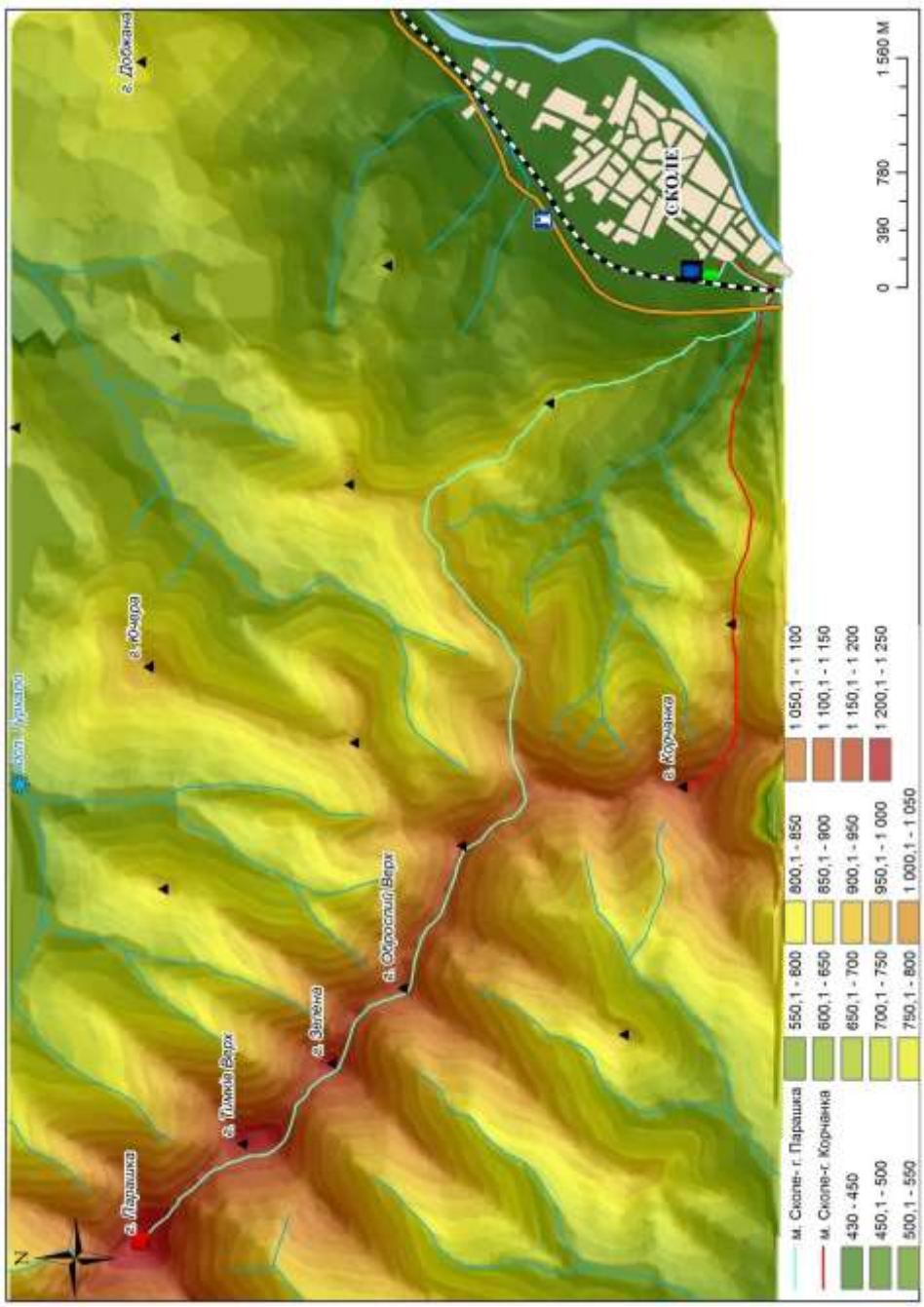

Рис. 2. Тривимірна гіпсометрична модель рельєфу дослідної ділянки

Розглянемо детальніше методику створення цифрової моделі рельєфу дослідної ділянки (Рис.2). Вихідними матеріалами для побудови цифрової моделі рельєфу території дослідження були топографічні карти масштабу 1:50 000 (знімання 1970-1981 р.) з системою координат 1942 р. та космічний знімок Quick Bird (2009 р.). Для географічної прив'язки цих фондових джерел та виконання морфометричних карт нами використано

географічну систему координат 1942 р. (датум Пулково 1942). Пізніше було векторизовано лінії горизонталей, точки абсолютних відміток висот і урізів води, в атрибутивних таблицях яких були присвоєні значення висот. За допомогою модуля 3D Analyst і набору векторних даних побудовано ЦМР досліджуваної території. Використовуючи модуль ArcScene на основі ЦМР було побудовано 3 D модель цієї території [8].

На основі знятих на GPS треків маршрутів використовуючи модуль 3D Analyst побудовано гіпсометричні профілі по нитках маршрутів (Рис 3). Проаналізувавши дані профілі можна спланувати режим руху на маршруті та зорієнтуватися в якій частині маршруту туристів очікують складні ділянки. Наприклад, початкова точка маршруту «м. Сколе-г. Парашка» знаходиться на висоті 449 м н.м., а вершина г. Парашка – 1268,5 м н.м. Перепад висот становить 819,5 м і найбільш складною ділянкою є перші 2000 м маршруту.

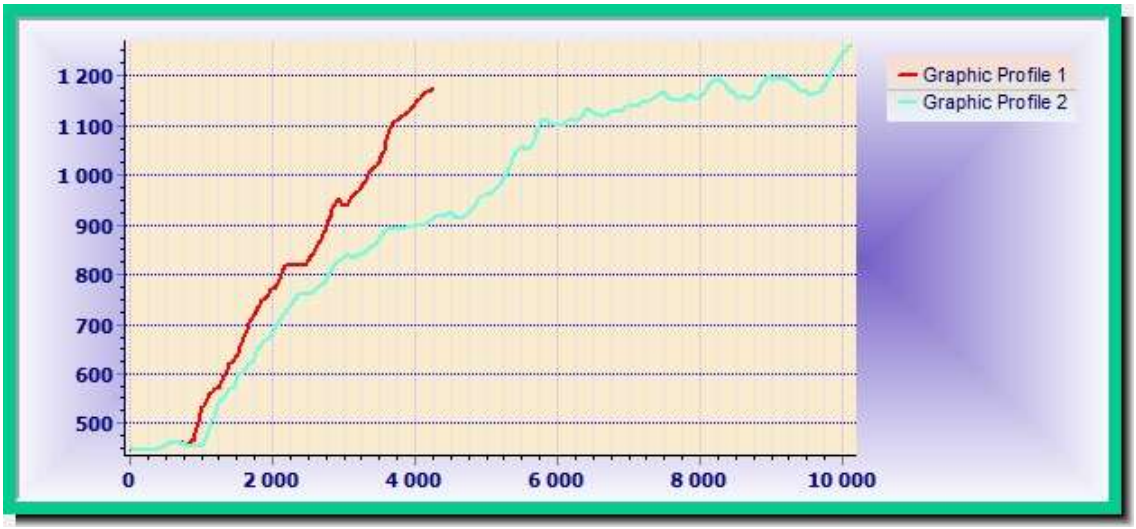

Рис. 3. Гіпсометричні профілі по лініях маршрутів: м. Сколе-г. Корчанка (Profile 1) та м. Сколе-г. Парашка (Profile 2)

Використовуючи модуль Spatial Analyst і функції Surface Analysis, побудовано карти експозиції та крутості схилів. Переваги цих карт полягають в тому, що на топографічній карті важко одразу зорієнтуватися з простяганням гірських хребтів, крутизною та експозицією схилів. Натомість на карті крутості схилів видно одразу крутизну конкретного схилу або його певної ділянки, що дає можливість швидко прокладати туристичний маршрут та уникати ділянок з великою крутизною.

Відповідно карта експозиції схилів дає можливість зрозуміти в який період та по яких схилах варто прокладати маршрут щоб уникнути сходження лавин та каменепадів під час проходження маршруту.

Перевагою ГІС над звичайними картами є також те, що ми можемо одночасно накладати різну інформацію. У своїй роботі при створені ГІС туристичних маршрутів ми використовували високороздільний космічний

знімки, які в поєднанні з ЦМР та картами крутості та експозиції схилів дають уявлення про рослинний покрив території та можливі небезпечні ділянки.

Варто відзначити, що на основі геоінформаційних технологій розробляється численні туристичні маршрути з географічною прив'язкою на базі системи глобального позиціювання - GPS. Тобто створюється трек туристичого маршруту, який з'єднує між собою оглядові точки (зупинки). Для кожної зупинки на маршруті присвоюється інформація у мультимедійні формі (види рослин, тварин, форми рельєфу, ґрунти, гірські породи, цікаві туристичні об'єкти тощо). За допомогою спеціальних програм на смартфоні відвідувача відображається маршрут та його розташування в режимі реального часу. При проходженні певної ділянки або зупинки відбувається програвання відповідного мультимедійного матеріалу [5].

Висновки. Завдяки таким інноваційним технологіям в туризмі кожен бажаючий зможе здійснити цікавий для себе маршрут. Використання цифрових моделей рельєфу, карт крутості та експозиції схилів в поєднанні з високороздільними космічними знімки дають нові можливості для проектанта маршруту дистанційно вивчити рельєф та особливості території по якій проходитиме маршрут, удосконалювати уже існуючі маршрути і визначати найбільш небезпечні ділянки. Створення ГІС туристичних маршрутів має важливе значення і для адміністрацій рекреаційних природоохоронних територій. Адже використання геоінформаційних технологій дає змогу швидкого доступу до інформації та допомагає отримувати інтегральну оцінку туристичної території, що дуже важливо при розвантаженні найбільш цікавих маршрутів в сезонний період.

Список використаних джерел:

1. Гетьман В. І. Екотуризм на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду / В. І. Гетьман // Український географічний журнал. – 10/2007 . – N4 . – С.48-51.
2. Крамарець В.О. Національний природний парк "Сколівські Бескиди". Еколого-пізнавальний маршрут "м.Сколе - гора Парашка - с.Майдан" / В.О. Крамарець, В.П. Приндак . - Сколе, 2002.
3. Лепкий М.І. Методологічні аспекти проектування геоінформаційної системи / М.І. Лепкий, В.М. Подоляк, В.А. Кошелюк // Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі : колективна монографія ; за наук. ред.. проф. Волошина І.М. – Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2015. – С. 312-319.
4. Мельник А.В. Впровадження та вдосконалення геоінформаційних технологій у туристичній діяльності / А.В. Мельник // Науковий вісник УжНУ. Сер. економ. – 2009. – Вип. 28 – С. 43-44.
5. Худоба В. В. Застосування ГІС технологій для оптимізації функціонування регіональних ландшафтних парків / В. В. Худоба // Національні природні парки – минуле, сьогодення, майбутнє : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. до 30-річчя створення Шацького національного природного парку (Світязь, 23-25 квітня 2014 р.). – К. : ЦП «КОМПРИНТ», 2014. – С. 72 – 76.
6. Зейлер М. Моделирование нашего мира. Руководство ESRI по проектированию базы геоданных. - М.: Дата+, 1999. - 254с.
7. Трифонова Т. А. Геоинформационные системы и дистанционное зондирование в экологических исследованиях / Т. А. Трифонова, Н. В. Мищенко, А. Н. Краснощеков. — М., 2005. — 352 с.

8. ESRI ArcGis 9. Arc Map. Руководство пользователя [Книга]. Redlands : ESRI PRESS, 2004. – 558 P.

Список использованных источников:

1.Гетьман В. И. Экотуризм на территориях и объектах природно-заповедного фонда / В. И. Гетман // Украинский географический журнал. - 10/2007. - N4. - С.48-51.
2.Крамарец В.А. Национальный природный парк "Сколевские Бескиды". Эколого-познавательный маршрут "Сколе - гора Парашка - с.Майдан" / В.А. Крамарец, В.П. Приндак. - Сколе, 2002.
3.Лепкий М.И. Методологические аспекты проектирования геоинформационной системы / М.И. Лепкий, В.М. Подоляк, В.А. Кошелюк // Перспективы развития туризма в Украине и мире: управление, технологии, модели: коллективная монография; за наук. ред .. проф. Волошина И.М. - Луцк: РВВ Луцкого НТУ, 2015. - С. 312319.
4.Мельник А.В. Внедрение и совершенствование информационных технологий в туристической деятельности / А.В. Мельник // Научный вестник УжНУ. Сер. эконом. - 2009. - Вып. 28 - С. 43-44.
5.Худоба В. В. Применение ГИС технологий для оптимизации функционирования региональных ландшафтных парков / В.В.Худоба // Национальные природные парки - прошлое, настоящее, будущее: Материалы междунар. научно-практической. конф. к 30-летию создания Шацкого национального природного парка (Свитязь, 23-25 апреля 2014). - К. ЦП «КОМПРИНТ», 2014. - С. 72 - 76.
6.Зейлер М. Моделирование нашего мира. Руководство ESRI по проектированию базы геоданных. - М.: Дата+, 1999. - 254с.
7.Трифонова Т. А. Геоинформационные системы и дистанционное зондирование в экологических исследованиях / Т. А. Трифонова, Н. В. Мищенко, А. Н. Краснощеков. — М., 2005. — 352 с.
8.ESRI ArcGis 9. Arc Map. Руководство пользователя [Книга]. Redlands : ESRI PRESS, 2004. – 558 P.

References:

1.Getman V. Ecotourism in the territories and objects of natural reserve fund / V. Getman. // Ukrainian Geographical Journal. - 10/2007. - N4. - S.48-51.
2.Kramarets V. National natural park "Skolivski Beskydy". Ecological and cognitive route "Skole - mountain Parashka - v. Maydan." / V. Kramarets, V. Pryndak. - Skole, 2002.
3.Lepky M. Methodological aspects of designing geographic information systems / M. Lepky, VM Podolak, VA Koshelyuk // Tourism development prospects in Ukraine and abroad: management, technologies, models: collective monograph; edtion by prof. Voloshin I. - Lutsk Lutsk RIO NTU, 2015. - S. 312 319.
4.Melnyk A. Introduction and improvement of information technology in the tourism business / AV Miller // Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University. Avg. economy. - 2009 - Vol. 28 - P. 43-44.
5.Khudoba V. Application of GIS technology to optimize the functioning of the regional landscape parks / VV Khudoba // National natural parks - Past, Present and Future: Proceedings of Intern. nauk. and practical. Conf. 30 anniversary of the Shatsky National Park (Svityaz, 23-25 April 2014). - K: CPU "KOMPRYNT", 2014. - P. 72 - 76.
6.Zejler M. Modeling of our world. ESRI guidance on designing base of geo data. - M .: Data +, 1999. - 254s.
Trifonova T. Geographic information systems and remote sensing in environmental studies / TA Trifonov, NV Mishchenko, N. Krasnoshchekov. - M., 2005. - 352 p.
7. ESRI ArcGis 9. Arcmap. User's Guide [Book]. Redlands: ESRI PRESS, 2004. - 558 P.

УДК *911.3*

Глібова Юлія Вікторівна Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна, e-mail: july.glibova@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМЕТРИЧНИХ МЕТОДІВ У ДОСЛІДЖЕННІ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ

Метою статті є обґрунтування використання економетричних методів для дослідження сформованості туристичної дестинації та подальшого аналізу впливу різних факторів на її розвиток.

Методика. У статті проведено кореляційний аналіз та моделювання впливу різних факторів на кількість туристів.

Результати. У статті розкриваються особливості використання економетричних методів у суспільно-географічному дослідженні туристичних дестинацій. Значна увага приділяється впливу макроекономічних показників на розвиток туристичної дестинації. Обґрунтовується доцільність розгляду двох часових проміжків для дослідження впливу різних факторів на кількість відвідувачів туристичної дестинації. Аналізується вплив економічних, соціальних, екологічних факторів на розвиток туристичної дестинації.

Наукова новизна. У статті приводиться моделювання розвитку туристичної дестинації на конкретному прикладі міста Києва.

Практична значимість. Туристична дестинація – основна складова територіальної системи туристичних процесів. Для того, щоб повніше відобразити розвиток туристичної галузі у територіальному розрізі, необхідно його розглянути через призму факторів,що впливаю на кількість відвідувачів туристичної дестинації; а також показати роль та взаємозв’язки складових сформованості туристичної дестинації у структурі суспільно-географічних систем.

Ключові слова: туристична дестинація, економетричні методи, фактори розвитку туристичної дестинації.

УДК 911.3

Глебова Юлия Викторовна Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина e-mail: july.glibova@gmail.com

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭКОНОМЕТРИЧЕСКИХ МЕТОДОВ В ИССЛЕДОВАНИИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕСТИНАЦИИ

Целью статьи является обоснование использования эконометрических методов для исследования сформированности туристической дестинации и дальнейшего анализа влияния различных факторов на ее развитие.

Методика. В статье проведен корреляционный анализ и моделирование различных влияния факторов на количество туристов.

Результаты. В статье раскрываются особенности использования эконометрических методов в общественно-географическом исследовании туристических дестинаций. Значительное внимание уделяется влиянию макроэкономических показателей на развитие туристической дестинации. Обосновывается целесообразность рассмотрения двух временных промежутков для исследования влияния различных факторов на количество посетителей туристической

дестинации. Анализируется влияние экономических, социальных, экологических факторов на развитие туристической дестинации.

Научная новизна. В статье приводится моделирования развития туристической дестинации на конкретном примере города Киева.

Практическая значимость. Туристической дестинации - основная составляющая территориальной системы туристических процессов. Для того, чтобы полнее отразить развитие туристической отрасли в территориальном разрезе, необходимо его рассмотреть через призму факторов, влияющих на количество посетителей туристической дестинации; а также показать роль и взаимосвязи составляющих сформированности туристической дестинации в структуре общественно-географических систем.

Ключевые слова: туристическая дестинация, эконометрические методы, факторы развития туристической дестинации.

UDC911.3

Glibova Iuliia Viktorivna Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: july.glibova@gmail.com

THE USE OF ECONOMETRIC METHODS IN TOURISM DESTINATION RESEARCH

The aim. The paper is a justification for the use of econometric methods for studying the formation of tourist destinations and further analysis of factors for its development.

Methods. This article presents the correlation analysis and modeling of various factors influence on the number of tourists.

Results. The article describes the features of the use of econometric methods in Human Geographical study of tourist destinations. Considerable attention is paid to the influence of macroeconomic indicators on the development of a tourism destination. The expediency of considering the two time intervals to study the impact of various factors on the number of visitors to a tourist destination is grounded. The influence of economic, social and environmental factors on the development of a tourist destination is analyzed.

Scientific innovation. The article has a modeling of tourism destinations as a specific example of Kyiv.

The practical significance. Tourist destination is the main component of territorial tourist system processes. In order to better reflect the development of the tourism industry in the territorial context, it is necessary to consider it in the light of the factors that affect the number of visitors to tourist destinations; and show the role and relationships of components forming tourist destinations in the structure of the Human geographical systems.

Keywords: tourist destination, econometric methods, factors of development of a tourist destination.

*Постановка проблеми***.** Туристична галузь, як органічна складова процесів життєдіяльності суспільства, підпорядковується дії основних законів економічного та соціального розвитку. Її розвиток є певним специфічним відображенням закономірностей суспільно-географічних процесів. Тобто, ми розглядаємо туристичний процес у всій багатоаспектності його проявів як складову соціально-економічного процесу. Ядрами, в яких фокусується туристичний процес, є туристичні дестинації. Аналіз їх функціонування як взаємопов’язаний процес

розвитку туризму і життєдіяльності поселення слабо вивчений суспільною географією. Саме тому дослідження рівня сформованості туристичної дестинації через оцінку загального соціально-економічного розвитку поселення є актуальним завданням.

Туристична дестинація – основна складова територіальної системи туристичних процесів. Для того, щоб повніше відобразити розвиток туристичної галузі у територіальному розрізі, необхідно його розглянути через призму факторів,що впливаю на кількість відвідувачів туристичної дестинації; а також показати роль та взаємозв'язки складових сформованості туристичної дестинації у структурі суспільно-географічних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний рівень наукової і навчально-методичної розробленості такої проблеми, як сформованість туристичної дестинації, можна оцінити як недостатній. Про це свідчать кількість, зміст та структура наукових публікацій з даної проблеми в географічній та економічній літературі. Такий стан негативно позначається на практиці управління туристичної галуззю взагалі.

Теоретичним та прикладним проблемам структури та моделювання туристичних дестинацій присвячено ряд наукових праць. Вагомий внесок у їх вирішення зробили науковці: Д. Бухаліс, Н. Шмолл, Т. Ткаченко, М. Морозов та ін.

Виклад матеріалів дослідження. Дослідження проводилося на прикладі міста Києва як туристичної дестинації. У Києві існують всі передумови для розвитку туристичної галузі. Зручне географічне положення, поєднання природно-рекреаційних ресурсів, культурно-історичної спадщини, туристичної інфраструктури. Усі ці передумови зумовлюють конкурентні переваги Києва як туристичної дестинації. Туристичний потенціал Києва на сьогодні розкрито не повною мірою. Про що свідчить тільки 2,1 % обсягу послуг, пов'язаних із подорожами у загальному обсязі імпорту. Основними перепонами, що перешкоджають розвитку туристичної сфери Києва сьогодні виступають політичні, управлінські, економічні, культурні чинники. Це зумовлює зменшення туристичних потоків до 184 тисяч туристів у 2014 р. порівняно з 358 тисячами у 2013 році, тобто кількість відвідувачів туристичної дестинації зменшилося на 49 %, у тому числі кількість іноземних туристів скоротилася на 89 %, внутрішніх туристів на 33 %, екскурсантів на 38 % [2].

Економетричні методи мають величезне значення в аналізі туристичної діяльності. Це проявляється в тому, що значно поглиблюється кореляційний аналіз, встановлюється місце і роль кожного фактора в формуванні рівня показників, що досліджуються, поглиблюються знання про явища, що вивчаються, визначаються закономірності їх розвитку і як підсумок – точніше обґрунтовуються плани та управлінські рішення, більш об'єктивно оцінюються підсумки розвитку туристичних дестинацій.

Основним методом супряжного аналізу навантаження на туристичну дестинацію і оцінку її туристичних можливостей в залежності від сукупної дії соціально-економічних чинників став кореляційно-регресивний аналіз.

У ході дослідження спочатку був проведений кореляційний аналіз. Кількість туристів була вибрана як основна змінна, відносно якої прораховувалася залежності від інших змінних. У 2000–2010 рр. статистична інформація наведена за даними структурних підрозділів з питань туризму КМДА, починаючи з 2011 р. – за даними ГУС [2]. Зазначені організації мають різні методики збору даних, тому їх дані некоректно спів ставляти.

Через це окремо були виконані кореляційний аналіз з 2000 по 2010 рр. і кореляційний аналіз з 2011 по 2014 р.

У ході кореляційного аналізу у період з 2011 по 2014 р. була виявлена взаємозалежність із наступними змінними: частка пошукових запитів у мережі Google за рік від максимальної кількості пошукових запитів; частка послуг туризму у загальному обсязі експорту послуг; обсяг капітальних інвестицій у транспорт, тимчасове розміщення та харчування, мистецтво, спорт; рівень інфляції; валовий регіональний продукт на 1 особу; міграційний приріст; кількість відвідувачів театрів, концертів, музеїв, кінотеатрів; прямі іноземні інвестиції; кількість ДТП; обсяг викидів шкідливих речовин; кількість працівників на підприємствах транспорту, мистецтва, спорту, розваг та відпочинку.

Таблиця 1.

Коефіцієнт кореляції кількості туристів з іншими змінними в період з 2011 по 2014 рр..

Показник	Формула розрахунку	Коефіцієнт кореляції
Економічні показники		
Частка обсягу експорту послуг пов'язаних із подорожами у загальному обсязі імпорту	(Обсяг експорту послуг, пов'язаних із подорожами/загальний обсяг експорту послуг)*100	0,87
Обсяг капітальних інвестицій у транспорт, тимчасове розміщення та харчування, діяльність із забезпечення стравами та напоями, мистецтво, спорт		0,7
Рівень інфляції		-0,72
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США		0,85
Валовий регіональний продукт, грн. на 1 ос.		0,77
Соціальні показники		
Рівень безробіття		-0,67
Кількість правопорушень		-0,49
Міграційний приріст, ос.	Різниця між прибуттям та вибуттям населення	0,53
Кількість ДТП		0,93
Екологічні показники		
Обсяг викидів шкідливих речовин,		0,6

тис. тонн		
Ринкові показники		
Кількість відвідувачів театрів, концертів, музеїв, кінотеатрів		0,59
Кількість працівників на підприємствах транспорту, мистецтва, спорту, розваг та відпочинку		0,87
Обсяги реалізованої продукції у галузі транспорту, грн..		0,39
Обсяги реалізованої продукції у сфері тимчасового розміщування й організації харчування, грн..		0,5
Обсяги реалізованої продукції у сфері «мистецтво, спорт, розваги та відпочинок», грн..		-0,17
Маркетингові показники		
Частка пошукових запитів «Київ» у пошуковій мережі Google		0,58

Період з 2011 по 2014 не зовсім підходить для аналізу даних і використання економетричних методів у дослідженні. Так як цей період був досить строкатим у відношенні кількості туристів, що зумовлено військовими діями та економічною кризою, порівнювати між собою вказані роки не завжди коректно. Для аналізу факторів, що впливають на розвиток і сформованість туристичної дестинації потрібен більш однорідний і стабільний ряд даних. Тому далі ми пропонуємо проаналізувати та виділити фактори макросередовища розвитку туристичної дестинації з 2000 по 2010 рр. Як базова змінна була вибрана знову кількість туристів. Було здійснено кореляційний аналіз з такими змінними, як рівень інфляції; кількість правопорушень; кількість ДТП; рівень безробіття; завантаженість засобів розміщення; кількість відвідувачів театрів, концертів, музеїв, кінотеатрів; прямі іноземні інвестиції.

За даними кореляційного аналізу бачимо, що за період з 2000 по 2010 р. більшість показників впливають на кількість туристів, що обґрунтовує правильність їх вибору. Тільки рівень інфляції та кількість правопорушень не корелюється.

Таблиця 2.

Коефіцієнт кореляції кількості туристів з іншими змінними в період з 2000 по 2010 рр.

Змінні	*Коефіцієнт кореляції*
Рівень інфляції	0,15
Кількість правопорушень	-0,02
Кількість ДТП	0,76
Рівень безробіття	-0,87
Кількість осіб, яких було обслуговано в готелях	0,86
Кількість відвідувачів театрів, концертів, музеїв, кінотеатрів	0,7
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США	0,39

Далі було проаналізовано, які чинники корелюються з кількістю іноземних, внутрішніх туристів та екскурсантів, і чи відрізняються фактори та їх рівень впливу для різних видів туризму.

Таблиця 3.

Коефіцієнт кореляції кількості іноземних туристів з іншими змінними в період з 2000 по 2010 рр.

Змінні	Коефіцієнт кореляції
Рівень інфляції	0,22
Рівень безробіття	-0,65
Кількість осіб, яких було обслуговано в готелях	0,84
Кількість відвідувачів театрів, концертів, музеїв, кінотеатрів	0,54
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США	0,7

Аналізуючи дані, ми розуміємо, що найбільше на кількість іноземних туристів впливають інвестиції, меншою мірою соціальні фактори.

Таблиця 4.

Коефіцієнт кореляції кількості внутрішніх туристів з іншими змінними в період з 2000 по 2010 рр.

Змінні	*Коефіцієнт кореляції*
Рівень інфляції	0,28
Рівень безробіття	-0,75
Кількість осіб, яких було обслуговано в готелях	0,85
Кількість відвідувачів театрів, концертів, музеїв, кінотеатрів	0,69
Прямі іноземні інвестиції, млн. дол. США	0,44

З кількістю внутрішніх туристів навпаки корелюються соціальні фактори, меншою мірою економічні.

Таблиця 5.

Коефіцієнт кореляції кількості екскурсантів з іншими змінними в період з 2000 по 2010 рр.

Змінні	*Коефіцієнт кореляції*
Рівень інфляції	0,17
Рівень безробіття	-0,86
Кількість відвідувачів театрів, концертів, музеїв, кінотеатрів	0,67
Прямі іноземні інвестиції, млн. Дол. США	-0,11

Таким чином, можемо зробити висновок, що театри, концерти, музеї та кінотеатри більше популярні серед внутрішніх туристів. При чому при глибшому аналізі було виявлено, що коефіцієнт кореляції між кількістю відвідувачів театрів та кількістю внутрішніх туристів вищий (0,67), ніж між іншими групами туристів. Кількість відвідувачів концертів взагалі не

корелюється із кількістю туристів (-0,2). Кількість відвідувачів музеїв краще корелюється із кількістю іноземних туристів(0,7) і взагалі не корелюється із кількістю екскурсантів (0,31). Кількість відвідувачів кінотеатрів краще корелюється із кількістю внутрішніх туристів (0,71) і найгірше із кількістю іноземних туристів (0,55). Отже, кількість відвідувачів музеїв має більше значення для аналізу іноземних туристів, кількість відвідувачів театрів та кінотеатрів для внутрішніх туристів, а кількість відвідувачів концертів не пов'язана із кількістю відвідувачів міста.

У період з 2000 по 2010 рр. можливим виявилося проведення моделювання впливу вище зазначених факторів на кількість туристів. Проте не всі фактори стали математично доцільними для здійснення моделювання.

Моделювання впливу факторів на кількість туристів було здійснено за допомогою програмного середовища R.

Спочатку булла проаналізвана динаміка показника «кількість осіб, яких було обслуговано в готелях» за 2000-2010 рр..

Показники обслуговуання приїжджих у готелях відзначаються коливаннями. Для того, щоб проаналізувати вплив притоку показника обслуговуання приїжджих на кількість туристів було відібрано статистичні дані з 2000 по 2010 р. та побудовано регресійну модель.

Щоб проаналізувати отриману модель на адекватність та протестувати методи регресійного аналізу було використано статистичний пакет R. Після імпорту даних до R та багатьох перевірок та розгляду різних функціональних форм моделі, було вирішено зупинитися на нижче наведеній, яка є адекватною. У табл. 6 можна побачити початково побудовану модель, де:

t – кількість туристів, h - кількість осіб, яких було обслуговано в готелях, тис. ос., c – константа.

Модель побудована з константою, тому k=m+1=2, де k – кількість незалежних змінних, m=1 – кількість факторів впливу.

Проінтерпретуємо значення коефіцієнтів регресії. На основі отриманих коефіцієнтів регресії можна стверджувати, що змінна регресії впливає наступним чином на залежну змінну: при збільшенні кількості осіб, яких було обслуговано в готелях, на 1 тис . ос. кількість туристів зростає на 1183,8 ос.. А при збільшенні кількості туристів на 1 тис. осіб кількість осіб, яких було обслуговано в готелях, збільшується на 844,74 особи ((1/1,1838)*1000).

Так само була проаналізована динаміка показника кількості «кількість відвідувачів театрів, музеїв, кінотеатрів» за 2000-2010 рр..

На основі отриманих коефіцієнтів регресії можна стверджувати, що змінна регресії наступним чином на залежну змінну: при збільшенні кількості відвідувачів театрів, музеїв, кінотеатрів на 1 тис. ос. кількість туристів зростає на 53,98 особи, і навпаки при зростанні кількості туристів

на 1 тис. осіб кількість відвідувачів театрів, музеїв та кінотеатрів збільшується на 18525,38 осіб.

Далі було проведене моделювання з двома змінними: кількість іноземних туристів та кількість осіб, яких було обслуговано в готелях.

Змінна регресії впливає наступним чином на залежну змінну: при збільшенні осіб, яких було обслуговано в готелях на 1 тис. ос. кількість туристів зростає на 405,22 ос.. Якщо кількість іноземних туристів зростає на 1 тис. осіб, то кількість осіб, обслуговуваних у готелях, зростає на 2467,8 особи.

Щодо внутрішніх туристів, то при збільшенні кількості осіб, яких було обслуговано в готелях, на 1 тис. ос. кількість внутрішніх туристів зростає на 413,29 тис. ос.. Якщо кількість внутрішніх туристів зростає на 1 тис. ос., то кількість осіб, яких було обслуговано в готелях, збільшується на 2419,61 особу. При збільшенні відвідувачів музеїв, татрів та кінотеатрів на 1 тис. ос. кількість внутрішніх туристів зростає на 19,78. ос., при збільшенні кількості внутрішніх туристів на 1 тис. ос. кількість відвідувачів театрів, кінотеатрів та музеїв зростає на 50556, 12 осіб.

Висновки. За результатами дослідження можна зробити наступні висновки. Використання економетричних методів у суспільно географічному дослідженні туристичної дестинації дозволяє виділити ключові фактори, які впливають на розвиток дестинації та оцінити рівень їх впливу. У статті приводиться кореляційний аналіз впливу економічних, соціальних та екологічних факторів на кількість відвідувачів дестинації та моделювання розвитку туристичної дестинації на прикладі міста Києва як туристичної дестинації. У ході дослідження було виявлено, що найбільше кількість туристів корелюється з соціальними та ринковими факторами. Також був окремо проаналізований вплив факторів на кількість іноземних, внутрішніх туристів та екскурсантів. Далі була виконана модель регресії, яка показала кількісну взаємозалежність між кількістю туристів та кількістю осіб, яких було обслуговано в готелях; та кількістю відвідувачів театрів, музеїв, кінотеатрів.

Список використаних джерел

1. Hyndman Rob J., Anthanasopoulos George. Forecasting: principles and practice. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.otexts.org/fpp
2. Туристичні потоки (2000 – 2014 рр.) . [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=538&lang=1

Список использованных источников

1. Hyndman Rob J., Anthanasopoulos George. Forecasting: principles and practice. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.otexts.org/fpp
2. Туристические потоки (2000 – 2014 гг.) . [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=538&lang=1

References

1. Hyndman Rob J., Anthanasopoulos George. Forecasting: principles and practice. *[Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu:* https://www.otexts.org/fpp
2. Turystychni potoky (2000 – 2014 rr.). *[Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu:* http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=538&lang=1

УДК 004:338.48

Аніпко Наталія Петрівна,
кандидат географічних наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, Україна, e-mail: veprik.geogr@mail.ru

Боровяк Оксана Олександрівна

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, Україна, e-mail: oksana.boroviak@mail.ru

ПОСЛУГА ОН-ЛАЙН-КОНСУЛЬТАНТА НА WEB-САЙТАХ ТУРОПЕРАТОРІВ УКРАЇНИ

Мета. Метою статті є дослідження послуги он-лайн-консультанта на web-сайтах туроператорів України та виявлення її особливостей.

Методика. Головними інструментами дослідження виступають: літературний метод, аналіз і синтез, статистичний метод, графічний метод та узагальнення.

Результати. У статті проаналізовано використання послуги он-лайн-консультанта туроператорами України. Вказані способи проведення он-лайн-консультацій туроператорами України та програми, які використовуються для зворотного зв'язку із клієнтами.

Наукова новизна. Вперше був проведений аналіз послуги он-лайн-консультанта, яка представлена на web-сайтах туроператорів України.

Практична значимість. Стаття є корисною для представників сфери туризму, оскільки містить систематизовану інформацію про послугу он-лайн-консультанта на web-сайтах туроператорів України.

Ключові слова: туристичний консультант он-лайн, форми зворотного зв'язку, web-сайт туристичного оператора.

УДК 004:338.48

Анипко Наталья Петровна,
кандидат географических наук, доцент

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, г. Черновцы, Украина, e-mail: veprik.geogr@mail.ru

Боровяк Оксана Александровна

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, г. Черновцы, Украина, e-mail: oksana.boroviak@mail.ru

УСЛУГА ОН-ЛАЙН-КОНСУЛЬТАНТА НА WEB-САЙТАХ ТУРОПЕРАТОРОВ УКРАИНЫ

Цель. Целью статьи является исследование услуги онлайн-консультанта на web-сайтах туроператоров Украины и выявление ее особенностей.

Методика. Главными инструментами исследования выступают: литературный метод, анализ и синтез, статистический метод, графический метод и обобщение.

Результаты. В статье проанализировано использование услуги онлайн-консультанта туроператорами Украины. Указаны способы проведения онлайн-консультаций туроператорами Украины и программы, которые используются для обратной связи с клиентами.

Научная новизна. Впервые был проведен анализ услуги онлайн-консультанта, которая представлена на web-сайтах туроператоров Украины.

Практическая значимость. Статья полезна для представителей сферы туризма, поскольку содержит систематизированную информацию об услуге онлайн-консультанта на web-сайтах туроператоров Украины.

Ключевые слова: туристический консультант онлайн, формы обратной связи, web-сайт туристического оператора.

UDC 004:338.48

Anipko Natalia Petrivna ,
Candidate of Geography Sciences,
Associate Professor
Yriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine, e-mail: veprik.geogr@mail.ru

Borovyak Oksana Oleksandrivna
Yriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine, e-mail:
oksana.boroviak@mail.ru

THE SERVICE OF ONLINE CONSULTANT ON WEBSITES OF TOUR OPERATORS IN UKRAINE

Objective. The aim of the article is to analyze the consultant services online on web-sites of tour operators in Ukraine and to find out its features.

Method. The main tools for research are: literary method, analysis and synthesis, statistical method, graphical method, generalization.

Results. The article analyzes the use of consultant services online by tour operators in Ukraine. The methods of online consultation by Ukrainian tour operators and applications that are used to feedback with customers are shown.

Scientific novelty. For the first time an analysis of consultant services online, presented on the web-sites of tour operators in Ukraine, was done.

The practical significance. The article is useful for representatives of the tourism industry, because it contains systematized information about the consultant service online on web-sites of tour operators in Ukraine.

Keywords: travel counselor online, feedback forms, web-site of tour operator.

Постановка проблеми. Інтернет мережа сьогодні активно використовується в сфері туризму. Це дозволяє виходити на якісно новий рівень обслуговування клієнтів. У споживачів туристичного продукту можуть виникати питання щодо отримання чи оформлення документів, оформлення самого туру та багато іншого, тому з’явилася необхідність давати відповіді у режимі он-лайн. Специфікою роботи он-лайн є те, що клієнт перебуває у зручному для себе місці та отримує певні послуги без фізичного контакту із менеджером. Ці послуги можуть надаватися цілодобово, на відміну від традиційних туристичних фірм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використанню інформаційних технологій у туризмі сьогодні присвячено багато досліджень як зарубіжними, так і українськими науковцями. Серед них праці М.Скопеня, В.Чернова, С.Мельниченко, М.Панчака та багатьох інших. Мало дослідженою поки-що залишається послуга он-лайн-консультування, яку надають туристичні підприємства України.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз послуги он-лайн-консультанта на сайтах туроператорів України та виявлення її особливостей.

Виклад основного матеріалу. Туристичний он-лайн-консультант – послуга, яку надають туроператори та турагенти в мережі Інтернет для полегшення спілкування із ними клієнтів.

За статистичною інформацією на 2014 рік в Україні зареєстровано 667 туроператорів [1]. Нами було проаналізовано роботу всіх web-сайтів туристичних операторів. Було виявлено, що серед 667 туроператорів України тільки 111 (або *16,64%*) забезпечують повне обслуговування в он-лайн режимі за допомогою он-лайн-консультанта. У таблиці 1 представлена кількість та частка туроператорів, які надають послугу он-лайн-консультанта в розрізі адміністративних областей України.

Таблиця 1

Послуга он-лайн-консультанта на сайтах туроператорів України в розрізі адміністративних областей

Область	Загальна кількість туроператорів	Кількість туроператорів з послугою он-лайн-консультанта
Вінницька	11	3
Дніпропетровська	21	7
Донецька	4	4
Запорізька	10	1
Івано-Франківська	22	3
Волинська	15	2
Львівська	52	6
Миколаївська	6	2
Рівненська	6	1
Сумська	1	1
Одеська	40	14
Харківська	9	7
Черкаська	6	1
Чернівецька	24	4
Туроператори Києва	385	55

Як видно із цієї таблиці, а також із рисунка 1, частка туроператорів із послугою он-лайн-консультанта в розрізі адміністративних областей України суттєво різниться. Такі області як Львівська, Одеська та місто Київ, які є лідерами за кількістю туроператорів, мають низькі показники.

Проте, якщо аналізувати частку послуги он-лайн-консультанта на сайтах туроператорів від загальної кількості по Україні, то можна побачити, що лідером є місто Київ (46,7%) (див. рисунок 2). Далі йдуть Одеська (12,4%), Дніпропетровська та Харківська (по 6,2%), Львівська та Донецька (по 5,3%), Чернівецька (3,5%), Івано-Франківська та Вінницька (по 2,6%) області. Найменші показники у Волинській та Миколаївській (по 1,8%), Запорізькій, Рівненській, Сумській та Черкаській (по 0,8%) областях.

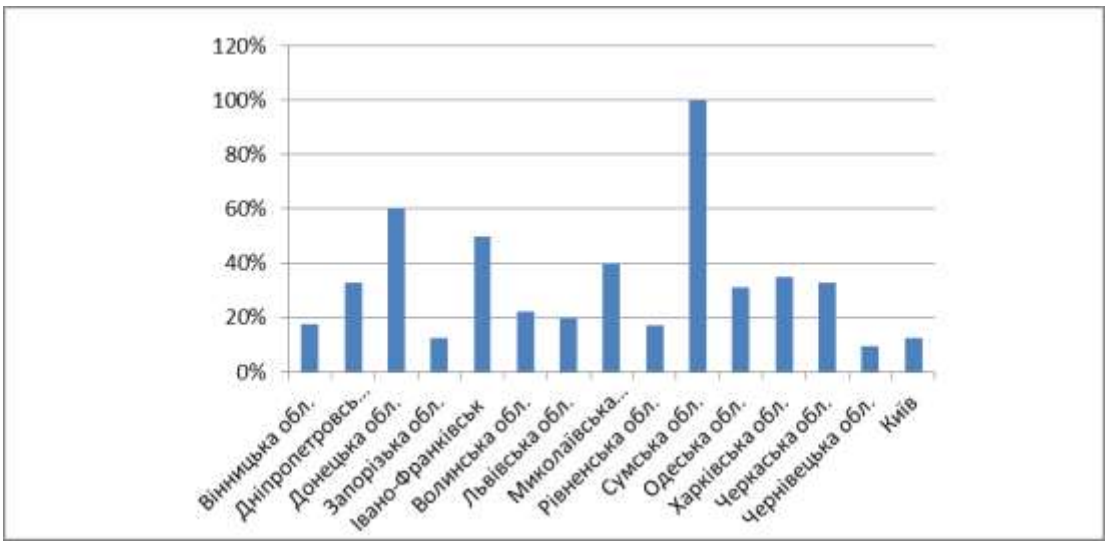

Рис.1. Частка туроператорів з послугою он-лайн-консультанта в розрізі адміністративних областей України

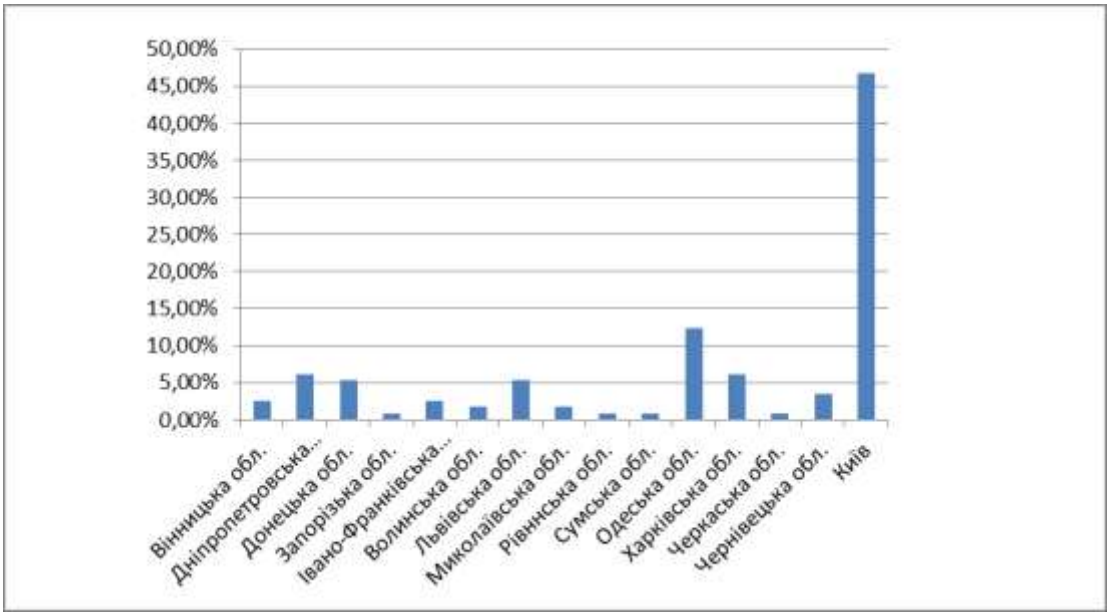

Рис. 2. Частка туроператорів з послугою он-лайн-консультанта від загальної кількості по Україні

В десяти областях України послуга он-лайн-консультанта на сайтах туроператорів відсутня взагалі. Це Житомирська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Тернопільська, Закарпатська, Херсонська, Хмельницька, Чернігівська та Київська (без м. Києва) області. Загальна кількість туроператорів в цих областях за статистичною інформацією на 2014 рік - 61.

Серед великої кількості туристичних операторів в Україні, менше половини мають якісно оформлені web-сайти, куди турист може звернутися та отримати необхідну інформацію, не відвідуючи офіс компанії.

Оскільки основною, а отже і кінцевою, метою відвідування таких сайтів є купівля туристичного продукту (туру), то значна частина туристичних операторів обмежується лише підбором турів у режимі он-лайн. Цей підбір відбувається шляхом заповнення анкети, спільної майже для всіх сайтів. Ця анкета містить поля: «*країна», «місто», «готель», «дата від'їзду», «дата приїзду», «кількість відпочиваючих» (зокрема дітей), «спосіб оплати», «валюта»* тощо. Підібраний тур відправляється до віртуального кошика покупця, далі зв'язок відбувається за рахунок наявності телефонного номера на сайті. Ця функція корисна також і для туристичних агентів, однак не кожен туристичний оператор використовує посередників. Це так звана торгівля B2B (business to business, взаємодія «продавець-посередник») і B2C (business to customers, взаємодія «продавець-клієнт») [3]. В Україні є туристичні оператори, що займаються лише торгівлею типу B2C, такі як: Mibs Trevel, Алмарі Тур, ОАЗИС ТРЕВЕЛ УКРАЇНА, Санторіні ТК. Інші ж здійснюють продаж за обома системами, серед них зокрема такі: Adria Hit Group, Coral Travel, Альянс ТК, Боніта-тур, Експрес-Вояж та багато інших.

Враховуючи те, що не кожен потенційний покупець може чітко сформувати свої побажання, щодо майбутньої поїздки, Агентство ділових подорожей і туризму вирішило створити анкету, яку назвало «Не знаю куди хочу». Перше питання анкети розділяє туристів на новачків, які ніде не були, та досвідчених, котрі були майже усюди. Схожі анкети є деяких сайтах українських туроператорів.

За способом проведення он-лайн консультації можна поділити на дві групи: ті, що проводяться шляхом листування; ті, що проводяться шляхом спілкування під час дзвінку.

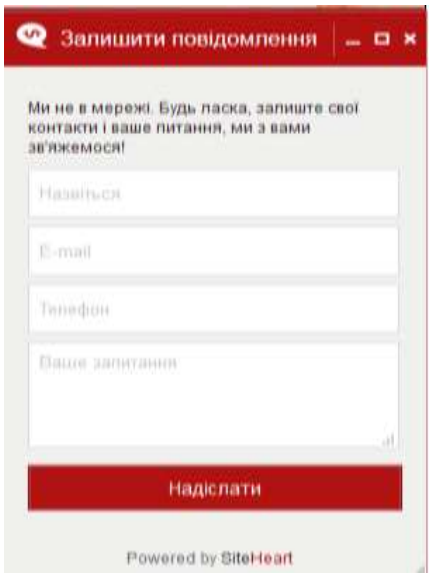

Рис. 3. Чат із web-Грінвч Тур представлений в програмі SiteHeart

Значна частина сайтів використовує так звані чати. Натиснувши на кнопку чату, клієнт отримає потрібну йому інформацію одразу ж, спілкуючись із менеджером он-лайн. Таку функцію на своїх web-сайтах

мають такі туристичні оператори як: 1000 Доріг(Київ), ASIA Group Travel, Алінда Тур, Альф, Вест Тревел, Єременко та партнери, ЛІК-ТУР, Музенідіс Тревел (Київ), НОКС-фильм, Трускавецькурорт Тур, Унікальна Україна, Фортуна и К ПП, Екстрімтур, Етнотур. Більшість даних чатів представлена за допомогою Jivosite.

Також туристичні оператори пропонують залишити своє повідомлення, на яке вони обіцяють відповісти найближчим часом. Такі чати здебільшого представлені за допомогою SiteHeart (див.рис.3), або ж деякими іншими програмами, що є майже ідентичними.

Основними програмами, що представляють форми зворотного зв'язку на web-сайтах туроператорів України, є: Web consult, SiteHeart, Jivosite, OLARK, zopim, LiveChat, LiveTex, mibew.org, RedHelper, PHP Live!, CoMagic.ru, Marva, Callpy, CallbackHunter.com. На рисунку 4 представлено використання цих програм на web-сайтах туроператорів України у відсотках.

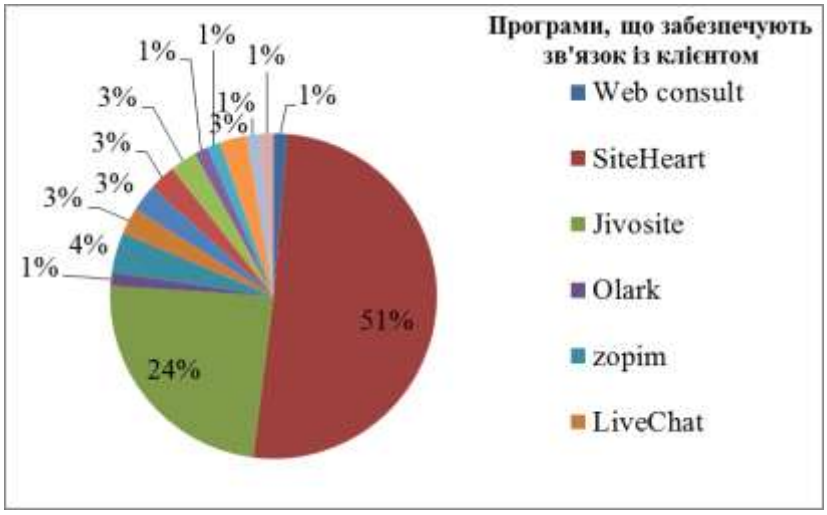

Рис. 4. Частка використання форм зворотного зв'язку на web-сайтах туроператорів України

Як видно із діаграми, основну частку займають програми SiteHeart та Jivosite. Оригінальним є чат на web-сайті туристичного оператора ПЕРФЕКТ ТУР УКРАЇНА. Перед початком чату і безпосереднього зв'язку з оператором потрібно заповнити поля анкети, що включає «Прізвище й Ім'я», «E-mail клієнта», «Запитання», «Телефон». Оскільки частина питань щодо подорожей часто повторюється, туристичні оператори додали до своїх сайтів категорію «Питання і Відповідь», у якій відобразили питання, що найбільш часто зустрічаються, та відповіді на них. Таким чином клієнт може обрати питання, що його цікавлять не чекаючи відповіді оператора.

Отримати консультацію он-лайн за допомогою дзвінка можна двома основними способами. Перший — замовити дзвінок. Натиснувши відповідну кнопку та ввівши власний номер телефону, гарантується безкоштовний зворотній дзвінок. Таку функцію мають web-сайти таких

туроператорів: *EasyWays, Tez Tour, Дрім Тревел, Наталі Турс Україна, Поїхали з нами, Укркурортсервіс, Енерготур, Ялос-Тур, TUI* та інші.

Другий спосіб ─ зателефонувати використовуючи програму Skype. На web-сайтах може бути наявна інформація про логін певного оператора (менеджера), або ж номер який підключений до цієї програми. Таку функцію мають: F.I.T. BIOS, Поїхали з нами, Соната Тревел, Енерготур.

Певним недоліком туристичних он-лайн консультантів є те, що не кожен туроператор пропонує цілодобове обслуговування, та не завжди є можливість отримати швидку відповідь на своє запитання. Лише 25% web-сайтів забезпечують оперативну роботу туристичних он-лайн консультантів.

Висновки. Туристичний он-лайн-консультант ─ якісно нове, перспективне явище в туристичній індустрії. Аналіз web-сайтів туристичних операторів України показав, що з 667 тільки 111 забезпечують обслуговування клієнтів в он-лайн режимі за допомогою он-лайн-консультанта. Таким чином лише *16,64%* туристичних операторів України мають на своїх сайтах функцію он-лайн-консультанта, що покращує обслуговування персоналу. Певним недоліком туристичних агентів-онлайн (онлайн консультантів) є те, що не кожен туроператор пропонує цілодобове обслуговування, та не завжди є можливість отримати швидку відповідь на своє запитання. Основна робота он-лайн-консультантів забезпечується формами зворотного зв’язку. Лідерами серед програм, які використовуються для цього зв'язку, є SiteHeart та Jivosite.

Список використаних джерел:

1. Туристична діяльність в Україні в 2014 році. Статистичний бюлетень /[Текст]. – К. 2015. – 76 с.
2. Каталог турфірм України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://turbiz.turistua.com/
3. Мельниченко С., Єсіпова К., Інтернет-технології в діяльності туристичних підприємств // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2010/06/5.pdf
4. Турфірми в містах України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://turmir.com/firms/

Список использованных источников:

1. Туристическая деятельность в Украине в 2014 году. Статистический бюллетень /[Текст]. – К. 2015. – 76 с.
2. Каталог турфирм Украины // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://turbiz.turistua.com/
3. Мельниченко С., Есипова К., Интернет-технологии в деятельности туристических предприятий // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2010/06/5.pdf
4. Турфирмы в городах Украины // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://turmir.com/firms/

References:

1. Turystychna diialnist v Ukraini v 2014 rotsi. Statystychnyi biuleten /[Tekst]. – K. 2015. – 76 s
2. Kataloh turfirm Ukrainy // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://turbiz.turistua.com/
3. Melnychenko S., Yesipova K., Internet-tekhnolohii v diialnosti turystychnykh pidpryiemstv // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://visnik.knteu.kiev.ua/files/2010/06/5.pdf
4. Turfirmy v mistakh Ukrainy // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://turmir.com/firms/

УДК 911.9:477.82

Ільїна Ольга Вікторівна,
кандидат географічних наук, доцент
С хідноєвропейський національний університет імені Лесі Українки м Луцьк, Україна, e-mail: olga-v-ilyina@rambler.ru

Луговська Лілія Петрівна
С хідноєвропейський національний університет імені Лесі Українки м Луцьк, Україна, e-mail: lugovska230895@ukr.net

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ QR-КОДУВАННЯ У ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА ЛУЦЬКА)

Метою роботи є аналіз особливостей QR-кодування як різновиду інновацій та з'ясування перспектив застосування даної технології у туристичній діяльності.

Методика роботи включала використання таких методів дослідження, як аналіз та синтез, дедукція та індукція, систематизація, порівняння та інших.

Результати: узагальнено класифікації інновацій в туризмі та визначено сутність QR-кодування, як техніко-технологічної інновації. У роботі розглянуто структуру QR-коду і здійснено порівняльний аналіз різновидів матричних кодів, з'ясовано переваги та недоліки QR-коду. Визначено способи застосування QR-кодування в туризмі та оцінено перспективи реалізації даної технології у місті Луцьку.

Наукова новизна: вперше обґрунтовано необхідність впровадження QR-кодування з метою підвищення потенціалу туристичних центрів України, а також запропоновано доповнити QR-код аудіосупроводом текстової інформації про історико-культурні об'єкти.

Практична значимість: матеріали дослідження необхідні для впровадження технології QR-кодування в туристичній сфері, що сприятиме зростанню туристичних потоків.

Ключові слова: інновація, QR-код, двовимірний штрих-код, матричний код, туризм, Луцьк.

УДК 911.9:477.82

Ильина Ольга Викторовна,
кандидат географических наук, доцент
Восточноевропейский национальный университет имени Леси Українки, г. Луцк, Украина, e-mail: olga-v-ilyina@rambler.ru

Луговская Лилия Петровна
Восточноевропейский национальный университет имени Леси Українки, г. Луцк, Украина, e-mail: lugovska230895@ukr.net

ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ QR-КОДИРОВАНИЯ В ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ (НА ПРИМЕРЕ ГОРОДА ЛУЦКА)

Целью работы является анализ особенностей QR-кодирования как разновидности инновации и выявление перспектив применения данной технологии в туристической деятельности.

Методика работы включала использование таких методов исследования, как анализ и синтез, дедукция и индукция, систематизация, сравнение и другие.

Результаты: обобщенно классификации инноваций в туризме и определено сущность QR-кодирования, как технико-технологической инновации. В работе рассмотрено структуру QR-кода и осуществлен сравнительный анализ разновидностей матричных кодов, выяснено преимущества и недостатки QR-кода. Определены

способы применения QR-кодирования в туризме и оценены перспективы реализации данной технологии в городе Луцке.

Научная новизна: впервые обоснована необходимость внедрения QR-кодирования с целью повышения потенциала туристических центров Украины, а также предложено дополнить QR-код аудио сопровождением текстовой информации об объектах исторического и культурного наследия.

Практическая значимость: материалы исследования необходимы для внедрения технологии QR-кодирования в туристической отрасли, что обеспечит рост туристических потоков.

Ключевые слова: инновация, QR-код, двумерный штрих-код, матричный код, туризм, Луцк.

UDC 911.9:477.82

Ilyina Olga Viktorivna,
Candidate of Geography Sciences,
Associate Professor
Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: olga-v-ilyina@rambler.ru

Luhovska Liliia Petrivna
Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: lugovska230895@ukr.net

PROSPECTS OF USING QR-CODING IN TOURISM AC TIVITIES (ON THE EXAMPLE OF LUTSK)

The aim of the article is to analyze the features of the QR-coding as a kind of innovation, and to find out the prospects of this technology in the tourism field.

Methodology. Such methods as analysis and synthesis, induction and deduction, systematization, comparison and others were used.

Results: the authors generalized the classifications of innovations in tourism and defined the essence of QR-coding as technical and technological innovation. The structure of the QR-code was considered in the work. The comparative analysis of varieties of matrix codes was done. The advantages and disadvantages of QR-code were clarified on that basis. The ways of using QR-coding in tourism were defined and the perspectives of implementation of the technology in Lutsk were estimated.

Scientific newness: it was grounded the necessity of QR-coding implementing in order to improve the potential of the tourist centers of Ukraine. It was suggested to complete the QR-code with audio accompaniment of text information about historical and cultural sites.

The practical significance: taking into account the advantages and prospects of QR-coding will facilitate the active distribution of this technology in the tourism sector, will provide an increase of tourist flows.

Keywords: innovation, QR-code, two-dimensional bar code, matrix code, tourism, Lutsk.

Постановка проблеми. Індустрія туризму – одна з галузей економіки, що динамічно розвивається. Вона є джерелом значних валютних надходжень, сприяє створенню додаткових робочих місць і забезпечує зайнятість населення, розширення міжнародних зв’язків та ін. У сучасних умовах вітчизняна індустрія туризму потребує методів управління, які забезпечать їй можливість розвиватися в конкурентній боротьбі на туристичному ринку. Один із шляхів подолання існуючих проблем –

використання сучасних інформаційних технологій та впровадження інновацій, серед яких важливе місце посідають QR-коди – матричні коди, які виникли в Японії у 1994 році і відразу набули широкого застосування в різних галузях людської діяльності [3].

Сьогодні QR-кодування реалізовано лише у кількох туристичних центрах України. Тому, з метою більш активного впровадження даної технології, необхідне інформування учасників туристичної діяльності щодо сутності QR-кодів, шляхів та перспектив їх застосування в туризмі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інновацій у туристичній сфері детально висвітлено у працях В. Новікова [1] та В. Чернікової [5]. Сутність двовимірного штрих-коду, його технологічна основа та використання з'ясовано С. Шаповал, Р. Романенко та Н. Форостяна [6]. Окремі аспекти застосування матричного коду розглянуті у статті І. Цуканової та Т. Діброви, зокрема особливості застосування QR-коду в інтегрованих маркетингових комунікаціях [4]. Альтернативним технологіям та QR-кодуванню присвячена робота Х. Засадної [3].

У зазначених роботах наведено комплексну характеристику QR-кодування, проаналізовано шляхи використання матричних кодів у різних сферах, оцінено можливості та перспективи впровадження даної технології. Проблеми вдосконалення інформаційного забезпечення туристів в нашій країні шляхом застосування інноваційних здобутків, за винятком кількох міст, досі не вирішено на загальнодержавному і регіональному рівнях. На даному етапі спостерігається відсутність спеціальних систематизованих праць, присвячених використанню QR-кодів в туризмі України і перспективам впровадження цієї технології.

Формулювання цілей статті. Метою є обґрунтування необхідності запровадження інформаційно-комунікаційної платформи культурної спадщини на основі застосування QR-кодів у туристичній галузі з метою забезпечення оптимізації пошуку туристичної інформації.

Виклад основного матеріалу. Протягом другої половини XX ст. спостерігається зростання масштабів інноваційної діяльності в усіх секторах економіки, включаючи соціально-культурний сервіс і туризм.

Термін «інновація» має латинське походження і в перекладі означає зміну, оновлення, введення нового. Закон України «Про інноваційну діяльність» трактує інновації як новостворені або вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру, та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Інновації відіграють важливу роль у туристичній сфері, адже в сучасних умовах жорсткої конкуренції успіх будь-якого суб'єкта туристичної діяльності залежить від його здатності впроваджувати інновації з метою залучення нових споживачів та підвищення якості їх обслуговування. Беручи за основу класифікацію інновацій, запропоновану

Й. Шумпетером, можна виділити групи інновацій в туризмі за об'єктом застосування (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація інновацій в туризмі за об'єктом застосування [6]

Тип інновацій за Й. Шумпетером	Тип інновацій в туризмі	Приклади
Впровадження нової продукції та продукції з новими якостями.	Продуктові інновації – впровадження на туристичний ринок нового або вдосконаленого турпродукту (туру, послуги).	Розробка нового туру, нового екскурсійного маршруту, пропозиція нових послуг.
Використання нової сировини.	Ресурсні інновації – застосування нового виду туристичних ресурсів для організації туризму, розробки нових турів.	Освоєння нетрадиційних об'єктів показу (сталкінг, індустріальний та мілітарі-туризм). Будівництво нових інфраструктурних об'єктів. Пропозиція ринку нової події, наприклад, фестивалю.
Використання нової техніки, технологічних процесів.	Техніко-технологічні інновації – впровадження нової або покращеної техніки і технологій для обслуговування клієнтів, просування і реалізації послуг.	Електронні системи бронювання в готелях. Електронні системи продажу авіаквитків. Інтернет-реклама. Е-комерція.
Зміни в організації виробництва і його матеріально-технічне забезпечення.	Організаційні інновації – впровадження більш ефективного управління та порядку організації діяльності фірми.	Розвиток готельних ланцюгів. Використання систем управлінь готелем за контрактом.
Поява нових ринків збуту.	Маркетингові інновації – виділення нових сегментів ринку, обслуговування нових груп клієнтів.	Вихід на нові географічні ринки, розробка спеціальних турів і послуг для окремих груп споживачів (наприклад, людей з обмеженими можливостями).

Яскравим прикладом техніко-технологічної інновації є QR-код – матричний код або двовимірний штрих-код. У перекладі з англійської мови абревіатура «QR» розшифровується як «quick response», що означає – «швидка відповідь» [2]. Будь-який QR-код має чітко визначену структуру, кожен елемент якої забезпечує виконання належної йому функції (табл. 2). QR-код є одним із різновидів матричного коду, яких нараховується кілька видів: Aztec code, MaxiCode, ShotCode, Ez code, Micro QR code, Data Matrix, Microsoft Tag тощо (табл. 3).

Таблиця 2

Головні функції елементів QR-коду [8]

Назва елементу	Зовнішній вигляд	Функція
Пошукові вузли		Показують в якому напрямку надрукований код
Вузол вирівнювання	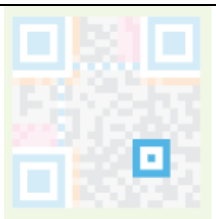	Допомагає сканеру орієнтуватись
Смуги синхронізації	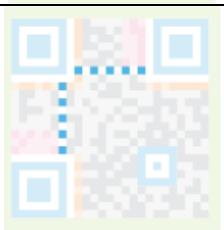	З їх допомогою сканер визначає величину матриці даних
Вказівник коду версії	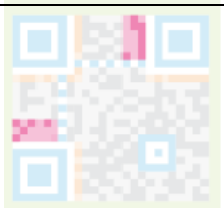	Існує 40 версій коду, із яких найчастіше використовуються перші 7 версій
Вказівник формату даних		Містить інформацію про рівень корекції та код маски, полегшуючи сканування
Інформація та коди корекції помилок		Візерунок містить основні дані, зашифровані у коді
Біле поле		Відступ навколо коду дає змогу пристрою для зчитування відрізнити код від навколишньої інформації

У порівнянні з іншими матричними кодами, QR-код має ряд вагомих переваг. По-перше, простота і доступність сканування, його може зчитувати будь-який мобільний пристрій із вбудованою камерою та відповідною програмою. Крім того, дані можна прочитати, навіть, при пошкодженні 30 % коду. По-друге, він вміщує великий обсяг інформації:

цифри – 7089, цифри і літери – 4296, двійковий код – 2953 байт, ієрогліфи – 1817 [3].

Серед інших переваг QR-коду можна виділити: невеликий розмір та висока швидкість розпізнавання; можливість зчитування в будь-якому напрямку; розміщення на різних видах поверхонь; високий рівень таргетування цільової аудиторії [5].

Таблиця 3

Основні матричні коди та їх коротка характеристика [6]

Характеристики технології	Aztec code	MaxiCode	ShotCode	Micro QR code	QR-код
Зовнішній вигляд					
Автономне зчитування коду	Так	Так	Так	Так	Так
Друк на чорно-білому папері	Так	Так	Так	Так	Так
Оптимізація для існуючих технологій друку	Зображення складається із квадратних пікселів	Складається зі штрихів, центральна мішень кругла	Складається із концентричних кіл	Складається із квадратних пікселів	Складається із квадратних пікселів
Нанесення на різні матеріали	Так	Так	Так	Так	Так
Максимальний обсяг даних	Близько 2 Кбайт	Близько 90 байт	–	9 байт	Близько 2-3 Кбайт
Мінімальний розмір	15x15 (пікселі)	–	–	11x11 (пікселі)	21x21 (пікселі)
Максимальний розмір	151x151 (пікселі)	–	–	17x17 (пікселі)	177x177 (пікселі)
Створення кодів	Безкоштовно	Безкоштовно	Безкоштовно	Безкоштовно	Безкоштовно

Рис. 1. Використання QR-кодів громадянами України [9]

Однак, вище описаний різновид матричного коду, окрім переваг, характеризується й певними недоліками: відносно висока вартість мобільного інтернету, технічні збої, загроза переходу за шкідливим посиланням. Крім того, низьким є рівень застосування даної інноваційної технології громадянами України – лише 38 % опитаних українців використовує QR-коди (рис. 1).

Незважаючи на певні недоліки, технологія QR-кодування набула широкого застосування у різних сферах діяльності: маркетинг та реклама, транспорт, банківський сектор, освіта, медицина тощо. Двовимірні штрих-коди активно використовуються і в туризмі. QR-кодуваня створює передумови для оперативного та зручного розповсюдження інформації серед туристів, даючи можливість кожному із них легко зорієнтуватись в місті та отримати базову інформацію (табл. 4).

Таблиця 4

Способи використання QR-кодів у туризмі [7]

Сфера застосування	Коротка характеристика
Маркування історико-культурних об'єктів	Після зчитування QR-коду, на екрані мобільного пристрою турист отримує базову інформацію про відповідну пам'ятку (історію, цікаві факти, події, пов'язані із нею тощо).
Заклади розміщення	- поява послуги експрес-поселення, що передбачає попереднє отримання клієнтами індивідуальних QR-кодів з метою проведення швидкої реєстрації на місці; - застосування новітніх електронних QR-ключів; - демонстрація віртуальних турів номерними фондами готелів тощо.
Заклади харчування	- створення сучасних QR-меню; - використання матричних кодів у зовнішній рекламі закладу; - проведення акцій, опитувань, голосувань тощо.
Транспорт	- застосування електронних квитків із QR-кодами; - шифрування інформації про маршрути, графіки рухів, ціни, перевізників у матричні коди та їх розміщення на квитках, транспортних засобах, аеро-, авто- та залізничних вокзалах тощо.

Технологія QR-кодування для маркування історичних та культурних об'єктів з успіхом реалізована у кількох туристичних центрах України (Львові, Києві, Полтаві, Чернівцях), а також активно використовується суб'єктами туристичної індустрії, що підтверджує необхідність її подальшого більш широкого застосування в туристичній сфері.

Одним із перспективних туристичних центрів є місто Луцьк. Обласний центр має вагомі природні та історико-культурні туристично-рекреаційні ресурси. Це зумовлено наявністю великої кількості історико-культурних об'єктів, які є предметом особливої уваги внутрішніх та зовнішніх туристів. Однак, інформаційне забезпечення мандрівників залишається на досить низькому рівні – місто характеризується

недостатнім рівнем доступу до туристичної інформації. Тому, одним із шляхів вдосконалення туристичного обслуговування міста є запровадження технології QR-кодування з метою здійснення шифрування даних про історико-культурні об'єкти.

Доцільним є виготовлення та встановлення інформаційних таблиць безпосередньо поблизу 12 місцевих об'єктів: Луцького замку, Петропавлівського костелу, Лютеранської кірхи, Будинку скульптора, Будинку Пузини, Великої Синагоги, Свято-Троїцького кафедрального собору, монастирів домініканів, бригідок, тринітаріїв, вежі Чарторийських, архітектурного комплексу Луцького братства. Такі інформаційні стенди міститимуть коротку текстову інформацією про відповідну пам'ятку в українському та англійському варіанті та QR-коди із зашифрованими даними (рис. 2).

Рис. 2. QR-код з інформацією про Луцький замок

Після зчитування даного коду мобільним пристроєм із спеціально встановленою програмою, користувач спрямовується на сторінку туристичного сайту міста, де, окрім інформації про відповідний об'єкт, отримує детальний перелік усіх історико-культурних пам'яток міста, їх текстову характеристику, підкріплену картографічними даними, фото- та відеоматеріалами.

Вважаємо за доцільне доповнити інформацію про туристичні об'єкти аудіосупроводом. Дана технологія передбачає, що після сканування коду з таблиці та переходу на веб-сайт користувачу пропонується дві опції – прочитати текст або прослухати його в аудіозаписі. Така технологія водночас є зручною для осіб з обмеженими можливостями (вадами зору).

Висновки. QR-коди є доступним та зручним способом розповсюдження та отримання інформації. Перевагами цієї технології є великий об'єм даних, які можна закодувати та швидкий доступ до них за допомогою сканування і розпізнавання камерами сучасних мобільних пристроїв. QR-кодування має значні перспективи у туристичній діяльності, дозволяє без додаткових зусиль зорієнтуватись в місті та отримати базову інформацію про туристичні об'єкти.

З огляду на успішний досвід реалізації технології QR-кодування у окремих містах України та поступове зростання ролі внутрішнього туризму в країні, вважаємо за доцільне запровадити маркування історико-

культурних пам'яток за допомогою двовимірного штрих-коду у перспективному туристичному центрі – місті Луцьку, доповнивши його новітньою технологією аудіосупроводу текстової інформації про місцеві історико-культурні пам'ятки.

Необхідно розвивати можливості отримання туристичної інформації на основі створення централізованої інформаційно-комунікаційної платформи культурної спадщини. Це створить нові бізнес-перспективи і дозволить потенційним туристам самостійно організовувати екскурсії. Історико-культурні пам'ятки міста, доповненні сучасними технологіями, можуть забезпечити зростання показників туристичних потоків.

Список використаних джерел:

1. Новіков В. С. Інновації в туризмі / В. С. Новіков. – М.: ВЦ «Академія», 2007. – 208 с.
2. Батрак В. І. Використання QR-кодів / В. І. Батрак, В. М. Франчук // Інформаційно-комунікаційні технології в освіті. – 2014. – № 1. – С. 6–7.
3. Засадна Х. О. QR-кодування та альтернативні технології / Х. О. Засадна // Фінансовий простір. – 2014. – № 3. – С. 103–110.
4. Цуканова І. В. Особливості застосування QR-коду в інтегрованих маркетингових комунікаціях / І. В. Цуканова, Т. Г. Діброва // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – 2013. – № 10. – С. 429–434.
5. Чернікова В. І. Особливості інновацій у туризмі / В. І. Чернікова // Вісник ДІТБ. – 2012. – № 16. – С. 89–94.
6. Шаповал С. Перспективи використання матричних кодів в освітньому процесі / С. Шаповал, Р. Романенко, Н. Форостяна // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2011. – № 5. – С. 98–106.
7. Застосування QR-кодів в туризмі [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://qr-pr.ru/primenenie-qr-kodov/turizm. – 28.03.16.
8. Основні характеристики QR-кодів [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://ru.qr-code-generator.com/qr-code-marketing/qr-codes-basics/. – 28.03.16.
9. Українці бажають користуватись QR-кодами [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://mmr.ua/show/83_ukraintsev_hotyat_polyzovatysya_qr-kodami?longread. – 28.03.16.

Список использованных источников:

1. Новиков В. С. Инновации в туризме / В. С. Новиков. – М.: ИЦ «Академия», 2007. – 208 с.
2. Батрак В. И. Использование QR-кодов / В. И. Батрак, В. М. Франчук // Информационно-коммуникационные технологии в образовании. – 2014. – № 1. – С. 6–7.
3. Засадная Х. Е. QR-кодирования и альтернативные технологии / Х. Е. Засадная // Финансовое пространство. – 2014. – № 3. – С. 103–110.
4. Цуканова И. В. Особенности применения QR-кода в интегрированных маркетинговых коммуникациях / И. В. Цуканова, Т. Г. Диброва // Экономический вестник НТУУ «КПИ». – 2013. – № 10. – С. 429–434.
5. Черникова В. И. Особенности инноваций в туризме / В. И. Черникова // Вестник ДИТБ. – 2012. – № 16. – С. 89–94.
6. Шаповал С. Перспективы использования матричных кодов в образовательном процессе / С. Шаповал, Р. Романенко, Н. Форостяна // Вестник Киевского национального торгово-экономического университета. – 2011. – № 5. – С. 98–106.

7. Применения QR-кодов в туризме [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://qr-pr.ru/primenenie-qr-kodov/turizm. – 28.03.16.
8. Основные характеристики QR-кодов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ru.qr-code-generator.com/qr-code-marketing/qr-codes-basics/. – 28.03.16.
9. Украинцы хотят пользоваться QR-кодами [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://mmr.ua/show/83_ukraintsev_hotyat_polyzovatysya_qr-kodami?longread. – 28.03.16.

References:

1. Novikov V. S. Innovations in tourism / V. S. Novikov. – M.: PC «Academy», 2007. — 208 p.
2. Batrak V. I. Using QR-codes / V. I. Batrak, V. M. Franchuk // Information and communication technologies in education. – 2014. – № 1. – P. 6–7. (in ukrainian).
3. Zasadna H. O. QR-coding and alternative technologies / H. O. Zasadna // Financial space. – 2014. – № 3. – P. 103–110. (in ukrainian).
4. Tsukanova I. V. The features of use QR-code in the integrated marketing communications / I. V. Tsukanova, T. G. Dibrova // Economic bulletin NTUU «KPI». – 2013. – № 10. – P. 429–434. (in ukrainian).
5. Chernikova V. I. The features of innovations in tourism / V. I. Chernikova // Bulletin DITB. – 2012. – № 16. – P. 89–94. (in ukrainian).
6. Shapoval S. Prospects for the use matrix codes in education / S. Shapoval, R. Romanenko, N. Forostyanaya // Bulletin of Kyiv National University of Trade and Economics. – 2011. – № 5. – P. 98–106. (in ukrainian).
7. The use of QR-codes in tourism [Electronic resource]. – Access mode: http://qr-pr.ru/primenenie-qr-kodov/turizm. – 28.03.16. (in ukrainian).
8. The main characteristics of QR-codes [Electronic resource]. – Access mode: http://ru.qr-code-generator.com/qr-code-marketing/qr-codes-basics/. – 28.03.16. (in ukrainian).
9. Ukrainians want to use QR-codes [Electronic resource]. – Access mode: http://mmr.ua/show/83_ukraintsev_hotyat_polyzovatysya_qr-kodami?longread. – 28.03.16. (in ukrainian).

УДК 379.85:725.84

Матиящук Олена Володимирівна Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна, e-mail: Lena_mayam@ukr.net

Ашмаріна Галина Ревмирівна Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна, e-mail: Ashmarina@ukr.net

ДИЗАЙН ТА ПРОЕКТУВАННЯ ДИТЯЧИХ МАЙДАНЧИКІВ В СТРУКТУРІ СУЧАСНОГО ГОТЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ

Мета. Створення повноцінного та безпечного відпочинку та проведення дозвілля дітей всіх вікових груп.

Методика. В роботі наведено методи теоретичного аналізу дизайну, встановленню та експлуатації дитячих майданчиків та ігрових комплексів.

Результати. Проаналізовано стан та вимоги до розробки дизайну дитячих майданчиків та ігрових комплексів в структурі сучасного готельного комплексу; запропоновані рекомендації по їх проектуванню; наведено основні вимоги безпеки, які пред'являються до дитячого ігрового обладнання.

Наукова новизна. Розглянуті особливості планування та безпечної експлуатації дитячих ігрових майданчиків в умовах готельного комплексу.

Практична значимість. Створення раціонально-організованого, естетичного середовища для задоволення рекреаційних потреб дітей.

Ключові слова. Дитячий майданчик, дизайн, обладнання, безпека.

УДК 379.85:725.84

Матиящук Елена Владимировна Национальный университет пищевых технологий, г. Киев, Украина e-mail: Lena_mayam@ukr.net

Ашмарина Галина Ревмировна Национальный университет пищевых технологий, г. Киев, Украина e-mail: Ashmarina@ukr.net

ДИЗАЙН И ПРОЕКТИРОВАНИЕ ДЕТСКИХ ПЛОЩАДОК В СТРУКТУРЕ СОВРЕМЕННОГО ГОСТИННИЧНОГО КОМПЛЕКСА

Цель. Создание полноценного и безопасного отдыха и проведения досуга детей всех возрастных групп.

Методика. В работе приведены методы теоретического анализа дизайна, установке и эксплуатации детских площадок и игровых комплексов.

Результаты. Проанализировано состояние и требования к разработке дизайна детских площадок и игровых комплексов в структуре современного гостиничного комплекса; предложены рекомендации по их проектированию; приведены основные требования безопасности, которые предъявляются к детскому игровому оборудованию.

Научная новизна. Рассмотрены особенности планирования и безопасной эксплуатации детских игровых площадок в условиях гостиничного комплекса. Практическая значимость. Создание рационально-организованной, эстетической среды для удовлетворения рекреационных потребностей детей.

Ключевые слова. Детская площадка, дизайн, оборудование, безопасность.

УДК 379.85:725.84

Matiyaschuk Olena Volodumirivna National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine, e-mail: Lena_mayam@ukr.net

Ashmarina Galina Revmirivna National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine, e-mail: Ashmarina@ukr.net

DESIGN AND ENGINEERING PLAYGROUNDS IN THE STRUCTURE OF MODERN HOTEL COMPLEX

Purpose. Creating comfortable and safe repose and leisure activities for children of all age groups.

Methods. The paper presents the theoretical analysis methods of design, installation and operation of playgrounds and Playground complexes.

Results. The article analyzes the status and requirements for the design of playgrounds. Venues are part of the gaming systems in the structure of a modern hotel. Therefore, recommendations for their design is quite relevant. Given the basic safety requirements for children's play equipment.

Scientific novelty. The features of the planning and safe operation of the playgrounds in terms of the hotel complex.

The practical significance. The creation of a rationally-organized, aesthetic environment to meet the recreational needs of children.

Keywords. Children's Playground, design, equipment, safety.

Постановка проблеми. В умовах сучасного готельного комплексу велике значення відводиться питанню проектування, дизайну та обладнання дитячих майданчиків. Для забезпечення дітям здорових умов перебування на свіжому повітрі, зміцненню їх організму, правильному фізичному розвитку та повноцінного відпочинку в готельних комплексах передбачають встановлення дитячих майданчиків та атракціонів.

Для повноцінного сервісу готельного господарства потрібно створювати комфортні умови для відпочиваючих всіх вікових категорій, в тому числі і дітей. Сучасні готельні заклади - це насамперед багатофункціональні споруди, що забезпечують комплекс різноманітних послуг для відвідувачів: приймання, проживання, харчування, відпочинок та інші додаткові послуги. Особливу увагу потрібно приділяти дітям, з метою створення повноцінного відпочинку, харчуванню та проведення дозвілля.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Основна відповідальність дорослих по відношенню до дітей – це забезпечити для них безпечне середовище, в якому вони могли б грати і розвиватися з мінімальним ризиком для здоров’я та життя. В нашій країні відсутні законодавчі акти та нормативні документи, які б встановлювали обов’язкову відповідальність виробників і експлуатуючих організацій у забезпеченні безпеки дітей на дитячих ігрових майданчиках. В Австралії – ці вимоги описує стандарт AS/NZS 4422:1996, в Європі – стандарти 1177 EN: 1997 та BS 7188:1998, в США – стандарти ASTM F 355-01 та F1292-99.

Але всі вітчизняні виробники дитячого ігрового обладнання дотримуються норм єдиного стандарту безпеки (стандарт EN 1176:1998), який виданий і затверджений Європейським Комітетом Стандартизації, і є обов'язковим для країн Європейського Союзу. Розроблений і затверджений стандарт – EN 1177 «Ударопоглинаюче покриття дитячих ігрових майданчиків. Вимоги безпеки та методи випробувань». Це, мабуть, один із основних стандартів в галузі забезпечення безпеки дітей на дитячих майданчиках, оскільки відомо, що більшість травм на ігровому майданчику діти отримують саме при падінні з гойдалок, драбинок, гірок та каруселей.

Формулювання цілей статті. Відвідувачі готелів, які приїздять цілою родиною, не повинні перейматися питанням дозвілля своїх дітей та відпочинку водночас. Дитячі майданчики призначаються для забезпечення дітям здорових умов перебування на свіжому повітрі, для зміцнення їх організму, правильного фізичного розвитку, а також для розумного проведення дозвілля. [1]

Правильне та вдале розміщення дитячих майданчиків на території готельного комплексу є серйозною задачею при вирішенні його планування.

Виникає необхідність створювати майданчики, які могли б в якійсь мірі замінити дітям природу. Розташувати, наприклад, на майданчику дерева, по яких діти можуть лазити, зберегти навколо майданчика або посадити знову густий чагарник, використовувати струмок для пускання корабликів. При цих умовах майданчик стане місцем цікавих ігор дітей, вони охоче будуть його відвідувати. Організація таких майданчиків крім позитивного впливу на розвиток дітей звільняє батьків від зайвого занепокоєння за них, знижує кількість нещасних випадків з дітьми і сприяє кращому збереженню зелених насаджень зеленої зони біля готелю. Крім того, при правильному розташуванні майданчиків вдається позбавити інших жителів готелю від шуму і галасу, які супроводжують зазвичай дитячі ігри.

Чи будуть ці майданчики користуватися успіхом у дітей залежить від наступних факторів: встановленого обладнання, його різноманітності, кількості, якості, відповідності потребам дітей, розташування ігрових елементів, поверхні майданчику, її площі, а також місця розташування.

Виклад основного матеріалу. Велике значення для готелів має прилегла до них територія. Вона повинна бути достатньою за розмірами, щоб забезпечити необхідні рекреаційні, екологічні та естетичні умови для гостей. У структурі важливих функціональних зон прилеглої до готелю території приділяють підвищену увагу виділенню місць під дитячі майданчики. Вони є невід'ємною частиною ландшафтного дизайну для сучасного готельного комплексу.

Для дитячого майданчику повинна бути використана така ділянка готельного комплексу, яка відповідає санітарно-гігієнічним вимогам та

нормам благоустрою. При виборі території для майданчика потрібно передбачити умови безпеки, а також правильне освітлення території. Документ, який регламентує правила встановлення дитячих майданчиків в Україні - ДБН Б.2.2-5: 2011 «Благоустрій території».

При проектуванні дитячих майданчиків необхідно враховувати різні ігрові зони та їх розміри для дітей різних вікових категорій. Різноманітні гойдалки, гірки, багаторівневі ковзалки, каруселі мають виняткове значення для отримання гарних вражень від проведеного часу та гармонійного відпочинку дітей. Вибір обладнання для дитячих розваг, як вітчизняного так і закордонного виробництва, на сьогоднішній день великий. Для виробників дитячого ігрового обладнання на першому місці повинна стояти безпека обладнання, на другому – розвиваючий аспект, в якому враховують все: матеріали, кольорове рішення, красота форми і розмірів, зручність фурнітури і самого виробу, а також його функціональність. [3]

Найбільш травмонебезпечні це рухомі ігрові елементи дитячого обладнання, але уявити собі дитячий майданчик без гойдалок і каруселей неможливо. Тому кожний снаряд повинен бути виготовлений із якісних матеріалів і мати багатократний запас міцності. Крім того, конструкція повинна бути такою, що навіть при падінні дитина не отримає серйозних ушкоджень при умові правильного монтажу і експлуатації.

Ігри дітей бувають гучні і тихі, рухливі і спокійні; одні ігри потребують відкритого простору, інші, навпаки, в заростях і закутках; для одних ігор потрібні звичайні галявини, для інших досить складне і різноманітне обладнання. Кожен майданчик для ігор повинен служити певній меті, не можна створювати майданчики, функціональне призначення яких не ясно або де зібрано все обладнання для різних вікових груп дітей і різного функціонального призначення. Площадка може задовольняти вимогам тільки одного кола ігор - спокійних або рухомих.

Залежно від типу ігор, майданчики можна поділити на кілька видів: площадки, де переважають елементи спорту і фізичні вправи. Тут діти бігають, плигають, гойдаються, крутяться на «гігантських кроках», грають в м'яч, їздять на самокатах, а взимку - на санчатах і ковзанах; майданчик, де діти займаються творчими рухливими і гомінкими іграми. Майданчики повинні бути влаштовані і обладнані з великим розумінням інтересів і запитів дітей та їх психології. На дитячому майданчику в якості атракціонів можна розмістити старий човен, екіпаж, автомобіль, макет паровозу, пароплаву, на яких можна вирушати в захоплюючі подорожі. Правильне розміщення дитячих майданчиків на території готелю є серйозним завданням при вирішенні планування зони відпочинку. [1]

Самий простий ігровий елемент і популярний для маленьких відвідувачів є пісочниця. Відомі виробники дитячого обладнання пропонують не тільки дерев’яні короба з дерев’яним сидінням по бокам, а

й інші моделі пісочниць з навісом у вигляді скатного даху, або пісочниці з кришкою, що дозволяють зберегти пісок чистим і сухим. На базі пісочниці може бути створений цілий ігровий комплекс з лазалками і гірками, в цьому разі пісок слугує «подушкою безпеки» в разі падіння дитини.

Практично у всіх виробників обладнання і на всіх дитячих майданчиках наявні так звані качалки. Один із різновидів качалок - забавні фігурки на товстих пружинах, другий – так названий «напівмісяць». Качалки дають можливість розгойдуватися взад-вперед, варіюючи при цьому амплітуду руху. Це не тільки розвиває координацію, але і укріплює м'язи хребта і рук. Перевагою даних качалок є неможливість перевернути її навіть при максимальному розгойдуванні. Ще один тип качалок – балансири, які оснащені не тільки ручками, але і зручними сидіннями зі спинками. Виділяючи на майданчику місце для балансирів, необхідно враховувати що у них досить велика зона приземлення і дитина не застрахована від падіння. Підстрахувати дитину допоможе спеціальне пружне покриття, таке як каучукове, яким настилають зонально біля ігрових снарядів або по території всього майданчика.

Гойдалка – одна із незамінних атрибутів дитячого майданчика, адже розгойдування це не тільки розвага, але й тренування вестибулярного апарату, розвиток координації, робота різних груп м'язів спини, ніг, рук і пресу, гімнастика для хребта. Гойдалки можуть бути «класичними» на жорстких елементах, які є травмонебезпечним, так як металеві прути і трубки істотно збільшують масу конструкції та удар таких гойдалок може нанести дитині серйозних ушкоджень. В Європі такі гойдалки випускають на ціпах, тросах, канатах, а вітчизняні виробники випускають гойдалки на гнучких елементах.

Проектуванню майданчика, в разі установок гойдалок, приділяють особливу увагу. По-перше, важливо враховувати розміри зони безпеки і зони приземлення. По-друге, гойдалки неможна розміщувати дуже близько до інших ігровим елементам і доріжок. По-третє, гойдалки для дітей різних вікових груп краще встановлювати в різних місцях майданчика.

«Серцем» дитячого майданчику, як правило є карусель. Конструкція каруселі може бути розрахована на різну кількість дітей. Швидкість катання невелика, що передбачено виробником. У каруселі, як і в любому рухливому ігровому елементі, існує своя безпечна площа експлуатації. В її межах неможна встановлювати інше обладнання, щоб діти не могли отримати травми.

Гірка є центральним елементом ігрового дитячого комплексу і приносить найбільше задоволень для дитини. Поверхня скату може бути дерев'яною, металевою і пластиковою. Високі борта з гладкою поверхнею, закруглений низ, оптимальна висота і ухил, надійність всіх деталей і конструкцій в цілому – на всі ці елементи необхідно звертати увагу для того щоб унеможливити дитину від падінь і забиття. Не можна

здійснювати монтаж пластикової гірки в місцях дуже яскравих сонячний променів, так як пластик сильно нагрівається, і в літній період року діти будуть відчувати дискомфорт під час катання.

Для дозвілля дітей провідними фірмами-виробниками ігрового дитячого обладнання розроблені ігрові комплекси, які мають такі переваги, як багатофункціональність і компактність. Це актуально для готельних комплексів де відпочивають багато дітей. Існують конструкції, які розраховані і на 300 одночасно граючих дітей. Чім вище навантаження на конструкцію, тім вище пред'являються вимоги до снарядів, окремим деталям і матеріалам. Наприклад, існують дитячі ігрові комплекси, які мають антивандальні конструкції, пластикові елементи яких виробляються із фіберглясу – суперміцного пластику, який може витримувати екстремальні температури і навантаження.

Державними будівельними нормами [5] пред'являються загальні вимоги до організації дитячих майданчиків. Дитячі майданчики, в першу чергу, повинні бути ізольовані від проїздів для автотранспорту, від автостоянок і доріжок з інтенсивним пішохідним рухом, а також повинні бути непрохідними. Ці вимоги особливо важливі в цілях зменшення дитячого травматизму. Дитячі майданчики необхідно ізолювати також від пилу, мух і від запахів господарських майданчиків. Майданчики повинні бути оточені зеленню, захищені від вітру, забезпечені сонячним світлом і в той же час мати достатньо тіні і добре провітрюватися.

При створенні ігрових комплексів слід дотримуватися достатньої ізоляції одного майданчика від іншого з тим, щоб старші діти не заважали молодшим, гучні ігри - тихим. Найбільш часто зустрічається об'єднання майданчиків коли дитячий майданчик поділяють на кілька осередків для різних вікових груп дітей і різних видів ігор низькими стінками-парапетами з бетонних елементів, цегли або каменю. Стінки, створюючи чіткі межі майданчиків, за які не виходить гра і не розкидаються іграшки і пісок, стають додатковим місцем для ігор. Діти ходять і бігають по стінках, ховаються за них. Особливо часто цей прийом зустрічається при розташуванні майданчиків на значному ухилі території, коли їх доводиться розміщувати на різних рівнях, а розділяючи стінки використовувати в якості підпірних. Іноді цей спосіб допомагає раціонально розмістити землю, вийняту з котловану під будівництво готелю, забезпечивши одночасно мальовничість рішення.

У всіх випадках дитячі ігрові майданчики небажано поєднувати з майданчиками для відпочинку дорослих. Однак, якщо територія готелю невелика і майданчики доводиться все ж об'єднувати, їх обов'язково поділяють зеленими насадженнями або декоративними стінками. [2]

Ступінь складності елементів ігрової зони не повинні створювати дискомфорту для розваг та відпочинку.

Ігрові елементи дитячого комплексу майданчика встановлюють за нормами і стандартами у суворій відповідності із проектом виготовлення

та паспортом устаткування. Надійність та стійкість комплексу випробовується шляхом фізичного тестування, розрахунку, або комбінування цих двох способів. Тільки професійне і якісне встановлення обладнання може гарантувати безпеку дітей під час гри.

Для безпеки встановлюють перила, захисні бортики, а також використовують безпечне покриття, яке амортизує удар в разі падіння дитини. Таким покриттям можуть бути плитки, виготовлені із відпрацьованої, переробленої і пофарбованої в різні кольори гуми. Інша різновидність покриттів – модульне пластикове покриття «ПУПС», яке пропускає воду в середину, і завдяки чому залишається практично сухим. На гірках має бути присутня захисна поперечина і бортики стартової ділянки заввишки 10 - 50 см. Виступаючі елементи повинні мати безпечну закруглену форму, гострі кути не допускаються. Між ігровими елементами для дорослих обов'язково повинен бути доступ до дитини, що знаходиться усередині обладнання, це дозволить забезпечити йому належну безпеку.

Контроль за станом дитячого комплексу, його обслуговування і ремонт покладають на власника. В першу чергу, необхідно передбачити регулярний візуальний огляд та оцінку технічного стану. Періодично слід проводити планові ремонти, які включають детальну перевірку всіх елементів на предмет оцінки зношеності, стійкості, міцності комплексу в цілому. Це виключає виникнення небезпечних дефектів, які з'явилися внаслідок неправильної експлуатації, несприятливих кліматичних умов або дій сторонніх осіб.

Проаналізувавши вище наведені фактори, дитячі майданчики повинні відповідати наступним вимогам:

- територія повинна бути освітлена сонцем протягом 5 годин світлового дня, захищеною від вітру, бути огородженою;
- забезпечувати високу стійкість і безпеку обладнання, зносостійкість, довговічність, різноманітність;
- конструкції ігрових елементів повинні бути міцними, стійкими, екологічно чистими, мати нетоксичне покриття, не мати гострих кутів, сходи або гойдалки повинні витримувати дорослу людину або кілька дітей одночасно;
- конструктивні елементи повинні бути стійкими до впливу морозу, вологи, палючого літнього сонця, добре переносити перепади температур;
- мати привабливий зовнішній вигляд, пофарбовані в яскраві кольори, а також границі ігрових елементів повинні бути виділені ярким кольором – так як дитина зможе швидше зрозуміти попередження про можливу небезпеку;
- складатися з різноманітних елементів, включаючи гірки, гойдалки, драбини, пісочники;
- естетично вписуватися в садово-паркову архітектуру;

- відповідати двом принципам одночасно: універсальність та зонування, тому що на майданчику одночасно будуть грати діти різного віку і снаряди повинні бути різної складності, а майданчик повинен бути розділений на окремі зони для малюків і дітей старшого віку.

Висновок. Отже, при влаштуванні дитячих майданчиків у структурі сучасного готельного комплексу велику увагу варто приділяти благоустрою ділянки. При її плануванні, в першу чергу, треба звернути увагу на вирішення функціональних зон, поєднання та відокремлення територій; по-друге, звернути увагу на обладнання для облаштування ігрового майданчика, а саме гірки, турніки, гойдалки повинні бути безпечними; по-третє, використовувати екологічно чисті матеріали, такі як пробка для покриття, пластик очищений для обладнання. Для кожної дитини, яка відпочиває в готельному комплексі, яркий дитячий майданчик повинен стати таким же привабливим, як для дорослого готельно-розважальний комплекс. Правильно підібрана концепція дизайну дитячого обладнання підкреслить особливості і створить гармонійне просторове середовище в структурі сучасного готельного комплексу.

Список використаних джерел:

1. Ожегов, С. С. История ландшафтной архитектуры / С. С. Ожегов. – М.:Архитектура-С, 2004. – 223 с.
Ozhegov, S. History of Landscape Architecture / SS Ozhegov. - M.: Architecture-C, 2004. - 223 p.
2. Сотникова В.О. Проектирование элементов благоустройства. Детские площадки. Площадки отдыха /В. О. Сотникова. - Ульяновск: УлГТУ.2008 - 113 с.
Sotnikova VO Design elements of improvement. Playgrounds. Recreation Grounds / B. A. Sotnikov. - Ulyanovsk: UlGTU.2008 - 113.
3. Алейникова, Т.В. Возрастная психофизиология: Методическое пособие для высщей школы / Т. В. Алейникова. - Ростов-на-Дону, 2002
Aleynikova T.V. Age psychophysiology: Toolkit for vysschey school / TV Aleinikova. - Rostov-on-Don 2002
4. Теодоронский, В. С. Объекты ландшафтной архитектуры: учеб. пособие для вузов / В. С. Теодоронский, И. О. Боговая. – М.: МГУЛ, 2003. – 300 с.
Teodoronsky VS objects of landscape architecture: studies. manual for schools / VS Teodoronsky, IO gods. - M .: MSFU, 2003. - 300 p.
5. Благоустрій територій, ДБН Б.2.2-5:2011. К.,2012.- 59 с. The providing of public services and amenities of the territories, DBN B.2.2-5:2011. K.,2012.- 59 p.

References::

1. Ozhegov, S. History of Landscape Architecture / SS Ozhegov. - M.: Architecture-C, 2004. - 223 p.
2. Sotnikova VO Design elements of improvement. Playgrounds. Recreation Grounds / B. A. Sotnikov. - Ulyanovsk: UlGTU.2008 - 113.
3. Aleynikova T.V. Age psychophysiology: Toolkit for vysschey school / TV Aleinikova. - Rostov-on-Don 2002
4. Teodoronsky VS objects of landscape architecture: studies. manual for schools / VS Teodoronsky, IO gods. - M .: MSFU, 2003. - 300 p.
5. The providing of public services and amenities of the territories, DBN B.2.2-5:2011. K.,2012.- 59 p.

УДК 338.483.1 (477.4)

Кулініч Марина Тарасівна Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: m.kulinich@ukr.net

СТРУКТУРНО-ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЇ В МЕЖАХ СЕРЕДНЬОГО ПОДНІПРОВ'Я

Мета. Виявити реально-функціонуючі та реально-використовувані рекреаційні об'єкти і території регіону Середнього Подніпров'я.

Методика. Використані методи джерелознавчого аналізу і синтезу, математико-статистичні методи, комп'ютерні методи обробки і візуалізації інформації, картографічного моделювання та структурно-організаційний підхід.

Результати. Сформовано та наповнено базу даних рекреаційних територій та об'єктів регіону Середнього Подніпров'я, розкрито сутність баз даних та представлено їх характеристику. Візуалізовано інформацію зі сформованої бази даних у вигляді картосхеми центрів зосередження рекреаційних об'єктів регіону Середнього Подніпров'я.

Практична значимість. Представлена в статті методика структурно-організаційного дослідження рекреації може бути використана не лише по відношенню до Середнього Подніпров'я, а й до інших регіонів.

Ключові слова: рекреаційні ресурси, база даних, Середнє Подніпров'я, структурно-організаційне дослідження рекреації.

УДК 338.483.1 (477.4)

Кулинич Марина Тарасовна Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: m.kulinich@ukr.net

СТРУКТУРНО-ОРГАНИЗАЦИОННЫЙ АНАЛИЗ РЕКРЕАЦИИ В ПРЕДЕЛАХ СРЕДНЕГО ПОДНЕПРОВЬЯ

Цель. Выявить реально-функционирующие и реально-используемые рекреационные объекты и территории региона Среднего Поднепровья.

Методика. Использованы методы источниковедческого анализа и синтеза, математико-статистические методы, компьютерные методы обработки и визуализации информации, картографического моделирования, а также структурно-организационный подход.

Результаты. Сформирована и наполнена база данных рекреационных территорий и объектов региона Среднего Поднепровья, раскрыта сущность баз данных и представлена их характеристика. Визуализирована информацию из сформированной базы данных в виде картосхемы центров сосредоточения рекреационных объектов региона Среднего Поднепровья.

Практическая значимость. Представленная в статье методика структурно-организационного исследования рекреации может быть использована не только по отношению к региону Среднего Поднепровья, но и по отношению к другим регионам.

Ключевые слова: рекреационные ресурсы, база данных, Среднее Поднепровье, структурно-организационное исследование рекреации.

UDC 338.483.1 (477.4)

Kulinich Maryna Tarasivna Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: m.kulinich@ukr.net

STRUCTURAL-ORGANIZATIONAL ANALYSIS OF RECREATION WITHIN THE MIDDLE DNIEPER

Goal. To identify the really functioning and really used recreational facilities and territories of the Middle Dnieper.

Methods. Used methods of analysis and synthesis of sources, mathematical-statistical methods, computer methods of processing and visualization information, maps-modeling and structural-organizational approach.

Results. Formed database of recreational facilities and territories in the region of the Middle Dnieper, the presented essence of databases and their characteristics. Visualized information out of this database as a scheme centers of recreational facilities in the region of the Middle Dnieper.

The practical significance. Presented in the article methodic of structural-organizational research of recreation can be used not only in relation to the Middle Dnieper, but also to other regions.

Keywords: recreational resources, database, Middle Dnieper, structural-organizational research of recreation.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день загальною тенденцією в розвитку рекреації у світі є масовість. Досвід останніх років свідчить про те, що в умовах всезагального економічного пригнічення галузей матеріального виробництва, рекреація і туризм залишаються високорентабельними галузями, які функціонують стабільно і ефективно. Тому всі держави сучасного світу та окремі їх регіони шукають можливості розвитку цієї галузі господарства на базі доступних їм ресурсів. Проте для цього спочатку необхідно виявити та інвентаризувати такі ресурси. І саме структурно-організаційний підхід покликаний представити об’єкт дослідження як сукупність складових елементів, що створюють організаційну основу певних явищ чи процесів, сукупність ресурсів, що зумовлюють процес розвитку явища рекреації.

Метою даної статті є структурно-організаційне дослідження рекреації в регіоні Середнього Подніпров’я з акцентуванням уваги на реально-функціонуючих об’єктах рекреації, що можуть бути супутньо використані при організації відпочинку в межах аквально-терральних рекреаційних комплексів.

Виклад основного матеріалу. Структурно-організаційне дослідження рекреації в Середньому Подніпров’ї реалізується шляхом формування та наповнення бази даних рекреаційних об’єктів і територій Середнього Подніпров’я, візуалізації об’єктів бази даних та аналізу їх розподілу по території регіону дослідження. База даних є основною формою організації інформації на машинних носіях. Інформацією називають відомості про

властивості об’єкта будь-якої природи, які представлені в документах та на машинних [15, с. 10].

База даних (БД) – це структурований, організований набір даних, що описує характеристики певних фізичних чи віртуальних систем [8, с. 327]. Бази даних створюються з метою впорядкування інформації за різними ознаками, що дозволяє пришвидшити роботу (пошук, аналіз та обробку інформації) за конкретним запитом.

При наповненні бази даних рекреаційних об’єктів і територій Середнього Подніпров’я було вирішено не враховувати потенційно-придатні рекреаційні ресурси, а обмежитись лише реально-функціонуючими рекреаційними об’єктами і територіями.

Опираючись на напрацювання Смаля І.В., Барановської О.В., Бейдика О.О., Поколодної М.М. [1; 11; 16] щодо типізації рекреаційних ресурсів та рекреаційних ландшафтів, було визначено основні категорії рекреаційних об’єктів і територій, відповідно до яких сформована і наповнена наша база даних (рис. 1).

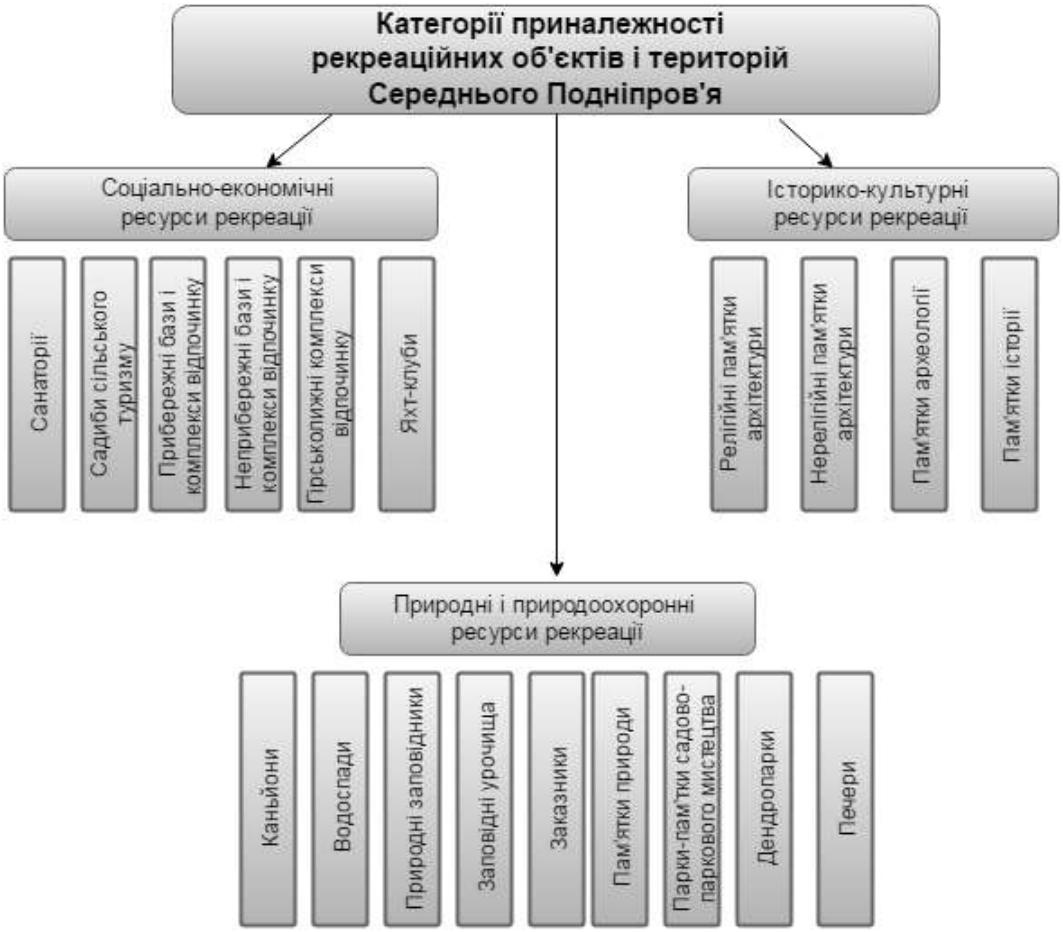

Рис. 1. Категорії приналежності рекреаційних об’єктів і територій Середнього Подніпров’я

Наповнення бази даних рекреаційних об’єктів і територій Середнього Подніпров’я здійснювалось з використанням картографічних джерел [13, 14], законів України [7], постанов Кабінету Міністрів України

[12], різних державних реєстрів України [3], екологічних паспортів областей [4, 5, 6] та інформації з офіційних веб-сторінок державних обласних адміністрацій тих областей України, що знаходяться в межах Середнього Подніпров'я, а також з використанням інших Інтернет-ресурсів [2, 17, 18, 19, 20, 21, 22].

Сформована база даних рекреаційних об'єктів і територій Середнього Подніпров'я є реляційною, тобто являє собою поіменовану і організовану відповідним чином сукупність даних, котра подана у вигляді двовимірної таблиці для зберігання, обробки та видачі необхідної інформації користувачу.

Вимоги до бази даних в нашому випадку є стандартні: повнота, достовірність, цілісність, відсутність внутрішніх протиріч. Головною серед цього ряду вимог є інформація про географічну прив'язку, що власне і робить інформаційну систему геоінформаційною.

Основною метою будь-якої ГІС є обробка та аналіз даних про об'єкти реального світу. В теорії баз даних дані визначаються атрибутами щодо конкретного об'єкту реального світу.

Структуру даних, які містяться в будь-якій базі даних, відтворює таблиця з вільним числом полів, кількість яких варіюється в залежності від кількості атрибутивних ознак об'єктів бази даних. В класичній теорії баз даних полями таблиць є стовпчики із атрибутивною інформацією.

Основними атрибутами об'єктів в базі даних рекреаційних об'єктів і територій Середнього Подніпров'я є наступні:

– категорія приналежності кожного об'єкту;

– інформація про просторову локалізацію кожного об'єкту – географічні координати X та Y;

– інформація про адміністративне відношення кожного об'єкту (назва області, назва району, назва найближчого населеного);

– власний номер чи код за яким відбувається пошук на запити при подальшій роботі з базою даних.

Окрім основних атрибутів, у сформовану нами базу даних, були додані ще й допоміжні атрибути, такі як площа територій.

В таблиці також присутня певна кількість записів (рядків), яка відповідає кількості рекреаційних об'єктів чи територій, що виступають об'єктами бази даних.

Атрибутивна інформація про рекреаційні об'єкти і території Середнього Подніпров'я в базі даних зберігається за декількома типами:

– текстові (символьні) дані – використовуються для представлення інформації про назви населених пунктів, районів, областей, описової інформації щодо об'єктів бази даних;

– числові дані – використовуються для опису числової інформації, а саме координат, площ, власні коди об'єктів.

Фрагмент бази даних рекреаційних об'єктів і територій Середнього Подніпров'я представлено на рисунку 2.

У результаті виконаної роботи по створенню та наповненню бази даних рекреаційних об’єктів і територій Середнього Подніпров’я нами була сформована двовимірна таблиця, що складається із 72 полів та 391 запису.

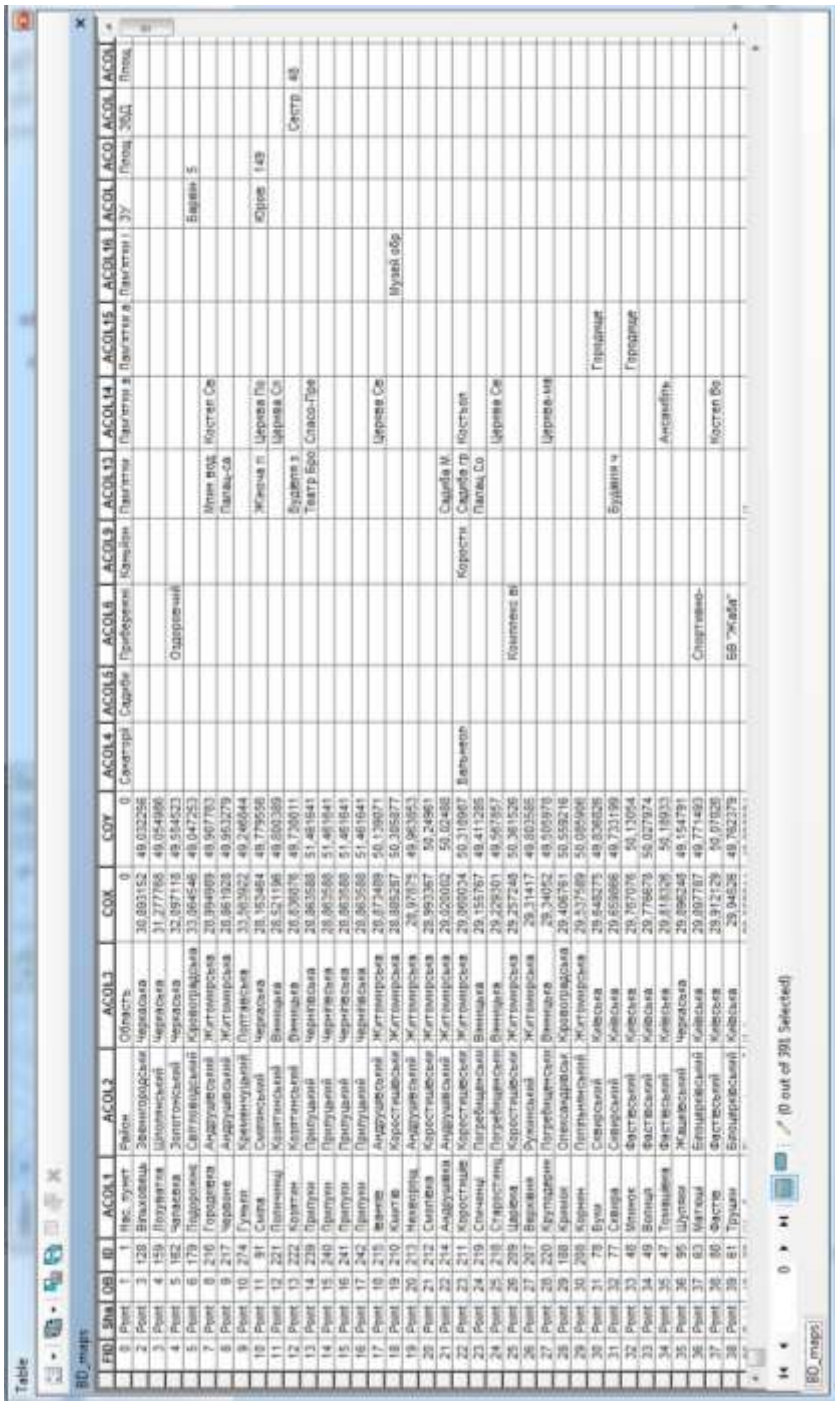

FID	Shape	OBJ	ID	ACOL1	ACOL2	ACOL3	COX	COY	ACOL4	ACOL5	ACOL6	ACOL8	ACOL9	ACOL13	ACOL14	ACOL15	ACOL18	ACOL	ACOL	ACOL	ACOL
0	Point	1	1	Нос. пункт	Район	Область	0	0	Санатрій	Садиба	Прибережні	Комплекс	Пам’ятки	Пам’ятки м	Пам’ятки м	Пам’ятки і	ЗУ	Площ	ЗОД	Площ	
2	Point	3	128	Вільхівець	Звенигородський	Черкаська	30.893152	49.032256													
3	Point	4	149	Лозуватка	Шполянський	Черкаська	31.377765	49.054996													
4	Point	5	162	Чапаєвка	Золотоніський	Черкаська	32.097118	49.594523			Оздоровчий										
5	Point	6	179	Подорожне	Світловодський	Кіровоградська	33.064546	48.047253										Вадим Б			
6	Point	8	210	Городенка	Андрушівський	Житомирська	28.994909	49.967763					Мтин ВОЖ	Костел Се							
7	Point	9	217	Чорбине	Андрушівський	Житомирська	28.861928	49.963279					Палац-Са								
8	Point	10	274	Гумрак	Полтавський	Полтавська	33.483922	49.246044													
9	Point	11	31	Сьома	Смілянський	Черкаська	28.163484	48.779556					Жіноча п	Церква Пр				Юрів	149		
10	Point	12	221	Полянець	Хмитинський	Вінницька	28.521196	49.860389						Церква Ст							
11	Point	13	222	Кротин	Хмитинський	Вінницька	28.630076	49.730011					Будівля з							Сестр	48
12	Point	14	236	Прилуки	Прилуцький	Чернігівська	28.863588	51.461841					Театр Бро	Спасо-Пре							
13	Point	15	240	Прилуки	Прилуцький	Чернігівська	28.863588	51.461841													
14	Point	16	241	Прилуки	Прилуцький	Чернігівська	28.863588	51.461841													
15	Point	17	242	Прилуки	Прилуцький	Чернігівська	28.863588	51.461841													
16	Point	18	219	Іванне	Андрушівський	Житомирська	28.872489	50.139071						Церква Се			Музей обр				
17	Point	19	210	Кнутів	Коростишівський	Житомирська	28.889287	50.305877													
18	Point	20	213	Нешерна	Андрушівський	Житомирська	28.97075	49.963953													
19	Point	21	212	Сигнівка	Коростишівський	Житомирська	28.993367	50.24961													
20	Point	22	214	Андрушівка	Андрушівський	Житомирська	28.020002	50.62488					Садиба М								
21	Point	23	211	Коростищів	Коростишівський	Житомирська	29.060024	50.310987	Вальнеол			Коростя	Садиба гр	Костьол							
22	Point	24	219	Стовпинці	Погребищенський	Вінницька	29.155767	49.411285					Палац Со								
23	Point	25	218	Старостинці	Погребищенський	Вінницька	29.429301	49.561957						Церква Се							
24	Point	26	209	Шавлеки	Коростишівський	Житомирська	29.257246	50.361526			Комплекс ві										
25	Point	27	207	Верхівня	Ружинський	Житомирська	29.31417	49.803586													
26	Point	28	220	Крупадерне	Погребищенський	Вінницька	29.34052	49.505978						Церква Ма							
27	Point	29	188	Крилов	Олександрійський	Кіровоградська	29.406761	50.559216													
28	Point	30	206	Кірнин	Попільнянський	Житомирська	29.537489	50.089966								Горощине					
29	Point	31	78	Вуки	Сквирський	Київська	29.648275	49.836826													
30	Point	32	77	Сквира	Сквирський	Київська	29.658866	49.733199					Будинок ч								
31	Point	33	46	Мотовка	Фастівський	Київська	29.767076	50.13054								Горощине					
32	Point	34	49	Вільня	Фастівський	Київська	29.776879	50.077974													
33	Point	35	47	Тошківка	Фастівський	Київська	29.811639	50.11913						Ансамбль							
34	Point	36	95	Шушвали	Жашківський	Черкаська	29.898246	49.154791													
35	Point	37	63	Матюші	Білоцерківський	Київська	29.897167	49.771493				Спортивно-									
36	Point	38	80	Фастів	Фастівський	Київська	29.912129	50.07926						Костел Во							
37	Point	39	61	Трушки	Білоцерківський	Київська	29.94528	49.762379				БВ "Жайв"									

Рис. 2. База даних рекреаційних об’єктів і територій Середнього Подніпров’я (фрагмент)

Для полегшення роботи з базою даних, всі 391 об’єкти були розділені нами на 14 окремих груп:

- санаторії – 15 об’єктів;

- садиби сільського туризму – 34 об’єкти;
- прибережні бази і комплекси відпочинку – 52 об’єкти;
- інші центри і комплекси відпочинку (неприбережні) – 14 об’єктів;
- яхт-клуби – 8 об’єктів;
- природні об’єкти (печери, каньйони, водоспад) – 8 об’єктів;
- історико-культурні пам’ятки (пам’ятки архітектури, пам’ятки археології, пам’ятки історії) – 98 об’єктів;
- природні заповідники – 1 об’єкт;
- національні природні парки – 4 об’єкти;
- регіональні ландшафтні парки – 3 об’єкти;
- заповідні урочища, заказники і пам’ятки природи національного значення - 54 об’єкти;
- парки-пам’ятки садово-паркового мистецтва – 34 об’єкти;
- дендропарки і зоопарки – 6 об’єктів;
- заказники і пам’ятки природи місцевого значення - 63 об’єкти.

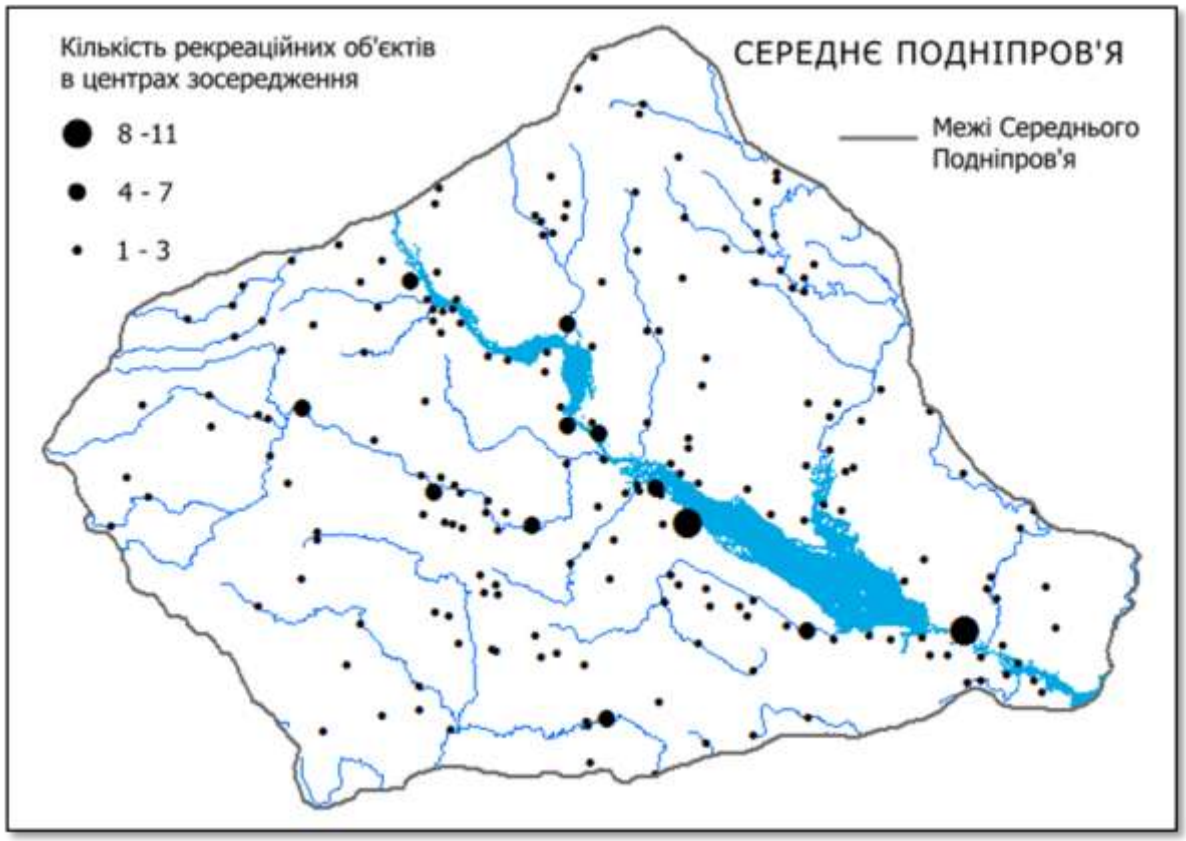

Рис. 3. Центри зосередження рекреаційних об’єктів Середнього Подніпров’я

Результати виконаної роботи в ході структурно-організаційного дослідження рекреації Середнього Подніпров’я репрезентовані у вигляді картосхеми центрів зосередження рекреаційних об’єктів Середнього

Подніпров'я (рис. 3.). Спираючись на візуалізацію інформації зі сформованої і наповненої нами бази даних рекреаційних об'єктів Середнього Подніпров'я (рис.3.) можна здійснити аналіз особливостей просторового розташування рекреаційних об'єктів Середнього Подніпров'я.

Під візуалізацією, в більшості випадків, розуміють побудову графічного образу даних, що допомагає в процесі загального аналізу даних вбачати аномалії чи певні відміни у структурі досліджуваного об'єкту чи явища. Останнє є актуальним для використання в цілях нашого дослідження.

Як видно з рисунку 3 центри зосередження рекреаційних об'єктів Середнього Подніпров'я тяжіють до водойм. Це пов'язано з історією освоєння і заселення басейну Дніпра в його середній течії. Адже слов'янські поселення формувалися по берегах річок, які в ті далекі часи служили одночасно і транспортними коридорами, і оборонними рубежами. Всі ж об'єкти, занесені у сформовану нами базу даних, розташовані в населених пунктах або неподалік від них.

Висновки. В підсумку можемо говорити про наявність рекреаційного потенціалу в регіоні Середнього Подніпров'я у вигляді історико-культурних ресурсів рекреації, соціально-економічних ресурсів рекреації та природних і природоохоронних ресурсів рекреації. Представлені в даній роботі рекреаційні ресурси Середнього Подніпров'я є реально використовуваними. Проте регіон має ще й іншу частину рекреаційного потенціалу, яка наразі не використовується і потребує вивчення та рекламування.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України / О.О. Бейдик. – К.: Альтерпрес, 2009. - 400с.
2. Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. – Режим доступу: http://pzf.menr.gov.ua/пзф-україни/території-та-об'єкти-пзф-україни/html
3. Державний реєстр нерухомих пам'яток України – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=244910406
4. Екологічний паспорт Київської області (2014р.). – Режим доступу: http://www.menr.gov.ua/protection/protection1/kyivska
5. Екологічний паспорт Полтавської області (2014р). – Режим доступу: http://www.menr.gov.ua/protection/protection1/poltavska
6. Екологічний паспорт Черкаської області (2014р.). – Режим доступу: http://www.menr.gov.ua/protection/protection1/cherkaska
7. Закон України «Про перелік пам'яток культурної спадщини, які не підлягають приватизації» // Відомості Верховної Ради України. – 2009. - №8. – с.105
8. Геоінформаційні системи і бази даних: Кн.1. / В.І. Зацерковний, В.Г. Бурачок, О.О. Железняк, А.О. Терещенко. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – 492с.
9. Кулініч М.Т. До питання щодо організації відпочинку на природі мешканців великих міст регіону Середнього Подніпров'я (на прикладі м. Києва) / М.Т. Кулініч, О.Ю. Дмитрук // Економічна та соціальна географія. – 2015. – Вип. 1 (71). – С. 18-22

10. Купач Т.Г. Методика географо-топонімічного аналізу території України (на прикладі ойконімів): автореф. дис. … канд. геогр. наук: 11.00.11 «Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів» / Т.Г. Купач; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2008. – 20с.
11. Поколодна М.М. Рекреаційна географія / М.М. Поколодна. – Харків: ХНАМГ, 2012. – 275с.
12. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» від 10.10.2012 №929. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929-2012-%D0%BF
13. Природно-заповідні території. Карта. Масштаб 1:4 000 000 // Національний атлас України. – К.: ДНВП «Картографія», 2007. – с.432
14. Рекреаційні ресурси. Карта. Масштаб 1:4 500 000 // Атлас вчителя. – К.: ДНВП «Картографія», 2010. – с. 251.
15. Скопень М.М. Компютерні інформаційні технології в туризмі / М.М. Скопень. – К.: Кондор, 2005. – 302с.
16. Смаль І.В. До питання про типізацію та оцінку рекреаційних ландшафтів / І.В. Смаль, О.В. Барановська // Культура народов Причерноморья. - 2009. - №176. - С.173-177
17. ua.interestingukraine.kiev.ua - Інтернет – ресурс «Цікаві місця України»
18. uahotels.info - Інтернет – ресурс «Каталог туристичних об'єктів розміщення в Україні»
19. www.greentour.com.ua – Офіційний сайт Всеукраїнської неприбуткової громадської організації «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні»
20. www.sanikur.com - Інтернет – ресурс «Курорти і санаторії України»
21. www.ukryachting.net - Інтернет – ресурс «Яхтинг в Україні»
22. www.zdravnica-ua.com – Інтернет - ресурс «Санаторії і курорти України»

Список использованных источников:

1. Бейдик А.А. Рекреационные ресурсы Украины / А.А. Бейдик. - К.: Альтерпрес, 2009. - 400с.
2. Государственный кадастр территорий и объектов природно-заповедного фонда Украины. - Режим доступа: http://pzf.menr.gov.ua/пзф-україни/території-та-об'єкти-пзф-Украины / html
3. Государственный реестр недвижимых памятников Украины - Режим доступа: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=244910406
4. Экологический паспорт Киевской области (2014.). - Режим доступа: http://www.menr.gov.ua/protection/protection1/kyivska
5. Экологический паспорт Полтавской области (2014). - Режим доступа: http://www.menr.gov.ua/protection/protection1/poltavska
6. Экологический паспорт Черкасской области (2014.). - Режим доступа: http://www.menr.gov.ua/protection/protection1/cherkaska
7. Закон Украины «О перечне памятников культурного наследия, не подлежащих приватизации» // Ведомости Верховной Рады Украины. - 2009. - №8. - с.105
8. Геоинформационные системы и базы данных: Кн.1. / В.И. Зацерковный, В. Бурачок, А.А. Железняк, А.А. Терещенко. - Нежин: НГУ им. Гоголя, 2014 - 492с.
9. Кулинич М.Т. К вопросу об организации отдыха на природе жителей крупных городов региона Среднего Поднепровья (на примере г.. Киев) / М.Т. Кулинич, А.Ю. Дмитрук // Экономическая и социальная география. - 2015. - Вып. 1 (71). - С. 18-22
10. Купач Т.Г. Методика географо-топонимического анализа территории Украины (на примере ойконимов): Автореф. дис. ... Канд. геогр. наук: 11.00.11 «Конструктивная

география и рациональное использование природных ресурсов» / Т.Г. Купач; Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. - К., 2008. - 20с.
11. Поколодная М.М. Рекреационная география / М.М. Поколодная. - Харьков: ХНАГХ, 2012. - 275с.
12. Постановление Кабинета Министров Украины «О внесении объектов культурного наследия национального значения в Государственный реестр недвижимых памятников Украины» от 10.10.2012 №929. - Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929-2012-%D0%BF
13. Природно-заповедные территории. Карта. Масштаб 1: 4000000 // Национальный атлас Украины. - К .: ГНПП «Картография», 2007. - с.432
14. Рекреационные ресурсы. Карта. Масштаб 1: 4500000 // Атлас учителя. - К .: ГНПП «Картография», 2010. - с. 251.
15. Скопень Н.Н. Компьютерные информационные технологии в туризме / Н.Н. Скопень. - К .: Кондор, 2005. - 302с.
16. Смаль И.В. К вопросу о типизации и оценке рекреационных ландшафтов / И.В. Смаль, О.В. Барановская // Культура народов Причерноморья. - 2009. - №176. - С.173-177
17. ua.interestingukraine.kiev.ua - Интернет - ресурс «Достопримечательности Украины»
18. uahotels.info - Интернет - ресурс «Каталог туристических объектов размещения в Украине»
19. www.greentour.com.ua - Официальный сайт Всеукраинской неприбыльной общественной организации «Союз содействия развитию сельского зеленого туризма в Украине»
20. www.sanikur.com - Интернет - ресурс «Курорты и санатории Украины»
21. www.ukryachting.net - Интернет - ресурс «Яхтинг в Украине»
22. www.zdravnica-ua.com - Интернет - ресурс «Санатории и курорты Украины»

References:

1. Bejdik O.O. Rekreacijni resursi Ukraïni / O.O. Bejdik. – K.: Al'terpres, 2009. - 400s.
2. Derzhavnij kadastr teritorij ta ob’єktiv prirodno-zapovidnogo fondu Ukraïni. – Rezhim dostupu: http://pzf.menr.gov.ua/pzf-ukraïni/teritoriï-ta-ob’єkti-pzf- ukraïni/html
3. Derzhavnij reєstr neruhomih pam’jatok Ukraïni – Rezhim dostupu: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=244910406
4. Ekologichnij pasport Kiïvs'koï oblasti (2014r.). – Rezhim dostupu: http://www.menr.gov.ua/protection/protection1/kyivska
5. Ekologichnij pasport Poltavs'koï oblasti (2014r). – Rezhim dostupu: http://www.menr.gov.ua/protection/protection1/poltavska
6. Ekologichnij pasport Cherkas'koï oblasti (2014r.). – Rezhim dostupu: http://www.menr.gov.ua/protection/protection1/cherkaska
7. Zakon Ukraïni «Pro perelik pam’jatok kul'turnoï spadshhini, jaki ne pidljagajut' privatizaciï» // Vidomosti Verhovnoï Radi Ukraïni. – 2009. - №8. – s.105
8. Geoinformacijni sistemi i bazi danih: Kn.1. / V.I. Zacerkovnij, V.G. Burachok, O.O. Zheleznjak, A.O. Tereshhenko. – Nizhin: NDU im. M. Gogolja, 2014. – 492s.
9. Kulinich M.T. Do pitannja shhodo organizaciï vidpochinku na prirodi meshkanciv velikih mist regionu Seredn'ogo Podniprov’ja (na prikladi m. Kiєva) / M.T. Kulinich, O.Ju. Dmitruk // Ekonomichna ta social'na geografija. – 2015. – Vip. 1 (71). – S. 18-22
10. Kupach T.G. Metodika geografo-toponimichnogo analizu teritoriï Ukraïni (na prikladi ojkonimiv): avtoref. dis. … kand. geogr. nauk: 11.00.11 «Konstruktivna geografija i racional'ne vikoristannja prirodnih resursiv» / T.G. Kupach; Kiïvs'kij nacional'nij universitet imeni Tarasa Shevchenka. – K., 2008. – 20s.
11. Pokolodna M.M. Rekreacijna geografija / M.M. Pokolodna. – Harkiv: HNAMG, 2012. – 275s.

12. Postanova Kabinetu Ministriv Ukraïni «Pro vnesennja ob'єktiv kul'turnoï spadshhini nacional'nogo znachennja do Derzhavnogo reєstru neruhomih pam'jatok Ukraïni» vid 10.10.2012 №929. – Rezhim dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929-2012-%D0%BF
13. Prirodno-zapovidni teritoriï. Karta. Masshtab 1:4 000 000 // Nacional'nij atlas Ukraïni. – K.: DNVP «Kartografija», 2007. – s.432
14. Rekreacijni resursi. Karta. Masshtab 1:4 500 000 // Atlas vchitelja. – K.: DNVP «Kartografija», 2010. – s. 251.
15. Skopen' M.M. Kompjuterni informacijni tehnologiï v turizmi / M.M. Skopen'. – K.: Kondor, 2005. – 302s.
16. Smal' I.V. Do pitannja pro tipizaciju ta ocinku rekreacijnih landshaftiv / I.V. Smal', O.V. Baranovs'ka // Kul'tura narodov Prichernomor'ja. - 2009. - №176. - S.173-177
17. ua.interestingukraine.kiev.ua - Internet – resurs «Cikavi miscja Ukraïni»
18. uahotels.info - Internet – resurs «Katalog turistichnih ob'єktiv rozmishhennja v Ukraïni»
19. www.greentour.com.ua – Oficijnij sajt Vseukraïns'koï nepributkovoï gromads'koï organizaciï «Spilka sprijannja rozvitku sil's'kogo zelenogo turizmu v Ukraïni»
20. www.sanikur.com - Internet – resurs «Kurorti i sanatoriï Ukraïni»
21. www.ukryachting.net - Internet – resurs «Jahting v Ukraïni»
22. www.zdravnica-ua.com – Internet - resurs «Sanatoriï i kurorti Ukraïni»

UDC 911.3+796.5

Dmytruk Alexander Yuriovich
Doctor of Geography Sciences, Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: kafgua@ukr.net

Motuzenko Olena Olexandrivna,
Candidate of Geography Sciences, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org

Vynogradova Oksana Ivanivna,
Grishina Maria Olexandrivna
Kredensir Anna Olexandrivna,
Leychenko Anastasia Leonidivna,
Nakonechna Viktoriya Ruslanivna,
Panasuyk Serhiy Yuriyovich,
Panych Anna Volodymyrivna,
Rybalchenko Artem Vitaliyovych,
Ryzhko Maxym Serhiyovych,
Romanenko Vladyslav Eduardovych,
Khyzha Ivanna Olehivna,
Shramko Svitlana Pavlivna
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: leychenko.nastia@gmail.com

SELF-POWERED RURAL TOURISM HOUSES IN UKRAINE

The new approaches towards the green tourism, agrotourism and rural development in general is vitally important for the economy under the rapid urbanization. The sustainability of green and rural tourism hardly depends on the alternative sources of energy usage by farmstead owners. Ukraine has a great potential to improve in this prospective domain.

This research was realized within the master degree programme course Geographical grounds for sustainable development, balanced recreation and tourism by the group of the first year at Geography of Ukraine chair in Taras Shevchenko Kyiv National University. The curricular for the above course follows the project principle. This research was supervised by Motuzenko Olena Olexandrivna (Associate Professor of Taras Shevchenko National University of Kyiv) and Sarmento Joao Carlos Vicente (Assistant Professor of University of Minho, Portugal), who joit the group within the framework international academic mobility “Erasmus+”. In this case students got an opportunity to master in analytics and comparative methods as well as skills (linguistic and communicative) of working in the international team.

Purpose of the research. This research aims at clarifying the popularity of alternative energy sources in farmsteads involved in green and rural tourism in Ukraine.

Methods. Our research used the survey method, including phone calls and e-mail letters with pre-designed set of questions. This method helped to collect information about the object of interest during the communication with the respondents. Questionnaire took into account age, sex, experience in tourism of every owner, etc. In addition data analysis and calculation of referrals and general indicators of the objects grounded the findings.

Results. The research identifies the main issues of concern of the estate owners, who used alternative energy sources. Based on survey results we defined the range of owners who are interested in using alternative energy if they get a required information and financial support from the state as well as the list of rural facilities involved in alternative power supply. The above results will help to create an information network for owners of rural estates to provide the information about possibilities for alternative power supply with the help of the current international and national support programs.

Scientific novelty. The patters of regional differentiation in alternative energy resource usage in green rural tourism reflects the key result of this research. Based on the analysed information we clarified the regional situation with number of farms which already used alternative energy sources, the way and purposes they use it (tourism or personal needs).

The practical significance. The research of the new approaches towards the green tourism development, agrotourism and rural development enable to improvements of the socio-economic situation of the country.

Keywords: green tourism, rural green tourism, farmstead, owners of the estates, alternative energy sources.

Statement of the problem. The tools for sustainable development of green tourism include among others usage of the alternative energy supply, the situation with which in Ukraine was unclear.

Analysis of recent studies and publications. An important contribution to the study of rural green tourism problems was made by such well-known foreign and native scholars as O.O. Beydyk, B.I. Vyhrystenko, B.I. Gerasymenko, L.S. Hryniv, P.V. Gudz, V.G. Gulyaev, M.I. Dolishniy, L.V. Zaburanna, V.D. Kalytyuk, O.O. Lyubitseva, M.P. Malska, S.I. Popovych, I.L. Sazonets, T.G. Sokol, T.I. Tkachenko, John Walker, V.K. Fedorchenko, S.V. Hlopyak, V.V. Khudo, V.I. Tsybukh, J.N. Chobotar, I.M. Shkola and others.

Selection of the unsolved aspects of the problem. Identify problems and barriers experienced or perceived by the estates owners of rural green tourism. Explain what exactly is meant by ‘rural green tourism’, ‘alternative energy sources’, ‘green tariff’, about the benefits of using such energy.

The wording of the purposes of article. The main areas of research were to explore the experience of the alternative energy sources and investigate the development and use of alternative energy in Ukraine, including legislation, benefits of green tariffs, etc. Poll of the state owners about the practical use and the problems that exist in the use of alternative energy sources.

The main material. For the research information from 22 regions of Ukraine (except Luhansk, Donetsk and Crimea) was gathered. 430 farmsteads were processed, 329 farmstead owners were contacted, about 70% of the total number. 38 of them use alternative energy sources, by means of solar panels and collectors, windmills, biofuels (humus in bricks, wood waste, corn sprouts etc.) in particular.

The list of rural green estates of Kyiv region includs 22 entities. Among 16 contacted farmsteds, just one household use alternative forms of energy and plans to develop such systems further. In Poltava region the information was obtained from 39 out of on 51 farms. Only 3 of them use alternative energy sources. One of the households have a windmill with 1 kW capacity, in another one solar collectors are used to heat water during summer period, and the third one use biofuel. In Chernihiv region, only 6 farmsteads were found with only one that was failed to contact, and one using biofuel (wood waste and solar energy), but the owner did not mention how. In Lviv region only 5 farmsteads of green tourism were found, 4 of which belong to the "Union for Promotion of Rural Green Tourism Development in Ukraine". Alternative energy sources are

used in two households. The Volyn region has only 20 farmsteads of green tourism. Alternative energy sources are used also only in two households. Rivne region has only 66 farmsteads of green tourism. Alternative energy sources are used in one household, and the owners of 27 estates are interested in getting information regarding alternative energy. Ivano-Frankivsk region counts 45 farmsteads of green tourism, 14 of which belong to the "Union for Promotion of Rural Green Tourism Development in Ukraine". Alternative sources of energy are used in 3 households, but only one owner has a desire to learn more regarding it. In Chernivtsi region there is only 20 farmsteads of green tourism. One household uses alternative sources of energy. Khmelnytsky region has 10 farmsteads with not a single one using alternative energy sources. In Dnipropetrovsk region 7 farmsteads were analyzed. Only 4 owners were contacted and there were no household also that used alternative energy sources. In Kharkiv region were only two farmsteads at all. The contact was established with one of them, but the owner was not interested in all in getting the information. In Kherson region there are 54 green tourism estates. The contact was established with 22 owners, it showed that in Kherson alternative energy sources use is at basic level of development. It was observed that only 5 estates installed solar panels. In Mykolaiv region one estate was contacted, which owner uses both solar energy and biofuel (dried humus - briquette). 7 estates in the Odessa area, with 4 of them contacted. No one using alternative methods of power generation. In the Zaporizhzhya region 22 estates were found. 12 farms were reached, 3 of them have equipment that can obtain alternative energy (wind turbines, solar panels, alternative furnace (using wastes). 37 green estate of Transcarpathian region were analyzed, alternative source are not used there at all. 11 out 37 happened to establish the contact. In the Zhytomyr region the contact information of 12 estates was found. The contact was established with 9 of them, only 3 use alternative forms of energy and plans implement new technologies of alternative energy further. Vinnytsia region - information on 12 estates was found, 11 owners of households were contacted, one household uses solar panels in a single complex, another one uses biofuel. In Cherkassy region information was found on 21 farms, it was possible to contact 16 of them. In nearest future only two plan to use alternative energy sources. In the Ternopil region one owner of the estate was contacted, which uses electric heaters and furnace working on wood and other raw materials. In Kirovograd region 8 estates were registered to use biofuel. The situation is similar in the Sumy region, biofuel is used by two estates. A number of problems were found during the research. About 20% of respondents have negative attitude to such surveys, they answered briefly or even refused to provide information. It should also be noted that local people are completely unaware of the subject, namely which alternative energy sources exist and what are their types (6-7% of the respondents needed to be informed). About 35% of respondents were not interested in the topic and refused to share any information. The low percentage

of e-mail responses indicates a poor level of service and status of rural green tourism in Ukraine today.

Most owners do not use alternative energy sources in rural green tourism due to the following reasons: high price, equipment pays off too long, no support from the government, no need for it (when estate is small, or the range of services includes only fishing and daytime recreation), lack of information.

Thus, the results of research on alternative energy sources in tourism in different regions of Ukraine can be represented graphically on Pic.1.

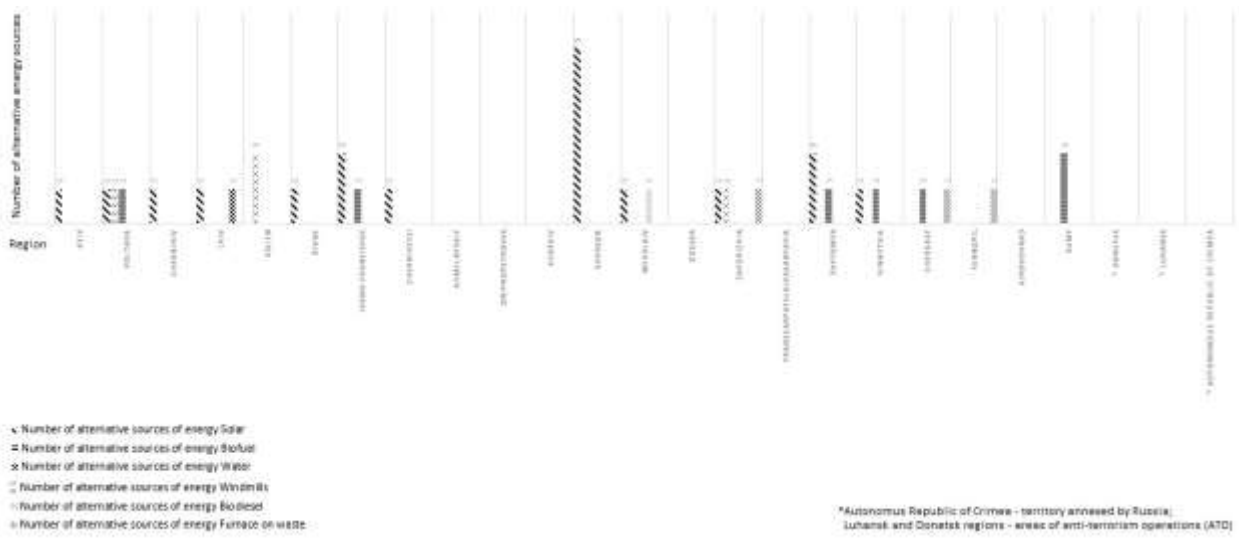

Pic.1. Regional features of use of alternative energy sources in tourism

Conclusions. Ukraine has active and less active regions using or interested in using alternative energy sources in their farms in the future.

The largest number of rural green estates registered in Rivne, Kherson, Poltava, Ivano-Frankivsk and Zakarpattia regions, the lowest - in Ternopil, Mykolayiv, Sumy, Kharkiv and Lviv. The largest number of households that use alternative energy sources are located in Kherson, Zaporizhia, Ivano-Frankivsk, Poltava and Zhytomyr (at least 3 farms), the rest of the areas have one or two examples, or do not have estates of this type at all.

The strange thing is that, for example, Lviv region, which has a unique tourist and recreational resources, has no official statistics on the rural green estates, and especially those using alternative energy sources. This indicates that, unfortunately, the shady business in rural green tourism constitutes the lion share in the majority of Ukrainian regions and this problem requires some urgent decisions by public authorities.

As a result of the research, a conclusion on the expediency of alternative energy sources use in rural green tourism was made. Besides, one of the farmsteads in Zhytomyr region was visited, which owner uses energy-saving technologies in the construction and the welfare of his home.

Thus, it was found that the use of alternative energy sources in rural green tourism is promising and needs support from the state by means of government programs and special legislation providing benefits and privileges to households' owners, who use energy-saving technologies.

Also during the course of the project work, the students had received practical and educational results. Participation in the project gave students an opportunity to learn how to conduct research, draw conclusions and generalizations about the result, but also to experience teamwork.

References:

1. Decree of the President of Ukraine "On basic principles of social development of the village." [Electronic resource]. - Access: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1356/2000.

2. Malik M.I., Zaburanna L.V. Rural tourism as a factor of Agricultural Rural Development of Ukraine [Text] / L. Zaburanna // Economy AIC International Scientific Production Journal. - 2012. - №5. - S. 110-115.

3.Official site of State Service for Tourism and Resorts of Ukraine. Official Website: [electronic resource]. - Access: www.tourism.gov.ua

4. Pityulych M.M. Features of the functioning of rural tourism in Ukraine and European experience [Email. resource] / M.M. Pityulych, I.I. Mikhailyuk // Scientific Bulletin of the Uzhgorod University. - 2011.

5. Green tourism. Union for Promotion of Rural Green Tourism in Ukraine [electronic resource]. - Access: http://www.greentour.com.ua

6. Ecotourism Society, 1994. Western D. Definihg Ecotourism. In: Ecotourism: A Guide for Planners and Managers The Ecotourism Socierty, North Benningtoh, USA, 1993.

ІІ. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГЕОГРАФІЇ

УДК 911.3

Бобровицький Анатолій Всеволодович,
кандидат географічних наук

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ,
Україна, e-mail: temsweden@gmail.com

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ ЇЇ ГАЛУЗЕЙ В РАМКАХ ІНТЕГРАЦІЇ В СВІТОВИЙ ГЕОГРАФІЧНИЙ ПРОСТІР

Мета. Робота присвячена актуальній проблемі виходу України на глобальні та регіональні ринки товарів та послуг в контексті стратегії розвитку окремих галузей та необхідних кроків в управлінні країною для досягнення конкурентоспроможності в найбільш перспективних галузях, а також розвитку з нуля галузей, де є можливим досягнення конкурентних переваг для країни.

Методика. В роботі застосовувались методики порівняльного аналізу розвитку країн з різними моделями соціально-економічного розвитку. Розглянуто моделі розвитку окремих галузей, що мають ключове значення для підвищення конкуретності країни на регіональних та глобальних товарних ринках та ринках послуг. Окрім того використаний статистичний аналіз розвитку галузей економіки України.

Результати. В результаті проведеного дослідження визначено місце України в системі міжнародних рейтингів конкурентоспроможності. Проаналізовано можливості соціально-економічного потенціалу України та виділено пріоритетні галузі розвитку. Серед галузей пріоритетного розвитку виділено брендові галузі для створення іміджу України та її впізнаваності. Розглянуто можливості розвитку агропромислового виробництва з точки зору забезпечення масового виробництва продовольства та концентрації виробництва у галузі органічних продуктів харчування. Визначено пріоритетні напрямки розвитку експорту України.

Наукова новизна. Проаналізовано галузевий склад та виділено ключові галузі здатні в середньостроковій перспективі забезпечити різ експорту України та конкурентоздатність Українського експорту

Практична значимість. Виділено пріоритетні галузі та розроблено рекомендації щодо концентрації зусиль на їх розвитку для досягнення успіхів у світовій конкуренції та завоюванні відповідних ринкових ніш. Висновки можуть бути використані для стратегічного планування розвитку економіки України.

Ключові слова: конкурентоспроможність, галузь економіки, світовий географічний простір, стратегія розвитку країни, ринки товарів і послуг

УДК 911.3

Бобровицкий Анатолий Всеволодович,
кандидат географических наук

Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко, г. Киев,
Украина e-mail: temsweden@gmail.com

ОЦЕНКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ УКРАИНЫ И ОТДЕЛЬНЫХ ОТРАСЛЕЙ ЕЕ ЭКОНОМИКИ В ПРОЦЕССЕ ИНТЕГРАЦИИ В МИРОВОЕ ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО

Цель. Работа посвящена актуальной проблеме выхода Украины на глобальные и региональные рынки товаров и услуг в контексте стратегии развития отдельных

отраслей и необходимых шагов в управлении страной для достижения конкурентоспособности в наиболее перспективных отраслях, а также развития с нуля отраслей, где возможно достижение конкурентных преимуществ для страны.

Методика. В работе применялись методики сравнительного анализа развития стран с различными моделями социально-экономического развития. Рассмотрены модели развития отдельных отраслей, имеющих ключевое значение для повышения конкуретности страны на региональных и глобальных товарных рынках и рынках услуг. Кроме того использован статистический анализ развития отраслей экономики Украины.

Результаты. В результате проведенного исследования определено место Украины в системе международных рейтингов конкурентоспособности. Проанализированы возможности социально-экономического потенциала Украины и выделены приоритетные области развития. Среди отраслей приоритетного развития выделено брендовые области для создания имиджа Украины и ее узнаваемости. Рассмотрены возможности развития агропромышленного производства с точки зрения обеспечения массового производства продовольствия и концентрации производства в отрасли органических продуктов питания. Определены приоритетные направления развития экспорта Украины.

Научная новизна. Проанализированы отраслевой состав и выделены ключевые отрасли способны в среднесрочной перспективе обеспечить рез экспорта Украины и конкурентоспособность Украинского экспорта.

Практическое значение. Выделены приоритетные отрасли и разработаны рекомендации по концентрации усилий на их развитии для достижения успехов в мировой конкуренции и завоевании соответствующих рыночных ниш. Выводы могут быть использованы для стратегического планирования развития экономики Украины.

Ключевые слова: конкурентоспособность, отрасль экономики, мировое географическое пространство, рынки товаров и услуг

УДК 911.3

Bobrovytskyi Anatolii Vsevolodovych,
Candidate of Geography Sciences

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: temsweden@gmail.com

ESTIMATION OF UKRAINE'S ECONOMY COMPETITIVENESS AND MAIN SECTORS WITHIN THE INTEGRATION IN THE WORLD GEOGRAPHICAL SPACE

Goal. The research is devoted to the problem of Ukraine's access to global and regional markets for goods and services in the context of the strategy of development of several sectors and the necessary steps in governance to achieve competitiveness in the most promising areas, and the development of new areas where it is possible to achieve competitive advantages for the country.

Methodology. The research applied the methodology of comparative analysis of different models of socio-economic development. The models of certain sectors that are key to improving competitiveness countries in regional and global markets, commodities and service markets. Also used statistical analysis of the economic sectors of Ukraine.

Research results. The study determined the place of Ukraine in the international rankings of competitiveness. The possibilities of social and economic potential of Ukraine and highlighted priority areas of development. Among the areas highlighted priority development sector to create brand image of Ukraine and its recognition. The possibilities of

development of agricultural production in terms of mass food production and concentration of production in the field of organic food. The priority directions of Ukraine's exports.

Scientific Innovation. Analyzes the industry structure and highlighted key areas in the medium term are able to provide Ukraine cut exports and competitiveness Ukrainian exports.

Practical significance. Highlight priority areas and recommendations on focusing on their development to succeed in global competition and conquest respective market niches. The findings can be used for strategic planning of development of Ukraine.Практическое значение.

Key words: competitiveness, economy branch, world geographic space, country development strategy, markets of goods and services

Постановка проблеми. Зважаючи на потенціал України, що виражається у високому рівні індустріального розвитку, сприятливих природно-географічних умовах та наявності практично усіх видів природних ресурсів, досить високу густоту заселення території та відносну рівномірність, сприятливе економіко географічне положення, історичний досвід освоєння території глибиною в декілька тисячоліть, освітній рівень населення та інші чинники можна зробити висновок про безмежні можливості країни щодо економічного і соціального розвитку. Однак, судячи з вітчизняних статистичних даних та світових рейтингів Україна, маючи потенційні можливості, знаходиться далеко не в перших десятках рейтингів щодо величини валового внутрішнього продукту (ВВП) як в цілому, так і на душу населення, об’ємах та структурі зовнішньої торгівлі та її географії, якості життя населення та організації суспільства, рівні доходів тощо. З огляду на 25 річний розвиток країни як самостійного суб’єкта світових та регіональних географічних систем важливим є дослідження положення та роль України щодо її впливу в таких системах та рівень взаємодії з іншими суб’єктами. Таке дослідження є важливим компонентом формування стратегії розвитку країни: її економічної складової та посилення політичної ролі через збільшення економічного впливу. Оцінка ситуації щодо конкурентоспроможності дає можливість окреслити напрямки та умови щодо досягнення поставлених цілей та виявлення основних чинників такого розвитку шляхом формування різноманітних моделей розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання конкурентоспроможності є об’єктом дослідження багатьох галузей науки починаючи від історичної науки, закінчуючи психологічними аспектами конкурентоспроможності та вивченням освітнього рівня національних економік. Але географічні дослідження, які дають змогу пов’язати територію держав та груп держав з природно-кліматичними та історичними умовами розвитку територій, рівнем розвитку населення країн (поняття ємке та багатогранне) та станом розвитку економічних систем крани. Питання конкурентоспроможності було об’єктом дослідження українських вчених-географів Корецького Л.М., Паламарчука М.М., Топчієва О.Г. та інших. Зокрема фундаментальна праця Паламарчука М.М. та Корецького Л.М. присвячена географії

промисловості України є фундаментальним дослідженням промислового потенціалу України та дає довготермінові прогнози розвитку з огляду не лише забезпечення місцевого ринку, але й розвитку експортного потенціалу. Багато дослідників здійснили глибокі дослідження окремих сфер та галузей економіки України, однак немає комплексних інтегрованих досліджень щодо розвитку міжгалузевих зв'язків та комплексного розвитку галузей з метою підвищення їх конкретності на глобальному та регіональних ринках

Серед зарубіжних дослідників слід виділити роботи Портера М., Ламбея Ж.-Ж., Друкера П. та інших. Питання конкурентоспроможності окремих країн є предметом дослідження світових та регіональних інституцій розвитку, міжнародних фінансових організацій, науково-дослідних установ, та економічних форумів. Дослідження цього питання є актуальним в сучасних наукових дослідженнях з огляду на загострення конкуренції регіонів та окремих країн глобальному масштабі.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність країни або регіону є ключовим фактором існування країни в глобалізованому світі та визначає роль і місце країни у системі міжнародного порядку. Конкурентоздатність є фактором багатоплановим і виражається не лише в економічній конкуретності. Багатоплановість проявляється в конкурентності таких сфер як соціальна, економічна, політична, державне правління, науково-технологічна (інноваційна), природно-ресурсна, торгівельна, екологічна та інших.

Оцінка конкурентності країни та її розвиток є ключовим завданням кожної країни, а способи впливу на підвищення конкретності є реальними важелями управління розвитком країни. Для цього необхідним є аналіз великих масивів інформації на національному, регіональному та глобальному рівнях. Насамперед визначення галузей національної економіки та сфер життя, що мають забезпечувати конкретність країни в регіоні, галузі, на глобальному рівні в короткотерміновій, середньо-терміновій та довготерміновій перспективах.

Для забезпечення конкурентності держава має забезпечити відповідний рівень розвитку та функціонування ключових сфер, що впливають на рівень кокурентності. До таких сфер за класифікацією Світового економічного форуму (World Economic Forum) належать: державне управління, інфраструктура, охорона здоров'я та освіта, макроекономічне регулювання, середня, вища та професійна школа, товарний ринок, трудові ресурси, фінансово-банківська сфера, науково-технологічний розвиток, розмір ринку, розвиток бізнесу, інноваційна політика.

Серед 140 країн світу, що беруть участь у визначенні конкурентоспроможності Україна в 2015 – 2016 рр. посіла 84 місце (в 2013 – 2014 рр. – 73 місце). Незважаючи на високі показники в соціальній сфері – початкова, середня та вища освіта, Україна отримала вкрай низькі, у

порівнянні з лідерами рейтингу, оцінки в сфері державного управління (137 місце), рівні макроекономічного регулювання (107 місце), розвитку ринку товарів і послуг (124 місце), фінансовій сфері (117 місце) [7, с.383]. За основними макроекономічними показниками, такими як Валовий внутрішній продукт та ВВП на душу населення Україна відстає від багатьох країн, що розвиваються, та країн, утворилися після розпаду СРСР – ВВП на душу населення в Україні майже в 4 рази нижче ніж в Казахстані і в 5 разів нижче ніж в країнах Балтії [7, 1-383].

Вказані показники повинні викликати тривогу в системі державного управління та необхідність перегляду усієї системи управління і організації суспільно економічного комплексу.

Порівняльний аналіз розвитку економік різних країн свідчить про негативні тенденції у розвитку конкурентоспроможності України протягом останніх десятиліть, що проявляється у втраті ринків багатьма галузями, драматичних змінах у структурі зовнішньої торгівлі України в бік посилення сировинного експорту та збільшення високотехнологічного імпорту, що сконцентрований на товарах масового споживання.

Починаючи з 1991 року Україною було втрачено половину промислового потенціалу, пройдено складний період в реформуванні форм власності у сільському господарстві, активно змінювалась сфера послуг, деградувала система охорони здоров’я, відбувались серйозні зміни в системі освіти: середньої, професіональної та вищої. Змінюється роль в соціально-економічному розвитку системи Академії наук України. Внаслідок вказаних подій відбулись значні зміни в структурі суспільного виробництва та пріоритети економіки. Більша частина суспільного виробництва була приватизовано протягом останніх десятиліть і функціонує у відповідності до ринкових законів, виробляючи продукцію, що має найвищу додану вартість та користується попитом на внутрішньому та міжнародних товарних ринках.

В суспільно-виробничому комплексі України по-перше спостерігаються інерційні тенденції, отримані як наслідок переходу від планової до ринково-орієнтованої економіки; по-друге: спостерігалось скорочення виробництва у галузях з високотехнологічними виробництвами – транспортному машинобудуванні (кораблебудуванні, залізничному машинобудуванні, космічній та авіаційній галузях), приладобудуванні та військово-промисловому комплексі, важкому та гірничо-рудному машинобудуванні, деяких галузях хімічної промисловості. В деяких галузях протягом більш ніж двох десятиліть спостерігається стагнація. Науково-конструкторська сфера так і не пристосувалась для функціонування в ринкових умовах. Більша частина її практично перестала існувати. Особливих втрат зазнали галузі науки, що проводили фундаментальні дослідження. Практично зникли меблева та легка промисловість. Нове дихання отримала харчова промисловість, що пов’язано з великою ємкістю як внутрішнього ринку, так і великим

попитом на продукцію харчової промисловості на регіональних та глобальних ринках. Саме ця галузь має позитивну історію розвитку та перспективи на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Внаслідок подій в Донецькій та Луганській областях Україна втратила економічний потенціал в депресивних регіонах, що характеризуються високим рівнем розвитку вугільної промисловості, продукція якої має значно вищу собівартість ніж ціна аналогічної продукції, що добувається в інших регіонах враховуючи транспортування на територію України. Фактично хірургічним шляхом у цьому географічному регіоні має здійснюватися реструктуризація соціально-економічних комплексів з орієнтацією на експортно-орієнтовані галузі, що виробляють високу додану вартість.

Статистичні показники розвитку економіки України свідчать про низький рівень валового внутрішнього продукту у порівнянні з іншими країнами, включаючи країни Африки та Південно-східної Азії, що розвиваються. За оцінкою ЦРУ США (CIA Fact book) [ ] реальний ВВП України у відповідності до поточного обмінного курсу гривні до долара США складає 90,14 мільярда доларів США, що означає ВВП на душу населення 2136 доларів США. За останні роки ВВП країни знижувався високими темпами втрачаючи щорічно до 11%. Практично усі галузі економіки окрім агропромислового виробництва зазнали спаду в Україні.

Одночасно скоротилися показники як експорту так і імпорту. У 2015 році експортно-імпортні операції скоротились більш ніж на 30%. За остання 3 роки почались зміни в географії експортно-імпортної активності країни. Такі тенденції в зовнішній торгівлі викликані багатьма факторами, серед яких ключову роль відіграють геополітичний фактор та тривалі кризові процеси у світовій економіці та економіці України. Болісним періодом в економічному розвитку України є переорієнтація з ринків країн Митного союзу на ринок Європейського Союзу та інших країн [1, с. 24].

Україна наразі знаходиться в процесі географічного переформатування експорту, що викликане об’єктивними причинами, пов’язаними з агресивною політикою Російської Федерації щодо України та окупацією РФ частини території України. Починаючи з 2014 року почала здійснюватися активна переорієнтація на інші регіональні ринки, особливо ринки Китаю та країн Південно-Східної Азії. Однак для освоєння нових ринків країна повинна пройти складний шлях модернізації та підвищення конкуретності.

Зважаючи на існуючу структуру експорту у якій переважає сировинні товари та товари неглибокої переробки та високу конкуренцію та цих ринках, що призводить до значної волатильності ринків сировинних товарів, економіка Україна в значній мірі залежить від загальної стабільності світової економіки. З огляду на це одним з основних завдань стратегії розвитку України є вибір стратегічних ніш у світових ринках, де

галузі української економіки повинні бути стабільно конкурентними, що забезпечить стійке надходження валюти, збалансує міжнародну торгівлю України та дасть змогу здійснювати кроки в напрямку стійкого розвитку та підвищення добробуту жителів країни.

З огляду на структуру зовнішньої торгівлі Україна не належить до країн, основною статтею експорту яких є ресурси, але частка ресурсів у структурі експорту є досить суттєвою (в деякі роки вона досягала 30%). Значною є частка напівсировинних товарів з низькою добавленою вартістю. Саме для таких товарних груп характерна найвища конкуренція на регіональних та світових ринках. Фактор ціни має важливе значення і залежить від економічної ситуації, природно-кліматичних умов та якості продукції. Саме на ринках сировини та продукції з низьким рівнем переробки спостерігається найвища конкуренція.

В структурі експорту товарів з України значну частину складає продукція агропромислового комплексу. У 2014 р. її частка становила 25,6% від загального експорту та галузь показала приріст у порівнянні з попереднім роком на майже на 4%. Але , незважаючи на ріст АПК України за абсолютними об’ємами експорту є невеликим навіть у порівнянні з експортом продовольчих товарів з Чилі (в абсолютних величинах експорт Чилі перевищує український експорт продовольчих товарів на 4 мільярди доларів США [6].

Понад 23,7% експорту складає продукція металургійного комплексу. Зважаючи на унікальне географічне поєднання природних ресурсів та економіко-географічного положення, наявності трудових ресурсів галузь має хороші перспективи розвитку у напрямку переходу від масової продукції до високоякісної спеціальної металургії для забезпечення розвитку як машинобудування так і інших галузей національної і світової економіки, таких як будівництво, транспорт, агропромислове виробництво, видобуток корисних копалин. Металургійна промисловість для підвищення конкуренції, особливо з металургійною промисловістю Китаю, Японії, країн Південно-Східної Азії потребує термінової модернізації та переходу на більш екологічні виробництва кінцевої продукції з вищими заданими якостям та вищою доданою вартістю. Особливої уваги потребує розвиток спеціальної металургійної продукції та прокатних і штамповочних виробництв для задоволення різноманітних потреб кінцевого споживача. Потребує додаткової уваги розвиток виробництв холодного прокату для автомобілебудівної галузі, що має великий попит на ринках Європейського Союзу, США та Південної Кореї, країн Латинської Америки.

Україна має великі виробничі потужності в різних частинах, починаючи з Луганської області і закінчуючи західними областями України по виробництву великотонажної хімічної продукції і мінеральних добрив. А також родовища сировини для видобутку та переробки в комплексні мінеральні добрива (багатокомпонентні) для власного ринку та

експорту. У структурі експорту мінеральна та хімічна продукція складає 15%. Галузь дуже чутлива до вартості сировини, оскільки для виробництва мінеральних добрив використовується імпортний природний газ, ціна на який є величиною важкопрогнозованою, а в структурі собівартості кінцевої продукції вона складає понад 80%. Монопольна залежність України від поставок сировини з одного джерела робить розвиток цієї галузі ризикованим. Для стабільного розвитку експортного потенціалу галузі та її стійкої конкурентоздатності необхідною є диференціація джерел поставок сировини та збільшення власного виробництва природного галу за рахунок додаткові розвідки та розвитку родовищ сланцевого газу на території України.

Ключовою статтею експорту України має стати продукція таких галузей промисловості, як машинобудування, легка промисловість, деревообробна, харчова промисловість. Можливості власного промислового потенціалу Україна використовує на 1/10. Особливої уваги заслуговує машинобудівний комплекс. Основою його розвитку та конкурентоздатності на світовому та регіональних ринках є унікальність товарів, що виробляються на підприємствах машинобудування. Метою дослідження є не повний аналіз можливостей машинобудівного комплексу але вивчення та пропозиції щодо точок виробництва конкурентної продукції машинобудування України. З огляду на історичний досвід та наявний потенціал нами виділено наступні галузі машинобудування, які в майбутньому можуть стати ключовими у розвитку конкурентості країни на світових ринках.

До таких галузей слід віднести: енергетичне машинобудування, транспортне машинобудування, точне машинобудування і приладобудування, виробництво зброї, важке машинобудування, виробництво технологічного обладнання),

Енергетичне машинобудування належить до галузей важкого машинобудування та представлено в Україні підприємствами, що виробляють турбіни (генератори) для різних типів електричних станцій, контрольно-вимірювальні прилади та автоматичні системи для елетроенергетики, трансформатори промислові та побутові, кабельну продукцію, компресорні станції, енергетичні потужності піонерного освоєння територій тощо. Наряду з проектно-конструкторськими бюро та інститутами дана галузь може стати учасником розвитку енергетики в різних країнах, пропонуючи рішення для виробництва теплової та електричної енергії та значну частину компонентної бази для створення завершених енергетичних комплексів.

Переваги – проектно-конструкторський сектор, який повинен виступати інтегратором запропонованих та запроектованих рішень «під ключ» по створенню енергетичних потужностей. Проектування може і повинно комплектуватись компонентами українського виробництва – генератори, контрольно-вимірювальні прилади і автоматика,

трансформатори, кабельна продукція тощо. Наявність інтегратора дозволить розвиватись підприємствам галузі по виробництву інших компонентів, наприклад котлів тощо. Проблемним є питання використання світових стандартів у проектуванні, монтажу та експлуатації таких комплексів. Вирішення проблеми – перехід на світові стандарти та напрацювання участі в світових тендерах, підготовка персоналу відповідного рівня кваліфікації, проведення активного маркетингу ринків вказаної продукції.

Транспортне машинобудування розвивалось в Україні в декількох напрямках це авіабудування, кораблебудування та судноремонтна галузь, автомобілебудування, виробництво рухомого складу для залізниць,

Авіабудування в Україні представлено повним циклом, починаючи від проектування повітряних суден і двигунів до металургійного комплексу титано-магнієвої промисловості для забезпечення галузі відповідними металами і сплавами. Країна має не лише відповідні галузі та підгалузі в авіабудуванні але й забезпечена корисними копалинами, що дозволяють виробляти елементи повітряних суден. галузь є найбільш структурованою та визначається найвищим рівнем комплексності. Вона представлена обмеженим числом брендів, що є всесвітньовідомими – це «Антонов» і «Мотор Січ», великим числом суміжних підприємств, виробництво яких спрямовано на кінцеву продукцію. Серед основних ознак авіабудівної галузі України є спеціалізація на виробництві повітряних суден для транспортної авіації, суден для експлуатації в важких умовах та з низьким рівнем сервісу, а с також спеціалізованих повітряних суден. Антонов практично не має конкурентів у переведенні крупногабаритних вантажів. У США літаки компанії Антонов здійснюють перевезення близько 50% усіх вантажних перевезень. У промисловості навіть є термін «габарит Антонова», що означає виробництво великогабаритних деталей під розмір вантажного відсіку літаків Антонов. Серед вантажної авіації літаки Антонов є серйозними конкурентами компаній Аеробус. Боінг, Локхід.

Серед основних проблем розвитку галузі є слабо розвинене масове виробництво авіаційної техніки на території України та хибна політика продажу технологій і організації виробництва літаків на територіях інших країн. З нашої точки зору, виробництво повинно концентруватись в Україні, а мережа сервісного обслуговування, що належатиме українській компанії в країнах експлуатації техніки. Досвід найбільших світових виробників авіаційної техніки свідчить про небажання виносу виробництв за межі країни походження цієї товарної позиції та передачі технологій третім особам. Для розвитку галузі в рамках контрактів варто залучати фінансові ресурси зі світових фінансових ринків для розвитку галузі на власній території, поряд з посиленням рівня підготовки кадрів. Експорт повинен здійснюватися у вигляді готової продукції та послуг по її експлуатації та ремонту. Можливим є розміщення ремонтних підприємств

в країнах масової експлуатації такої техніки. Окрім того за підтримки держави необхідним є створення фінансово-лізингової інфраструктури для просування української авіатехніки на світові ринки.

Стосовно географії експорту, то головними регіонами для української авіаційної техніки є країни Південно-Східної Азії, Китай, країн Африки, Латинської Америки, Передньої Азії як ринки, де тривалий час експлуатується авіаційна техніка українського виробництва. Наступним кроком є вивчення можливостей продажу вказаної техніки до розвинених країн, таких як Японія, південна Корея, країни ЄС-28. Авіаційна техніка повинна стати однією з візитівок України.

Кораблебудування України представлено 7 великими кораблебудівними підприємствами та низкою підприємств, що займаються ремонтом суден. Протягом останніх десятиліть галузь перебуває в глибокій депресії з об'єктивних та суб'єктивних причин. В СРСР кораблебудівна галузь України виробляла 40% брегг-тонн суден Союзу. Кораблебудування характеризувалось повним комплексом виробництв від проектування суден різного призначення до виробництва відповідного обладнання та силових установок для їх комплектації. Галузь має тривалу історію та базується на копактно розміщених суміжних галузях, що забезпечують ї комплектуючими та матеріалами для виробництва кінцевої продукції. Усі підприємства галузі розміщені на узбережжі Чорного моря окрм одного – розміщеного в Києві. Галузь характеризується високим рівнем концентрації та потужним проектно-конструкторським і дослідницьким потенціалом, спеціалізованим університетом по підготовці кадрів (м.Миколаїв), де розміщені 3 суднобудівні заводи та підприємства суміжники по виробництву основних компонентів суден та суднових двигунів. На відміну від авіабудування вказана галузь потребує пильної уваги та реанімації з боку держави. До кроків по відтворенню галузі можна віднести наступні:

- глибоке дослідження ринкових ніш, у яких продукція українського кораблебудування може бути конкурентоспроможною;
- співробітництво з основними виробниками суден щодо кооперації у виробництві різних типів суден; відтворення вітчизняного торгового та риболовецького флоту та надання йому відповідних преференцій у розвитку міжнародних морських перевезень;
- розвиток власного танкерного флоту для перевезення нафтопродуктів і скрапленого газу, що набуває популярності у зв'язку з диференціацією у багатьох країнах джерел постачання цих продуктів;
- участь у будівництві військових кораблів під іноземні замовлення – авіаносні крейсери, корвети, судна на повітряній подушці тощо.

Розвиток галузі можливий за умови залучення зацікавлених сторін, створення відповідної фінансової спеціалізованої інфраструктури просування цього виду продукції на світові ринки.

Автомобілебудування протягом десятиліть було представлене в Україні виробництвом легкових та вантажних автомобілів, автобусів, спеціальної техніки для ВПК, та практично уся ремонтна база автомобільної техніки збройних сил СРСР, що складало понад 40 спеціалізованих підприємств. Зважаючи на потенціал, розвиток чорної та кольорової металургії, електротехнічної та хімічної промисловості галузь має значний потенціал для розвитку масового виробництва для внутрішнього ринку та експорту. Наявність висококваліфікованих трудових ресурсів, близькість основних ринків та морські шляхи дозволять перетворити Україну на автомобільну фабрику. Для цього необхідним є лише створення відповідних (стабільних) інвестиційних умов, що могло б стати серйозним поштовхом в структурній перебудові економік депресивних регіонів, де буде вивільнятись велика кількість трудових ресурсів за рахунок закриття збиткових підприємств, особливо в вугільній галузі та структурній перебудові металургійної промисловості. Сьогодні, найбільшу увагу привертають західні області України з європейськими навичками та менталітетом населення, що пройшло школу заробітків в європейських країнах та вигідним ЕГП регіону.

Рівень кваліфікації та система підготовки трудових ресурсів при відповідній організації повинно стати основою для розвитку високотехнологічних автоматизованих виробництв, що необхідно розвивати на основі проектів з чистого листа, як це зараз відбувається в країнах Східної Європи. Основними умовами є стабільність політичного та економічного клімату в країні та рівень територіальної організації українського суспільства.

Україна завжди мала високорозвинену хімічну промисловість, як великотонажну хімію так високотехнологічні галузі, пов’язані з фармацевтикою, чистих та спеціальних сполук для різних галузей досліджень та розвитку високотехнологічних галузей промисловості. Основою хімічної промисловості є великотонажна хімія: основна та органічна. Основною для розвитку першої є металургійна промисловість, другої масштабні виробництва, що базуються на переробці природного газу. Остання галузь вкрай необхідна і має досить великий внутрішній ринок, пов'язаний з розвитком агропромислового виробництва в Україні.

Україна має недостатню кількість виробництв для забезпечення відповідних галузей харчової промисловості певними інгредієнтами та добавками. Серед галузей високим постійним попитом на світових товарних ринках користуються мінеральні добрива, аміак та інші масові продукти хімічного виробництва. Для просування на світові ринки більш чутливої продукції, наприклад, фармацевтичної промисловості необхідні 2

чинники: наявність нових розробок та просування товарів галузі на цікаві для неї ринки.

Наступною галуззями, що мають значний конкурентний потенціал є агропромисловий комплекс та харчова промисловість. При ємкості експортного потенціалу агропромислового комплексу сьогодні 15-16 мільярдів доларів США реальні можливості експортного потенціалу АПК повинні складати 55-60 мільярдів. Основними напрямками є інтенсифікація виробництва в рослинництві та тваринництві для виробництва масових видів стандартної продукції, що торгується на усіх світових товарних майданчиках. При цьому, як мінімум, міністерство агрополітики України повинно мати аналітичний та дослідний центр, який би давав змогу надавати оперативну інформацію про стан ринків, урожайність, прогнози та тенденції з метою прийняття оперативних та стратегічних рішень щодо міжнародного маркетингу агпропромислової продукції на світових товарних ринках. Такий досвід має Департамент сільського господарства США (US Department of Agiculture).

Другим напрямком має стати органічне сільське господарство. Природно-кліматичні умови України дозволяють розвивати цей напрям виробництва, що дає високу добавлену вартість. Для створення масиву агропромислового виробництва необхідно заповнити ніші розвитку в аграрному виробництві не зайняті великими холдінгами. Невеликі ферми, що виробляють органічні продукти повинні бути об’єднані в кооперативи (розвиток переробної інфраструктури, інфраструктри зберігання та реалізації кінцевої продукції). Розвиток органічного виробництва вирішує 2 проблеми: заповнення ніші екологічно привабливої продукції для розвинених ринків; розвиток сільської місцевості спільно державою та власниками органічного аграрного бізнесу.

Третім важливим напрямком, що тісно пов'язаний з попередніми є харчова промисловість. Галузь має розвиватись в 2 напрямках: розвиток експорту брендованих видів продукції, що базуються на органічному сільському господарстві, виробництво напівфабрикатів, свіжозамороженої продукції тощо.

Легка промисловість має значний потенціал і сьогодні виробляє велику кількість високоякісної продукції, на умовах давальницьккої сировини та поставляючи високоякісні комплектуючі, особливо для взуттєвої промисловості, Основними проблемами галузі є відсутність розвиненої фінансової системи, маркетингу (особливо міжнародного) та відсутність розвинених брендів. Галузь має ємкий внутрішній ринок і потребує лише забезпечення умов здорової конкуренції.

Інтелектуальний потенціал та велика чисельність розробників програмного забезпечення та можливості розвитку даної галузі дає можливість високими темпами розвитку галузі інформаційних технологій та потенційні можливості зростання експорту в декілька разів у порівнянні поточнм 5 мільярдами доларів США.

Висновки. Нами розглянуті окремі галузі, що мають ключове значення для розвитку конкурентоздатності України на світових товарних ринках. Конкурентоздатність країни не є сумою ключових галузей, а стратегією країни по освоєнню регіональних і глобальних товарних ринків. З нашої точки зору підходи до підвищення конкурентоздатності знаходяться в полі зору розробки та впровадження стратегій розвитку національних економік з орієнтацією на міжнародні ринки. При цьому повинні враховуватись 2 фактори: історичні особливості розвитку експорту товарів на ринки, на які здійснювався експорт протягом тривалого часу в минулому, що значить знаність та впізнаваність товарів. Друге – розвиток інноваційних продуктів та розвиток масового виробництва з метою експорту. Особливе значення у цьому має фактор інноваційного розвитку експортно орієнтованих галузей. Окрім того конкурентоспроможність країни залежить від внутрішньої організації національного суспільства, що забезпечується шляхом розвитку інституцій, що забезпечували б виробництво та просування конкурентоспроможної продукції на міжнародні ринки.

Список використаних джерел:

1. Зовнішньоторговельний баланс України за 2014 рік// Деркомстат України 2015 рік, с. 1- 34
2. Папп В.В., Бошота Н.В., Інноваційний фактор підвищення конкурентоздатності економіки України., Бізнесфорум № 11, 2013б с.52-56
3. Семикіна М.В. Конкуренція і конкурентоспроможність на ринку праці: методологія визначення, Київ, ІДСД, с. 94-103
4. Ткач І. SWOT-Аналіз міжнародної конкурентоспроможності України//Економіка і управління народним господарством. №55, 2014, Київ. С.134 -142
5. Шинкаренко Т.П., Білоцерківець О.Г. Структурні диспропорції українського експорту товарів до країн ЄС та напрями їх подолання//Інтернет ресурс: file:///C:/Users/Moyo/Desktop/Articles/Article%2015/Ð¨Ð¸Ð½ÐºÐ¾Ñ□ÐµÐ½ÐºÐ¾_Ð□Ñ□Ð»Ð¾Ñ□ÐµÑ□ÐºÑ□Ð²ÐµÑ□Ñ□-2015.doc.pdf с.1-19
6. CIA Factbook Chile Інтернет ресурс: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/docs/notesanddefs.html?fieldkey=2049&term=Exports - commodities
7. Gerasymchyk V.,Sakalosh T., Competitiveness and Knowledge-Based Economy: Information and Communication Technologies Impact Evaluation, BUSINESS: THEORY AND PRACTICE http://www.btp.vgtu.lt; http://www.btp.vgtu.lt/en
2007, Vol VIII, No 4, p.195–203
8. Global Competitiveness Report// World Economic Forum, 2015 p.1-383
9. Hausmann, Hilando et al, Atlas of Economic Complexity/ Mapping Path to prosperity//Інтернетресурс:file:///C:/Users/Moyo/Desktop/Articles/Article%2015/HarvardMIT_AtlasOfEconomicComplexity.pdf, p.1 - 362
10. Viter I.I. Ukraine in Global Competitive Space, International Conference on Applied Econoomics. ,Інтернет джерело: file:///C:/Users/Moyo/Desktop/Articles/Article%2015/067-2009.pdf, p. 769 -780

Список использованных источников:

1. Внешнеэкономический баланс Украины за 2014 год //Госкомстат Украины 2015 год, с. 1- 34

2. Папп В.В., Бошота Н.В.,Инновационный фактор повышения конкурентоспособности экономики Украины., Бизнесфорум № 11, 2013б с.52-56
3. Семыкина М.В. Конкуренция и конкурентоспособность на рынке труда: методология определения ИДСД, с. 94-103
4. Ткач И. SWOT- Анализ международной конкурентоспособности Украині//Єкономика и управление народным хозяйством. №55, 2014, Киев. С.134 -142
5. Шинкаренко Т.П., Белоцерковец О.Г. Структура диспропорции украинского экспорта товаров в страны ЕС и направления их преодоления //Интернет ресурс: file:///C:/Users/Moyo/Desktop/Articles/Article%2015/Ð¨Ð¸Ð½ÐºÐ¾Ñ□ÐµÐ½ÐºÐ¾_Ð□Ñ□Ð»Ð¾Ñ□ÐµÑ□ÐºÑ□Ð²ÐµÑ□Ñ□-2015.doc.pdf с.1-19
6. CIA Factbook Chile Інтернет ресурс: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/docs/notesanddefs.html?fieldkey=2049&term=Exports - commodities
7. Gerasymchyk V.,Sakalosh T., Competitiveness and Knowledge-Based Economy: Information and Communication Technologies Impact Evaluation, BUSINESS: THEORY AND PRACTICE http://www.btp.vgtu.lt; http://www.btp.vgtu.lt/en
2007, Vol VIII, No 4, p.195–203
8. Global Competitiveness Report// World Economic Forum, 2015 p.1-383
9. Hausmann, Hilando et al, Atlas of Economic Complexity/ Mapping Path to prosperity//Интернет
ресурс:file:///C:/Users/Moyo/Desktop/Articles/Article%2015/HarvardMIT_AtlasOfEconomicComplexity.pdf, p.1 - 362
10. Viter I.I. Ukraine in Global Competitive Space, International Conference on Applied Econoomics. , Интернет ресурс: file:///C:/Users/Moyo/Desktop/Articles/Article%2015/067-2009.pdf, p. 769 -780

References:

1. Foreign trade balance of Ukraine in 2014// Derzhcomstat of Ukraine 2015, P. 1- 34
2. Pat V.V.., Boshoto H.V., Innovative Factor of Increasing Competitivness of Economy of Ukraine, Bisnessforum № 11, 2013б P.52-56
3. Semykina M.V. Competition and Competitivness on labor Market: methodology and definitions, Kyiv, IDSD, P. 94-103
4. Tkach I. SWOT-Analysis of International Аналіз Competitiveness of Ukraine//Economica I upravlinnya narodnym gospodarstvom №55, 2014, Kyiv. P.134 -142
5. Shynkarenko T.P.., Bilotzerkivetz O.G. Structural D toiзparities of Ukrainian Export of Goods to EU Countries and How to Ovecome Them //Internet Sourcec: file:///C:/Users/Moyo/Desktop/Articles/Article%2015/Ð¨Ð¸Ð½ÐºÐ¾Ñ□ÐµÐ½ÐºÐ¾_Ð□Ñ□Ð»Ð¾Ñ□ÐµÑ□ÐºÑ□Ð²ÐµÑ□Ñ□-2015.doc.pdf с.1-19
6. CIA Factbook Chile Інтернет ресурс: https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/docs/notesanddefs.html?fieldkey=2049&term=Exports - commodities
7. Gerasymchyk V.,Sakalosh T., Competitiveness and Knowledge-Based Economy: Information and Communication Technologies Impact Evaluation, BUSINESS: THEORY AND PRACTICE http://www.btp.vgtu.lt; http://www.btp.vgtu.lt/en
2007, Vol VIII, No 4, p.195–203
8. Global Competitiveness Report// World Economic Forum, 2015 p.1-383
9. Hausmann, Hilando et al, Atlas of Economic Complexity/ Mapping Path to prosperity//Internet
soucec:file:///C:/Users/Moyo/Desktop/Articles/Article%2015/HarvardMIT_AtlasOfEconomicComplexity.pdf, p.1 - 362
10. Viter I.I. Ukraine in Global Competitive Space, International Conference on Applied Econoomics. ,I Internet source: file:///C:/Users/Moyo/Desktop/Articles/Article%2015/067-2009.pdf, p. 769 -780

УДК 911.3:32

Тимошенко Віта Вікторівна Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Стафійчук Валентин Іванович кандидат географічних наук, доцент Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: valikosta@ukr.net

ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ РЕСПУБЛІКИ КОСОВО

Метою статті є аналіз історичних передумов проголошення незалежності Республіки Косово та дослідження реакції провідних держав світу.

Для написання статті використовувались принципи системності, історизму та об'єктивності. Для втілення цих принципів був задіяний ряд наукових методів, а саме: описовий, літературний та метод аналізу.

На основі проведених досліджень були встановлені такі результати: викладено короткий історичний опис подій, які призвели до проголошення Косово та проаналізовано ставлення окремих країн до цієї події.

Наукова новизна полягає в описі конкретних позицій світових лідерів щодо Косово на основі висловлювань перших людей держав, які чітко дають зрозуміти, хто «за», а хто «проти» появи Косово на політичній карті світу.

Практична значимість. На основі отриманих результатів можливо чітко ідентифікувати партнерів Республіки Косово, які будуть їй допомагати як у політичному, так і в економічному плані. І якщо у подальшому якась країна змінить своє рішення, то можна буде провести аналіз відносно попередніх позицій. Матеріал може бути використаний у навчальному процесі в курсах «Політична географія та геополітика» і «Геоконфліктологія».

Ключові слова: Республіка Косово, міжнародне визнання, ЄС, США, незалежність.

УДК 911.3:32

Тимошенко Вита Викторовна Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина

Стафийчук Валентин Иванович, кандидат географических наук, доцент Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: valikosta@ukr.net

ПОЛИТИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИЗНАНИЯ НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ КОСОВО

Целью статьи является анализ исторических предпосылок провозглашения независимости Республики Косово и исследования реакции ведучих государств мира.

Для написания статьи использовались принципы системности, историзма и объективности. Для воплощения этих принципов был задействован ряд научных методов, а именно: описательный, литературный и метод анализа.

На основе проведенных исследований были установлены следующие результаты: изложено краткое историческое описание событий, которые привели к провозглашению Косово и проанализировано отношение отдельных стран к этому событию.

Научная новизна заключается в описании конкрентных позиций мировых лидеров по Косово на основе высказываний первых людей государств, которые четко дают понять, кто «за», а кто «против» присутствия Косово на политической карте мира.

Практическая значимость. На основе полученных результатов можно четко идентифицировать партнеров Республики Косово, которые будут ей помогать как в политическом, так и в экономическом плане. И если в дальнейшем какая-то страна изменит свое решение, то можно будет провести анализ относительно предыдущих позиций. Материал может быть использован в учебном процессе в курсах «Политическая география и геополитика» и «Геоконфликтология».

Ключевые слова: Республика Косово, международное признание, ЕС, США, независимость.

УДК 911.3:32

Tymoshenko Vita Victorivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Stafiichuk Valentyn Ivanovich,
Candidate of Geography Sciences, Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: valikosta@ukr.net

POLITICAL AND GEOGRAPHIC ASPECTS OF RECOGNITION INDEPENDENCE OF THE REPUBLIC OF KOSOVO

The article offers an analysis of historical background of and a study of the world leading countries' reaction to the Republic of Kosovo gaining its independence.

The article is written following the principles of systemic, historical and objective analysis. Specific methods used include narrative, literary and analytical techniques.

The study has yielded the following results: a brief historical description of events that led to the declaration of Kosovo's statehood were set out and several countries' attitude to the event was analyzed.

The original contribution of the article is to describe specific positions that world leading countries took on Kosovo based on state leaders' official statements and to clarify who had favored and who had opposed the emergence of Kosovo on the political map of the world.

Practical significance. Based on the obtained results one can clearly identify possible partners of the Republic of Kosovo, which can aid it both politically and economically. And if in the future any country changes its decision, it will be possible to analyze it in relation to its previous stance. The material can be used for teaching purposes in the courses "Political Geography and Geopolitics" and "Geoconflictology."

Keywords: the Republic of Kosovo, international recognition, the EU, the US, independence.

Постановка проблеми. Сьогодні на політичній карті світу існує низка складових, які мають статус самопроголошених держав. Окремі з них поступово набувають рис суверенних держав, окремі так і залишаються «сірими зонами». На прикладі Косово спробуємо розглянути політико-географічні аспекти життєдіяльності більш успішних самопроголошених держав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження ситуації, яка утворилась навколо Республіки Косово, привертає увагу багатьох

науковців. Серед них можна виділити таких як А.Петрушев [6, 2008], М.Мартинова [4, 2009], О.Каравайцева [1, 2013] та інші. Але згадані автори описують цей інцидент з історичної точки зору, даючи детальний опис подій, які передували проголошенню незалежності Косово.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Більшість наукових праць, пов'язаних із відокремленням Косово від Сербії, описують загальну реакцію міжнародної громади, але мало хто звертає увагу, які думки були щодо даної ситуації з боку конкретних держав. Політико-географічні аспекти проголошення та визнання незалежності Косово і стали предметом даного дослідження.

Формулювання цілей статті. Основною ціллю статті є дослідження позицій світових лідерів щодо незалежності Республіки Косово та причин їхнього визнання/невизнання новоутвореної країни.

Виклад основного матеріалу. Косово – самопроголошена держава на Балканському півострові і наймолодша на даний момент європейська держава, що перебуває на етапі визнання.

Ситуація, яка склалася навколо незалежності Косово, залишається однією з найбільш актуальних і обговорюваних проблем в рамках міжнародного співтовариства.

Загострення ситуації почалося із середини XX століття. У 1946 р. конституція Федеративної Народної Республіки Югославія надала Косово і Метохії статус Соціалістичного автономного краю у складі Соціалістичної республіки Сербія. І.Броз Тіто, розраховуючи на входження Албанії до складу Югославії, заохочував переселення в Косово албанців і, навпаки, обмежував можливості для повернення сюди сербів. В результаті до 1960 р. частка албанців у Косово в 9 разів перевищувала частку сербського населення. У 1968 р. по краю пройшла хвиля виступів албанських радикалів. У 1974 р. нова конституція Югославії надала всім сербським краям статус республік, наділивши їх відповідними правами, за винятком права на від'єднання. Косовський край отримав власну конституцію, законодавство, найвищі органи влади, представництво в союзних органах, включаючи Президію Югославії (з правом вето), можливість створювати албанські середні і вищі учбові заклади. Албанська мова була визнана однією з державних [1, С.111-112].

Після смерті І.Броз Тіто (1980 р.) в краї почалися масові студентські маніфестації з вимогою надати Косово статус повноправної республіки в рамках Югославії. Виступи студентів вилилися в криваві зіткнення і були придушені федеральними військами. Подією в країні, яка відкрила новий етап в підході до «національного питання», стала публікація у вересні 1986 р. Меморандуму Сербської Академії наук і мистецтв. У даному документі загострювалася увага на необхідності висунення «сербської національної програми» і наголошувалося, що Конституція 1974 р. перетворила Косово і Воєводіну на de facto республіки в збиток Сербії. З іншого боку, для албанців був значимим саме юридичний статус краю.

У жовтні 1987 р. в Косово були введені «надзвичайні заходи безпеки», туди був направлений так званий Об'єднаний загін Союзного Секретаріату внутрішніх справ (поліції). Йшло швидке об'єднання громадян на етнічній основі. Серби об'єднувалися за ідею «єдиної Сербії», а албанці – «незалежного Косово» [4]. У 1989 р. в Сербії відбувся референдум, що затвердив нову конституцію, яка радикально обмежувала автономію національних країв. У Косово був розпущений парламент, припинилося мовлення державних радіо- і телевізійних станцій албанською мовою, розпочалися звільнення албанців з державних структур, в деяких освітніх установах було згорнуто викладання албанською мовою. У відповідь косовські албанці, що бойкотували референдум, організували масові страйки і акції протесту, які з часом переросли в серйозні міжетнічні зіткнення. У 1990 р. Белґрад ввів у Косово надзвичайний стан. Косовські албанці у 1991 р. провели в краї нелегальний референдум про незалежність і несанкціоновані вибори, на яких президентом був вибраний І.Ругова. Приштина приступила до створення озброєних сепаратистських формувань, які в 1996 р. були об'єднані в Армію звільнення Косово. В краї розгорнулася диверсійно-терористична війна, що супроводжувалася масовими вбивствами і етнічними чистками з обох боків.

24 березня 1999 р. НАТО без санкції ООН почала військову операцію проти Югославії, що отримала назву «Союзницька сила». Югославські міста і військові об'єкти були піддані масованим бомбардуванням. 20 червня того ж року Белґрад був вимушений вивести свої війська з Косово і погодитися на введення в край військового контингенту НАТО. 10 червня 1999 р. була прийнята Резолюція Ради безпеки ООН № 1244, яка, з одного боку, була покликана забезпечувати суверенітет і територіальну цілісність СРЮ, з іншого боку, гарантувала розгортання в Косово під егідою ООН міжнародних сил безпеки при істотній участі НАТО (КФОР – Kosovo Forces). Політична роль була довірена цивільним службовцям UNMIK (Mission in Kosovo або МООНК – Місія ООН по Косово) та іншим неурядовим організаціям під керівництвом ООН, Управління ООН у справах біженців і Європейського Союзу. Косово було виведено з-під юрисдикції Республіки Сербії [3].

Міжнародна кризова група впродовж декількох років робила зусилля, направлені на визначення статусу Косово. Формально переговори із цього приводу почалися в жовтні 2005 р., коли відповідне рішення прийняла Рада Безпеки ООН. План незалежності Косово був сформульований на початку 2007 р. спеціальним представником Генерального секретаря ООН Марті Ахтісаарі. Сербська сторона у свою чергу відкинула цей план.

Проголошення незалежності Косово сталося 17 лютого 2008 р. після довгих років боротьби і за допомогою міжнародного співтовариства. 15 червня набрала чинності Конституція Косово, що закріплювала

незалежність її території. Ухвалено закон про створення сил безпеки – власну армію. Але без контролю і нагляду міжнародного співтовариства обійтися не вдалося. 28 лютого 2008 року, незабаром після важливої дати проголошення незалежності, була створена Міжнародна керівна група. Завдання цієї групи полягає в тому, щоб забезпечити стабільність Косово.

Проголошення незалежності Косово розділило міжнародне співтовариство на прибічників і противників її визнання. На 23 липня 2015 року Косово визнають 108 країн світу. Якщо говорити про визнання з боку провідних інтеграційних угрупувань, то серед членів Європейського Союзу визнання пролунало від 23 країн із 28, НАТО – 24 із 28 країн, Організації Ісламського співробітництва – 34 із 57 держав (рис.1) [10]. Потрібно сказати, що 4 з 6 колишніх югославських республік та 12 з 19 центральноєвропейських держав вже визнають Косово.

Косово відкрило свої посольства поки лише у 22 країнах, натомість у самому Косово є представництва 24 країн.

Примітка: темний колір – держави, що визнають Республіку Косово; світлий колір – держави, що не визнають Республіку Косово

Рис.1. Міжнародне визнання Республіки Косово [10].

Серед країн, які визнали Республіку Косово, виокремимо та проаналізуємо висловлювання із боку держав «Великої сімки». Спочатку потрібно сказати, що всі вони вустами власних лідерів схвалили рішення Косово щодо незалежності.

Сполучені Штати Америки визнали Косово як суверенну та незалежну державу 18 лютого 2008 року та привітали із цією історичною подією. Тодішній президент США Джордж Буш ствердно відповів на прохання Косово про встановлення дипломатичних відносин між державами і зауважив, що Сполучені Штати обіцяють бути близьким другом та партнером для Косово [17].

Не забарилось визнання і з боку Франції та Великої Британії, які також зробили це 18 лютого 2008 року. Від Великої Британії заяву зробив міністр закордонних справ Девід Мілібенд. Це сталось після переговорів із міністрами закордонних справ ЄС у Брюсселі [16]. Власне після цих переговорів і міністр закордонних справ Франції оголосив позитивну для Косово новину [8]. Ознакою встановлення дружніх дипломатичних стосунків стало відкриття посольств Великої Британії та Франції у Приштині та посольства Республіки Косово у цих державах.

Федеративна Республіка Німеччина офіційно визнала новою державою сербську провінцію Косово, що самостійно проголосила свою незалежність. Це відбулося 20 лютого 2008 року на засіданні Кабінету міністрів, який прийняв відповідне рішення. Уряд ФРН запропонував новоутвореній державі встановити дипломатичні відносини, на що Косово дало згоду. Згодом були відкриті посольство Косово у Берліні та посольство ФРН у Приштині [5].

21 лютого 2008 р. Італія також визнала Республіку Косово самостійною державою на міжнародній політичній арені. Нині у Італії функціонує посольство Косово, а у Косово – посольство Італії [2].

Останніми із «Великої сімки» позитивне рішення щодо Косово прийняли Канада та Японія. Сталося це в один день з боку обох держав – 18 березня 2008 р. Японія своє рішення прокоментувала так: «Оскільки уряд Республіки Косово чітко сформулював свої наміри щодо керівництва державою, основані на «Комплексній пропозиції для врегулювання статусу Косово», яка була розроблена представниками ООН, то Японія очікує, що незалежність Косово зробить внесок у тривалу стабільність у регіоні» [15]. Двосторонні відносини між Канадою та Косово хороші і мають потенціал для подальшого розвитку і росту. Канада задоволена тим, що Косово зобов'язалося захищати права меншин, у тому числі їх культурної і релігійної спадщини, і зазначила ці зобов'язання в конституції країни. Розвиток Косово в демократичну та багатонаціональну державу, що повністю поважає права людини має важливе значення для миру, політичної стабільності та економічного прогресу на Балканах. Канада у Косово представлена Посольством Канади, яке розташоване у місті Загреб (Хорватія) [9].

Також є держави, які не підтримали прагнення Республіки Косово до самостійності. Серед них варто звернути увагу на Іспанію, Грецію, Словаччину (члени ЄС), Росію, Індію та Китай.

Іспанський міністр закордонних справ Мігель Анхель Моратінос, підтвердив, що Іспанія не збирається офіційно визнавати Косово, тому що проголошення незалежності – це неповага міжнародного права. М.А.Моратінос акцентував увагу на тому, що Косово як незалежна держава може викликати розкол у міжнародному співтоваристві, поділ в Раді Безпеки ООН та серед держав-членів ООН і що це не піде на користь Балканському регіону [14]. Можна зробити припущення, що Іспанія

зайняла таку позицію через власні проблеми з Каталонією та Країною Басків.

Греція на наступний день після проголошення незалежності Косово заявила, що прийме рішення, чи слід визнати цю державу самостійною чи ні, розглянувши питання детально та сумісно із європейськими та сусідніми країнами, враховуючи роль Сербії у підтримці стабільності в регіоні. Згодом, 29 серпня 2008 ро, представник МЗС під час конференції оголосив, що Греція не визнає Косово як суверенну державу, і пояснив це тим, що Греція має принципи, які підтримують міжнародне право, а дана подія може стати першим кроком до його краху [11].

Незабаром після виходу Косово на міжнародну арену кілька державних посадовців з Словаччини зробили заяви щодо незалежності Косово. Прем'єр-міністр Роберт Фіцо сказав: «Я не виключаю, що Словаччина ніколи не визнає Косово. Косово – це не проста незалежна територія, вона є невід'ємною частиною Сербії, де серби та представники албанської національної меншини мають жити разом. Декларація незалежності порушує основні принципи міжнародного права». Президент Іван Гашпарович сказав, що Словаччина має достатньо часу, щоб прийняти розсудливу позицію і це може тривати рік чи два, або навіть десять років. Заступник прем'єр-міністра Душан Капловіч сказав, що, оголосивши незалежність без згоди Сербії, Косово зламало міжнародне право і створило прецедент [13].

Росія, Індія і Китай не визнають незалежність Косовського краю і наполягають, що переговори між Сербією і Косово мають бути відновлені. Це рішення було прийняте на сумісній конференції держав, яка проходила у місті Єкатеринбурґ наприкінці лютого 2008 року. Коментуючи дане питання, міністр закордонних справ Росії С.Лавров сказав: «Ми вважаємо, вона повинна бути вирішена виключно на основі міжнародного права. У нашій заяві ми виголосили нашу принципову позицію, що одностороннє проголошення незалежності Косово суперечить резолюції ООН 1244. Росія, Індія і Китай заохочують Белґрад і Приштину відновити переговори в рамках міжнародного права і сподіваюся, що вони досягнуть згоди щодо територіальних питань» [12]. Це яскраве підтвердження подвійності стандартів РФ, яка визнає незалежність Південної Осетії, Абхазії і підтримує терироcтичні угрупування ЛНР і ДНР, вже не акцентуючи на односторонньому проголошенні їхньої незалежності.

На останок хочеться сказати про позицію України щодо Косово. Україна є однією із держав, які не визнають самостійність та державність Республіки Косово. Позиція України формувалась виходячи із національних інтересів, одним із яких є цілісність держав на європейському континенті [7]. Проте, як показали події, пов’язані із російською анексією Криму і окупацією частини Донбасу, виважена політика України не отримала адекватної реакції з боку сербської влади і окремих її політиків. Сербія, на жаль, зайняла проросійську політику і

просуває нині проросійські ідеї щодо важливих для України питань. У цьому контексті Україні у процесі подальшого ставлення до Косово слід зайняти більш прагматичну та україноцентричну політику. А вона говорить на користь визнання і підтримки дружніх стосунків з новоутвореною державою.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, провівши аналіз позицій світових лідерів, можна зробити низку висновків. По-перше, потрібно сказати, що країни «Великої сімки» мають одностайну позицію у даному питанні – вони підтримують право Косово на самостійну суверенну державу. Це говорить про те, що вони, з одного боку, поважають міжнародне право, але, з іншого, – проявляють лояльність у подібних ситуаціях, розуміючи, що в сучасному глобалізованому світі неможливо, щоб все було так, як десять чи двадцять років тому. Їхні рішення мають надихати світову спільноту «йти в ногу» із загальним розвитком.

По-друге, скажемо про держави, які не підтримують волевиявлення Косово. Вони вважають, що це є порушенням усталеного міжнародного права, якого мають дотримуватись всі та ніхто не може порушувати. Дану позицію можна пояснити тим, що держави мають власні проблеми із територіями, які прагнуть до незалежності і, відповідно, якби вони підтримали Республіку Косово, то це могло б стати початком кінця для них самих.

Ця тема є досить цікавою для подальших досліджень, тому що в даному матеріалі описано лише незначна кількість держав. Відповідно, у майбутньому також можна провести аналіз ефективності взаємодії Республіки Косово та держав, які висловились «за» її незалежність.

Список використаних джерел:

1. Каравайцева О.В. Незалежність Косово: історія та міжнародні наслідки конфлікту / О.В.Каравайцева // Актуальні проблеми політики. – 2013. – Вип. 50. – С. 111-120.
2. Італія приєдналась до країн, котрі визнали суверенітет Косова [Електронний ресурс] // NEWSru.ua [сайт]. – Режим доступу: http://www.newsru.ua/arch/world/21feb2008/italia.html
3. КФОР сносит, а сербы продолжают строить баррикады [Електронний ресурс] // О Сербии по-русски [сайт]. – Режим доступу: http://ruserbia.com/politics/983-kfor-snosita-serby-prodolzhayut-stroit-barrikady.
4. Мартынова М. Проблема Косово: этнический фактор [Електронний ресурс] // ПОЛИТ.РУ: [сайт]. – Режим доступу: http://polit.ru/article/2009/10/12/martynova/
5. Німеччина офіційно визнала Косово [Електронний ресурс] // Кореспондент.net [сайт]. – Режим доступу: http://ua.korrespondent.net/world/381382-nimechchina-oficijno-viznala-kosovo
6. Петрушев А. Проблема независимости Косово в системе международных отношений [Електронний ресурс] // Интелрос (журнальный клуб): [сайт]. – Режим доступу: http://www.intelros.ru/pdf/cosmopolis_01_2008/12.pdf
7. Україна не визнає Косово, незважаючи на рішення суду ООН [Електронний ресурс] // Новини України на 1+1 [сайт]. – Режим доступу: http://tsn.ua/ukrayina/ukrayina-ne-viznaye-kosovo-nezvazhayuchi-na-rishennya-sudu-oon.html
8. Франція визнає Косово [Електронний ресурс] // Кореспондент.net [сайт]. – Режим доступу: http://ua.korrespondent.net/world/379545-franciya-viznae-kosovo

9. Canada-Kosovo Relations [Електронний ресурс] // Canada's International Gateway [сайт]. – Режим доступу: http://www.canadainternational.gc.ca/croatia-croatie/bilateral_relations_bilaterales/Canada_Kosovo_relations.aspx?menu_id=37&lang=eng
10. International recognition of Kosovo [Електронний ресурс] // Wikipedia, the free encyclopedia [сайт]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/International_recognition_of_Kosovo
11. Kosovo MPs proclaim independence [Електронний ресурс] // BBC NEWS [сайт]. – Режим доступу: http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7249034.stm
12. Russia, China & India insist Kosovo and Serbia resume talks [Електронний ресурс] // RT News [сайт]. – Режим доступу: https://www.rt.com/news/russia-china-and-india-insist-kosovo-and-serbia-resume-talks/
13. Slovaks divided on Kosovo [Електронний ресурс] // The Slovak Spectator [сайт]. – Режим доступу: http://spectator.sme.sk/c/20028428/slovaks-divided-on-kosovo.html
14. Spain will not officially recognise Kosovo [Електронний ресурс] // News from Spain [сайт]. – Режим доступу: http://news-spain.euroresidentes.com/2008/02/spain-will-not-officially-recognise.html
15. Statement by Foreign Minister Masahiko Koumura on the Recognition of the Republic of Kosovo [Електронний ресурс] // Ministry of Foreign Affairs of Japan [сайт]. – Режим доступу: http://www.mofa.go.jp/announce/announce/2008/3/0318.html
16. UK recognises Kosovo independence [Електронний ресурс] // REUTERS [сайт]. – Режим доступу: http://uk.reuters.com/article/uk-kosovo-serbia-britain-idUKL1824693920080218
17. U.S. Recognizes Kosovo as Independent State [Електронний ресурс] // U.S. Department of State Archive [сайт]. – Режим доступу: http://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2008/02/100973.htm

Список использованных источников:

1. Каравайцева О.В. Независимость Косово: история и международные последствия конфликта / О.В.Каравайцева // Актуальные проблемы политики. – 2013. – Вып. 50. – С. 111-120.
2. Италия Італія присоединилась к странам, признавшим суверенитет Косово [Электронный ресурс] // NEWSru.ua [сайт]. – Режим доступа: http://www.newsru.ua/arch/world/21feb2008/italia.html
3. КФОР сносит, а сербы продолжают строить баррикады [Электронный ресурс] // О Сербии по-русски [сайт]. – Режим доступа: http://ruserbia.com/politics/983-kfor-snosita-serby-prodolzhayut-stroit-barrikady.
4. Мартынова М. Проблема Косово: этнический фактор [Электронный ресурс] // ПОЛИТ.РУ: [сайт]. – Режим доступа: http://polit.ru/article/2009/10/12/martynova/
5. Германия официально признала Косово [Электронный ресурс] // Кореспондент.net [сайт]. – Режим доступа: http://ua.korrespondent.net/world/381382-nimechchina-oficijno-viznala-kosovo
6. Петрушев А. Проблема независимости Косово в системе международных отношений [Электронный ресурс] // Интелрос (журнальный клуб): [сайт]. – Режим доступа: http://www.intelros.ru/pdf/cosmopolis_01_2008/12.pdf
7. Украина не признает Косово, несмотря на решение суда ООН [Электронный ресурс] // Новости Украины на 1+1 [сайт]. – Режим доступа: http://tsn.ua/ukrayina/ukrayina-ne-viznaye-kosovo-nezvazhayuchi-na-rishennya-sudu-oon.html
8. Франция признает Косово [Электронный ресурс] // Кореспондент.net [сайт]. – Режим доступа: http://ua.korrespondent.net/world/379545-franciya-viznae-kosovo
9. Canada-Kosovo Relations [Электронний ресурс] // Canada's International Gateway [сайт]. – Режим доступа: http://www.canadainternational.gc.ca/croatia-croatie/bilateral_relations_bilaterales/Canada_Kosovo_relations.aspx?menu_id=37&lang=eng
10. International recognition of Kosovo [Электронний ресурс] // Wikipedia, the free encyclopedia [сайт]. – Режим доступа: https://en.wikipedia.org/wiki/International_recognition_of_Kosovo
11. Kosovo MPs proclaim independence [Электронний ресурс] // BBC NEWS [сайт]. – Режим доступа: http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7249034.stm
12. Russia, China & India insist Kosovo and Serbia resume talks [Электронний ресурс] // RT News [сайт]. – Режим доступа: https://www.rt.com/news/russia-china-and-india-insist-kosovo-and-serbia-resume-talks/
13. Slovaks divided on Kosovo [Электронний ресурс] // The Slovak Spectator [сайт]. – Режим доступа: http://spectator.sme.sk/c/20028428/slovaks-divided-on-kosovo.html

14. Spain will not officially recognise Kosovo [Электронный ресурс] // News from Spain [сайт]. – Режим доступа: http://news-spain.euroresidentes.com/2008/02/spain-will-not-officially-recognise.html
15. Statement by Foreign Minister Masahiko Koumura on the Recognition of the Republic of Kosovo [Электронный ресурс] // Ministry of Foreign Affairs of Japan [сайт]. – Режим доступа: http://www.mofa.go.jp/announce/announce/2008/3/0318.html
16. UK recognises Kosovo independence [Электронний ресурс] // REUTERS [сайт]. – Режим доступа: http://uk.reuters.com/article/uk-kosovo-serbia-britain-idUKL1824693920080218
17. U.S. Recognizes Kosovo as Independent State [Электронный ресурс] // U.S. Department of State Archive [сайт]. – Режим доступа: http://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2008/02/100973.htm

References:

1. Karavaitseva O.V. The independence of Kosovo: history and the international consequences of the conflict / O.V. Karavaitseva // Recent policy problems. – 2013. – № 50. – P. 111-120.
2. Italy joined the countries that have recognized Kosovo's independence [Electronic resource] // NEWSru.ua [website]. – Access mode: http://www.newsru.ua/arch/world/21feb2008/italia.html
3. KFOR blows, and the Serbs continue to build barricades [Electronic resource] // About Serbia in Russian [website]. – Access mode: http://ruserbia.com/politics/983-kfor-snosita-serby-prodolzhayut-stroit-barrikady.
4. Martynova M. The problem of Kosovo: the ethnic factor [Electronic resource] // POLIT.RU: [website]. – Access mode: http://polit.ru/article/2009/10/12/martynova/
5. Germany officially recognized Kosovo [Electronic resource] // Korespondent.net [website]. – Access mode: http://ua.korrespondent.net/world/381382-nimechchina-oficijno-viznala-kosovo
6. Petrushev A. The problem of Kosovo's independence in international relations [Electronic resource] // Intelros (magazine club): [website]. – Access mode: http://www.intelros.ru/pdf/cosmopolis_01_2008/12.pdf
7. Ukraine does not recognize Kosovo, despite the UN court ruling [Electronic resource] // Ukraine News 1+1 [website]. – Access mode: http://tsn.ua/ukrayina/ukrayina-ne-viznaye-kosovo-nezvazhayuchi-na-rishennya-sudu-oon.html
8. France recognizes Kosovo [Electronic resource] // Korespondent.net [website]. – Access mode: http://ua.korrespondent.net/world/379545-franciya-viznae-kosovo
9. Canada-Kosovo Relations [Electronic resource] // Canada's International Gateway [website]. – Access mode: http://www.canadainternational.gc.ca/croatia-croatie/bilateral_relations_bilaterales/Canada_Kosovo_relations.aspx?menu_id=37&lang=eng
10. International recognition of Kosovo [Electronic resource] // Wikipedia, the free encyclopedia [website]. – Access mode: https://en.wikipedia.org/wiki/International_recognition_of_Kosovo
11. Kosovo MPs proclaim independence [Electronic resource] // BBC NEWS [website]. – Access mode: http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7249034.stm
12. Russia, China & India insist Kosovo and Serbia resume talks [Electronic resource] // RT News [website]. – Access mode: https://www.rt.com/news/russia-china-and-india-insist-kosovo-and-serbia-resume-talks/
13. Slovaks divided on Kosovo [Electronic resource] // The Slovak Spectator [website]. – Access mode: http://spectator.sme.sk/c/20028428/slovaks-divided-on-kosovo.html
14. Spain will not officially recognise Kosovo [Electronic resource] // News from Spain [website]. – Access mode: http://news-spain.euroresidentes.com/2008/02/spain-will-not-officially-recognise.html
15. Statement by Foreign Minister Masahiko Koumura on the Recognition of the Republic of Kosovo [Electronic resource] // Ministry of Foreign Affairs of Japan [website]. – Access mode: http://www.mofa.go.jp/announce/announce/2008/3/0318.html
16. UK recognises Kosovo independence [Electronic resource] // REUTERS [website]. – Access mode: http://uk.reuters.com/article/uk-kosovo-serbia-britain-idUKL1824693920080218
17. U.S. Recognizes Kosovo as Independent State [Electronic resource] // U.S. Department of State Archive [website]. – Access mode: http://2001-2009.state.gov/secretary/rm/2008/02/100973.htm

УДК: 623 78.17.05

Ольховая Юлія Ігорівна Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: olkhovaya_julia@ukr.net

РОЗВИТОК ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ УКРАЇНОЮ І КРАЇНАМИ, В ЯКИХ ПРОВОДИЛИСЯ МИРОТВОРЧІ ОПЕРАЦІЇ

Метою статті є розкриття зв'язків між Україною і країнами, в яких відбувались миротворчі операції за її участі із позицій економічної географії.

Методика. Військово-географічне дослідження миротворчої діяльності базується на застосуванні системно-структурного та історико-генетичного загальнонаукових методологічних підходів. Комплексно-географічний підхід дозволяє розкрити просторові аспекти двосторонніх зв'язків між Україною та країнами світу, в яких проводились миротворчі операції за участі вітчизняних військовослужбовців. Картографічний метод дослідження дозволяє відобразити просторовий розподіл відповідних поставок товарів та показати роль і значення відповідних країн у зовнішньоекономічних зв'язках України.

Наукова новизна. Вперше проаналізовано просторові аспекти поглиблення торгово-економічних зв'язків України у зв'язку з участю її збройних сил у миротворчих операціях.

Резльтати. Розкрито роль участі України у миротворчих операціях для зміцнення її міжнародних позицій та національної безпеки. Показано механізм залучення досвіду інших країн у галузі оборонного планування та реформування збройних сил. Визначено сфери інтенсифікації міждержавних зв'язків у зв'язка і залученням України до міжнародних миротворчих операцій.

Практична значимість. Розкрито роль підприємств вітчизняного військово-промислового комплексу у формуванні збройних сил вказаних країн. Проведено економіко-географічний аналіз товарообігу між Україною та країнами, у яких Україна бере активну участь у миротворчих операціях під егідою ЄС, ООН, НАТО в різних частинах світу.

Ключові слова: військово-промисловий комплекс, економічна географія, національна безпека.

УДК: 623 78.17.05

Ольховая Юлия Игоревна Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина,e-mail: olkhovaya_julia@ukr.net

РАЗВИТИЕ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ МЕЖДУ УКРАИНОЙ И СТРАНАМИ, В КОТОРЫХ ПРОВОДИЛИСЬ МИРОТВОРЧИСКИЕ ОПЕРАЦИИ

Целью статьи является раскрытие связей между Украиной и странами, в которых происходили миротворческие операции с ее участием с позиций экономической географии.

Методика. Военно-географическое исследование миротворческой деятельности базируется на применении системно-структурного и историко-генетического общенаучных методологических подходов. Комплексно-географический подход позволяет раскрыть пространственные аспекты двусторонних связей между Украиной и

странами мира, в которых проводились миротворческие операции с участием отечественных военнослужащих. Картографический метод исследования позволяет отобразить пространственное распределение соответствующих поставок товаров и показать роль и значение соответствующих стран во внешнеэкономических связях Украины.

Научная новизна. Впервые проанализированы пространственные аспекты углубления торгово-экономических связей Украины в связи с участием ее вооруженных сил в миротворческих операциях.

Результаты. Раскрыта роль участия Укаины в миротворческих операциях для укрепления ее международных позиций и национальной безопасности. Показан механизм объединении опыта других стран в области оборонного планирования и реформирования вооруженных сил. Определены сферы интенсификации межгосударственных связей в связи и привлечением Украины к международным миротворческим операциям.

Практическая значимость. Раскрыта роль предприятий отечественного военно-промышленного комплекса в формировании вооруженных сил указанных стран. Проведено экономико-географический анализ товарооборота между Украиной и странами, в которых Украина принимает активное участие в миротворческих операциях под эгидой ЕС, ООН, НАТО в различных частях мира.

Ключевые слова: военно-промышленный комплекс, экономическая география, национальная безопасность.

UDC: 623 78.17.05

Olkhovaia Julia Igorivna Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: olkhovaya_julia@ukr.net

DEVELOPMENT OF TRADE AND ECONOMIC RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND COUNTRIES THAT HAVE HOSTED PEACEKEEPING OPERATIONS

The purpose of this article is to reveal relations between Ukraine and the countries were Ukraine takes part in peacekeeping operations from the standpoint of economic geography.

Methods. Military-geographical study of peacekeeping activity is based on the application of systemic-structural and historical-genetic scientific methodological approaches. Comprehensive geographical approach allows to reveal spatial aspects of bilateral relations between Ukraine and countries in which the peacekeeping operation were conducted with participation of Ukrainian servicemen. The cartographic research method helps display the spatial distribution of the relevant supply of goods and show the role and importance of the respective countries in the international economic relations of Ukraine.

Scientific novelty. For the first time the spatial aspects of deepening trade economic relations of Ukraine are analyzed in connection with participation of Ukrainian armed forces in peacekeeping operations.

Results. The article doscloses the influence of Ukrainian participation in peacekeeping operations on strengthening its international position and security, as well as the mechanism of engaging the experience of other countries in the field of defence planning and reform of the armed forces. The areas of interstate relations intensification in connection with the Ukrainian involvement into international peacekeeping operations were identified.

Practical significance. The author has disclosed the role of the domestic enterprises of the military-industrial complex in the development of the armed forces of aforementioned countries and has conducted economic-geographical analysis of trade turnover between Ukraine and countries in which Ukraine takes an active part in peacekeeping operations under the auspices of the EU, UN, and NATO in different parts of the world.

Key words: military industrial complex, economic geography, national security.

Постановка проблеми. Історія миротворчої діяльності України розпочалася на початку 90-х років XX ст., коли розпал політичних протиріч і громадських процесів став каталізатором виникнення військових протистоянь та збройних конфліктів у деяких країнах Східної Європи, Азії та Африки. Починаючи з 1992 р. понад 42 тисячі українських військовослужбовців брали участь у міжнародних миротворчих операціях з підтримання миру у різних частинах світу, в таких регіонах, як: Косово, Боснія і Герцеговина, Східна Славонія, Ангола, Македонія, Гватемала, Таджикистан, Афганістан, Хорватія, Кувейт, Сьєрра-Леоне, Придністров'я, Ірак, Ліван, Ефіопія, Еритрея, Грузія, Судан, Кот-д'Івуар, Демократична Республіка Конго, Ліберія тощо. Це сприяло утвердженню країни як важливого партнера в таких впливових міжнародних організацій як: ЄС, ООН, НАТО щодо вирішення питання з підтримання миру та безпеки не лише в Європі, а і в інших регіонах світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні питання миротворчої діяльності не були досліджені з позиції географії. Діяльність вітчизняних миротворців у контексті розвитку зовнішньоекономічних зв'язків країн, в яких вони брали участь, не була також об'єктом дослідження іноземних колег. Питання впливу миротворчої діяльності на становлення та розвиток відповідних зв'язків, на прикладі миротворчих операцій на Балканах, серед сучасних географів досліджував лише П.-Д. Реньє [3, p. 180]. Це дає нам всі підстави стверджувати про те, що це питання досліджується вперше у вітчизняній географічній науці.

Метою статті є аналіз зовнішньоекономічних зв'язків між Україною і країнами, в яких відбувались миротворчі операції за її участі із позицій економічної географії. Для їх розкриття необхідно вирішити такі *задачі:* провести економіко-географічний аналіз товарообігу між Україною та цими країнами, після завершення відповідних миротворчих операцій; розкрити роль підприємств вітчизняного військово-промислового комплексу у формуванні збройних сил вказаних країн.

*Основні результати дослідження.*Україна бере активну участь у миротворчих операціях під егідою ЄС, ООН, НАТО в різних частинах світу. Така участь дозволяє проводити випробування спеціальної техніки та обладнання у відповідних природних умовах. Належна організація комплектування, транспортування та всебічного забезпечення підрозділів, залучених до миротворчих операцій, сприяє ознайомленню широкого кола представників державних органів влади, ділових кіл країн, в яких несли службу українські миротворці, з відповідною вітчизняною промисловою продукцією та створенню її позитивного іміджу. Участь у миротворчих операціях дозволяє налагодити нові і відновити (в окремих країнах) старі торговельні зв'язки. Особливо значних успіхів досягнуто в сфері оборонного співробітництва та комплектування спеціальною технікою національних збройних сил низки країн, в яких перебували українські миротворчі конингенти, налагодженні тісних зв'язків у сфері підготовки

національних кадрів для обороного сектору.

Важливе значення миротворчої діяльності у налагоджені взаємовигідної співпраці з іноземними державами. Успішне завершення таких операцій сприяє відновленню економіки відповідних країн, тому що закуповується за кордоном значна кількість техніки та устаткування, заключаються угоди щодо відновлення інфраструктури.

Країни, в яких розпочато відновлення господарства, зазвичай закуповують чимало товарів за кордоном. При цьому суттєвим чинником щодо вибору іноземних партнерів є встановлення тісних контактів із представниками бізнесу з інших країн світу. Миротворчі сили, що комплектуються представниками різних країн, під час свого перебування у більшості випадків створюють певні об'єкти інфраструктури та завозять гуманітарну допомогу, яку потім поширюють серед місцевого населення. Таким чином, встановлюються перші ділові контакти між представниками з різних країн. Також у таких країнах створюються власні збройні сили чи проводиться їх модернізація. Для цього закуповують чимало зброї за кордоном. За взірець озброєння у таких країнах часто беруть найкращі, адаптовані до місцевих природних умов, види зброї, яку використовували миротворчі підрозділи.

Українська зброя давно зарекомендувала себе на світовому ринку. Тому її закуповують різні країни світу, серед них чільне місце належить і країнам, в яких проводились миротворчі операції за участі вітчизняних збройних сил (рис. 1). Так, наприклад, Грузія регулярно закуповує в Україні значні партії різноманітної зброї. Також від часу залучення військовослужбовців Збройних Сил України до миротворчої операції у Демократичній Республіці Конго, Уряд цієї держави розпочав придбання вітчизняної зброї (див. рис. 1). У 2006 р. ним було придбано 20 бойових танків Т-55 і 20 бойових броньованих машин БМП-1 — найбільшу кількість цих видів важкого озброєння поставили за кордон у цьому році. Так само в 2010 р. ця держава закупила ще по 50 бойових танків Т-72 і Т-55 (див. рис. 1). Тому є всі підстави стверджувати, що саме українська відповідна бойова техніка становить нині основу ударних бойових з'єднань Демократичної Республіки Конго. Таким чином український військово-промисловий комплекс отримав не лише кошти за продані танки, а й має тепер проводити їх гарантійне обслуговування, що дозволяє розвивати вітчизняне виробництво важкої зброї. В основі такої діяльності було використання українськими миротворцями важкого озброєння у Демократичній Республіці Конго, що дозволило показати її переваги перед аналогічними зразками з інших країн.

Росте велика довіра представників місцевої ділової і політичної еліти цих країн до високого професіоналізму українських військових інженерів, що дозволило налагодити торгівлю товарами (табл. 1). Цьому сприяє позитивна динаміка макроекономічних показників більшості з цих країн. На жаль, не у всіх країнах, де брали участь у миротворчих операціях

вітчизняні військовослужбовці, вдалось відновити мир та спокій — основу економічного зростання та добробуту населення. Тому, окремі з них зазнають зниження індексу людського розвитку та обсягу валового внутрішнього продукту, що, безумовно, негативно впливає на можливості введення зовнішньоторговельної діяльності.

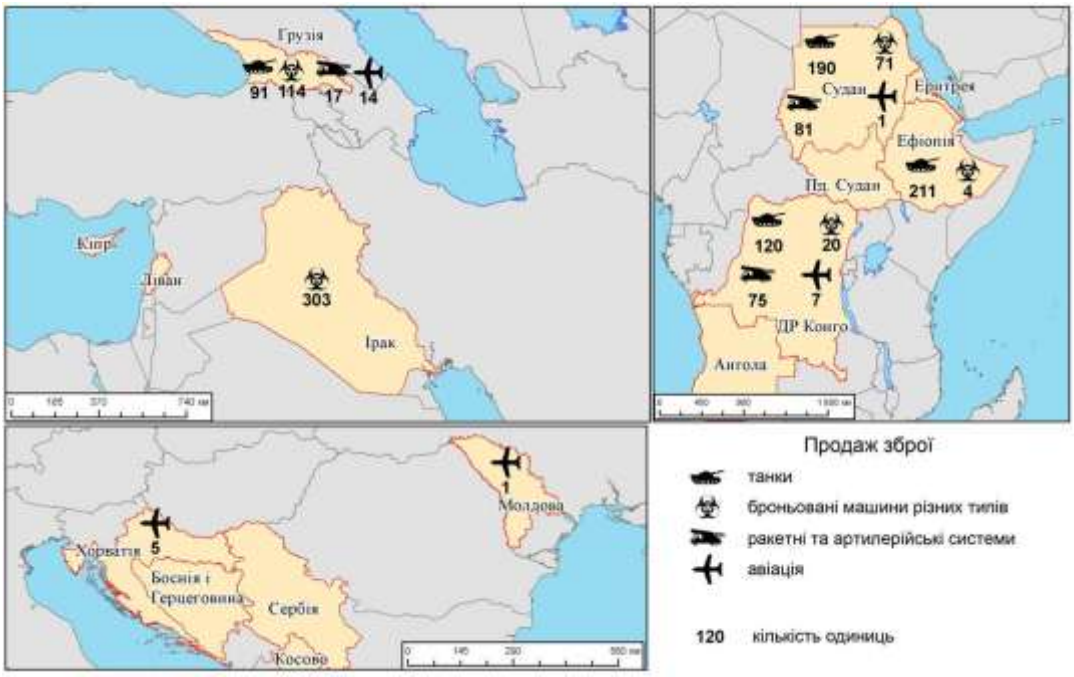

Рис. 1. Продаж зброї Україною країнам, де проводились миротворчі операції за її участі у 2004 – 2014 рр., Складено автором самостійно на підставі данних [2].

Від економічного стану держави не залежить тільки торгівля зброєю. Фактично має місце ситуація, коли найбідніші країни світу, в яких проводили миротворчі операції за участі України, переважно закуповують за кордоном зброю, у т.ч. українського виробництва, а не товари, необхідні для відновлення економіки та покращення добробуту власного населення (див. рис. 1). Так, Демократична Республіки Конго, одна з найбідніших і найвідсталіших країн світу протягом останніх років проводила закупівлю великих партій зброї в Україні, тоді як її цивільний імпорт з нашої держави був мінімальний. Це прямо вказує на труднощі, що існують у розвитку таких країн, де не до кінця вирішене питання облаштування мирного життя. Напроти, в сусідній Анголі, в якій завершилась тривала громадянська війна і відбувається процес відновлення економіки, обсяги закупівлі зброї з України є незначними (див. рис. 1), а зовнішня торгівля нарощує свої оберти (див. табл. 1). Це говорить про необхідність враховувати географічні особливості соціально-економічного розвитку кожної країни. Розгляд структури зовнішньоторговельних поставок України до країн, де проводились за її участі миротворчі операції, показує, що машинобудівна продукція вітчизняних підприємств є конкурентоспроможною на ринках цих країн. На основі поставок вітчизняної зброї були фактично повністю оновлені бойові з’єднання у багатьох країнах

світу, де до цього брали участь у миротворчих операціях українські військовослужбовці. Найбільше таких поставок, насамперед важкої техніки, було до Демократичної Республіки Конго і Грузії (див. рис. 1). Також у цих країнах відбувалась широкомасштабна модернізація існуючої спеціальної бойової техніки та устаткування на вітчизняних підприємствах військово-промислового комплексу.

Таблиця 1

Динаміка зовнішньої торгівлі товари України з країнами, в яких брали участь у складі миротворчих операцій вітчизняні військовослужбовці, млн.дол. США

Країна	Експорт				Імпорт			
	2002 р.	*2005 р.*	*2010 р.*	*2014 р.*	*2002 р.*	*2005 р.*	*2010 р.*	*2014 р.*
Ангола	3,8	5,2	5,6	5,1	0,0	0,0	0,3	0,0
Афганистан	5,7	7,2	14,0	10,2	0,8	0,1	0,5	1,0
Боснія і Герцеговина	22,4	15,0	14,9	10,8	0,4	3,2	7,6	29,1
Грузія	57,3	199,7	527,5	488,0	15,8	41,0	136,1	153,7
Гватемала	14,0	16,2	7,2	4,7	4,1	1,3	7,2	67,7
Демократична Республіка Конго	0,1	0,1	80,1	-	0,0	0,1	0,8	-
Еритрея	13,6	8,0		0,0	0,0	0,0	-	-
Ефіопія	17,5	39,7	65,9	133,7	0,1	0,1	1,0	1,4
Ірак	122,7	83,3	345,0	710,6	-	0,2	0,5	43,8
Кіпр	201,0	217,5	175,4	283,7	17,0	4,8	90,5	50,3
Кот-д'Івуар	13,1	12,1	44,6	17,3	35,8	40,9	135,4	84,7
Кувейт	10,0	16,6	22,7	14,7	-	0,6	0,3	1,8
Ліберія	3,2	1,4	2,8	2,6	0,6	1,4	4,3	0,9
Ліван	59,9	102,5	1033,3	272,3	0,9	2,0	4,2	1,4
Македонія	19,8	35,9	96,0	40,5	0,5	2,6	26,3	21,3
Молдова	302,1	679,1	713,5	743,6	56,2	84,2	73,6	61,9
Південний Судан	-	-	-	2,5	-	-	-	0,0
Сербія	75,4	250,8	199,0	111,7	27,7	53,1	75,9	140,7
Судан	13,9	51,3	96,5	77,7	0,2	0,1	0,2	0,3
Сьєрра-Леоне	1,7	2,9	0,9	3,5	0,0	0,5	0,0	0,3
Таджикистан	43,0	46,9	74,7	46,7	2,9	5,3	3,5	3,2
Хорватія	7,8	60,6	33,4	39,2	11,4	19,4	50,2	47,8

Складено автором за [1].

Вітчизняна продукція знайшла своє місце на їх ринку. Це важливо, адже реалізація на експорт продукції машинобудування дозволяє не лише зберегти відповідні його галузі, а й покращувати якість та вдосконалювати виробництво, що сприяє розвитку цієї галузі, яка працює на оборону держави (див. рис. 1). Для України конче необхідно знайти та утвердитись на цих нових ринках експорту. Специфічні умови виробництва машинобудівної продукції військово-промислового комплексу в країнах, що знаходяться в екваторіальних і тропічних кліматичних умовах, вимагають насамперед привернути особливу увагу до виконання виробів, які могли б справно і тривалий термін працювати у таких важких кліматичних умовах. Тому, виготовлення вітчизняними машинобудівними підприємствами продукції для цих країн дозволяє покращувати її якість та розвивати виробництво шляхом удосконалення власної продукції.

Слід зазначити, що країни, в яких у рамках миротворчих операцій брали участь українські військовослужбовці, переважно постачають до України традиційні товари свого виробництва, що здавна відомі на вітчизняному ринку. Більшість цих країн лише відновлює свою економіку, тому говорити про великі обсяги зовнішньоторговельних відносин не

доводиться. Вони володіють окремими видами стратегічної сировини, що дозволяє в умовах миру та спокою у цих країнах швидко відновлювати зруйноване під час воєн господарство. Зокрема чітко видно, що процес нормалізації політичного становища в Афганістані дозволив більше, ніж удвічі збільшити обсяги поставок українських товарів до цієї країни. Тоді як у Ліберії, де так і не вщухла громадянська війна, він навпаки має стабільну тенденцію до скорочення (див. табл. 1).

Висновки. Зі здобуттям незалежності Україна здійснила вагомий внесок у справу зміцнення миру і стабільності в європейському регіоні та у світі в цілому. На сьогодні Україна, як одна з держав-засновниць ООН та відповідальний член міжнародного співтовариства, продовжує відігравати активну роль у миротворчих місіях, здійснюючи, разом з іншими країнами, вагомий внесок у зміцнення миру та стабільності, розв'язання збройних конфліктів і недопущення виникнення нових осередків напруження. Такий підхід до участі нашої держави у безпекових процесах сприяє зміцненню її міжнародних позицій та національної безпеки, а також виникненню нових можливостей поглиблення економічної співпраці з відповідними державами. Участь у миротворчих операціях дає можливість ознайомитися з досвідом інших країн у галузі оборонного планування та реформування збройних сил, активізувати торговельні контакти із представниками цих країн, особливо значний розвиток має місце у торгівлі зброєю та її модернізацією на вітчизняних підприємствах військово-промислового комплексу тощо. Фактично за рахунок української зброї укомплектовано ударні з'єднання Збройних Сил Демократичної Республіки Конго, проведено модернізацію відповідних частин в Анголі, Грузії, Іраку. Македонії, Судані. Це дозволило налагодити тісну співпрацю між військовими відомствами України та цих країн, забезпечити роботою та стабільними замовленнями на обслуговування та ремонт відповідної техніки вітчизняний військово-промисловий комплекс. Найбільший обсяг робіт виконували відповідні підприємства Києва і Харкова.

Список використаних джерел:

1. Зовнішньоекономічна діяльність [Електронний ресурс]. — Режим доступу: ukrstat.gov.ua
2. Обсяги міжнародних передач озброєнь України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.dsecu.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=2A9AECEEEB338E46E787F9D49A569451?art_id=41874&cat_id=41873
3. Régnier P.-D. Dictionnaire de géographie militaire / Paul-David Régnier. — Paris : CNRS, 2008. — 264 p.

Список использованных источников:

1. Внешнеэкономическая деятельность [Электронный ресурс]. - Режим доступа: ukrstat.gov.ua
2. Объемы международных передач вооружений Украины [Электронный ресурс]. - Режим доступа:http://www.dsecu.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=2A9AECEEEB338E46E787F9D49A569451?art_id=41874&cat_id=41873
3. Régnier P.-D. Dictionnaire de géographie militaire / Paul-David Régnier. - Paris: CNRS, 2008. - 264 p.

References:

1. Foreign trade [electronic resource]. - Access mode: ukrstat.gov.ua
2. The volume of international transfers of arms Ukraine [electronic resource]. - Access mode: http://www.dsecu.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=2A9AECEEEB338E46E787F9D49A569451?art_id=41874&cat_id=41873
3. Régnier P.-D. Dictionnaire de géographie militaire / Paul-David Régnier. - Paris: CNRS, 2008. - 264 p.

УДК 911.3

Коломієць Катерина Василівна

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна
e-mail: mntwnnm@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТАКСОНОМІЧНИХ ОДИНИЦЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА НА СУБРЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Мета. Кожний регіон має свою власну полікомпонентну ієрархічну територіальну організацію суспільства (ТОС). Метою дослідження є розробка багаторівнева таксономії ТОС на субрегіональному рівні.

Методика. В основу схеми регіоналізації необхідно покласти функціональне зонування території, на якому базується Генеральна схема планування території України; особливості географічного положення, особливості розселення населення та його вплив на ТОС.

Результати. Відповідно до багаторівневого підходу регіоналізації в статті запропоновано таксономію одиниць ТОС субрегіонального рівня та обґрунтовано критерії та ознаки їх виділення. Надана стисла загальна методична схема комплексної регіоналізаці, яка складається з восьми основних етапів.

Наукова новизна. Регіоналізація виступає як основний напрям дослідження ТОС. Інтегральну регіоналізацію країни потрібно розглядати як продовження традиційного соціально-економічного районування в сучасних умовах та як територіальну основу для розроблення і реалізації державної регіональної політики.

Практична значимість. Багаторівнева таксономія ТОС дає змогу науково обґрунтувати розвиток господарських комплексів в межах регіону, максимально реалізовувати ті особливі "порівняльні переваги", якими володіє кожна одиниця субрегіонального рівня.

Ключові слова: регіоналізація, територіальна організація суспільства, таксономічні одиниці субрегіонального рівня, мікрорегіон, мезорегіон, округ.

УДК 911.3

Коломиец Екатерина Васильевна

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова, г. Одесса, Украина, e-mail: mntwnnm@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТАКСОНОМИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА НА СУБРЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ

Цель. Каждый регион имеет свою собственную поликомпонентную иерархическую территориальную организацию общества (ТОО). Целью исследования является разработка многоуровневой таксономии ТОС на субрегиональном уровне.

Методика. В основу схемы регионализации необходимо положить функциональное зонирование территории, на котором базируется Генеральная схема планирования территории Украины; особенности географического положения, особенности расселения населения и его влияние на ТОО.

Результаты. Согласно многоуровневому подходу регионализации предложена таксономия единиц ТОО субрегионального уровня и обоснованы критерии и признаки

их выделения. Представлена краткая общая методическая схема комплексной регионализации, которая состоит из восьми основных этапов.

Научная новизна. Регионализация выступает как основное направление исследования ТОО. Интегральную регионализацию нужно рассматривать как продолжение традиционного социально-экономического районирования в современных условиях и как территориальную основу для разработки и реализации государственной региональной политики.

Практическая значимость. Многоуровневая таксономия ТОО дает возможность научно обосновать развитие хозяйственных комплексов в пределах региона, максимально реализовывать те особые "сравнительные преимущества", которыми владеет каждая единица субрегионального уровня.

Ключевые слова: регионализация, территориальная организация общества, таксономические единицы субрегионального уровня, микрорегион, мезорегионы, округ.

UDC 911.3

Kolomiyets Kateryna Vasylivna Odessa I.I. Mechnikov National University, Odessa, Ukraine, e-mail: mntwnnm@gmail.com

CONCEPTUAL BASES OF FORMATION OF TAXONOMIC UNITS OF TERRITORIAL ORGANIZATION OF SOCIETY AT THE SUBREGIONAL LEVEL

*Purpose.*Each region has its own multicomponent hierarchical territorial organization of society (TOS). The aim of the study is to develop a multi-level taxonomy of TOS at the subregional level.

Methods. The basis of the scheme of regionalization is necessary to put the functional zoning, which is based on the General scheme of planning the territory of Ukraine; geographical position, especially the resettlement of the population and its effect on the TOS.

Results. According to the results of the multi-level approach of regionalization it is proposed the taxonomy units of TOS at sub-regional level and reasonable criteria and features of their allocation. It is described a brief general methodical scheme of regionalization, which consists of eight basic steps.

Scientific novelty. Regionalisation serves as the main direction of research of TOS. Integral regionalization should be considered as a continuation of the traditional socio-economic zoning in modern conditions, and as a territorial basis for the development and implementation of regional policy.

Practical significance. Multi-level taxonomy of TOS enables to do a scientific foundation for the development of economic systems within the region as much as possible to implement those special "comparative advantage", owned by each unit of a sub-regional level.

Key words: regionalization, territorial organization of society, taxonomic units of subregional level, microregion, mezoregion, local unit.

Постановка проблеми. Напротивагу традиційним вітчизняним галузевим підходам і концепціям, за якими напрями і перспективи соціально-економічного розвитку розробляють для галузей і міжгалузевих комплексів, регіональна економіка розглядає господарство регіону як системну цілісність природно-господарських комплексів різних рангів і визначає можливості його зростання за рахунок раціональної (можливо,

оптимальної) взаємодії таких таксонів мезо- і мікрорегіональних рівнів. Господарський комплекс регіону не лише поєднання галузей і видів економічної діяльності, але й органічна цілісність його територіальних складових - мезо- та мікрорегіонів. Такий підхід набув значного поширення у всьому світі і, зокрема, у європейських країнах. Вітчизняна географічна та економічна наука використовують методологію і практику регіональної економіки вже близько 15 років, але прикладів таких розробок на рівні майбутніх регіонів (європейський базовий регіон - NUTS II) вкрай мало.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема регіоналізації сама по собі не нова, її слід розглядати як продовження традиційного соціально-економічного або суспільно-географічного районування в сучасних умовах. Головне цільове призначення регіоналізації країни – створення сучасної територіальної основи для розроблення і реалізації державної регіональної політики і формування відповідних регіональних органів державного управління [9, с.36]. Більшість відомих проектів районування та регіоналізації України однорівневі: країну поділяють на економічні, соціально-економічні, суспільно-географічні райони, регіони, краї [8]. Зустрічаються і двохрівневі схеми економічного районування (Ф.Д.Заставний, 1992-1994), за якими країну поділяють на економічні райони та підрайони (у Заставного – великі економічні райони та внутрішньореспубліканські економічні райони)[8]. Не зважаючи на зацікавленість дослідників темою, ієрархічна таксономія регіоналізації країни лишається нерозробленою.

Метою роботи є розробка багаторівневої таксономії одиниць територіальної організації суспільства для потреб регіоналізації.

Матеріали і методи досліджень, теоретико-методологічні і методичні розробки, які викладені в наукових працях [1-3, 5, 7-10]. В ході аналізу матеріалів застосовані загальнонаукові методи суспільно-географічних досліджень.

Результати дослідження та їх обговорення. Регіон це багатогранне і багатоаспектне утворення. Враховуючи цілий ряд літературних джерел" [1, 2, 7, 10], а також аспекти системного підходу до регіональної проблематики можна сказати, що регіон - цілісна геопросторова соціально-економічна система, є складовою частиною територіального устрою країни, володіє певним набором природних ресурсів та людським капіталом, структурою, функціями, зв'язками з зовнішнім середовищем, історією, культурою, умовами життя населення, має риси соціально-економічної самодостатності щодо розв'язання проблем розвитку.

Регіон характеризується складною структурою продуктивних сил і суспільних відносин, тобто має свою власну полікомпонентну, багаторівневу і ієрархічну територіальну організацію суспільства (ТОС). Але, як влучно зазначив Г.П. Підгрушний, інтегральні форми ТОС, які найчастіше ототожнюються лише з таксонами територіально-

адміністративного устрою держави, остаються поза увагою дослідників [5]. На нашу думку це відбувається ще й за тих причин, що ієрархічна таксономія ТОС в рамках регіону залишається не розробленою. Вважаємо, що р*егіоналізація* виступає головним напрямом у дослідженні ТОС.

Науковці розрізняють регіоналізацію галузево-компонентну, в основі якої є історико-географічні, природно-ресурсні, соціально-демографічні, економічні, етнокультурні, природоохоронно-екологічні неоднорідності території. На сьогоднішній день вітчизняними географами розроблено тематичні серії карт, що докладно характеризують територіальну організацію практично всіх компонентів природного середовища, населення з його духовною діяльністю, господарство за всіма видами економічної діяльності, географічне середовище в цілому за його антропогенно-техногенним навантаженням та економічним станом [4].

Також регіоналізація може бути комплексною (інтегральною), в якій представлені узагальнені соціоприродні та природно-господарські особливості території. У інтегральних регіоналізаціях методами накладання та співставного аналізу головних галузевих та комплексних регіоналізацій повною мірою повинні враховуватись всі сфери життєдіяльності суспільства, які зазвичай мають свої особливості просторового поширення [10, с. 49].

В основу схеми регіоналізації необхідно, в першу чергу, покласти функціональне зонування території, на якому базується Генеральна схема планування території України [6]; також особливості географічного положення, особливості розселення населення та його вплив на територіальну організацію господарства, спільні економічні інтереси. До головних галузево-компонентних карт, на основі яких має бути здійснена інтегральна регіоналізація, відносяться такі серії карт: природно-географічні, які включають також карти екомереж як природних каркасів екологічної безпеки території; соціально-демографічні; карти транспортно-комунікаційних мереж, оскільки транспорт виконує роль своєрідного каркасу території та консолідує соціально-географічний-простір; економічні карти з показниками економічної діяльності. Ми розділяємо думку Лейзеровича Є.Є., що логіко-картографічний метод, суть якого полягає в аналізі та ескізному виокремленні економічних районів (регіонів) на основі загальногеографічних та соціально-економічних карт, має розглядатися серед усіх методів економічного районування в якості основного [3].

Регіоналізацію ми розглядаємо як геопросторову форму класифікації, яка окрім того, що враховує подібність об'єктів, що віднесені до одного класу, передбачає обов'язкову просторову цілісність кожного з виділених класів об'єктів, їх неперекриття, загальну повноту (нема об'єктів поза класифікацією) [8, с. 101-108]. Відтак, всі методологічні принципи класифікації необхідні і для регіоналізації.

У загальній формі розрізняють власне регіони та їх складові – субрегіони, мезо- та мікрорегіони. Ми приймаємо цей варіант таксономії та для кожної з одиниць спробуємо визначити основні критерії і ознаки та співвіднести виділені таксони з номенклатурою територіальних одиниць NUTS, яка застосовується в країнах Європейського Співтовариства (Табл.1). Таксономічні одиниці субрегіонального рівня відбивають особливості територіальної структури господарства.

Визначення *суспільно-економічного регіону* вимагає віднести до його ознак наступні: спільність природної основи; господарська спільність, що характеризується подібністю масштабів, структури, інтенсивністю виробничої діяльності та сфери послуг; особливості геодемографічних процесів; наявність стійких просторово-територіальних зв'язків як між однорідними елементами, так і, особливо, між різноякісними об'єктами. Одна з найважливіших ознак формування суспільно-економічного регіону як системної цілісності – рівень сформованості каркасу екологічної безпеки регіону - екомережі.

Табл.1.

Таксономічні одиниці регіоналізації та критерії виділення ТОС

Рівні регіона-лізації відповідно NUTS	*Таксономічні одиниці регіоналізації*	*Форми ТОС*	*Критерії виділення таксономічних одиниць*	*Ключові ознаки виділення ТОС*
NUTS 2	регіон	регіональні	спільність природно-географічної основи, умов заселення та господарського освоєння території, економічна цілісність	геоекономічне та геополітичне положення; господарська спеціалізація загальнодержавного значення; сформованість екомережі
NUTS 3	мезорегіон	мезо-регіональні	приморське природно-географічне положення	віддаленість від морського узбережжя, особливості природо-ресурсного потенціалу
LAU 1	мікрорегіон	мікро-регіональні та агломерацій	специфіка територіальної організації та планування	господарські функції (господарське зонування

		ні	території згідно Генеральної схеми планування	території), тип ведення сільського господарства
LAU 2	округ (локалітет)	точкові, локальні	розселення населення, вид природо-користування, господарська спеціалізація	локальні системи розселенні; функціональні типи поселення головний вид природо-користування

Розроблено автором

Характерними рисами для територіальних одиниць *мезорівня* є відмінність в природно-географічному положенні (віддаленість від ядра регіону, або від морського узбережжя), своєрідність природо-ресурсного потенціалу; особливості розселення населення; характерний набір видів економічної діяльності (галузей), який зумовлено саме географічним положенням.

Суспільно-економічний *мікрорегіон* являє собою комбінацію декількох адміністративних районів, включає міську й сільську місцевість, має у своєму складі виражений лідируючий центр, що представляється, як правило, міським поселенням. Для нього характерна наявність компактної території, територіальної спільності людей, специфіки територіальної організації та планування території, єдиної інфраструктурної облаштованості (виробничої, соціальної, ринкової, інформаційної, інвестиційної, правової й ін.), наявність ядер соціально-економічного тяжіння, екологічна безпека; перспективність.

Локальні регіональні утворення - "округа" - мають "своє обличчя", тобто для кожного характерна локальна господарська спеціалізація, певний варіант природокористування, локальні системи розселення, рівень соціально-економічного розвитку, особливості демографічної, соціальної, екологічної ситуації.

Загальний алгоритм суспільно-економічної регіоналізації базується на географічних дослідженнях території регіону і передбачає поетапне визначення регіонів - для цього на *першому етапі* визначаємо склад і межі регіону, тобто виокремлює характерні ознаки, своєрідний "геном регіону". Регіон розглядаємо як цілісне і комплексне утворення, для якого характерні історико-географічні особливості заселення, своєрідні природні умови та соціально-економічний розвиток, а також певні ознаки етнокультурної чи цивілізаційної самобутності населення.

На *другому етапі* розглядаємо роль і місце регіону у загальній схемі регіоналізації з багаторівневою таксономією. За європейською методологією такі регіони займають другий рівень у територіальній організації господарства України після національного (NUTS-2). За таким

підходом, регіони являють собою господарські комплекси другого рівня у складі загальнодержавного комплексу національної економіки. Регіон — це водночас і цілісність, і частина цілого. Регіони в межах країни об'єднують економіку і суспільство, формують міжрегіональних виробничі і технологічні зв'язків, доповнюють один одного, співіснують.

Третій етап передбачає дослідження історико-географічних передумов заселення та господарського освоєння. Регіони, як було зазначено вище, однорідні в соціальному і культурному відношенні, мають характерний уклад життя людей, традиції та звички, а звідси і засоби господарювання мають загальні регіональні риси.

На *четвертому етапі* розглядаються природні умови та природно-ресурсний потенціал. Цей етап включає визначення територіальних відмінностей компонентів природно-територіальних систем у межах регіону. Оцінюючи природно-ресурсний потенціал, можна чітко виокремити ресурси, які формують спеціалізацію господарства. Важливим на цьому етапі досліджень є аналіз територіальної диференціації складових структурних елементів регіональної екомережі.

На *п'ятому етапі* визначаємо демографічні показники та їх диференціацію по регіону. В якості найважливіших характеристик можна визначити наступні показники: щільність населення, яке показує характер освоєності території; ступінь рівномірності розміщення населення по території. Такий показник як кількість населених пунктів та їх людність підкреслює важливість приморських територій в житті країни. Також на цьому етапі приділяємо увагу геодемографічним процесам в регіоні та їх динаміці.

Шостий етап включає в себе огляд господарського комплексу регіону та оцінку економічного розвитку регіону (оцінка розвитку промисловості, агросектору, інвестиційних переваг, інноваційного розвитку, ринку праці) за допомогою інтегральних індексів, методику розрахунку якого наведено у праці [11].

Сьомий етап - на цьому етапі розглядаємо територіальну організацію головних видів економічної діяльності та суспільства. Наприклад, для регіону Українського Причорномор'я до них відносяться: морегосподарський і транспортно-логістичний; агропромисловий; рекреаційний; природоохоронний. На цьому етапі приділяємо увагу також розселенню населення. Мережа поселень різних типів і розмірів разом з транспортними комунікаціями виступають своєрідним "каркасом" ТОС і визначають просторову конфігурацію господарського освоєння території та територіальну диференціацію техногенного й антропогоннего навантаження на природне середовище. Результатом даного етапу є картосхеми територіальної організації господарства регіону та комплексна карта ТОС регіонального масштабу яка представляє каркас розселення й розміщення інфраструктури та виробництва, каркас екологічної безпеки - екомережі, різні види господарського використання територій і земельних

угідь. Така карта наочно представляє просторовий розподіл і співвідношення різних видів і форм господарської діяльності на територій регіону і слугує основою для рекомендацій та планувальних рішень, що мають на меті забезпечення сталого соціально-економічного розвитку території.

Восьмим етапом є виокремлення таксономічних одиниць нижчого ієрархічного рівня - мезорегіонів, мікрорегіонів та округів за відповідними якісними та кількісними градаціями класифікаційних ознак. Багаторівневе співставлення окремих компонентів ТОС та їх комбінацій показує лише їх територіальний розподіл на комплексній карті, такі комбінації необхідно систематизувати та типізувати, наприклад за господарськими функціями території та видами природокористування в межах низової територіальної одиниці - адміністративного району (Табл 2). Отже, при встановленні таксономічних одиниць доцільно використовувати функціональний підхід - для кожного таксону регіоналізації встановити його господарські функції.

Завершальним етапом є обгрунтування перспектив розвитку регіону на засадах Генеральної схеми планування та з врахуванням мікрорегіоналізації. Сучасне управління державою і розвитком її регіонів потребує планування, поряд із прогнозуванням і програмуванням, як комплексного засобу ефективного впливу на регіональний розвиток. Під плануванням території розуміємо процес регулювання використання територій різних масштабів і рівнів. Територія сьогодні є надзвичайно важливим та обмеженим ресурсом, то її ефективне використання значною мірою впливає на суспільний розвиток. На субрегіональному рівні найбільш контрастно проявляються ознаки депресивності, нерівномірності, поляризованості соціально-економічного розвитку територій у середині регіону, а також визначаються ефективні шляхи розвитку мікрорегіонів у русі державної регіональної політики.

Табл. 2

Види природокористування та господарські функції низових таксономічних одиниць регіоналізації

Види природокористування	*Підвиди природокористування*	*Господарські функції території*
розселенське	міське, приміське, агломераційне, сільське	розселенські, туристичні
рекреаційне	точкове, ареальне, зональне	рекреаційні, туристичні
сільськогосподарське	землеробсько-інтенсивне, землеробсько-екстенсивне, зрошувано-землеробське, пасовищне, присадибне,	сільськогосподарські агропромислові

	дачно-городницьке	
лісогосподарське	лісопарскове, лісопромислове	промислові
водогосподарське	точкове, лінійне, ареальне	
промислове	точкове, ареальне	
гірничопромислове	точкове, кущове, ареальне	
транспортно-логістичне	транспортні магістралі, комунікаційні мережі, залізничні вузли та товарні станції, морські та річкові порти, аеропорти	портово-промислові, транспортно-комунікаційні транзитно-транспортні
біосферно-природоохоронне	природоохоронне-об'єктне, мереживне	природоохоронні, рекреаційні, туристичні
оборонно-інфраструктурне		прикордонні

Розроблено автором

Висновки. Результати регіоналізації залежать від того, наскільки повно враховані всі складові територіальної організації суспільства в даному конкретному регіоні на різних його рівнях - від локального до регіонального. Багаторівнева таксономія ТОС дає змогу науково обґрунтувати розвиток господарських комплексів в межах регіону, вивчати і регулювати взаємодію господарства і природного середовища, найбільш ефективно задіяти територіальні та людські ресурси при розміщенні різних видів господарської діяльності, використовувати природно-ресурсну різноманітність регіону, максимально реалізовувати ті особливі "порівняльні переваги", якими володіє кожна одиниця субрегіонального рівня.

Список використаних джерел:

1.Агафоненко О.Ю. Пізнання природи регіону як економічної системи. [Познание природы региона как экономической системы] Вісник ОНУ імені І.І.Мечникова. 2013. Т. 18. Вип. 3-1, с.11-13

2.Лапаева М.Г., Лапаев С.В. Регион как пространственная социально-экономическая система государства, Вестник ОГУ №8 (144), 2012, с.133-143,

3.Лейзерович Е.Е. Об основных экономических районах (макрорайонах) России. // Лейзерович Е.Е. // Региональные исследования № 3 (45), 2014.- с.4-11

4.Національний атлас України [Карти] [Национальный атлас Украины] / редкол. Л. Г. Руденко [та ін.] ; НАН України, Інститут географії, Державна служба геодезії, картографії та кадастру. - 1:2500000 [та ін.]. - К. : ДНВП «Картографія», 2007. - 435 с.

5.Підгрушний Г. П. Сутність категорії «територіальна організація суспільства» [Сущность категории "территориальная организация общества"] / Г.П. Підгрушний // Проблеми суспільної географії : Зб. наук. пр. — К. : Інститут географії НАН України, 2010. — Вип. 1. — С. 49-54

6.Про генеральну схему планування території України [Про генеральную схему планирования территории Украины] [електронний ресурс] : Закон України від 07

лютого 2002 р. № 3059-III – режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3059-14.
7.Симоненко В.К. Регионы Украины: проблемы развития / В.К. Симоненко. - К.: Наукова думка, 1997. - 264 с.
8.Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики [Общественно-географические исследования: методология, методы, методики] // О. Г. Топчієв — Одеса: Астропрінт, 2005. — 632 с.
9.Топчієв О. Г., Безверхнюк Т.М., Тітенко З.В. Регіональний розвиток України і становлення державної регіональної політики: Навчально-методичний посібник. [Региональное развитие Украины и становление государственной региональной политики] – Одеса: ОРІДУ, НАДУ. 2005. – 224с.
10. Топчієв О. Г., Мальчикова Д.С., Яворська В.В. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики. Навч. посіб. [Регионалистика: географические основы регионального развития и региональной политики] / О. Г. Топчієв, Д.С Мальчикова, В.В. Яворська. - Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. - 372 с
11. Уманець Т.В., Лучакова О.В., Косьміна К.М. Оцінка регіонального економічного розвитку України: теорія та практика. [Оценка регионального экономического развития Украины: теория и практика] Донецьк "ВІК", 2010. - 477 с., С. - 373-400
12. European Commission: European Regional and Urban Statistics Reference Guide. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010 - 258 pp. Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/statmanuals/files/KS-RA-10-008-EN.pdf, с. 8

References:

1. Agafonenko, O.Ju. (2013), Piznannja pryrody regionu jak ekonomichnoi' systemy [Cognition of nature of the region as an economic system], Visnyk ONU imeni I.I.Mechnykova [Odesa National University Herald], vol.18, issue #3-1, pp.11-13.
2. Lapaeva, M.G., Lapaev, S.V. (2012), Region kak prostranstvennaja social'no-jekonomicheskaja sistema gosudarstva [The region as a spatial socio-economic system of the state], Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo universiteta [Vestnik of the Orenburg State University], №8 (144), pp.133-143.
3. Lejzerovich, E.E. (2014), Ob osnovnyh jekonomicheskih rajonah (makrorajonah) Rossii [About the basic economic regions (macro regions) Russia], Regional'nye issledovanija [Regional research], # 3 (45), pp. 4-11.
4. Natsional'nyy atlas Ukrayiny (2007) / redkol. L. H. Rudenko [ta in.] [National Atlas of Ukraine], Kyiv: DNVP «Kartohrafiya», 435 p.
5. Pidgrushnyj, G. P. (2010), Sutnist' kategorii' «terytorial'na organizacija suspil'stva» [The essence of the category "territorial organization of society"], Problemy suspil'noi' geografii' [The problems of social geography], Vol.1, pp. 49-54.
6. Pro heneral'nu skhemu planuvannya terytoriyi Ukrayiny. Zakon Ukrai'ny vid 07 lyutoho 2002 r. No 3059-III (2002) [On the general scheme of planning the territory of Ukraine. The Law of Ukraine № 3059-III, February 7, 2002]. available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3059-14 [accessed 15 april, 2015].
7. Simonenko, V.K. (1997), Regiony Ukrainy: problemy razvitija [Regions of Ukraine: problems of development], K.: Naukova dumka, 264 p.
8. Topchijev, O. G. (2005), Suspil'no-geografichni doslidzhennja: metodologija, metody, metodyky [Socio-geographical research, methodology, methods, techniques], Odesa: Astroprint, 632 p.
9. Topchijev, O. G., Bezverhnjuk, T. M., Titenko, Z.V. (2005), Regional'nyj rozvytok Ukrai'ny i stanovlennja derzhavnoi' regional'noi' polityky: Navchal'no-metodychnyj posibnyk. [Regional development of Ukraine and establishment of state regional policy: Textbook], Odesa: ORIDU, NADU, 224p.

10. Topchijev, O. G., Mal'chykova, D. S., Javors'ka, V. V. (2015), Regionalistyka: geografichni osnovy regional'nogo rozvytku i regional'noi' polityky. Navchal'no-metodychnyj posibnyk [Regionalistics: geographical bases of regional development and regional policy. Textbook], Herson: OLDI-PLUS, 372 p.
11. Umanec', T. V., Luchakova, O.V., Kos'mina, K. M. (2010), Ocinka regional'nogo ekonomichnogo rozvytku Ukrai'ny: teorija ta praktyka [Evaluation of Regional Economic Development of Ukraine: Theory and Practice], Donec'k "VIK", 2010. - 477 p.
12. European Commission: European Regional and Urban Statistics Reference Guide. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010 - 258 pp. Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/statmanuals/files/KS-RA-10-008-EN.pdf, с. 8

УДК 911.3:61:502

Базелюк Юлія Анатоліївна Східноєвропейського Національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: yulyabazel@mail.ru

МІСЦЕ МЕДИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ В МЕДИЧНИХ, ЕКОЛОГІЧНИХ ТА ГЕОГРАФІЧНИХ НАУКАХ

В статті досліджується місце медичної географії у міждисциплінарному зв'язку між медициною, географією та екологією.

Метою роботи є вивчити історичні аспекти становлення науки «медична географія» та встановити дисциплінарний зв'язок з іншими науками. Також, приділено увагу новітнім підходам у визначенні змісту науки. Досліджено історичні аспекти виникнення науки «медична географія». У науковій роботі систематизовано особливості виникнення медичної географії у західній та вітчизняній науці. Здійснено спробу конкретизувати предмет та об'єкт науки.

Наукова новизна лежить у площині вивчення особливостей трансформації науки медична географія у географію охорону здоров'я шляхом розширення ключових понять, що є актуальним для вітчизняної та зарубіжної науки.

Практична значимість. Продовження подальшого дослідження місця і ролі медичної географії та вивчення новітніх підходів вивчення змісту науки становить практичну значимість в сфері вдалої розробки територіальних систем організації охорони здоров'я населення та прогнозування медичного стану на окремо взятих територіях.

Ключові слова: Медична географія, регіон, географія охорони здоров'я, медицина, географія

УДК 911.3:61:502

Базелюк Юлия Анатолиевна Восточноевропейского Национального университета Имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: yulyabazel@mail.ru

РОЛЬ МЕДИЦИНСКОЙ ГЕОГРАФИИ В МЕДИЦИНСКИХ, ЭКОЛОГИЧЕСКИХ И ГЕОГРАФИЧЕСКИХ НАУКАХ

В статье исследуется место медицинской географии в междисциплинарных связях между медициной, географией и экологией.

Целью работы является изучить исторические аспекты становления науки «медицинская география» и установить дисциплинарную связь с другими науками. Также, уделено внимание новейшим подходам в определении содержания науки. Исследованы исторические аспекты возникновения науки «медицинская география». В научной работе систематизированы особенности возникновения медицинской географии в зарубежной и отечественной науке. Предпринята попытка конкретизировать предмет и объект науки.

Научная новизна лежит в плоскости изучения особенностей трансформации науки медицинская география в географию здравоохранение путем расширения ключевых понятий, что является актуальным для отечественной и зарубежной науки.

Практическая значимость Продолжение дальнейшего исследования места и роли медицинской географии и изучения новых подходов изучения содержания науки составляет практическую значимость в сфере удачной разработки территориальных

систем организации охраны здоровья населения и прогнозирования медицинского состояния на отдельно взятых территориях.

Ключевые слова. Медицинская география, регион, география здравоохранения, медицина, география.

УДК 911.3:61:502

Bazeliuk Iuliia Anatolievna Lesia Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: yulyabazel@mail.ru

THE ROLE OF MEDICAL GEOGRAPHY IN MEDICAL, ECOLOGICAL AND GEOGRAPHICAL SCIENCES

The role of medical geography in inter-discipline links within medicine, geography and ecology examined in article.

The main aim of the science work is to study historical aspects of science “medical geography” establishment and inter-disciple links within sciences. Also, attention paid to newly approaches in science determine. Besides, examined historical aspects of “medical geography” science notion appearance. In science work systemized medical geography appearance features in Western and national science. Attempted to concretize subject and object.

The science innovation is in the area of examination of the features of medical geography to health care geography transformation by key notion enlargement. Keeping on forward research in sphere of place and role of medical geography and newly approaches science content studying make practical significance for successful territorial health care systems and forecasting medical conditions working out in determines territories

Key words: Medical geography, region, health care geography, medicine, geography.

Постановка проблеми. Дослідження системи організації медичної галузі регіону є одним із найважливіших критеріїв розвитку соціального забезпечення населення. Усю повноту організації функціонування та реального існування компонентів системи охорони здоров’я формує територіальна організація закладів охорони здоров’я. Останні є елементами організації роботи системи галузі та безпосередні реалізатори ключових засад політики охорони здоров’я держави, займають чи не найважливіше місце в процесі дослідження. Визначення та впорядкування їх організації, ієрархічні організації, функціональність – усе це передумова успішності та дієвості реалізації політики охорони здоров’я. Важливою передумовою побудови системи закладів галузі регіону є створення моделі, базованої на основах та принципах медичного забезпечення населення регіону, а також теоретико-методичних та понятійних наукових дослідженнях тих завдань, які поставлені безпосередньо перед цими закладами.

Формування понятійного апарату в процесі дослідження територіальної організації закладів охорони здоров’я регіону займає одне з важливих місць. Адже, від даного залежить правильне визначення проблеми для дослідження – завдання, необхідного до вирішення, мети дослідження та реалізації поставлених завдань – вирішення проблем, що є характерним для більшості науково-практичних досліджень. Комплексний

підхід, який міститься в основі медичної географії є результативним при дослідженні питання територіальної організації закладів охорони здоров'я регіону. Така комплексність лежить у площині міждисциплінарного зв'язку, що формує природу медичної географії – між такими науковими дисциплінами як власне географія, медицина та екологія. Дослідження створення моделі організації медицини засобами медичної географії є найбільш ефективними, оскільки дозволяють у повній мірі оцінити потреби соціуму в охороні здоров'я на визначеній території.

Аналіз останніх досліджень. Процес становлення сучасного розуміння медичної географії як самостійної науки пройшов доволі складний шлях від ототожнення із власне медичними науками до складної системи дисциплін в межах суспільної (соціально-економічної) географії. На сьогодні дана наука є надважливою при досліджені та побудові територіальної організації медичної галузі. Ми проаналізували праці сучасник вчених і опрацювали доробки тих науковців, які сприяли встановленню і формуванню сучасного розуміння медичної географії.

В процесі написання дослідження, нами було приділено увагу таким основним дослідникам сучасності в галузі даної проблематики як: Гуцуляк В.М., Жупанський Я.І., Ключко Л.В., Нечипоренко Г.Л., Шаблій О.І., Шевченко В.А., Шевчук Л.Т.

Із зарубіжних науковців дослідженням організації закладів охорони здоров'я галузі займаються: Браун Т., МакЛафферті С., Мун Г.

Метою дослідження є розкрити зміст медичної географії та визначити його місце в системі суспільної географії.

Завданням даного дослідження є: дослідити історичні аспекти виникнення медичної географії; встановити взаємозв'язок із іншими дисциплінами; дослідити сучасні тенденції до зміни підходів у визначенні «медична географія»;

Результати дослідження. Вперше визначення медичної географії з'явилося ще в Італії наприкінці 17 століття та було вжите вченим Рамацціні Б.. В подальшому воно набуло поширення та активно використовувалися вченими Великої Британії – Сноу Дж., Франції – Буден та Німеччини – Фуке та Фінке. Саме Фуке дав наступне його визначення: згідно нього – «медична географія» – це наука, що вивчає закони за якими на Землі розподіляються і поширюються хвороби. У той час як його співвітчизник – Фінке у власній науковій праці «Узагальнення всезагальної медичної практичної географії» визначив широке її застосування, вклавши до його складової територіально-географічні особливості дослідження охорони здоров'я населення [3; 6].

Згаданий вище французький дослідник – Буден у своїй праці «Досвід медичної географії» дав наступне визначення: «Народження, життя, захворювання і смерть – все змінюється залежно від клімату і ґрунту, від племені і національності. Ці різноманітні прояви життя і смерті, здоров'я і

хвороби, ці неперервні переміни в просторі, що видозмінюються походженням людей, складають спеціальний предмет медичної географії».

Якщо до середини 19 ст. предмет «медичної географії» розглядався виключно в площині медицини, то приблизно з того часу науковці все більше почали настоювати на зарахуванні її до складу дисциплін географії в цілому. Хоча варто зазначити, що медична складова відіграє доволі значну роль і на сьогодні.

Вітчизняні дослідження медичної географії почали проводитися орієнтовно з кінця 19 століття. Початком робіт у даному напрямку прийнято вважати працю вітчизняного дослідника-медика Подолинського С.А., який у науковому доробку «Життя й здоров'я людей на Україні», виданого 1878 року визначив головну цінність життя людини – її здоров'я, а також одним із перших спробував визначити фактору впливу на нього. Подолинський С.А. вніс вагомий вклад у розвиток не тільки вітчизняної медичної географії: він першим серед своїх сучасників спробував ототожнити територіальний фактор із поширенням хвороб серед населення України, тобто був зачинателем медичної картографії. Але головним його вкладом було встановлення взаємозв'язку між здоров'я людей то способом їх життя, умов проживання, вживаними продуктами харчування і т.п.[5]

Протягом наступних років дослідження медичної географії були детерміновані як важливі, такі, що носять не тільки науково-дослідницьку корисність, а й практичну. Застосування проведених досліджень дозволило оптимізувати територіальну структуру системи охорони здоров'я, що стала більше відповідати потребам населення.

В період соціалізму відбувся розквіт в сфері дослідження медичної географії одночасно із повною її інтеграцією в межі соціально-економічної географії. Але ряд досліджень, здавалось би крайнє важливих для розвитку медицини в країні, зазнали репресійного впливу і були або знищені або відкинуті по надуманим причинам, притаманних радянському соціалізму. Прикладом може слугувати наукова діяльність Кубійовича В.І., який першим виділив медичну географію в окрему науку та повноцінно розкрив особливості медико-георафічної оцінки населення території та вніс власний вклад у розвиток медико-географічного картографування [5].

Українські вчені внесли вагомий вклад у розвиток науки. Якщо більшість інших радянський вчених розглядали медичну географію лише зі сторони вивчення географічного поширення захворювань, то вітчизняними дослідниками відстоювалася думка на її комплексності та важливості дослідження причин виникнення та поширення захворюваності в межах географічних одиниць (встановлення зв'язку між поширенням та територіальними особливостями території), особливостями медичного обслуговування населення і поза часом поширення різного роду захворювань. До складу такої групи вчених входили: Заболотний Д.К., Сисін А.Н.

В той же час, подібна дискусія мала місце і серед зарубіжних вчених. Так, Ріпман під медичною географією розумів той напрям географії, який досліджує і пояснює вплив на людину і тварину факторів, що виходять з географічного простору землі, і їх вплив на життя. Американський вчений Лайт писав, що дві пошукові дисципліни - медицина і географія об'єднали свої засоби і можливості для кардинального вивчення впливу оточуючого середовища на виникнення в людей тих чи інших захворювань.

У 1950 р. Мей, голова відділу медичної географії Американського географічного товариства у статті "Медична географія, її методи і завдання" зазначає, що медична географія вивчає взаємозв'язок між патологічними факторами, які називають "патогенами", і географічними факторами, які можна назвати "геогенами", а можливо, ще й іншими чинниками, які тут не згадано. Це наука про зв'язки, що існують між географічними факторами і виникненням хвороб, або коротше – екологія здоров'я і хвороби [3; 6].

Дискусії, щодо визначення площини предмету, змісту науки тривали протягом достатньо довгого часу. І слід зауважити, що подібні дискусії навіть тривають і до нині. Вперше, більш сучасне визначення, яке розкриває повноту розуміння змісту «медична географія» було надане Павловським Є.Н.: «Важливою галуззю географічної науки є медична географія, яка вивчає поширення і причини поширення захворювань людини на Землі в рамках материків, територій держав чи яких-небудь інших частин земної поверхні, що мають значний інтерес за своїми особливостями» [5].

Так, в ході становлення медичної географії постійно виникала проблема її структури і взаємин з нозогеографією, географічною патологією.

Погляд на нозогеографію з часом мінявся – від ототожнення її з медичною географією, визнання одним з її розділів до розгляду як самостійний науковий напрям, що одержав також назву географії хвороб, яка розглядає географічне розповсюдження окремих хвороб людини на різних етапах розвитку суспільства.

Схожа картина спостерігалася і у взаєминах з географічною патологією. Географічна патологія – самостійна область науки, яка вивчає захворювання людини, тварин і рослин, пов'язані з місцевими природними умовами (для людини також і з соціально-економічними чинниками) [2].

У багатьох своїх побудовах і дослідженнях медична географія базується на теорії, принципах і методах біогеохімії - науки, завдання якої вперше були сформульовані Вернадським В.І.. Біогеохімія вивчає хімічні процеси, що відбуваються в біосфері за участю організмів, розглядає роль організмів в процесі міграції, розподілу, розсіяння і концентрації хімічних елементів в земній корі і живій речовині, виявляє біогеохімічні провінції. Виноградов А.П., а потім Ковальський В.В. розробили теорію біогеохімії стосовно медицини, біології і сільського господарства.

Ключовими в цій теорії стали уявлення про біогеохімічні провінції і біогеохімічне районування [2]. Медична географія є важливою складовою суспільної (соціально-економічної) географії метою якої є оцінка та аналіз стану здоров'я населення регіону та вирішення поточних та перспективних завдань охорони здоров'я, зміцнення суспільного здоров'я, забезпечення доступності та якомога вищого рівня медичного обслуговування населення.

Вітчизняні дослідження медичної географії активізувалися після аварії на Чорнобильській АЕС. Саме в той час відбувалася актуалізація проблематики, визначився погляд на зміст і поняття та конкретизований структурний поділ дисципліни на ряд наукових напрямів. Змінилися завдання та предмет медичної географії.

На початку 1990 років у Географічній енциклопедії України було сформульоване таке визначення медичної географії професором К.М. Синяком: *"Медична географія – це галузь науки, що сформувалася на межі медицини та географії і вивчає вплив природних умов та соціально-економічних факторів на здоров'я населення. Також вона досліджує закономірності поширення хвороб населення (нозоареали) у зв'язку з природними умовами".*

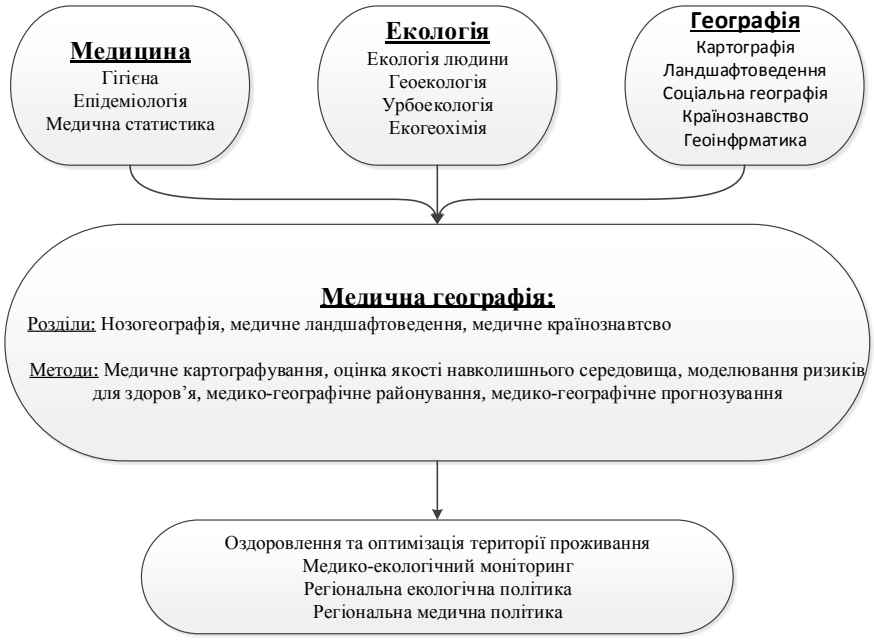

Рис. 1 Взаємодія медичних, екологічних та географічних наук в процесі вирішення проблем медичної географії *[складено автором за джерелами 3; 5; 6; 7]*

Альтернативним і більш змістовним визначення медичної географії є наступне – *медична географія* – наука, що вивчає географічне поширення хвороб і патологічних станів людини, причини цього поширення і вплив географічного середовища на здоров'ї населення. Медична географія досліджує природні і соціальні чинники, що обумовлюють різну частоту і особливості перебігу окремих захворювань серед населення різних місцевостей [4].

Таким чином, чітко прослідковується міждисциплінарний зв'язок між медициною (епідеміологія, патологія, мікробіологія, гігієна) та соціально-економічною, фізичною географією, особливо ландшафтознавством (Рис. 1).

Все ж, акцентування уваги на підвищенні ваги міждисциплінарного зв'язку та концентрації уваги медичної географії на конкретних потребах населення території у послугах охорони здоров'я уже на сьогодні містять наукову новизну. На нашу думку, необхідно встановити подібний діалог у вітчизняній науці, налагодивши зв'язки із зарубіжними дослідниками в площині подальшого розвитку повноти поняття та функції медичної географії, особливо в контексті територіальної організації закладів охорони здоров'я регіону. Певною мірою, це дасть змогу осучаснитись вітчизняній суспільній географії, впроваджувати новітні розробки та бути учасником світових наукових досліджень.

Предметом медичної географії є просторові і часові закономірності функціонування територіальної системи захворюваності, взаємозв'язок і співвідношення між окремими її компонентами.

Щодо *об'єкту* дослідження медичної географії, то до цього часу між вченими точиться дискусія: якщо одні вчені акцентують увагу на тому що об'єктом є медична сфера суспільства (тобто людина, середовище проживання в межах геопросторових координат), то інші – за об'єкт пропонують вважати територіальні системи захворюваності [6; 8].

Перед медичною географією поставлені наступні *завдання*:

– пізнання закономірностей позитивного і негативного впливу навколишнього середовища, соціально-економічних умов території;

– визначення ролі різних факторів у поширенні хвороб та закономірностей географії цих захворювань;

– пошук оптимальної моделі територіальної організації системи охорони здоров'я;

– вивчення територіальних систем для виявлення сукупного впливу складових їх компонентів на здоров'ї населення;

– забезпечення інформацією, необхідною для розробки заходів щодо профілактики і лікування хвороб (раціональне розміщення мережі установ охорона здоров'я і розвиток санаторно-курортної мережі, санітарно-гігієнічних обґрунтування районних планувань і т.д.);

– складання медико-географічних прогнозів на знов освоювані райони, що реконструюються, для запобігання ситуаціям, які в перспективі можуть привести до зниження рівня здоров'я населення;

– створення спеціалізованих медико-географічних карт і атласів [2; 7; 8].

Медична географія вивчає різні територіальні системи з властивим їм рівнем здоров'я населення. Основною одиницею служить медико-географічний район – територія з певним рівнем здоров'я однотипних груп населення і специфічним характером краєвої патології, що обумовлено

внутрішньою однорідністю природних, господарських і соціально-побутових умов життя населення в межах кожного району. Медико-географічний район складається з елементарних медико-географічних комплексів. Виділення медико-географічних районів і віддзеркалення їх на карті – результат медико-географічного районування, яке відображає об'єктивно існуючі територіальні динамічні системи, достатньо однорідні за умовами формування суспільного здоров'я.

Протягом останніх років у ряді країн відновилася наукова дискусія щодо розширення самого поняття медичної географії шляхом трансформації її у географію охорони здоров’я (медицини). Згідно аргументів вчених, еволюція поняття відбувається за рахунок фундаментальної зміни уваги суспільства в сторону підвищення добробуту та розширені соціальної моделі охорони здоров’я.

Так, Кернс зазначає, що це не лише зміна поняття, чи своєрідний постмодернізм; зосереджується увага на міждисциплінарних культурних гуманістичних напрямах з концентрацією уваги на проблемах здоров’я та добробуту. Інший аргумент полягає в тому, медична географія в силу охоплення дослідження людини в межах певної території давно вийшла за межі однієї дисципліни та самостійно реформувалася в міждисциплінарну науку – як зазначили Кернс та Мун – медична географія змінила свою внутрішню природу (Рис.1). Власне, таке розширення призвело до звуження дисципліни: якщо врахувати сучасні особливості, то медична географія покликана вирішувати проблеми здоров’я, охорони здоров’я та політики охорони здоров’я [1].

Якщо ключовими складовими поняття «медичної географії» були: хвороба та особливості її поширення, населення, рідше територія. То до поняття «географії охорони здоров’я» додаються: захворюваність та особливості її поширення, а також, що важливо, територія, визначена межами дослідження суспільної географії.

Тобто, поняття «медична географія» розширює зміст науки: якщо до останнього часу медична географія науковцями подавалася як стала форма дослідження і певною мірою негнучкою з метою виявлення особливостей поширення захворюваності на тій чи іншій території з метою розробки превентивних заходів з боку системи охорони здоров’я, то нове поняття «географія охорони здоров’я» в межах науки в покриває усі ці наявні прогалини.

В ході нашого дослідження було виявлено, що на терені вітчизняної науки подібна дискусія, яка розгорілася у зарубіжній науці, цілковито відсутня. Але процес переосмислення поняття медичної географії та розширення змісту науки має місце і триває а пріорі. Без підміни понять вітчизняні науковці уже з початку 90-х рр. у власних дослідженнях використовують нову змістову складову. Яскравим прикладом може слугувати Шаблій О.І [7].

На сьогодні важливо правильно розуміти оновлену медичну географію в основі якої міститься поняття «географія охорони здоров'я». Найкраще зміни прослідкувати виходячи із нових завдань:

– вивчення захворюваності та поширення хвороби серед населення конкретно визначеного регіону з метою розроблення заходів із подальшого їх лікування та попередження;

– превентивне прогнозування попередження поширення захворюваності.

Для порівняння географія охорони здоров'я гнучка до зміни теоретичного апарату медицини та географії, направлена на методологічний розвиток взаємозв'язків із іншими соціальними науками, а поняття території трансформується в поняття життєвої конструкції, яка оперативно відповідає сучасним проблемам населення. Територіальні конструкції за нових умов найчастіше приймають форму тематичних досліджень, які ґрунтуються на специфіці окремо взятих територій одного регіону і визначають рівень охорони здоров'я населення та забезпеченості послугами, фактори ризику підлягають обговоренню з громадськістю, медичні послуги впроваджуються та організовуються за потребами територіальної громади. По-друге, поняття ландшафту (особливо в межах медичного ландшафтознавства) далеко виходить за межі прийнятого, що аргументовано перетином культурних та структурних сил в просторовому забезпеченні потреб населення у медичних послугах [1].

Таким чином, медична географія відіграє вагому роль в географії. Вона займає значну частину досліджень у становленні системи охорони здоров'я регіону, дозволяє визначити пріоритетні напрями медичних послуг. Особливе поєднання медицини та географічної науки призводить до встановлення тісного міждисциплінарного зв'язку, який варто використовувати при створенні територіальних систем організації охорони здоров'я та при прогнозуванні медичного стану населення. А новітні підходи до визначення поняття медичної географії дозволяють назвати її дійсно соціальною наукою, направлену на вирішення проблем охорони здоров'я населення, створення такої системи галузі, що відповідатиме потребам суспільства.

Список використаних джерел:

1. Brown T., McLafferty S., Moon G. A companion to health and medical geography [Text] / T. Brown, S. McLafferty, G. Moon. – Oxford: Willey-Blackwell. – 2010. – 637p
2. Географія медична - галузь географії і медицини, що вивчає вплив природних, господарських і соціальних умов різних територій на здоров'ї населяючих їх людей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://medlec.org/lek-176735.html
3. Гуцуляк В., Муха К. Історія розвитку та сучасний стан медико-географічних досліджень [Текст] / В. Гуцуляк, К. Муха // Вісник Львів. Ун-ту: Серія геогр. 2009. – Вип. 36. – С.115-121
4. Інтернет словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vseslova.com.ua/word/%D0%93%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1

%84%D1%96%D1%8F_%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0-23659u
5. Клочко Л.В. Медична географія: курс лекцій геолого-географічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна / Л.В. Клочко. – Харків. – 2011
6. Куролап С.А. Медицинская география: современные аспекты [Текст] С.А. Куролап // Соросовский образовательный журнал. – Том 6, № 6. – 2000. – С.52-58
7. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії [Текст] / О.І. Шаблій. – Львів: Львів. нац.. ун-т ім.. І. Франка. – 2001. – С. 744
8. Шевченко В.А. Медико-географическое картографирование территории Украины / В.А. Шевченко. – К.. – 1981. – С. 532
9. Шевчук Л.П. Основи медичної географії: текст лекцій [Текст] / Л.П. Шевчук. – Львів. – 1997. – С. 168

Список использованной литературы:

1. Brown T., McLafferty S., Moon G. A companion to health and medical geography [Text] / T. Brown, S. McLafferty, G. Moon. – Oxford: Willey-Blackwell. – 2010. – 637p
2. География медицинская - отрасль географии и медицины, которая изучает влияние природных, экономических и социальных условий разных территорий на здоровье населяющих их людей [Електронный ресурс]. – Режим доступа: http://medlec.org/lek-176735.html
3. Гуцуляк В., Муха К. История развития и современное состояние медико-географических исследований [Текст] / В. Гуцуляк, К. Муха // Вестник Львов. Ун-ту: Серия геогр. 2009. – Вып. 36. – С.115-121
4. Интернет словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://vseslova.com.ua/word/%D0%93%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0-23659u
5. Клочко Л.В. Медицинская география: курс лекций геолого-географического факультета Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина / Л.В. Клочко. – Харьков. – 2011
6. Куролап С.А. Медицинская география: современные аспекты [Текст] С.А. Куролап // Соросовский образовательный журнал. – Том 6, № 6. – 2000. – С.52-58
7. Шаблий О.І. Социальная география: теория, история, украиноведческие учения [Текст] / О.І. Шаблий. – Львов: Львов. нац.. ун-т им.. И. Франка. – 2001. – С. 744
8. Шевченко В.А. Медико-географическое картографирование территории Украины / В.А. Шевченко. – К.. – 1981. – С. 532
9. Шевчук Л.П. Основы медицинской географии: текст лекций [Текст] / Л.П. Шевчук. – Львов. – 1997. – С. 168

References:

1. Brown T., McLafferty S., Moon G. A companion to health and medical geography [Text] / T. Brown, S. McLafferty, G. Moon. – Oxford: Willey-Blackwell. – 2010. – 637p
2. Heohrafiia medychna - haluz heohrafii i medytsyny, shcho vyvchaie vplyv pryrodnykh, hospodarskykh i sotsialnykh umov riznykh terytorii na zdorovi naseliaiuchykh yikh liudei [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://medlec.org/lek-176735.html
3. Hutsuliak V., Mukha K. Istoriia rozvytku ta suchasnyi stan medyko-heohrafichnykh doslidzhen [Tekst] / V. Hutsuliak, K. Mukha // Visnyk Lviv. Un-tu: Seriia heohr. 2009. – Vyp. 36. – S.115-121
4. Internet slovnyk [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://vseslova.com.ua/word/%D0%93%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0-23659u
5. Klochko L.V. Medychna heohrafiia: kurs lektsii heoloho-heohrafichnoho fakultetu Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina / L.V. Klochko. – Kharkiv. – 2011
6. Kurolap S.A. Medytsynskaia heohrafyia: sovremennыe aspektы [Tekst] S.A. Kurolap // Sorosovskyi obrazovatelnыi zhurnal. – Tom 6, № 6. – 2000. – S.52-58
7. 7. Shablii O.I. Suspilna heohrafiia: teoriia, istoriia, ukrainoznavchi studii [Tekst] / O.I. Shablii. – Lviv: Lviv. nats.. un-t im.. I. Franka. – 2001. – S. 744
8. Shevchenko V.A. Medyko-heohrafycheskoe kartohrafyrovanye terrytoryy Ukraynы / V.A. Shevchenko. – K.. – 1981. – S. 532
9. Shevchuk L.P. Osnovy medychnoi heohrafii: tekst lektsii [Tekst] / L.P. Shevchuk. – Lviv. – 1997. – S. 168

УДК 911.3

Килимчук Анна Анатоліївна

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,-email: elphenok@bigmir.net

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗОН ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ В КНР

Мета. Провести порівняльний аналіз зон вільної торгівлі Китаю, а саме в контексті умов їх функціонування, географічного положення, транспортної доступності, інвестиційної привабливості тощо. Виділити їх сильні та слабкі сторони.

Методика роботи охоплювала використання таких методів як аналіз і синтез, а також методу систематизації. В ході дослідження було опрацьовано значний масив емпіричних даних, що характеризують динаміку розвитку зон вільної торгівлі в Китаї, а також дано оцінку їх економічної діяльності.

Результати. В статті подано оцінку факторів розвитку та умов функціонування китайських зон вільної торгівлі. Висвітлено їх сильні та слабкі сторони. Проаналізовано основні економічні показники діяльності зон за останні роки.

Науковою новизна. Реалізовано спробу систематизувати дані про функціонуючі на сьогоднішній день зони вільної торгівлі в Китаї. Проведено аналіз їх економічної ефективності.

Практичне впровадження досвіду Китаю щодо створення та підтримки розвитку зон вільної торгівлі може забезпечити стимулювання експортного виробництва, диверсифікацію джерел валютних надходжень та покращення інвестиційного клімату в Україні. Водночас, подальші дослідження порушеної тематики сприятимуть кращому розумінню даного інструменту економічного розвитку, зокрема механізмів його ефективного використання.

Ключові слова: зона вільної торгівлі, спеціальна економічна зона, іноземні інвестиції, експорт, імпорт, Китай

УДК 911.3

Килимчук Анна Анатолиевна

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина e-mail: elphenok@bigmir.net

ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЗОН СВОБОДНОЙ ТОРГОВЛИ В КНР

Цель. Провести сравнительный анализ зон свободной торговли Китая, а именно в контексте условий их функционирования, географического положения, транспортной доступности, инвестиционной привлекательности и тому подобное. Выделить их сильные и слабые стороны.

Методика работы охватывала использование таких методов как анализ и синтез, а также метода систематизации. В ходе исследование был проанализирован значительный массив эмпирических данных, характеризующих динамику развития зон свободной торговли в Китае, а также дана оценка их экономической деятельности.

Результаты. В статье дана оценка факторов развития и условий функционирования китайских зон свободной торговли. Освещены их сильные и слабые стороны. Проанализированы основные экономические показатели деятельности зон за последние годы.

Научная новизна. Реализовано попытку систематизировать данные о функционирующих на сегодня зонах свободной торговли в Китае, а также проведен анализ их экономической эффективности.

Практическая значимость. Изучение и внедрение опыта Китая по созданию и поддержке развития зон свободной торговли может обеспечить стимулирование экспортного производства, диверсификацию источников валютных поступлений и улучшение инвестиционного климата в Украине. В то же время, дальнейшие исследования затронутой тематики будут способствовать лучшему пониманию данного инструмента экономического развития, в частности механизмов его эффективного использования.

Ключевые слова: зона свободной торговли, специальная экономическая зона, иностранные инвестиции, экспорт, импорт, Китай

UDC 911.3

Kylymchuk Anna Anatoliivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, e-mail: elphenok@bigmir.net

SOCIO-GEOGRAPHYCAL ANALYSIS OF THE CHINESE FREE TRADE ZONES

The purpose of the article The investigation and the comparative analysis of Chinese free trade zones, namely in the context of the conditions of their operation, geographic location, transportation availability, investment attractiveness and more. The assessment of their strengths and weaknesses.

Methodology involves usage of such methods as analysis and synthesis, as well as the method of systematization. In the process of the study the great massive of empirical data on the dynamics of free trade zones in China was analyzed and their economic effectiveness was assessed.

Results. The paper analyzes the operating conditions and several factors of the development of the Chinese free trade zones. Their main strengths and weaknesses are highlighted. The basic indicators of economic zones of the recent years are regarded and evaluated.

Scientific novelty. The attempt to systematize the information on existing free trade zones in China is implemented. The analysis of their cost-effectiveness is given.

Practical significance. The investigation and the following implementation of Chinese experience of creating and support the development of free trade zones can provide opportunity to stimulate export production, diversify the sources of foreign exchange earnings and improve the investment climate in Ukraine. Furthermore, the research of the raised topic will contribute to a better understanding of this instrument of economic development and the mechanisms of its effective use in particular.

Keywords: free trade zone, special economic zone, foreign investments, export, import, China.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку Китаю сутність урядової політики країни полягає в максимальному використанні потенціалу економічних, соціальних та науково-технічних зв’язків з іншими державами для структурної перебудови економіки, інтенсифікації виробництва, впровадження ефективної управлінсько-організаційної системи господарства. Механізм її реалізації включає створення та

розширення мережі спеціальних економічних зон (СЕЗ), а також виходу на зовнішні ринки. В умовах інтеграції в світове співтовариство особливо актуальними є питання функціонування спеціальних економічних зон, зокрема зон вільної торгівлі (ЗВТ), які є однією з найбільш ефективних форм зовнішньоекономічної співпраці.

Аналіз останніх досліджень. Серед зарубіжних праць присвячених даній тематиці слід відмітити роботи В. Транка, Дж. Маккалума, В. Мільберга, М.Аменгуаля, М. Гуаньмень. Щодо вітчизняних вчених – проблематикою розвитку китайських зон вільної торгівлі займаються О.Ю. Дубовик, В.О.Шевчук, Н.А.Зотова та ін. На сьогодні недостатньо дослідженими залишаються питання раціонального розміщенні ЗВТ та застосування механізмів підвищення їх ефективності.

Постановка завдання. Цілями даної статті є викладення результатів наукових досліджень щодо виявлення особливостей діяльності зон вільної торгівлі в КНР та оцінки їх ефективності.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в Китаї функціонує п'ятнадцять зон вільної торгівлі у тринадцяти прибережних містах, що займають загальну площу понад 300 кв. км. Варто зазначити, що за кількістю ЗВТ лідирує провінція Гуандун, в якій розташовано шість зон – Гуанчжоу, Шаньтоу, Футянь, Яньтянь, Шатоуцзяо та Чжухай (рис. 1).

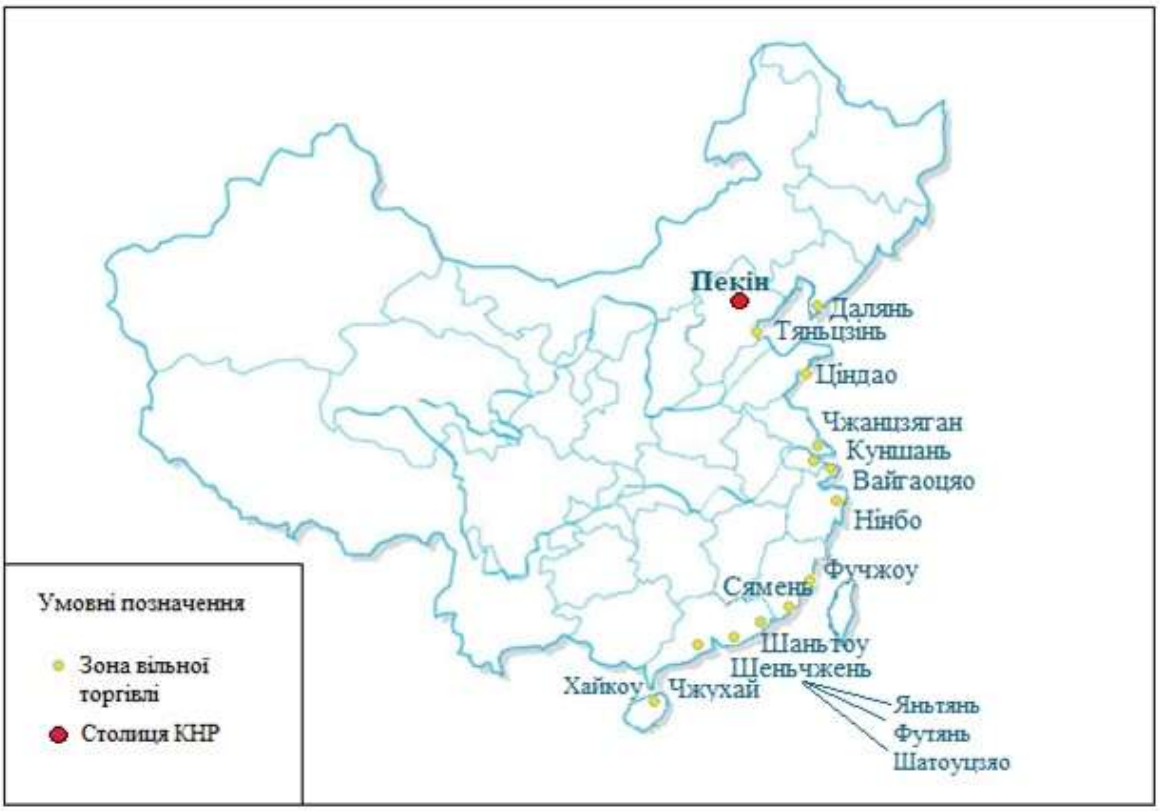

Рис.1 Зони вільної торгівлі Китаю

Зони вільної торгівлі – спеціально відведені території для проведення операцій з міжнародної торгівлі, переробки продукції для

подальшого експорту, реекспорту та пов'язаних операцій. Це обмежені зони з особливим юридичним статусом по відношенню до решти території держави та пільговими економічними умовами для національних та іноземних підприємців. Доставка товарів у ЗВТ з інших регіонів Китаю прирівнюється до експортних операцій, а відправлення із ЗВТ на решту території країни вважається імпортом. При цьому згідно податкового законодавства КНР не оформлюються експортно-імпортні ліцензії, не стягуються митні збори та податок на додану вартість щодо технічного обладнання, витратних матеріалів, транспортних засобів, офісної техніки, що ввозяться з-за кордону для власних потреб ЗВТ, а також щодо іноземних матеріалів, запасних частин, палива, пакувальних матеріалів, що імпортуються для реекспортних операцій.

Найпершою і найбільш успішною вільною економічною зоною в Китаї стала ЗВТ Шеньчжень в провінції Гуандун, яка об'єднує три вільні економічні зони: Яньтянь, Футянь та Шатоуцзяо, а також митний логістичний парк Яньтянь. Транспортне положення ЗВТ Шеньчжень – надзвичайно вдале. Тут розташовується четвертий за величиною пропускної здатності порт в світі — Шеньчжень, та міжнародний аеропорт Баоань, що також в 2011 році зайняв четверте місце за кількістю вантажоперевезень. Крім того Шеньчжень знаходиться на перетині залізниць Пекін-Гуанчжоу та Пекін-Коулун, а також є відправним пунктом для швидкісних автомагістралей Шеньчжень-Шаньтоу та Гуанчжоу-Шеньчжень.

ЗВТ Шеньчженю займають перше місце за сумарним показником ВВП, що в 2010 р. становив 10,3 млрд. $ і досяг 18 млрд. $ в 2013, а також величиною експортних надходжень. В 2012 році доходи зони від експорту продукції склали 27,7 млрд. $, а загальний обсяг зовнішньої торгівлі перевищив 126,25 млрд. $, що становить 46,5 % від торгівельного обороту Шеньчженю [1,6]. Так як більшість підприємств є експортно-орієнтованими й відповідно залежними від економічної ситуації на світовому ринку, це певною мірою погіршує інвестиційний клімат ЗВТ Шеньчженю. Серед несприятливих факторів також слід виділити високі інвестиційні витрати та нестачу земельних ресурсів. Постійний же приріст прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Шеньчжені пояснюється бажанням інвесторів вкладати кошти в одну з найбільших експортних баз країни, що утримує лідируючу позицію серед усіх внутрішньоконтинентальних міст Китаю вже протягом 16 років.

Ще однією ЗВТ провінції Гуандун є зона Шаньтоу, яка відзначається одними з найнижчих економічних показників й до того ж зазнає значної конкуренції з боку ЗВТ Шеньчженю. Однак в останні роки економіці зони притаманні стійкі темпи розвитку. Валовий внутрішній продукт Шаньтоу за 2013 рік зріс на 27 % щодо попереднього року, склавши близько 0,76 млрд. $. За той самий період обсяг валової промислової продукції збільшився на 12,4 %, а показник вартості експортної продукції — на 1,4%

[5]. Постійне зростання характерне також і для обсягів залучених іноземних інвестицій, що за перше півріччя 2013 року дорівнювали 150 млн. $ і в основному були спрямовані на розвиток логістики та складського сектору.

ЗВТ Шаньтоу також розташована в межах Спеціальної економічної зони і має розвинену транспортну систему. Важливе значення для транспортування товарів мають залізниця Гуанчжоу-Мейчжоу-Шаньтоу та шосе Шеньчжень-Шаньтоу і Шаньтоу-Феньшуей. Останні два забезпечують сполучення Шаньтоу з двома іншими СЕЗ — Шеньчжень та Сямень. Тут також розташований один із 20 найбільших портів країни — Шаньтоу, відстань від якого до Гонконгу складає всього 187 морських миль, і майже стільки ж до південного порту Тайваню Гаосюн. Крім вигідного географічного положення, перевагою ЗВТ Шаньтоу являється нижча вартість землі в порівнянні з іншими зонами. Вагомим недоліком, що певною мірою впливає на відсталість економіки Шаньтоу, є нестача висококваліфікованих кадрів.

Третьою зоною провінції Гуандун є ЗВТ Чжухай. Зона має досить вигідне географічне положення та зручну транспортну систему. Вона розташована всього в 10 км від аеропорту та порту Макао, від якого відділена вузькою протокою. В 30 км від неї знаходиться аеропорт Чжухай, а на відстані 45 км – порт Чжухай. До того ж на території ЗВТ перетинаються автомагістралі Гуанчжоу-Чжухай та Пекін-Чжухай.

Чжухай ЗВТ стимулює залучення інвестицій у складський сектор, логістику та обробні галузі, що займаються переробкою експортної продукції. В 2013 році показник валової продукції промисловості зони становив 1,67 млрд. $, а зовнішньоторговельний оборот склав 4,25 млрд. $, з яких 2,93 млрд. $ припадало на експорт. Обсяг фактично використаних іноземних інвестицій досяг 37 млн. $, при цьому ще на кінець 2008 року в зоні було створено понад 150 представництв різних компаній з 20 країн світ [6]. Однак, незважаючи на присутність численних транснаціональних компаній, ЗВТ Чжухай досі не має потужної виробничої бази і також, як і зона Шаньтоу, зазнає конкурентного впливу ЗВТ Шеньчжень.

ЗВТ Нінбо розташована в межах Зони економіко-технологічного розвитку Нінбо поблизу порту Нінбо-Чжоушань, який є четвертим на материковій частині КНР за контейнерообігом (контейнерною пропускною здатністю). Завдяки шосейному сполученню ЗВТ має зв’язки із Шанхаєм та Ханчжоу. А залізниця Бейлун через національну залізничну мережу сполучає зону із багатьма іншими великими містами Китаю. Транспортування товарів здійснюється також повітряним транспортом через розташований поблизу аеропорт Нінбо Ліше, який має понад 30 внутрішніх маршрутів.

ЗВТ Нінбо має обмежені земельні ресурси, а операційні витрати тут досить високі. Незважаючи на наявність слабких сторін, зона має відносно привабливий інвестиційний клімат. Лише протягом 2012 року було

впроваджено та профінансовано 10 нових інвестиційних проектів загальною сумою 141,7 млн. дол. В 2012 році ВВП Нінбо становив 2,19 млрд. $, а обсяг експортних надходжень — 4,88 млрд. $ при загальному товарообороті в 13,27 млрд. $. Крім зовнішньої торгівлі та логістики, підприємства зони також задіяні у виробництві та обробці товарів для експорту. Саме тому економіка ЗВТ Нінбо досить залежна від коливання валютних курсів та вартості логістичних послуг.

Однією з найбільш розвинутих ЗВТ Китаю є безмитна зона Вайгаоцяо в Новому районі Пудун міста Шанхай. Її транспортне положення є надзвичайно вигідним. Вона розташована на відстані 40 км від міжнародного шанхайського аеропорту Пудун, який в 2011 році був визнаним найбільшим на материковому Китаї за вантажообігом , та в 35 км від шанхайського аеропорту Хунцяо. Крім того, поблизу зони знаходиться один з найважливіших портів міста – однойменний порт Вайгаоцяо, на долю якого припадає більше половини контейнерообігу Шанхаю та обробка близько 90 суден щодня [3]. Важливу роль для логістичної сфери Вайгаоцяо відіграє доступність розташованого поблизу залізничного терміналу Шанхаю, який має понад сто вантажних ліній і з’єднує місто з більшістю інших великих міст країни.

До 2009 безмитна зона Вайгаоцяо була перетворена на багатофункціональну зону, яка спеціалізується на міжнародній торгівлі, передовому виробництві, сучасній логістиці, проведенні ярмарків та торгівлі супутньою продукцією. В 2012 році частка валової промислової продукції Вайгаоцяо зросла до 12 млрд. $, що становить 2,3% від загальної валової продукції Шанхаю. Загальний обсяг зовнішньої торгівлі склав 77 млрд. $ або 20,9 % від зовнішнього товарообороту міста. На кінець 2008 року у ЗВТ Вайгаоцяо було представлено понад 6 тис. іноземних торгівельних копаній. І лише за один 2011 рік було запущено 126 нових проектів з іноземним інвестуванням, при цьому обсяг прямих іноземних інвестицій склав 717 млн. $. Понад 60 транснаціональних компаній відкрили власні операційні центри в межах зони. Частка їх сумарного доходу від продажів становить 31 % фінансового доходу Вайгаоцяо [2]. ЗВТ Вайгаоцяо має потужну виробничу базу, а також можливість залучення висококваліфікованих кадрів з Шанхаю. До недоліків зони слід віднести відносно високі операційні витрати, а також нестачу земельних ресурсів.

Найбільшою за площею та першою безмитною зоною, що була створена на північному сході КНР є ЗВТ Далянь в провінції Ляонін. Ці два фактори надають їй ряд переваг. По-перше, завдяки величезній в порівнянні з іншими зонами території, Далянь вміщує близько 5 тис. зареєстрованих фірм, дві третини яких складають підприємства з іноземними інвестиціями, сумарний обсяг яких перевищив 6 млрд. дол. По-друге, завдяки відсутності конкуренції, в 2011 році загальна вартість експорту зони склала 3,55 млрд. $. За цим показником Далянь зайняла

друге місце серед усіх зон Китаю. По-третє, ЗВТ Далянь знаходиться недалеко від Японії та Кореї і має поблизу декілька портів, зокрема контейнерний порт Даяован, що значно підвищує об'єми зовнішньої торгівлі з цими країнами. Для транспортного положення зони важливим є близьке розташування наземних комунікацій - автомобільного шосе Шеньян-Далянь та залізничної вантажної станції на відстані 2 км. Крім того, ЗВТ Далянь розташована в 26 км від міжнародного аеропорту Далянь, який в 2011 році зайняв 15 місце за вантажообігом в країні [3]. В 2006 році керівництвом зони Далянь було прийнято рішення розширити логістичні функції та створити митний логістичний парк поблизу відкритого порту Даяован. Він став потужною логістичною базою Північно-Східного Китаю. Варто зазначити, що територія навколо зони Далянь є значно менш розвинутою, ніж східні та південні райони, де розташовані решта ЗВТ держави. Саме тому, ця зона завдяки залученню іноземних інвестицій відіграє провідну роль в розвитку даного регіону.

Найближчою до вільної економічної зони Далянь є ЗВТ Ціндао в провінції Шаньдун. Зона Ціндао розташована в районі Хуаньдао прилеглому до порту Ціндао, що є п’ятим за величиною в КНР та зайняв 10 місце в світі за обсягами контейнерних перевезень в 2008 році. Шосе Цзяочжоу Бей через національні магістралі сполучає Ціндао з Пекіном,а також багатьма іншими великими містами Китаю. Вантажні перевезення повітряним транспортом дещо обмежені, так як найближчий аеропорт Ціндао Лютін знаходиться на відстані 45 км.

За перше півріччя 2011 р. ВВП ЗВТ Ціндао склав 1 млрд. $, що на 20% більше ніж в попередньому році. В 2012 році цей показник зріс ще більше досягнувши 1,77 млрд. $. Обсяги зовнішньої торгівлі за той самий період зросли на 26 % досягши 9,6 млрд. $. Тут нараховується близько 1000 підприємств з іноземним капіталом, що задіяні в торгівлі, обробці експортної продукції, внутрішній дистрибуції, складському секторі, логістиці. Показовим є той факт, що у 2013 р. обсяг фактично використаних інвестицій з-за кордону склав 100 млрд. $ [5].

Особливістю зони Ціндао є наявність національної товарної біржі. До основної продукції, що реалізується шляхом торгів, належить натуральний каучук, бавовна, сільськогосподарська продукція, будівельні матеріали та вугілля. Варто відзначити, що ЗВТ Ціндао представляє перший та найбільший біржовий ринок з продажу каучуку в Китаї, річні обсяги якого складають четверту частину від сумарного показника по країні. На даний момент він займає третє місце в світі після Сінгапурської та Токійської бірж. Крім того, на біржі Ціндао також реалізуються права щодо видобуту корисних копалин. В торгах беруть участь понад 10 тис. підприємств-учасників, а річний обсяг продажів перевищує 8,5 млрд. $.

Єдиною вільною економічною зоною, що розташована за межами материкового Китаю є ЗВТ Хайкоу в острівній провінції Хайнань. Вона розташована на відстані 3 км від порту Хайкоу, одного з найбільших на

півдні КНР, який здійснює сполучення з понад 23 країнами Азії. В 10 км від зони проходить шосе Наньха, а на відстані 18 км знаходиться Міжнародний аеропорт Хайкоу Мейлан. Промисловість зони представлена біофармацевтикою, інформаційними технологіями та автомобілебудуванням, яке є найпотужнішою індустріальною галуззю Хайкоу. Лише на одну автомобільну компанію Haima Auto припадає 8,17 млрд. $ валової промислової продукції, що становить понад половину від загального обсягу промислового виробництва зони. В 2011 році цей показник становив — 15,56 млрд. $, з яких 3,85 млрд. $ становила біофармацевтична продукція [2].

Незважаючи на те, що Хайкоу являється вільною економічною зоною, її частка в валовому обсязі зовнішньої торгівлі міста Хайкоу становить лише трохи більше 6 %. За цим показником зона займає останню позицію серед усіх ЗВТ Китаю, що в 2011 р. становив 143,77 млн. $. До того ж Хайкоу є найбільш відсталою зоною за рівнем розвитку логістичної індустрії. Водночас ЗВТ Хайкоу має найнижчий рівень забруднення повітря та водних ресурсів. Однак, досить вагому проблему являє собою сезон ураганів, який створює значні перешкоди для розбудови інфраструктури зони.

Найменш функціонально диверсифікованою є ЗВТ Фучжоу, що розташована в провінції Фуцзян. Вона входить до складу зони економіко-технологічного розвитку Фучжоу. Сама зона знаходиться поблизу порту Фучжоу, аванпорт якого — Мавей, розташований безпосередньо на території ЗВТ. Крім морського сполучення, Фучжоу характеризується доступністю повітряних, залізничних та автомобільних перевезень. По території зони проходять дві автомагістралі, а в 25 км від неї знаходиться аеропорт Фучжоу. Основною ж транспортною лінією є Залізниця Фучжоу-Мавей. Завдяки вдалому розташуванню в гирлі річки Мін на східному узбережжі Китаю та близькістю Тайваню, на долю ЗВТ Фучжоу припадає значна частка торгівельних операцій з останнім.

Зона Фучжоу спеціалізується в основному на логістиці та дистрибуції. З метою удосконалення логістичної бази в 2007 році тут був створений Митний логістичний парк. Крім того, в майбутньому планується збудувати додатковий новий порт з пропускною здатністю в 75 млн. тонн на рік. Однак, зважаючи на те, що дана ЗВТ розташована в районі тайфунів, природні катаклізми щороку завдають збитків прибережним підприємствам.

До групи ЗВТ, в межах яких наявний митний логістичний парк також відноситься зона Тяньцзінь. Порт Тяньцзінь, в якому знаходиться ЗВТ, є третім за величиною вантажопотоку після портів Шанхаю та Нінбо. Вантажі, що транспортуються з півночі та північного заходу країни до східного узбережжя або закордон, головним чином, проходять саме через цей порт. В 2011 році вантажообіг в Тяньцзіні склав 451 млн. тонн [4]. ЗВТ порту Тяньцзінь розташована в 38 км від міжнародного аеропорту Біньхай

та в 145 км від міжнародного столичного аеропорту Пекіну. Відстань до центру самої столиці складає близько 140 км. Саме тому, значна частка обсягу зовнішньої торгівлі Пекіну припадає саме на ЗВТ Тяньцзінь. Крім функцій міжнародної торгівлі, логістики та складування, для зони також характерним є проведення виставок-продажів. Основною продукцією тут виступають автомобілі, обладнання, електроніка та нафтопродукти. На кінець 2010 р. в зоні порту Тяньцзінь нараховувалось понад 9000 компаній. В останні роки, завдяки високому рівню розвитку транспортної системи, а також значному попиту на послуги з перевезень вантажу, в Тяньцзіні функціонує велика кількість логістичних фірм.

Зовнішньоторговельний оборот зони в 2011 р. склав 19,18 млрд. $, а вартість валової промислової продукції становила 14,5 млрд. $, що на 15 % та 30 % вище за відповідні показники попереднього року. Незважаючи на високі інвестиційні витрати в порівнянні із сусідніми містами такими як Ланфан, Баодін та Ціньхуандао, ЗВТ порту Тяньцзінь має багато крупних інвесторів, які здійснюючи фінансування певних підприємств, впливають й на розвиток супутніх галузей.

На території порту також розташована вільна економічна зона Чжанцзяган. Ця зона, включаючи митний логістичний парк Чжанцзяган, знаходиться в північно-західній частині однойменного порту, вантажообіг якого в 2011 році склав 221 млн. тонн в порівнянні із 451 млн. тонн порту Тяньцзінь [4]. Завдяки унікальному географічному положенню, зона має вихід до Південно-Китайського моря та шосейне сполучення з містами Вусі та Сучжоу, Шанхай і Ханчжоу, які знаходяться на відстані близько 75 та 140 км відповідно. Крім того, через Чжанцзяган проходить одна з найважливіших автомагістралей країни – Пекін-Шанхай. Однак, підприємства зони постійно вимушені конкурувати з компаніями, що розташовані в решті спеціальних зон провінції Цзянсу, зокрема з СЕЗ Шанхай.

Основними галузями ЗВТ Чжанцзяган є логістика продукції хімічної промисловості, обробка текстильної та харчової продукції. Це єдина зона в Китаї, що спеціалізується на продажі хімікатів. На кінець 2008 року тут нараховувалось понад 600 підприємств хімічної промисловості загальний обсяг торгівлі яких склав за рік 4,2 млрд. $. В 2007 р. тут також було створені потужні ринки зерново-олійної промисловості і текстильних матеріалів [5]. Останній зайняв площу понад 500 тис. кв. км. Таким чином основні підприємства Чжанцзяган є досить чутливими до світових цін, постійне зростання яких зменшує рентабельність компаній. В 2011 р. ВВП зони склав 8,3 млрд. $, збільшившись на 15 % в порівнянні з попереднім роком. Обсяг зовнішньої торгівлі зріс на 31 % і перевищив 15 млрд. $. В 2012 р. на території зони нараховувалось 263 іноземних промислових підприємства, а загальний обсяг використаних іноземних інвестицій досяг 15 млрд. $.

Наймолодшою ЗВТ Китаю є зона Куньшань створена в 2009 році на базі експортно-виробничої зони Куньшань в провінції Цзянсу. Вона розташована всього в 50 км від Шанхаю та в 37 км від міста Сучжоу. Географічне положення та транспортна доступність зони є одними з найкращих в порівнянні з усіма іншими ЗВТ країни. Поблизу Куньшань проходять швидкісне шосе Шанхай-Наньцзін та Національна автомагістраль 312, а також залізниця Пекін-Шанхай. В 45 км від зони знаходиться Шанхайський аеропорт Хунцяо, а на відстані 100 км – міжнародний аеропорт Пудун. Морські перевезення можливі завдяки трьом найближчим портам: в Шанхаї, Чжанцзяган і Тайцан. Останній розташований всього в 35 км від Куньшань.

За декілька років свого існування зона Куньшань досягла значного рівня розвитку і тепер входить в п'ятірку ЗВТ Китаю із найвищими економічними показниками. На початок 2013 року тут було зареєстровано понад 200 компаній, загальний капітал яких становив близько 1,3 млрд. $. Вони в основному спеціалізуються на виробництві та продажу електроніки, оптичних напівпровідників, офісного обладнання та автозапчастин. Щорічний зовнішньоторговельний оборот зони з 2011 року перевищує 50 млрд. $, з яких більшу частину складають експортні надходження. Значна частка у виробництві та експорті продукції припадає саме на товари наукомістких галузей, зокрема електронні інформаційні продукти. Незважаючи на жорстку конкуренцію з боку решти п'яти ЗВТ провінції Цзянсу, Куньшань продовжує нарощувати обсяги своєї економіки. Зокрема, лише в 2012 році тут було створено близько 50 нових підприємств, що дало змогу працевлаштувати в цілому 120 тис. робітників.

Висновки. Таким чином, виходячи із порівняльного аналізу особливостей функціонування зон вільної торгівлі в Китаї, можна стверджувати про наступне:

- одним з найважливіших факторів розвитку ЗВТ на початкових етапах є її географічне положення та транспортна доступність;
- більшість зон розташовані в історичних торгівельних містах, зокрема ще в XV ст. обмін товарами із найближчими морськими країнами було зосереджено в трьох містах – сучасних зонах вільної торгівлі: торгівельні операції з Японією проводились в порту Нінбо, з Філіппінами - в Фучжоу, а з Індонезією - в Гуанчжоу ;
- економічні показники ЗВТ залежать не лише від числа експортно-імпортних операцій, а й від видів продукції, яка в них реалізується, а також промисловості, яка тут функціонує;
- незважаючи на незначні масштаби, ЗВТ в якості експериментальних зон застосування принципів вільної торгівлі, відіграли важливу роль у підготовці до вступу й прийнятті країни до членів СОТ після 11 років їх функціонування.

Список використаних джерел:

1. Шен Лаюн Статистичний щорічник КНР. – Пекін, 2014. – 799 с.

2. Офіційний сайт Китайської асоціації зон розвитку [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.cadz.org.cn/ (26.03.2016)
3. Офіційний сайт Міністерства комерції Китаю [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://english.mofcom.gov.cn/ (26.03.2016)
4. Офіційний сайт Національного бюро статистики Китаю [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.stats.gov.cn (22.03.2016)
5. China Industrial Parks / HKTDC Rresearch http://www.chinaknowledge.com/Manufacturing/IndustrialPark.aspx?province=3&content=222 [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://china-trade-research.hktdc.com/business-news/article/Fast-Facts/China-Industrial-Parks/ff/en/1/1X39VTUR/1X06BOS8.htm (10.04.2016)
6. Industrial parks [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.chinaknowledge.com/Manufacturing/IndustrialPark.aspx?province=3&content=222

Список использованных источников:

1. Шен Лаюн Статистический ежегодник КНР. – Пекин, 2014. – 799 с.
2. Официальный сайт Китайской ассоциации зон развития [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.cadz.org.cn/ (26.03.2016)
3. Официальный сайт Министерства коммерции Китая [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://english.mofcom.gov.cn/ (26.03.2016)
4. Официальный сайт Национального бюро статистики Китая [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.stats.gov.cn (22.03.2016)
5. China Industrial Parks / HKTDC Rresearch [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://china-trade-research.hktdc.com/business-news/article/Fast-Facts/China-Industrial-Parks/ff/en/1/1X39VTUR/1X06BOS8.htm (10.04.2016)
6. Industrial parks [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.chinaknowledge.com/Manufacturing/IndustrialPark.aspx?province=3&content=222

References:

1. Sheng Laiyun China Statistical yearbook. - Beijing, 2014. – 799 p.
2. The official web-site of Chinese association of development zones [Electronic resource] — Access mode: www.cadz.org.cn/ (26.03.2016)
3. The official web-site of The Ministry of commerce of China [Electronic resource] — Access mode: http://english.mofcom.gov.cn/ (26.03.2016)
4. The official web-site The National Bureau of Statistics of China [Electronic resource] — Access mode:: http://www.stats.gov.cn (22.03.2016)
5. China Industrial Parks / HKTDC Rresearch [Electronic resource] — Access mode: http://china-trade-research.hktdc.com/business-news/article/Fast-Facts/China-Industrial-Parks/ff/en/1/1X39VTUR/1X06BOS8.htm (10.04.2016)
6. Industrial parks Electronic resource] — Access mode: http://www.chinaknowledge.com/Manufacturing/IndustrialPark.aspx?province=3&content=222

УДК 911.375

Яцко Оксана Василівна Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: bratso@ukr.net

МІСТО ЯК ОБ'ЄКТ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО АНАЛІЗУ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ Й МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Метою статті є аналіз концептуальних та методологічних проблем суспільно-географічного дослідження міст.

Методика. Використано методи аналізу, синтезу, порівняльний, узагальнення, систематизації.

Результати. Розкрито зміст головних концептуальних підходів та означено методологічні проблеми суспільно-географічного вивчення міст. Розкрито окремі підходи до визначення поняття «місто», розглянуто понятійно-термінологічну систему географії міст та геоурбаністики. Охарактеризовано урбанізаційні процеси у світі та в Україні, динаміку чисельності міських поселень. Проаналізовано проблему відсутності єдиних критеріїв виділення міст в Україні та за кордоном та єдиних класифікації і типології міст. Окреслено пріоритетні напрями сучасних досліджень міст, зроблено акцент на прикладному характері урбаністичних досліджень.

Наукова новизна. У статті здійснено систематизацію та узагальнення концептуальних та методологічних засад суспільно-географічного вивчення міст.

Практична значимість. Матеріали статті можуть бути використані при географічних дослідженнях міських поселень, а також з освітньою метою.

Ключові слова: місто, урбанізація, міське населення, класифікація, типологія.

УДК 911.375

Яцко Оксана Васильевна Львовского национального университета имени Ивана Франко, г. Львов, Украина, e-mail: bratso@ukr.net

ГОРОД КАК ОБЪЕКТ ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКОГО АНАЛИЗА: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ

Целью статьи является анализ концептуальных и методологических проблем общественно-географического исследования городов.

Методика. Использованы методы анализа, синтеза, сравнительный, обобщения, систематизации.

Результаты. Раскрыто содержание основных концептуальных подходов и выделены методологические проблемы общественно-географического изучения городов. Раскрыты отдельные подходы к определению понятия «город», рассмотрена понятийно-терминологическая система географии городов и геоурбанистики. Охарактеризованы урбанизационные процессы в мире и в Украине, динамика численности городских поселений. Проанализирована проблема отсутствия единых критериев выделения городов в Украине и за рубежом и единых классификации и типологии городов. Определены приоритетные направления современных исследований городов, сделан акцент на прикладном характере урбанистических исследований.

Научная новизна. В статье осуществлены систематизация и обобщение концептуальных и методологических основ общественно-географического изучения городов.

Практическая значимость. Материалы статьи могут быть использованы при географических исследованиях городских поселений, а также в образовательных целях.

Ключевые слова: город, урбанизация, городское население, классификация, типология.

UDC 911.375

Yatsko Oksana Vasylivna Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine,
e-mail: bratso@ukr.net

THE CITY AS AN OBJECT OF HUMAN-GEOGRAPHICAL ANALYSIS: CONCEPTUAL AND METHODOLOGICAL PROBLEMS

The purpose of this paper is to analyse the conceptual and methodological problems of human-geographical research of the cities.

Methods. Methods of analysis, synthesis, generalization, systematization, and comparative method were used.

Results. The content of main conceptual approaches and the methodological problems of human-geographical study of the cities are defined. The separate approaches to the definition of "city" are revealed, the terminological system of Urban Geography and Geographical Urbanism is considered. The urbanization processes in the world and in Ukraine and the dynamics of urban settlements quantity are characterized. The problem of the absence of uniform criteria for the cities selection in Ukraine and abroad and uniform classification and typology of cities is analyzed. The priority directions of modern urban researches are outlined, the focus is made on the applied nature of urban studies.

The scientific novelty. In the article the systematization and generalization of conceptual and methodological principles of human-geographical study of the cities are made.

The practical significance. The materials of this article can be used in geographical research of urban areas and for educational purpose.

Keywords: city, urbanization, urban population, classification, typology.

Постановка проблеми. Проблематика міста та міського простору у науці має давню історію. З часу виникнення цивілізації основними осередками та рушіями суспільного прогресу виступали міста, які акумулювали у собі демографічний, управлінський, економічний, науково-технічний та культурний потенціал, здійснювали вирішальний вплив на розвиток прилеглих територій. На всіх етапах історії міста виступають «полюсами зростання», рушійними центрами «дифузії інновацій», виконують комунікативні функції у суспільстві. Розуміння міста з часу появи перших міських поселень до сьогодні зазнало значних змін, проте увага до міських процесів та проблем у сучасному суспільстві невпинно зростає, що спричиняє дослідження міст низкою різноспрямованих наукових дисциплін. Феномен міста як складної гетерогенної системи дає матеріал для історичних, економічних, соціальних, психологічних, культурологічних та інших досліджень. Значний потенціал та напрацювання стосовно дослідження міських поселень та комплексів, процесу урбанізації має суспільна географія, яка дає комплексну картину міського простору, ролі міст у поселенських системах та зв'язків у межах даних систем, розглядає актуальні питання планування міського простору

та управління ним, екологічних проблем у містах тощо. Актуальність даних досліджень очевидна, адже більша частина населення Землі проживає у містах. На Всесвітній конференції 1996 р. у Стамбулі уряди 171 країн світу офіційно визнали міста центральним чинником соціального й економічного розвитку людства [16, с. 35]. Таким чином, дослідження міст у сучасній географічній науці відіграють вагому роль і продовжують відкривати нові перспективи для дослідників, відповідно, цікавим є аналіз концептуальних та методологічних підходів до розуміння та вивчення міст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню міст у географічній науці приділяється велика увага протягом тривалого часу, що відображено у значній кількості наукових публікацій. Серед зарубіжних джерел виділяється ґрунтовний твір Ж. Боже-Гарньє та сучасна праця М. Пасіоне. Масштабні дослідження міст було розгорнуто за радянських часів, їхні результати висвітлені у низці праць, у тому числі під авторством чи за керівництва О. А. Констянтинова, Г. М. Лаппо, Ю. Л. Пивоварова. В Україні дані питання належать до сфери інтересів географів (В. О. Джаман, А. І. Доценко, Ю.І. Пітюренко, А. В. Степаненко), а також істориків (Я. В. Верменич), економістів (Б. І. Адамов, В. Б. Родченко, В.П.Удовиченко) та фахівців з містобудування (Є. С. Куць).

Головним завданням даного дослідження є розкрити концептуальні й методологічні проблеми суспільно-географічного дослідження міст.

Виклад основного матеріалу. Перші міста з'явились на Землі, за різними даними, у межах VIII-VI тис. до н.е. Археологічні дослідження доводять, що серед нині відомих давніх міст найперші виникли на території Малої Азії. Ще у VII-VI тисячолітті до н.е. декілька поселень у даному регіоні (Айн-Газал та Чатал-Хююк) мали близько 2 тис. мешканців. Справжнім початком міського життя вважається IV тисячоліття до н.е., коли розвинулись давні цивілізації на Близькому Сході та в долині Інду [2, с. 16].

Давніми вогнищами культури та цивілізації виступали такі міста як Афіни, Вавилон, Дамаск, Єрусалим, Карфаген, Мемфіс, Мохенджо-Даро, Ніневія, Рим, Фіви та інші. За дев'ять тисячоліть міської історії змінився вектор процесу урбанізації, охопивши майже всі регіони світу, чисельність міського населення та людність міст невпинно зростає, зазнали змін планування та інфраструктура міст, характер міської забудови та багато інших характеристик міст, розширилися їхні функції. Сьогодні можна говорити про глобальну мережу міст. У географічній науці виникли і розвиваються такі спеціалізовані напрями як географія міст, геоурбаністика, урбаністична географія та інші. Розуміння предметної сфери даних напрямів відображено у наступних визначеннях:

1. Географія міст – один із найважливіших підрозділів географії населення, що вивчає закономірності розміщення міст і концентрації в них населення, економіко-географічні типи міст і їх роль у територіальному

поділі праці, зосередження в них тих чи інших господарських функцій [9]. Також, як зазначає Г. М. Лаппо, географія розкриває особливості географічного положення міста – специфічного ресурсу, чи не найголовнішого для його розвитку [10, с. 5].

2. Геоурбаністика (урбаністика – наука про планування міст) – наукова дисципліна, що вивчає просторову організацію (планування), еволюцію і функціонування міських систем різного рівня на базі поглиблення процесу урбанізації з характерним для нього зростанням різноманіття потреб людини [13, с. 9]. Науковці відзначають, що геоурбаністика виникла на базі географії міст і є новим етапом її розвитку.

3. Урбаністична географія – новий напрям географічної науки, зміст якого становлять дослідження географічних факторів та умов розвитку великих міст, формування їх мережі, розробка у зв'язку з цим принципів та методів ландшафтного аналізу для містобудування та стратегії сталого розвитку держави [4, с. 3].

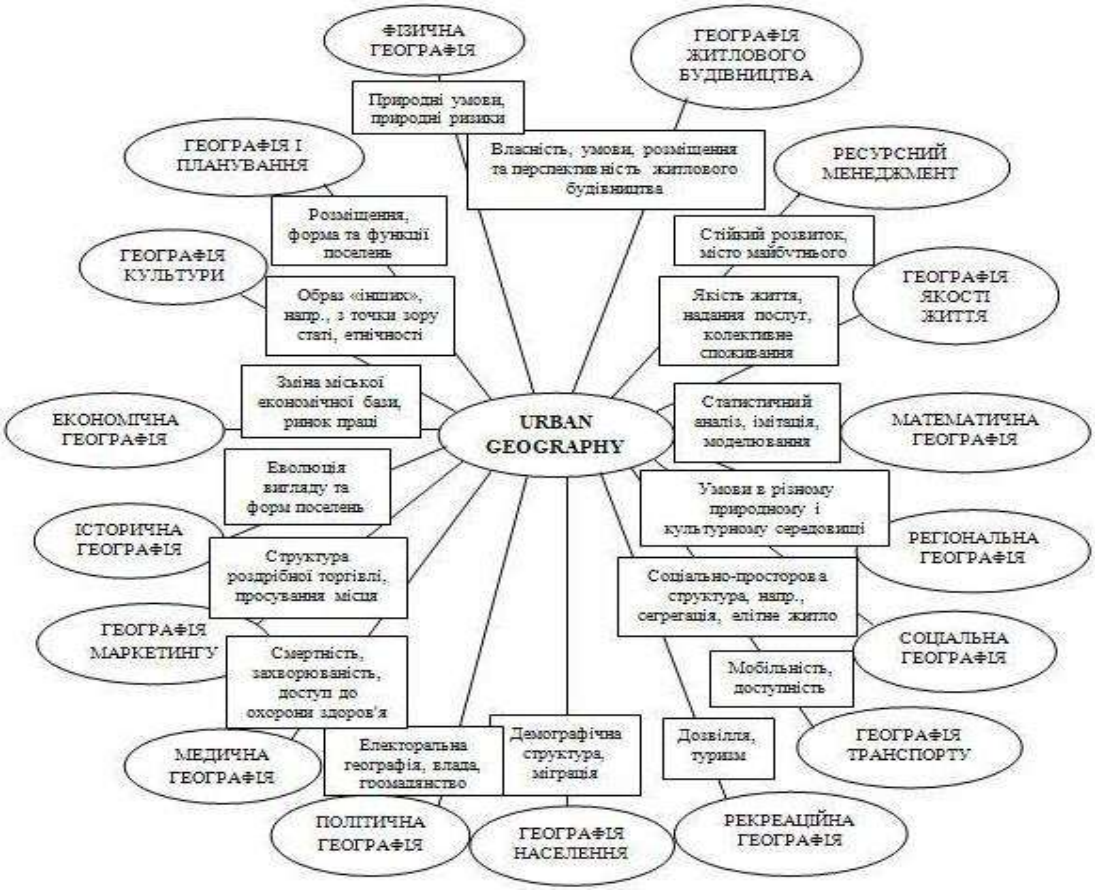

Рис. 1. Зв'язки Urban Geography з іншими географічними дисциплінами [21, с. 19]

Таким чином, дані три напрями розмежовуються на основі аспектів розвитку та функціонування міст, яким вони приділяють головну увагу, водночас залишаючись у тісному зв'язку і частково перекриваючи один одного. Що стосується західної науки, то тут розвиваються два основні

напрями географічного дослідження міст: Geographical Urbanism (геоурбаністика) та Urban Geography (буквально – міська географія, має багато спільних рис з географією міст, проте ширша за предметною сферою). Що стосується місця даних напрямів у системі географічних наук, то географія міст та геоурбаністика відносяться вченими до суспільної чи гуманістичної (у західній традиції) географії, при цьому відзначаються їх тісні зв'язки з географією населення та районним плануванням, урбаністична географія ж найтісніше пов'язана з ландшафтознавством. Тісні зв'язки Urban Geography з іншими географічними дисциплінами детально показані М. Пасіоне (див. рис. 1). Таким чином, можна вважати, що дані напрями відображають основні сучасні концептуальні підходи до вивчення міст у географічній науці.

Як одну з основних методологічних проблем можна виділити відсутність єдиного тлумачення поняття «місто» як у наукових колах, так і на державному рівні (еволюція даного поняття у світовій науковій думці проаналізована у статті [15]). На сьогоднішній день у науковій літературі та офіційних документах існує безліч визначень поняття «місто», відмінності між якими полягають у характерних ознаках міст, на яких робиться наголос, а також на розумінні ролі міста в суспільному житті, виконуваних ним функцій та відмінностей між міськими та сільськими поселеннями, що безпосередньо пов'язано з часом формулювання конкретного визначення. Як приклад можна навести наступні визначення:

- Місто – поселення, штучно укріплене огорожею чи валом і ровом для захисту від ворожих нападів… Крім укріплень, місто довго нічим істотно не відрізнялось від оточуючих його сіл; міських жителів відрізняли від сільських тільки за місцем їх проживання (Енциклопедичний словник Брокгауза і Ефрона, Санкт-Петербург, 1890-1907);
- Місто – автономна адміністративна одиниця, що об'єднує спільноту жителів з певними інтересами; заселений центр «з організованим будівництвом, комунальним обслуговуванням і власною адміністрацією» (Європейська хартія міст, Страсбург, 1992);
- Місто – населений пункт, який виконує переважно промислові, наукові, транспортні, курортні, торговельні, культурні та адміністративно-господарські функції і відзначається концентрацією виробництва, підвищеною густотою населення і компактністю забудови (Географічна енциклопедія України, Київ, 1989-1993);
- Місто – велике поселення з високою щільністю населення, що, як правило, є центром влади і управління, культури, соціальних мереж та економічного розвитку (M. Pacione. Urban Geography: A Global Perspective, New York, 2009).

У сучасній географічній науці найпоширенішим є розуміння міста як значного за розмірами поселення, населення якого зайняте, як правило, поза сільським господарством. В Україні даний термін набуває вжитку разом з Магдебурзьким правом, яке поширюється на вітчизняній території

у XIII-XVIII столітті [7]. У сучасній українській географії місто визначається як населений пункт з певною чисельністю населення, що виконує промислові, організаційно-господарські, управлінські, культурні, транспортні та інші функції, переважна більшість жителів якого зайнята поза сільським господарством [12, с. 166]. Офіційно тлумачення поняття «місто» у державі, на жаль, поки що не закріплене через відсутність Закону України «Про адміністративно-територіальний устрій України», який наразі знаходиться у стадії розробки, у різних Проектах даного Закону тлумачення міста істотно відрізняються. Водночас, ще 1997 року Загальними зборами Асоціації міст України було прийнято Хартію українських міст, у якій міста визначаються як «адміністративно-територіальні одиниці з відносною автономією, які об'єднують спільноти людей з певними інтересами та побудованою на схожих засадах системою управління, організацією комунального господарства, будівництва та інших складових міського господарства» [18].

Поняття «місто» разом з іншими поняттями, які перебувають з ним у тісному взаємозв'язку, формують понятійно-термінологічну систему, яка використовується географією міст та геоурбаністикою. Схематично основні поняття відображені на рис. 2. Предметну сферу напрямів географічної науки, що займаються вивченням міст, складають власне сукупність міських поселень з їх просторовими та функціональними характеристиками, які виділяються на основі обраних концептуальних підходів. Власне чисельність міських поселень у світі має чітко виражену позитивну динаміку. Історична зміна відбулася 2007 року, коли чисельність міського населення у світі перевищила 50%. Темпи зростання міського населення у світі є надзвичайно високими, що ілюструє наступна динаміка: у 1900 р. жителями міст були 14,6% населення Землі, у 1950 р. – 29,4%, у 2000 р. – 48,7%, у 2012 р. – 52,6%, у 2015 р. – 56%.

Рис. 2. Понятійно-термінологічна система географії міст та геоурбаністики

За прогнозами, у 2050 р. міське населення на планеті становитиме 70% [8, с. 7, 22; 19, с. 1]. Для урбанізаційних процесів характерною є дедалі вища концентрація населення у містах, зростання кількості та ролі агломерацій та мегалополісів. Станом на 2015 рік, 53% міського населення світу проживало у 1009 містах з людністю вище 500 тис. осіб, причому 56,6% населення даних міст проживає в Азії, найнижчий показник (1,4%) припадає на Океанію. Серед міських агломерацій світу за людністю лідирують Токіо-Йокогама (37,8 млн. осіб), Джакарта (30,5), Делі (25), Маніла (24,1), Сеул-Інчхон (23,5) [19, с. 1-2, 20].

В Україні станом на 4.01.2016 р. нараховується 1345 міських поселень, з них 460 міст та 885 селищ міського типу, в т.ч. 2 міста зі спеціальним адміністративним статусом, 185 міст обласного значення та 273 міста районного значення [1], що вказує на важливу адміністративну та організаційну роль міст у регіонах. Найбільше міст в Україні у Донецькій та Львівській, найменше – у Херсонській та Миколаївській областях. Рівень урбанізації в Україні значно вищий за середньосвітові показники, станом на 1 січня 2015 р. становив 69,1% і має загальну тенденцію до зростання. Згідно з прогнозами, до 2050 р. рівень урбанізації в Україні становитиме 79% [20]. Динаміку рівня урбанізації в Україні відображено у табл. 1. З таблиці бачимо, що в Україні спостерігається стійка тенденція до зростання чисельності міст, водночас, чисельність селищ міського типу значно зросла до 1989 року, після якого кількість даних поселень зменшується. Також варто відзначити, що перевищення чисельності міських жителів над сільськими в Україні відбулось у 60-х роках XX ст.

Таблиця 1

Зміна чисельності міського населення і кількості міст України ([8, с. 47], доповнено за даними [3])

Рік	*Частка міського населення, %*	*Міські поселення*	
		Міста	*Селища міського типу / містечка*
1897	16,2	155	118
1926	19,2	184	328
1959	45,7	331	744
1970	55,1	385	857
1979	60,8	406	901
1989	66,7	434	926
2001	67,2	454	889
2015	69,1	460	885

Отже, постійне зростання міського населення та міських поселень, поширення міського способу життя є об’єктивною реалією сучасного світу. Водночас, незважаючи на значну подібність характерних ознак міст світу, немає загальноприйнятих критеріїв відмежування міських поселень від сільських, що створює труднощі при здійсненні порівняльної

характеристики міст, що належать до складу різних держав. Найбільш поширеним критерієм виділення міста є його людність, і за даним параметром міста світу значно відрізняються між собою (див. табл. 2). Зокрема, у Данії міським вважається населений пункт з людністю 200 осіб, а у Японії – 50 тис. осіб. Також статус міста у світі надається на основі щільності населення (Японія), густоти забудови території (Франція, Індія), наявності міського рівня благоустрою (Перу, Замбія, Індонезія), адміністративного статусу (Еквадор), юридичних прав міста (Уругвай) [5, с. 6-7], виробничого та економічного профілю, а також зберігається на основі їх історичного статусу та значення. Часто при наданні міського статусу враховується комплекс ознак та критеріїв. Так, в Україні міськими вважаються населені пункти з людністю, що перевищує 10 тис. осіб, та з переважанням несільськогосподарської економічної орієнтації. Варто зазначити, що близько 100 міст України мають людність менше 10 тис. осіб, причому 5 з них (Белз та Угнів Львівської області, Берестечко та Устилуг Волинської області, Герца Чернівецької області) мають людність у межах 1000-2500 осіб. Найменшим за людністю містом України є Угнів, у якому станом на 1 січня 2015 року проживало 999 осіб [3]. Отже, очевидною є необхідність оцінки конкретної ситуації та врахування всього комплексу унікальних характеристик населеного пункту для надання йому статусу міста, що не може бути зроблено на основі тільки одного критерію.

Значна кількість міст, відмінності їх за статусом, розмірами, людністю, характером забудови, функціональною структурою, народногосподарськими функціями тощо спричиняє необхідність їх детальної класифікації та типології. Дані питання у географічній науці досліджуються достатньо давно, їх тією чи іншою мірою розглядали всі теоретики, що досліджували розселення населення та міські поселення зокрема. За людністю міста класифікували Ю. Л. Пивоваров, П.П. Семенов-тян-Шанський, А.І. Доценко та інші. Згідно із прийнятою в Україні класифікацією, за людністю виділяють п’ять категорій міст: малі (з чисельністю жителів до 50 тис. осіб), середні (від 50 до 100 тис. осіб), великі (від 100 до 250 тис. осіб), дуже великі (від 250 тис. до 1 млн. осіб) і міста-мільйонери (понад 1 млн. осіб).

Таблиця 2

*Мінімальна людність міст за країнами світу (складено за даними [16, с. 36], [5, с. 6], [6, с. 17], [11], [17, с. 270])**

Країна	*Людність, осіб*	*Країна*	*Людність, осіб*
Нова Зеландія, Японія	50 000	Болгарія	3 500
Росія	12 000	Венесуела, Мексика, США	2 500
Україна, Португалія, Сенегал	10 000	Ізраїль, Куба, Франція	2 000
Канада	5 000 – 10 000**	Колумбія	1 500
Білорусь	6 000	Малайзія	1 000
Гана, Індія, Мадагаскар, Непал	5 000	Данія, Норвегія, Фінляндія	200

* ООН рекомендує мінімальним порогом вважати 20 000 осіб **залежно від провінції

Крім класифікації за людністю, існують також класифікації міст за географічним положенням, генезисом, умовами розвитку, адміністративним значенням, темпами зростання, планувальною структурою, народногосподарськими функціями, місцем у системі розселення тощо [6, с. 55]. Особливе місце у географії займає функціональна типологія міст, оскільки функції міста відображають його роль у системі розселення, регіоні та державі, а також є результатом комплексу умов, що впливають на розвиток міста. За функціями розрізняють міста монофункціональні, з обмеженим набором функцій та поліфункціональні. До головних функцій міст відносять демографічно-розселенську, адміністративно-управлінську, виробничу, соціально-побутову, освітньо-культурну, науково-технічну та інноваційну, комунікаційну, рекреаційно-туристичну та інші [17, с. 272]. Домінування певних функцій у місті визначає його функціональний тип. Варто зауважити, що в науці не існує єдиної загальноприйнятої класифікації та типології міських поселень (цей факт відзначається українськими географами, зокрема, у статті [14]), що також можна визначити як одну з методологічних проблем.

Вивчення міст займає вагоме місце у сучасній географічній науці, результатом тривалості подібних досліджень у часі є сформовані спеціальні дисципліни, ґрунтовна теоретична база, в тому числі понятійно-термінологічна система, розроблена методологія досліджень. Сучасні географія міст, геоурбаністика, урбаністична географія, як і подібні напрямки за кордоном, в основному приділяють увагу прикладним проблемам, намагаються вирішувати практичні завдання, які ставить перед наукою суспільство, тобто рухаються в руслі загальносвітових тенденцій розвитку науки. У центрі уваги даних напрямів лежать такі питання як географічні основи містобудування, удосконалення функціонально-планувальної структури міст, оптимальна організація міського простору, трансформація міських ландшафтів, екологічні проблеми міст та інші практичні питання. Водночас велика увага приділяється вивченню міст у межах систем розселення та як господарсько-економічних центрів, їхніх зв’язків з іншими поселеннями та ролі у господарському комплексі країни та регіону. Розширюючи сферу своїх інтересів у напрямку вивчення міст, географія тісніше змикається з іншими науковими дисциплінами, що є вираженням сучасних тенденцій інтеграції науки. Водночас, вона тісно змикається і з практикою, адже майже в кожній державі існують спеціалізовані інститути, які займаються плануванням міського розвитку. В Україні такими є, перш за все, Український державний науково-дослідний інститут проектування міст «Діпромісто» імені Ю. М. Білоконя, ДП «НДПІ містобудування», Інститут міста у м. Львів, Інститут розвитку міст «Міста України». Дослідження міст у географічній науці на сьогоднішній день є сформованим напрямком з своїми традиціями, який,

водночас, має значні перспективи для подальшого розвитку, перш за все, у практичній площині.

Висновки. Міста з часу їх виникнення були і залишаються важливою складовою наукових і, зокрема, географічних досліджень. З початкових етапів свого розвитку географія досліджує міські поселення та різноманітні аспекти їх функціонування. У результаті сформувались різноманітні спеціалізовані географічні дисципліни, такі як географія міст, геоурбаністика, урбаністична географія, споріднені з ними суміжні дисципліни, наприклад, урбоекологія, та інші. У західній науці основними напрямами географічного дослідження міст виступають Geographical Urbanism та Urban Geography. У географічній науці феномен міста на сьогоднішній день є добре вивченим, існує потужна теоретична база досліджень, накопичений обширний фактичний матеріал, розроблена методологія, понятійно-термінологічна система, класифікація та типологія міст, хоча, водночас, дискусійним залишається зміст самого поняття «місто». На сучасному етапі міста являють собою складні гетерогенні системи, що швидко змінюються, що відкриває перед географічною наукою нові виклики та перспективи досліджень, вирішення яких значною мірою лежить у практичній площині.

Список використаних джерел:

1. Адміністративно-територіальний устрій України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iportal.rada.gov.ua/

2.Верменич Я. В. Історична урбаністика в Україні: теорія містознавства і методика літочислення / Я. В. Верменич. – К.: Інститут історії України НАН України, 2011. – 306 с.

3.Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/

4.Дмитрук О. Ю. Урбаністична географія. Ландшафтний підхід (Методика ландшафтного аналізу урбанізованих територій): Монографія / О. Ю. Дмитрук. – К.: РВЦ «Київський університет», 1998. – 139 с.

5.Доценко А. І. Адміністративно-територіальний устрій і розселення в Україні / А. І. Доценко. – К.: РВПС України НАН України, 2003. – 76 с.

6.Доценко А. І. Регіональне розселення: проблеми та перспективи / А. І. Доценко. – К. : Наук. думка, 1994. – 196 с.

7.Зайцева І. О. Виникнення та розвиток статутного права в українських містах: історичний аспект / І. О. Зайцева. – Державне управління: теорія та практика [Електронне видання]. – 2010. – Вип. 1. – Режим доступу: http://www.academy.gov.ua/?lang=ukr&tip=dop&tipn=Page&page=88

8.Изменения городского пространства в Украине / За ред. Л. Г. Руденко. – К.: Реферат, 2013. — 160 с.

9.Краткая географическая энциклопедия / Гл. ред. А. А. Григорьев. – М.: Советская энциклопедия, 1960-1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://apsnyteka.org/1702-kratkaja_geograficheskaja_entsiklopedia_fragmenty.html

10. Лаппо Г.М. География городов: Учеб. пособие для геогр. ф-тов вузов / Г. М. Лаппо. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 480 с.

11. Місто[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Місто

12. Олійник Я. Б. Вступ до соціальної географії. Навчальний посібник / Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. – Київ: Знання, 2000. – 204 с.

13. Пивоваров Ю. Л. Основы геоурбанистики: Урбанизация и городские системы: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Ю. Л. Пивоваров. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 232 с.
14. Поручинський В. Класифікація і типологія міських поселень України / В. Поручинський, Я. Сосницька // Часопис соціально-економічної географії. – 2015. – Вип. 18(1). – С. 98-101.
15. Растворова М. Еволюція категорії «місто» в світовій науковій думці / М. Растворова // Економічна та соціальна географія. – 2015. – Вип. 72. – С. 43-47.
16. Родченко В. Б. Міські комплекси України: чинники та умови організації регулювання соціально-економічного розвитку: [монографія] / В. Б. Родченко. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2012. – 403 с.
17. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник / О. Г. Топчієв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
18. Хартія українських міст від 26 червня 1997 року[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pdp.org.ua/legislation/chynni/95-52e-l1------
19. Demographia World Urban Areas. 11th Annual Edition. – 2015. – 133 p.
20. Mazurova A. Ukraine in the context of the global urban processes / A. Mazurova // Часопис соціально-економічної географії. – 2015. – Вип. 18(1). – С. 154-158.
21. Pacione M. Urban Geography: A Global Perspective / M. Pacione. – New York, 2009. – 703 p.

Список использованных источников:

1. Административно-территориальное устройство Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://iportal.rada.gov.ua/
2. Верменич Я. В. Историческая урбанистика в Украине: теория градоведения и методика летоисчисления / Я. В. Верменич. – К.: Институт истории Украины НАН Украины, 2011. – 306 с.
3. Государственная служба статистики Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://ukrstat.gov.ua/
4. Дмитрук А. Ю. Урбанистическая география. Ландшафтный подход (Методика ландшафтного анализа урбанизированных территорий): Монография / А. Ю. Дмитрук. – К.: РИЦ «Киевский университет», 1998. – 139 с.
5. Доценко А. И. Административно-территориальное устройство и расселение в Украине / А.И. Доценко. – К.: РИПС Украины НАН Украины, 2003. – 76 с.
6. Доценко А. И. Региональное расселение: проблемы и перспективы / А. И. Доценко. – К.: Научное мнение, 1994. – 196 с.
7. Зайцева И. А. Возникновение и развитие статутного права в украинских городах: исторический аспект / И. А. Зайцева. – Государственное управление: теория и практика [Электронное издание]. – 2010. – Вып. 1. – Режим доступа: http://www.academy.gov.ua/?lang=ukr&tip=dop&tipn=Page&page=88
8. Изменения городского пространства в Украине / За ред. Л. Г. Руденко. – К.: Реферат, 2013. – 160 с.
9. Краткая географическая энциклопедия / Гл. ред. А. А. Григорьев. – М.: Советская энциклопедия, 1960-1966 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://apsnyteka.org/1702-kratkaja_geograficheskaja_entsiklopedia_fragmenty.html
10. Лаппо Г.М. География городов: Учеб. пособие для геогр. ф-тов вузов / Г. М. Лаппо. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 480 с.
11. Город[Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://uk.wikipedia.org/wiki/Місто
12. Олейник Я. Б. Введение в социальную географию. Учебное пособие / Я. Б. Олейник, А. В. Степаненко. – Киев: Знание, 2000. – 204 с.
13. Пивоваров Ю. Л. Основы геоурбанистики: Урбанизация и городские системы: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Ю. Л. Пивоваров. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 232 с.
14. Поручинский В. Классификация и типология городских поселений Украины / В. Поручинский, Я. Сосницкая // Журнал социально-экономической географии. – 2015. – Вып. 18 (1). – С. 98-101.

15. Растворова М. Эволюция категории «город» в мировой научной мысли / М. Растворова // Экономическая и социальная география. – 2015. – Вып. 72. – С. 43-47.
16. Родченко В. Б. Городские комплексы Украины: факторы и условия организации регулирования социально-экономического развития: [монография] / В. Б. Родченко. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2012. – 403 с.
17. Топчиев А. Г. Общественно-географические исследования: методология, методы, методики: Учебное пособие / А. Г. Топчиев. – Одесса: Астропринт, 2005. – 632 с.
18. Хартия украинских городов от 26 июня 1997 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://pdp.org.ua/legislation/chynni/95-52e-l1------
19. Demographia World Urban Areas. 11th Annual Edition. – 2015. – 133 p.
20. Mazurova A. Ukraine in the context of the global urban processes / A. Mazurova // Журнал социально-экономической географии. – 2015. – Вып. 18(1). – С. 154-158.
21. Pacione M. Urban Geography: A Global Perspective / M. Pacione. – New York, 2009. – 703 p.

References:

1. Administrative division of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: http://iportal.rada.gov.ua/
2. Vermenych Ya. V. Historical Urbanism in Ukraine: Theory of Urbanology and Methods of chronology / Ya. V. Vermenych. – Kyiv: Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, 2011. – 306 p.
3. State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: http://ukrstat.gov.ua/
4. Dmytruk O. Yu. Urban Geography. Landscape Approach (Methods of landscape analysis of urbanized areas): Monograph / O. Yu. Dmytruk. – Kyiv: REC "Kyiv University", 1998. – 139 p.
5. Dotsenko A. I. Administrative division and resettlement in Ukraine / A. I. Dotsenko. – Kyiv: PFSC of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, 2003. – 76 p.
6. Dotsenko A. I. Regional resettlement: problems and prospects / A. I. Dotsenko. – Kyiv: Science opinion, 1994. – 196 p.
7. Zaitseva I. A. Appearance and development of statutory law in the Ukrainian cities: historical perspective / I. A. Zaitseva. – Public Administration: Theory and Practice [Electronic publication]. – 2010 – Issue 1. – Access mode: http://www.academy.gov.ua/?lang=ukr&tip=dop&tipn=Page&page=88
8. Urban territories changes in Ukraine / Edited by L. G. Rudenko. – K.: Referat, 2013. – 160 p.
9. Brief Geographic Encyclopedia / Edited by A. A. Grigoriev – M.: Soviet Encyclopedia, 1960-1966 [Electronic resource]. – Access mode: http://apsnyteka.org/1702-kratkaja_geograficheskaja_entsiklopedia_fragmenty.html
10. Lappo G. M. Urban geography: textbook for geograph. depart. of universities / G. M. Lappo. – M.: Humanit. Ed. Center VLADOS, 1997. – 480 p.
11. City [Electronic resource]. – Access mode: http://uk.wikipedia.org/wiki/Місто
12. Oliinyk Ya. B. Introduction to Social Geography. Textbook / Ya. B. Oliinyk, A. V. Stepanenko. – Kyiv: Knowledge, 2000. – 204 p.
13. Pyvovarov Yu. L. Fundamentals of Geourbanism: Urbanization and urban systems: textbook for students of universities / Yu. L. Pyvovarov. – M.: Humanit. Ed. Center VLADOS, 1999. – 232 p.
14. Poruchynsky V. Classification and typology of urban settlements of Ukraine / V. Poruchynsky, Ya. Sosnytska // Journal of Human Geography. – 2015. – Issue 18 (1). – P. 98-101.
15. Rastvorova M. Evolution of category “city” in the world scientific thought / M. Rastvorova // Economic and social geography. – 2015. – Issue 72. – P. 43-47.
16. Rodchenko V. B. City complex in Ukraine: factors and conditions of regulation socio-economic development: [monograph] / V. B. Rodchenko. – Donetsk: IEF NAS Ukraine, 2012. – 403 p.
17. Topchiev O. H. Human-geographical study: methodology, methods and techniques: textbook / O. H. Topchiev. – Odessa: Astroprynt, 2005. – 632 p.
18. Charter of Ukrainian cities (June 26, 1997) [Electronic resource]. – Access mode: http://pdp.org.ua/legislation/chynni/95-52e-l1------
19. Demographia World Urban Areas. 11th Annual Edition. – 2015. – 133 p.
20. Mazurova A. Ukraine in the context of the global urban processes / A. Mazurova // Journal of Human Geography. – 2015. – Issue 18(1). – P. 154-158.
21. Pacione M. Urban Geography: A Global Perspective / M. Pacione. – New York, 2009. – 703 p.

УДК 911.6

Гуменюк Анна Евгеньевна,
кандидат географических наук, доцент
Чувашский государственный университет,
г. Чебоксары, Россия
e-mail: annagumenuk@yandex.ru

Губанова Татьяна Михайловна
Чувашский государственный университет,
г. Чебоксары, Россия
e-mail: tanyagub1995@mail.ru

АНАЛИЗ СЕЛИТЕБНЫХ ТЕРРИТОРИЙ МОСКОВСКОГО РАЙОНА Г. ЧЕБОКСАРЫ ЧУВАШСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Данная статья посвящена анализу селитебных территорий Московского района г. Чебоксары. Ее тема в настоящее время *актуальна,* т.к. продолжается рост городов и необходимо выявить оптимальные параметры строительства новых микрорайонов. Это можно достичь с помощью анализа уже застроенных территорий.

Методика заключается в анализе селитебных территорий проводился по следующим группам показателей: географическая и экологическая характеристика, плотность застройки, интенсивность использования территории, этажность, тип застройки, инфраструктура и цены.

Результаты анализа могут быть использованы не только при планировании строительства нового микрорайона, но при выборе покупки недвижимости в Московском районе г. Чебоксары.

Практическая значимость работы заключается в формировании аналитического и картографического материала для уплотнения застройки мир районов города.

Научная новизна заключается **в** анализе интенсивности использования территории на ключевых точках и составлении картосхемы плотности их застройки и экологического состояния.

Ключевые слова: селитебные территории, недвижимость, плотность застройки.

UDC 911.6

Gumenyuk Anna Evgenievna,
Candidate of Geography Sciences, Associate Professor
Chuvash State University, Cheboksary, Russia.
e-mail: annagumenuk@yandex.ru

Gubanova Tatyana Mikhailovna
Chuvash State University, Cheboksary, Russia.
e-mail: tanyagub1995@mail.ru

ANALYSIS OF THE RESIDENTIAL TERRITORIES OF THE MOSCOW DISTRICT OF CHEBOKSARY THE CHUVASH REPUBLIC

This article is devoted to analysis of the residential territories of the Moskovsky district of Cheboksary. Its theme is currently *topical,* as cities continue to grow and you want to identify the best options for building new neighborhoods. This can be achieved through the analysis of already built-up areas.

The technique consists in the analysis of the residential territories held in groups as follows: geographical and ecological characteristics, density, intensity of use of the territory, height, type of building, infrastructure and prices.

The results of the analysis can be used not only in planning the construction of a new neighbourhood, but when choosing a real estate purchase in the Moskovskiy district of

Cheboksary. Practical significance of the work is to develop analytical and cartographic material for sealing building world city.

Scientific novelty of the in originality consists in the analysis of the intensity of use of the territory on the key points and drawing up maps of their density of their building and ecological condition.

Keywords: residential territory, real estate, building density.

Постановка проблемы заключается в росте площадей застроенных территорий и появление новых микрорайонов вызывает, кроме положительных последствий (увеличение жилого фонда и площади коммерческой недвижимости), множество проблем – сокращение площади зеленых насаждений, недостаток мест в образовательных учреждениях и т.д.

Анализ последних исследований и публикаций. В ходе исследования использовались СП 42.13330.2011 «СНиП 2.07.01-89* Градостроительство...»[1, 2, 3, 4]. Исходя из существующей документации необходимо более тщательно подходить к планированию новых микрорайонов при точечной застройке, которые учитывают параметры уже существующих микрорайонов.

Целью данной статьи является анализ селитебных территорий Московского района г. Чебоксары Чувашской Республики.

*Изложение основного материала***.** Чувашская Республика находится в центре европейской части России, преимущественно на правобережье р. Волга. Входит в Приволжский федеральный округ. Граничит с Нижегородской областью на западе, с Республикой Марий Эл на севере, с Татарстаном на востоке и с Мордовией и Ульяновской областью на юге. В Чувашской Республике насчитывается 21 административный район, 9 городов, 8 поселков городского типа, около 1700 сельских населенных пунктов 9 (рис.1).

Столица республики – город Чебоксары, расположенный в 630 км от Москвы. В состав Чебоксар входят три административных района: Калининский, Ленинский, Московский и одно территориальное управление Заволжье (рис.2). Среди них наиболее элитным и комфортным для проживания считается Московский район, образованный в 1973 году.

Рис. 2. Чувашская Республика

Район расположен в западной части города. Территория района составляет 14530 гектаров, численность населения – более 190 тысяч человек. Московский район состоит из четырёх основных микрорайонов: Исторический холм, Северо-Западного, Юго-Западного и Чандрово (рис.2). При анализе селитебных территорий были выбраны ключевые точки в пределах Северо-Западного микрорайона. Этот микрорайон привлекает своей благоустроенностью и повышенной комфортностью, поэтому его параметры являются наилучшими. На территории микрорайона активно ведётся строительство домов улучшенной планировки, застраивается обширная территория по берегу р. Волга.

При анализе описывались 4 ключевые территории (рис.2):

Рис. 3. г. Чебоксары

1-ая территория ограничена Московским проспектом и улицами Кривого, Гузовского и Мичмана Павлова. Т.к. данная территория не имеет общеупотребляемого названия, то ее условно назовем «Роща». Здесь расположены пятиэтажные «хрущевки», построенные в 60-е годы XX века;

2-ая - это «6-ой микрорайон». На его территории расположены два типа домов: это также пятиэтажные «хрущевки», построенные в 70-ые годы, и «девятиэтажки» 80-х гг; 3-ая территория - микрорайон «Волжский-1», строительство которого началось в 1998 г. На данной территории представлены как многоэтажные, так и малоэтажные кирпичные здания. 4-ая территория - микрорайон «Университет». На его территории представлены в основном многоэтажные зданий и здания повышенной этажности. Строительство микрорайона началось в начале 21 века и продолжается по сей день. Первые две территории относятся к старому жилищному фонду, а остальные - к новому.

При анализе территорий были выделены следующие групп параметров: географическая и экологическая характеристика; плотность застройки; интенсивность использования территории; этажность; тип застройки; инфраструктура; цены на недвижимость анализировалась на основе статистических данных агентств недвижимости г. Чебоксары.

Таблица 1.

Географическая характеристика ключевых точек.

		Роща	6-ой микрорайон	Волжский-1	Университет
Рельеф	Уклон	2,3%	3,1%	6,6%	1,4%
	Категория	благоприятный	благоприятный	благоприятный	благоприятный
Грунты		Породы пермской системы, перекрытые чехлом четвертичных отложений (розо-красные, коричнево-бурые пески, глины, переслаивающиеся с пестроцветными мергелями, доломитами и известняками)			
	Категория	благоприятный			
Затопляемость		Незатопляемые или затопляемые не чаше чем один раз в 100 лет			
	Категория	благоприятный			
Заболоченность		Заболоченность отсутствует.			
	Категория	благоприятный			
Почвы		Дерново-подзолистые почвы суглинистого механического состав, образовавшиеся на лессовидных суглинках			
	Категория	благоприятный			
Ветры		Среднегодовая скорость ветра 4,5м/с, преобладаю южные, юго-западные и западные ветры			
	Категория	Хорошо проветриваемые	Хорошо проветриваемые	Хорошо проветриваемые	Наблюдается небольшой застой воздуха в "котлообразных" домах
Инсоляция	Категория	Нормально инсолируемые в течение всего года			

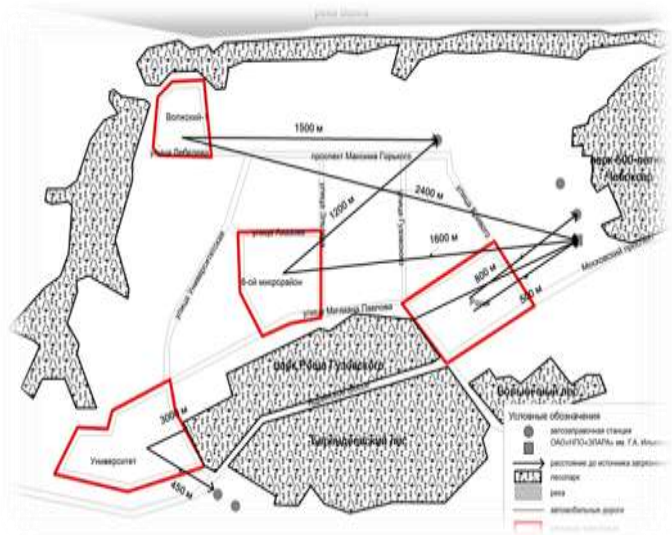

С помощью программы MapInfo Professional и космических снимков, имеющихся в открытом доступе, были определены показатели плотности застройки: коэффициент застройки и коэффициент плотности застройки [3]. Самый высокий коэффициент застройки имеет«6-ой микрорайон», но по плотности застройки,

Рис. 4. Экологическая
Ситуация на ключевых территориях

Результаты анализа первой группы представлена в таблице 1, а 2-7 групп в таблице 2. Территория Московского района г. Чебоксары имеют благоприятные географические условия для строительства зданий и

проживания в них людей. Микрорайон «Волжский-1» имеет наибольший уклон среди всех изученных территорий, но соответствующий нормам [4]. Недостатком микрорайона «Университет» является застой воздуха в «колодцообразных» домах.

Экологическая ситуация в пределах микрорайонов стабильная. Основными источниками загрязнения воздуха на территории района являются Открытое акционерное общество «Научно-производственный комплекс «ЭЛАРА» имени Г.А.Ильенко», пять расположенных в непосредственной близости к ключевым территориям автозаправочных станций и автотранспорт. Большое влияние на экологическое состояние окружающей среды оказывает наличие или отсутствие лесопарков. Рядом с микрорайонами расположены следующие лесопарки: Берендеевский лес, Роща Гузовского, парк 500-летия Чебоксар. Таким образом, наилучшая экологическая ситуация наблюдается на территории микрорайона «Волжский-1», наихудшая - «Роща», расположенном в 100 м от научно-производственного комплекса (рис.3). где площадь всех этажей делится на площадь территории, на первом место находится «Университет», т.к. на его территории расположены наиболее высокие здания.

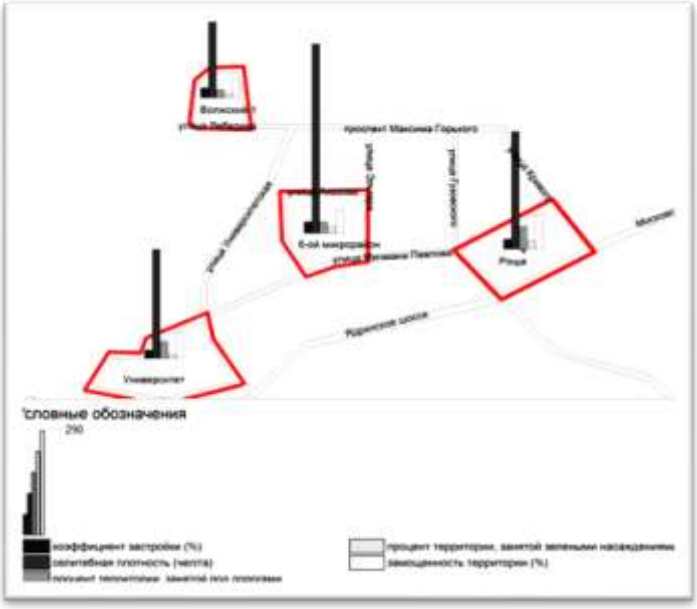

Рис. 5. Плотность застройки и интенсивность использования территории на ключевых точках

Если отбросить «Волжский-1», который строился в непосредственной близости к р. Волга, при анализе средневзвешенной этажности проявляется зависимость этажности от времени построения микрорайона. Современные дома имеют больше этажей, потому что строительные технологии развиваются и появляется возможность строить дома все выше и выше.

Также анализ показателей плотности застройки показал, что строительство на всех территориях велось по нормам, т.к. по правилам застройки г. Чебоксары допускается максимальный процент застройки - 50% [1] (рис.4). «Старые» микрорайоны по сравнению с «новыми» микрорайонами более плотно заселены. Но по средней численности жителей в одном доме лидирует уже «Университет», т.к. в этих домах больше этажей, как следствие, квартир и жильцов (рис.4). Интересно, что

по количеству жителей в одном квартире «Университет» занимает последнее место, наверное сказывается то, что его в основном заселяют молодые семьи, а в старых микрорайонах в одной квартире нередко живут несколько поколений одной семьи, т.к. не всегда есть возможность покупать новое жилье. В среднем зеленые насаждения занимают 10% территории. Но на интенсивность использования территории большее влияние оказывает замощенность территории. Самый высокий процент замощенности территории в «Роще», наименьший – в «Волжском-1» (рис.4).

В изученных территориях представлены 3 типа застройки, каждый из которых имеет свои преимущества. Преимущество строчной застройки в том, что все дома имеют одинаковые условия для проветривания и инсоляции и взаимосвязи с внутримикрорайонным пространством, при групповой застройке наилучшее проветривание, а при свободной - возможно оптимальное сочетание функциональных зон.

Необходимым условием существования и развития микрорайона является его инфраструктура.

Анализировалась обеспеченность образовательными учреждениями. На территории микрорайона «Волжский-1» нет ни детского сада, ни школы. Лишь небольшая группа почасового пребывания детей от 1 года до 4 лет. В "старых" микрорайонах по 2 муниципальных садика, в микрорайонах «Университете» - 1. Школы представлены лишь в микрорайонах «Роще» и «6-ом микрорайоне», но в микрорайоне «Университете» расположено высшее учебное заведение. Важный показателем является количество мест в детских садах и школах на 1 жителя. Видно, что чем моложе микрорайон, тем меньше мест на 1 жителя. В школах же обратная динамика: в «6-ом микрорайоне» больше доля, чем в «Роще».

Инфраструктура микрорайонов анализировалась по количеству 5 видов объектов. Микрорайон «Университет» является лидером по всем объектам. Но в тоже время в недавно построенном микрорайоне «Волжский-1» нет таких услуг, как парикмахерская, кафе, рестораны, нет отделений банков. В «новых микрорайонах на 1 этажах расположены магазины, банки и т.д., в старых же микрорайонах на первом этаже проживают люди, а магазины находятся в пристройках к зданиям. Все территории имеют хорошую транспортную доступность со всеми микрорайонами города. Представлено 3 вида общественного транспорта: автобус, троллейбус и маршрутное такси.

В новых микрорайонах цена за 1 кв.м. выше, чем по г. Чебоксары в целом. Чем раньше построен микрорайон, тем ниже цена за кв.м. в нем. Если обобщить данных от ранее изученных параметров, видно, что цена за 1 кв.м. в микрорайоне «Университете» достаточно обоснована, потому что на его территории представлены новостройка, микрорайон имеет хорошую инфраструктуру и в домах индивидуальное отопление.

Таблица 2.

Характеристика ключевых точек

	Роща	6-ой микрорайон	Волжский-1	Университет
1	2	3	4	5
	Плотность застройки			
Коэффициент застройки (%)	15,55	17,74	15,58	14,1
Коэффициент плотности застройки	0,376	0,665	0,518	0,785
Селитебная плотность, чел/га	178	285	118	165
Среднее количество жильцов в одном жилом доме	205	349	87	438
Среднее количество жильцов в одной квартире	2,29	2,6	2,58	1,58
	Интенсивность использования территории			
Процент территории, занятой дорогами	36	18	13	26
Процент территории, занятой зелеными насаждениями	13	10	7	6
Замощенность территории (%)	51,6	35,74	28,6	40,1
	Этажность			
Средневзвешенная этажность	5,04	7,55	5,39	9,26
	Тип застройки			
Тип застройки	Строчный	Свободный	Свободный	Групповой
	Инфраструктура			
Количество муниципальных детских садов	2	2	0	1
Количество частных детских садов	0	0	1	1
Количество школ	1	2	0	0
Количество высших учебных заведений	0	0	0	1
Количество мест в детских садах на 1 жителя микрорайона	0,078	0,063	-	0,047

Продолжение табл.2

1	2	3	4	5
Количество мест в школах на 1 жителя микрорайона	0,181	0,236	-	-
Количество продуктовых магазинов	2	5	5	12
Количество банков	1	2	0	2
Количество кафе, ресторанов	1	2	0	5
Количество парикмахерских	4	2	0	6
Количество аптек	1	1	1	3
Количество остановок общественного транспорт	3	2	1	4
Количество автобусных маршрутов	6	1	1	1
Количество троллейбусных маршрутов	4	7	6	4
Количество маршрутов маршрутного такси	16	14	14	11
	Цена			
Цена за 1 кв.м., руб.	44145	47090	51437	55642

По результатам проведения анализа можно порекомендовать следующие параметры для планирования нового микрорайона: площадь территории - 20 га; плотность застройки -15%; селитебная плотность – 225 чел/га; среднее количество жильцов в 1 квартире – 2 человека; замощенность территории – 40%; озеленность территории – 20%; этажность – 9-12 этажей; тип застройки – свободный;1 муниципальный детский сад и 1 муниципальная школа; не менее 8 продуктовых магазинов; 3 кафе или ресторанов; отделения 2 банков; 3 парикмахерских; 2 аптеки; цена за 1 кв.м. от 40 до 50 тысяч рублей.

Выводы. В заключение данного исследования необходимо сказать, что селитебные территории Московского района г. Чебоксары имеют благоприятные географические условия и стабильную экологическую ситуацию. Основной вред окружающей среде наносит ОАО «Научно-производственный комплекс «ЭЛАРА» им. Г.А. Ильенко», автозаправочные станции и автотранспорт. Московский район соответствует нормам «Правил землепользования и застройки г. Чебоксары» по показателям плотности застройки. Имеет хорошую транспортную доступность. Анализ показал, что чем моложе микрорайон, тем выше этажность зданий из-за недостатка городских земель - пригодных для строительства жилищного фонда, меньше количество мест в детских садах на одного человека. Цена за 1 м^2. в Московском районе прямо пропорциональна возрасту микрорайону. «Новые» микрорайону имеют цену выше средних по городу, а «старые» - ниже. Наиболее развита инфраструктура в микрорайоне «Университет», при этом в другом «новом» микрорайоне «Волжский-1» нет парикмахерских, кафе и отделений банков. В «новых» микрорайонах сфера услуг расположена на 1 этажах зданий, а в «старых» - в пристройках. В настоящее время по мере заселения новостроек идет строительство в «новых» микрорайонах детских садов и школ нового поколения.

Список использованных источников:

1. Решение Чебоксарского городского Собрания депутатов О местных нормативах градостроительного проектирования «Градостроительство. Планировка и застройка Чебоксарского городского округа»;
2. Решение Чебоксарского городского Собрания депутатов Чувашской Республики от 14 июля 2005 г. N 1683 «О Правилах землепользования и застройки в городе Чебоксары» (с изменениями от 26 июня 2007 г., 17 апреля, 26 июня, 28 октября, 23 декабря 2008 г., 28 апреля, 27 августа, 26 ноября 2009 г., 15 апреля 2010 г.);
3. Свод правил СП 42.13330.2011 «СНиП 2.07.01-89*. Градостроительство. Планировка и застройка городских и сельских поселений». Актуализированная редакция СНиП 2.07.01-89* (утв. приказом Министерства регионального развития РФ от 28 декабря 2010 г. N 820);
4. Филимоненко Л.А. Инженерное благоустройство городских территорий и транспорт: Учебное пособие. – Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2006. – 59 с.
5. http://www.jkh.cap.ru/
6. http://2gis.ru/cheboksary.

References:

1. The decision of the City Council of Deputies Cheboksary About local standard of urban design "City. Planning and construction of the Cheboksary city district "
2. The decision of Cheboksary Chuvash Republic City Assembly deputies on July 14, 2005 N 1683 "On the Rules of land use and development in the city of Cheboksary" (as amended on June 26, 2007 April 17, 26 June, 28 October, 23 December 2008 28 April, 27 August, 26 November 2009, 15 April 2010);
3. Rulebook SP 42.13330.2011 "SNIP 2.07.01-89 *. City. Planning and building-urban and rural areas. " The updated edition of SNIP 2.07.01-89 * (approved by order of the Ministry of Regional Development of the Russian Federation of December 28, 2010 N 820.);
4. Filimonenko L.A. Engineering improvement of urban areas and transport: Textbook. - Chelyabinsk: Publishing house SUSU,2006.-59 s/
5. http://www.jkh.cap.ru/
6. http://2gis.ru/cheboksary.

УДК 330.322:[911.3:94](477.83)"…/20"

Горовий Олег Володимирович Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail oleggorovyi@ukr.net

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ТЕРИТОРІЇ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є аналіз історико-географічних особливостей становлення інвестиційної діяльності на території Львівщини.

Методика. Використано історичний, аналітичний та порівняльний методи, а також аналіз та синтез.

Результати. Внаслідок аналізу літературних джерел та статистичної інформації виділено етапи становлення інвестиційного ринку та проблеми його функціонування. Встановлено різновекторність залучення іноземного капіталу в розвиток господарства Львівщини в австрійський період та переважання внутрішнього інвестування в совєтський період. Вказано на роль кооперативів, товариства “Просвіта”, банків та кредитних спілок у становленні інвестиційної діяльності в регіоні.

Наукова новизна. У статті висвітлено ретроспективу інвестиційної діяльності на території Львівської області.

Практична значимість. Результати дослідження можуть бути використані при дослідженні історичних аспектів розвитку економіки регіону, інвестиційних процесів та розробленні стратегій регіонального розвитку.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, Львівська область, Галичина.

УДК 330.322:[911.3:94](477.83)"…/20"

Горовый Олег Владимирович Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина, e-mail, oleggorovyi@ukr.net

ИНВЕСТИЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НА ТЕРРИТОРИИ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ: ИСТОРИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Целью статьи является анализ историко-географических особенностей становления инвестиционной деятельности на территории Львовщины.

Методика. Использованы исторический, аналитический и сравнительный методы, а также анализ и синтез.

Результаты. Вследствие анализа литературных источников и статистической информации выделены этапы становления инвестиционного рынка и проблемы его функционирования. Установлена разновекторность привлечения иностранного капитала в развитие хозяйства Львовщины в австрийский период и преобладание внутреннего инвестирования в советский период. Указана роль кооперативов, общества “Просвита”, банков и кредитных союзов в становлении инвестиционной деятельности в регионе.

Научная новизна. В статье освещена ретроспектива инвестиционной деятельности на территории Львовской области.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы при исследовании исторических аспектов развития экономики региона, инвестиционных процессов и разработке стратегий регионального развития.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, Львовская область, Галичина.

УДК 330.322:[911.3:94](477.83)"…/20"

Horovyi Oleh Volodumurovich Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail, oleggorovyi@ukr.net

THE INVESTMENT ACTIVITY IN LVIV REGION: HISTORICAL AND GEOGRAPHICAL ASPECTS OF RESEARCH

The purpose of this paper is to analyse the historical and geographical features of investment activity formation in Lviv region.

Methods. Historical, analytical and comparative methods, analysis, and synthesis are used.

Results. Owing to analysis of the literature and statistical information the stages of the investment market incipience and problems of its functioning are allocated. The different focuses of attracting foreign capital in economy development of Lviv region in the Austrian period and the prevalence of domestic investment in the Soviet period are established. The role of cooperatives, the "Prosvita" society, banks and credit unions in the development of investment activity in the region is specified.

The scientific novelty. In the article the retrospective of investment activity in Lviv region is described.

The practical significance. Results of the research can be used to study historical aspects of the regional economy, investment processes and developing the strategies of regional development.

Key words: investments, investment activity, Lviv region, Halychyna.

Постановка проблеми. Залучення інвестицій є "локомотивом" розвитку регіональної економіки. Важливим у дослідженні будь-якого економіко-географічного процесу є вивчення його ретроспективи для аналізу сучасного стану та прогнозування цього явища у майбутньому. Львівська область – регіон України, який завжди зацікавлював іноземних та внутрішньодержавних інвесторів через вигідність географічного положення, наявність різноманітних природних ресурсів та дешевої робочої сили. Саме із Галичини, до якої входить територія сучасної Львівщини, розпочався промисловий переворот в Україні, який стимулював не лише австрійських інвесторів, але й капітали з країн Європи та США.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення ретроспективи інвестиційної діяльності (ІД) є одним із завдань суспільно-географічних досліджень. Дослідження історичних особливостей, сучасного стану та подальших перспектив ІД України та її регіонів здійснено у працях українських економістів та економіко-географів – І. Бланка, Й. Бурки, А. Голікова, С. Запотоцького, Ю. Качаєва, А. Мельничука, Л. Нємець, Я. Олійника, А. Омельченка, А. Пересади, М. Пістуна, О. Топчієва, О. Шаблія; закордонних науковців – В. Бабуріна, В. Бочарова, І. Бернара, Л. Гітмана, М. Макконела та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ретроспективні дослідження економіко-географічних явищ регіону представлені обмеженою кількістю наукових праць, тому теперішній рівень знань сутності ІД не дозволяє дослідити умови протікання інвестиційних процесів з урахуванням історичного розвитку та регіональної специфіки.

Формулювання цілей статті. Метою статті є ретроспективний аналіз процесів інвестування регіону (на прикладі Львівської області).

Виклад основного матеріалу. Розвиток ІД Львівської області має складну історію, у якій можна виділити декілька періодів:

- *перший* – з початком розвитку товарно-грошових відносин на території Львівщини до початку промислового перевороту в Західній Україні;
- *другий* – промисловий переворот – закінчення Першої світової війни;
- *третій* – 1918 р. – 1939 р. – міжвоєнний;
- *четвертий* – 1939 р.–1991 р. – перебування у складі Совєтського Союзу;
- *п'ятий* – 1991 р. –по сьогодні – формування сучасного інвестиційного ринку України та Львівської області, становлення міжнародних зв'язків України (в т. ч. інвестиційних) із країнами світу.

Перший період. Здавна територією Львівщини проходили численні торговельні шляхи, що об'єднували міста Східної Європи із Західною, а місто Львів було головним торговельно-економічним посередником. Саме із розвитком торгівлі започатковується процес вкладення грошей у розвиток господарства, що є ретроспективним процесом інвестування. На території Галицько-Волинського князівства велася торгівля із сусідніми країнами – Угорщиною та Польщею, придунайськими землями річковими шляхами – через Дунай, Дністер, Прут. У XII–XIII ст. в період роздробленості Київської Русі на території Галицько-Волинського князівства існував безмонетний спосіб розрахунків – гроші замінювались намистинами, уламками золота або срібла чи інших металів.

Після 1387 р. (приєднання Галицько-Волинського князівства до складу Польського королівства) на території сучасної Львівщини розпочинається становлення капіталістичних відносин, що яскраво виражалось у формі створення аграрних фільварків. Збільшення вирощування зернових у фільварках відбулося внаслідок зростання попиту на хліб у Західній Європі. Розвиток аграрного виробництва та торгівлі у період польського панування привів до експорту зерна із території Галичини до країн Західної Європи через головний порт Польщі – м. Ґданськ. Участь галицьких купців у європейському та регіональному товарообігу призвела до удосконалення форм торгівлі – з'являються кредити і контракти (цінні папери), що є одним із елементів інвестування.

У цей період активно розвивається господарство міст через розвиток ремесла. Значно зросла кількість цехів в інших містах теперішньої Львівщини – Кам'янці-Струмиловій (тепер Кам'янка-Бузька), Самборі, Бродах, Жовкві, Стрию. Особливого розвитку цехове виробництво набуло у м. Львів (рис. 1).

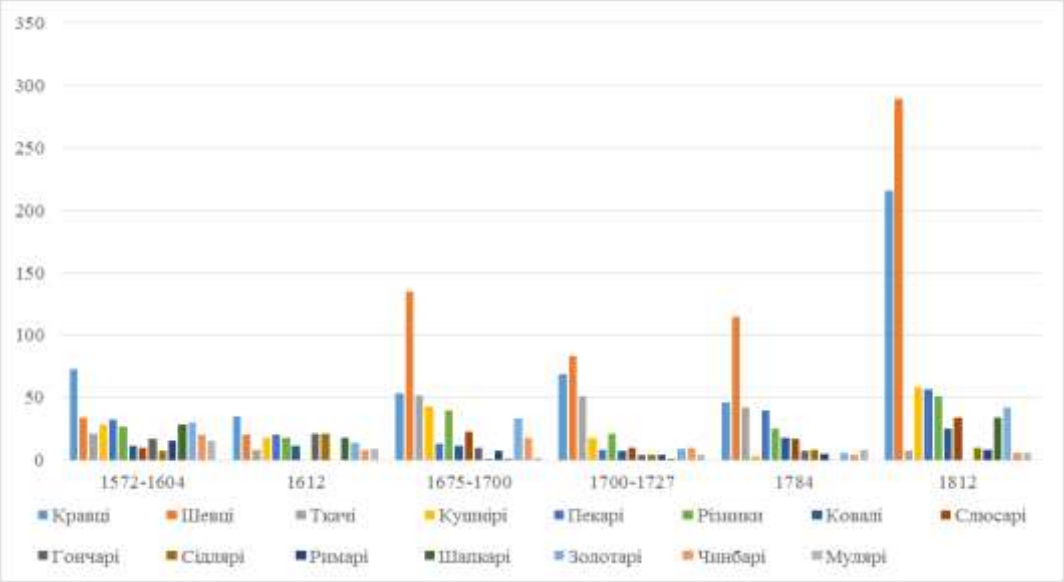

Рис. 1. Цехові майстри різних професій м. Львова у 1572-1812 рр. (складено на основі [7, с. 59])

Наситивши місцеві ринки своїми товарами, цехова продукція потрапляла на ринки інших міст та регіонів, тому працівники цехів виготовляли свою продукцію не лише для місцевого споживача, а й для експорту в інші частини Речі Посполитої чи за рубіж. Внаслідок розвитку цехового виробництва відбулося зародження мануфактури – однієї із форм промислового виробництва, який заснований на поділі праці між найманими працівниками та з використанням ручної праці. Впровадження мануфактурного виробництва призвело до формування найпростіших форм промислової кооперації – виникли броварні, білильні, ґуральні, папірні, солеварні тощо. З'являлися торгові об'єднання декількох мануфактур, наприклад водяні млини і гуральні, що залучали значні кошти не тільки від населення, але і від державного керівництва.

Внаслідок воєн XVII–XVIII ст. відбувся занепад майже усіх галузей господарства Галичини, що значно скоротило грошові потоки у регіон. Територія Львівщини після першого поділу Речі Посполитої у 1772 р. перейшла до складу Австрійської монархії. Прогресуючою галуззю господарства на той час залишалася соляна промисловість, проте Габсбурґська адміністрація запровадила монополію на існування дрібних солеварень.

З розвитком товарно-грошових відносин набули поширення кредитні операції та лихварство. У містах існували лихварі, крім того лихварськими

операціями займались монастирі, костьоли та єврейські громади. Кредит надавався із високим відсотком під натуральну заставу – здебільшого як передача землі в користування разом із підданими.

Другий період. Після включення до складу Австро-Угорщини, довгий час територія сучасної Львівщини була її аграрно-сировинним придатком, а українські підприємці були позбавлені податкових пільг, якими користувались австрійські виробники. У цей період в Європі швидкими темпами поширювалась індустріалізація, проте в Галичині надалі панувало мануфактурне виробництво. З регіону експортували вовну, а поверталася вона готовим дорогим одягом, целюлоза – папером, деревина – бочками для пива, сірниками тощо. Дешевша і якісніша продукція фабрично-заводської промисловості західних провінцій імперії заполонила ринки збуту і тому місцева продукція цукрової, легкої, целюлозно-паперової, сірникової, машинобудівної, порцеляново-фаянсової промисловості не витримувала жорсткої конкуренції і потроху занепадала. Мали розвиток галузі господарства, які витримували жорстку конкуренцію – лісопильна, нафтова, озокеритова, харчова. Саме у розвитку цих галузей були зацікавлені австрійські підприємці, які розпочали їх активне інвестування.

У кінці 80-х рр. XIX ст. в Карпатах розпочинається розвиток лісопильної та лісозаготівельної промисловості. Наприкінці XIX ст. вирубування лісу досягло 6 млн. м^3. Основою експорту була ділова деревина, більшість якої вивозилася за межі Східної Галичини. Зростання інвестицій у меблеву промисловість були мізерними, внаслідок чого готові вироби із дерева ввозилися з-за кордону [10, с. 72]. Винятком була фабрика синдикату “Мундус”, яка була побудована на іноземні кошти і займала монопольне становище на ринку.

Найбільш розвинутою галуззю промисловості в Галичині в кінці XIX – на початку XX ст. була гірничо-видобувна, зокрема нафтова. Ще Степан Рудницький у праці “Економічні основи Галицької державності” вказував, що “ціле галицьке Підкарпаття – це одно велике нафтове поле 10 000 км простору” [1, с. 361]. Внаслідок промислового перевороту, видобування нафти ручним способом припинилося. У 1874–1912 рр. в регіоні добуто 16,5 млн. т нафти, що становило 2,43 % світового видобутку [20, с. 28-29]. Іноземні капіталісти розгорнули особливу боротьбу за володіння галицькими нафтопромислами. Було створено ряд акціонерних товариств з видобутку і переробки нафти: “Польська спілка з реалізації нафти”, “Малопольське нафтове товариство”, фірми “Карпати”, “Вакуум”, “Франко-Полонія” та ін. Після проголошення автономії Галичини (1861 р.) Крайовий сейм утвердив право землевласників на добування нафти, проте селяни не виявляли бажання освоювати нову галузь і здавали свої землі в оренду, здебільшого дрогобицьким єврейським підприємцям. На початку XX ст. іноземним капіталістам було надано контроль над 86 % галицької нафтової промисловості. Перше місце займав західноавстрійський капітал (31,8 %), друге – англійський (21,69 %), третє – французький (15,5 %),

четверте – німецький (12,5 %), п'яте – бельгійський (2 %), шосте – американський (1,8 %). [6, с. 89-90]. Іноземні нафтові корпорації виплачували великі дивіденди. Чистий прибуток від нафти, вивезений іноземними капіталістами у 1913 р. становив 2/3 загальної суми прибутків крайового бюджету Галичини [13, с. 65].

Істотні зміни у нафтовидобутку відбулися в кінці 70-х рр. XIX ст., що пов'язано із початком застосування у цій галузі промисловості глибинного буріння та парових двигунів, завдяки чому оснащеність праці зросла. Проте значне застосування парових машин призвело до зростання безробіття населення, яке здебільшого було зайняте у ручному видобутку нафти [9, с. 496-497].

З 90-х рр. XIX ст. розпочався процес концентрації промислового виробництва, підтвердженням чого стало утворення в 1892 р. нафтового картелю з метою нормування цін. Виникають акціонерні компанії, зокрема у нафтовидобувній промисловості: "Галицьке-Карпатське товариство", "Східниця", "Галичина" [9, с. 496].

Велику увагу привертав до себе прикарпатський *озокерит*. У 1877 р. та 1882 р. було утворено дві іноземні фірми, які контролювали видобуток унікального мінерального ресурсу Прикарпаття. В кінці 1880-х рр. на базі цих фірм була створена "Компанія комерсіаль Франс" з центром у Парижі, яка зосередила в своїх руках головну частку видобутку озокериту. В 1895 р. компанія продала всі бориславські озокеритні шахти австрійському Лендербанку [4, с. 669].

Галуззю переробної промисловості, яка активно розвивалась у цей період була *харчова*. Особливо розвивалась борошномельна, тютюнова, цукрова. У 1870 р. на території Галичини діяло більше 40 парових млинів [9, с. 498]. Майже у кожному селі були невеликі гуральні (спиртзаводи), у містах розбудовувались цукрові заводи, тютюнові фабрики (Винники), прядильні та ткальні.

Розвиток промислового виробництва зумовив активне будівництво залізниць. У 1861 р. була прокладена перша залізниця на території України – Перемишль – Львів, яка мала сполучити Гамбург із Одесою. У 1866 р. прокладено залізничну вітку зі Львова до Чернівців і далі – до Одеси, у 1869 р. – до Бродів, а у 1871 р. підавстрійське місто Підволочиськ з'єдналось із підросійським Волочиськом, у 1873 р. пролягла залізниця до Мукачева [5, с.236-296].

Великомасштабне промислове і транспортне виробництво зумовило зростання потреб в інвестиціях. Це стало поштовхом для розвитку закладів інвестиційної інфраструктури, основними формами якої були банки, страхові організації, торгові та фондові біржі тощо.

У другій половині XIX ст. виникають перші філії банків, які здебільшого були австрійськими: Австрійського народного банку (1853 р.), Австрійського банку торгівлі та промисловості (1862 р.), Англо-

Австрійського банку (1865 р.). Було організовано також низку акційних банків. У 1867 р. виник Іпотечний банк, у 1868 р. – Селянський банк.

У 1844 р. було створено Галицьку ощадну касу – одну із найстаріших західноукраїнських фінансових установ. Діяльність Каси була спрямована на підтримку закладів сліпих, глухонімих, сиріт, убогих, лікарень, благочинних товариств. У 1885 р. Галицька Ощадна каса виступила головним інвестором Державної промислової школи [8, с. 19-39].

Активну роль у створенні страхових та кредитних організацій в Галичині відігравала українська громадськість, що проявлялось у створенні різноманітних страхових спілок та кредитних організацій. У 1891 р. було засновано кооперативний банк "Дністер", який сприяв матеріальному і духовному піднесенню українців, оскільки надавав найкращі умови для отримання кредитів [15, с. 78].

У наповненні господарства Галичини інвестиціями важливу роль відіграв український кооперативний рух та діяльність культурно-просвітницьких організацій. Зокрема "Просвіта" значну роль приділяла економічним проблемам західноукраїнських земель. Після появи в Австрії першого кооперативного закону, діячі "Просвіти" почали цікавитися ідеями кооперації [2].

Найкраще українська кооперація розвивалася у сільській місцевості, зокрема активно організовувались сільськогосподарські (зокрема молочні) кооперативи, оскільки Галичина в цей період залишалася аграрним краєм Австрії. У 1899 р. засновано українське товариство "Сільський господар", основною метою діяльності якого була допомога у веденні ефективного сільського господарства, організація курсів і шкіл для селян, видавнича діяльність. У 1910 р. "Сільський господар" нараховував 85 філій. Помітно зростала кількість кооперативів і їх членів. У 1914 р. загальна чисельність працівників у системі української кооперації, сягнула близько 200 тис. ос., функціонувало 2 тис. кооперативів.

Отже, на початку XX ст. галузева структура господарства Львівщини мала однобокий характер. Інвестиції надходили лише до галузей, які займалися переробкою місцевої сировини – нафтова, озокеритова, лісова та лісопильна.

Перша світова війна змінила пріоритети інвестування Галичини і визначила головний її напрямок – розвиток військово-промислового комплексу, що здійснювалось грошима від кредитних операцій монархії на зовнішньому та внутрішньому ринках. Під час війни Львівщина потерпала від нестачі продовольства (понад 80 % жителів були зайняті у сільському господарстві, яке було знищене внаслідок бойових дій), ще гострішою була проблема відсутності елементарних промислових товарів.

Третій період. Повоєнна розруха негативно вплинула на розвиток господарства Львівщини. У 1918 р. регіон увійшов до складу Польщі і був віднесений до Польщі "Б" – некорінних польських земель. Львівщина

продовжувала залишатись сировинним додатком та ринком збуту готової продукції корінної Польщі.

Сільське господарство до середини 20-х рр. XX ст. відчувало вплив війни. Українські селянські господарства в Галичині були малими і середніми, відповідно не зазнавали припливу інвестицій. Варто зазначити, що у сільському господарстві було зайнято більше 90 % українського населення регіону.

Єдиною господарською ланкою, яка активно розвивалась у цей час була кооперація, якій на початку 30-х рр. не було рівних навіть серед західноєвропейських країн [18]. Розвиток кооперації відбувався завдяки організації господарських угруповань шляхом закупівлі паїв у кредит, що не потребувало інвестування значного капіталу [22]. Напередодні Другої світової війни українські кооперативи на території Польщі концентрували у собі капіталу на суму 100 мільйонів злотих [21].

Темпи розвитку промислового виробництва Львівщини не були такими високими як у австрійський період. На території регіону розміщувались всього 5 % усіх промислових підприємств Польщі. У 1923 р. було видобуто 737 тис. т нафти, що становило лише третину довоєнного максимуму [4, с. 288]. Зниження видобутку нафти відбулось внаслідок зменшення зовнішніх інвестицій через економічну депресію 30-х рр., проте мало місце й поступове виснаження цього ресурсу.

Низький рівень інвестиційної привабливості у цей період характеризується також негативною політикою Польської держави стосовно українського населення. Акт “пацифікації” українського населення мав ворожий для українців характер. Єдиною можливістю економічного розвитку та залучення інвестицій, зокрема внутрішніх, для українців була кооперація, яка охоплювала майже усі сфери господарської діяльності того періоду. Успішне кооперування та внутрішнє інвестування сприяли підвищенню рівня життя, розвивали культурну та національну діяльність, що приводило до самоусвідомлення народу.

Четвертий період. У вересні 1939 р. землі сучасної Львівщини були окуповані Совєтським Союзом, у якому іноземним інвестиціям відводилась другорядна роль у розвитку господарства регіону. “Форсована індустріалізація”, колективізація різко змінили пріоритети Львівщини в економічному розвитку. Економічний потенціал західноукраїнських земель, спрямування їх економічної політики суттєво відрізнялися від совєтського підходу. Такими відмінностями були аграрна спеціалізація, проблеми зайнятості внаслідок надлишку трудових ресурсів, а також відмінності у етнічному складі населення, що приводило і до соціально-економічної конкуренції.

Протягом 1939–1940 рр. відбулася націоналізація усіх галузей господарства Львівщини – промисловості, сільського господарства, сфери послуг, інфраструктури. Ліквідовувались усі банки. Усі виробничі

потужності підпорядковувались республіканським відомствам, а капітали іноземних держав переходили у загальносоюзну власність.

Значні потоки інвестицій спрямовувались у розвиток та функціонування шляхів сполучень та впорядкування транспортної інфраструктури. Активно проводились роботи із перепрошивання колії, оновлення рухомого складу та будівництво нових шляхів сполучень (Ромаш – Рава-Руська, Новоград-Волинський – Львів, друга колія на лінії Львів – Волочиськ).

Зміни торкались і видобувної промисловості. Для монополізації нафтогазової промисловості Львівщини створено комбінат "Українська нафта", а для кооррдинації вуглевидобутку утворено трести "Львіввугіллярозвідка" та "Львівшахтобуд", у складі яких діяли контори по інших містах Галичини.

На покращання соціально-економічного розвитку Західної України було асиґновано понад два млрд. рублів (з них на розвиток промисловості – 700 млн.). За ці гроші було реконструйовано електростанції у Львові, Стрию, Дрогобичі та інших містах Галичини [4, с. 324].

Із встановленням совєтської влади розпочалось утворення нових форм господарської діяльності – колгоспів, основною метою яких було встановлення тотального контролю над українським селянством. Лише найбідніша верства селян позитивно сприйняла перетворення, тому колективізація проходила повільними темпами. Галицьке селянство, для якого характерними були засади приватної власності на землю, а також традиції сімейного землекористування, негативно сприймало колективізацію, проте звільнення у 1940 р. колгоспних дворів від оподаткування змусило селянство прийняти норми колективізації.

Початок війни різко змінив пріоритети економічного розвитку Львівщини. Гітлерівці планували використати територію України для забезпечення військ продовольством, а також використання української дешевої робочої сили. Планувалось відновлення роботи підприємств видобувної промисловості, а згодом (після бліцкригу) – переробної.

У часи німецької окупації активно створювалися заклади інвестиційної інфраструктури. Засновувалися господарські банки, а також відновлювалась робота міські та районні сільськогосподарські банки. У м. Львів функціонувала філії Земельного господарського банку (Варшава), Комерціальбанку, Дрезденбанку (Берлін) та Лендербанку (Відень), а також низка приватних банків та кредитних установ [17, с. 61].

У дистрикті "Галичина", до якого увійшла територія Львівщини, дозволялася приватна власність та створення монопольних фірм із філіями та функціонування десятків приватних німецьких підприємств. На цих територіях німецькою владою було утворено 14 підприємств ливарної промисловості для виробництва чавуну, який використовувався для виготовлення обігрівачів, тракторів, енергопідприємств і нафтохімії, а

підприємства з підвищення якості матеріалів, миловарні заводи, лакова та киснева фабрика у Львові [16, с. 22–35].

Після відступу гітлерівських військ пріоритетом для інвестування, а відповідно і відбудови Львівщини стало сільське господарство. Колгоспи і радгоспи відновили свою діяльність за лічені місяці після встановлення радянської влади.

Першочерговим завданням совєтського керівництва було відновлення важкої промисловості. У постановах РНК УРСР "Про заходи щодо розвитку республіканської та місцевої промисловості м. Львова" від 10 січня 1945 р. та ЦК КП(б)У "Про заходи щодо відбудови та подальшого розвитку господарства у Львівській, Станіславській, Дрогобицькій, Ровенській, Волинській, Чернівецькій областях УРСР на 1945 рік" від 7 травня 1945 р. було подано перелік першочергових завдань стосовно відновлення господарства на "звільнених" територіях.

Наприкінці 1944 р. трест "Львівшахтбуд" ввів у дію 4 вугільні шахти у Львівсько-Волинському вугільному басейні, а у Бориславі вдалося відновити видобуток нафти. Освоєно нові газові родовища – Більче-Волицьке, Угерське, продовжено освоєння Дашавського та Опарського. Капітальні вкладення із Москви спрямовувались на будівництво газопроводів Дашава–Рига, Дашава–Ленінград. Освоєння вугільних пластів Львівсько-Волинського басейну привело до спорудження у 50-60-х рр. Добротвірської ТЕС, яка забезпечувала електроенергією населені пункти Львівщини та сусідньої із регіоном Польщі.

У 1944 р. розпочалось відновлення Львівської залізниці, тоді ж відновився рух у прифронтовій зоні.

Залучення інвестицій зазнала і соціальна сфера Львівщини. В повоєнний період швидкими темпами було розгорнуто кампанію з відновлення зруйнованих та побудови нових шкіл, дитячих садків, професійно-технічних училищ, лікарень, ФАПів, поліклінік, та інших закладів соціальної інфраструктури.

Головним центром відбудови господарства Львівщини і Західної України стало місто Львів, до якого були спрямовані головні потоки інвестицій із Москви. У 1945-1947 рр. випустили свою першу продукцію заводи телеграфної і телефонної апаратури, "Львівсільмаш", вимірних приладів, газової апаратури, водомірний, парфумерного посуду, віконного скла, шкіряний, електроламповий, паровозоремонтний, інструментальний, моторoремонтний, механічний, елетроарматурний; взуттєва, трикотажна, швейна, макаронна і склодзеркальна фабрики. Значну частку серед промислових підприємств становили об'єкти військово-промислового комплексу та оборони. У 1947 р. рівень промислового виробництва у місті досягнув довоєнного рівня, а в 1949 р. – перевищив його вдвічі [11, с. 150].

За часів "хрущовської відлиги" випуск промислової продукції Львівщини збільшився майже втричі. Політика Совєтського Союзу у розвитку господарства спрямовувалась на форсовану індустріалізацію, що

потребувало залучення капіталу. Виникають підприємства-гіганти: “Автонавантажувач”, “Львівський автобусний завод”, “Полярон”, “Іскра”, “Електрон”, Дрогобицький завод автомобільних кранів та ін. Розвивались і переробні галузі промисловості – легка (фабрики “Юність”, “Маяк” та “Світанок”), харчова (“Світоч”), хімічна та нафтохімічна (Дрогобицький нафтопереробний завод, Роздольський гірничохімічний комбінат), целюлозно-паперова (Жидачівський целюлозно-паперовий завод).

У 1957 р. ухвалена постанова “Про розвиток житлового будівництва в СРСР”, яка передбачала збільшення обсягів житлового будівництва для “трудящих” за допомогою державних капіталовкладень та кредитів. Будівництво таких будівель (“хрущовок”) здійснювалось на вільних територіях переважно великими масивами. Дуже часто новобудови були прив’язані до великих підприємств, які забезпечували своїх працівників житлом. Нові житлові будови того періоду виникли в більшості міст Львівщини, зокрема у Львові (Сихівський житловий масив, забудова Нового Львова), Дрогобичі, Яворові, Самборі, Бориславі, Стебнику. Розвиток хімічної промисловості привів до виникнення нових міст з суцільною багатоповерховою забудовою – Нового Роздолу та Янтарного (тепер – Новояворівськ).

70-і роки XX ст. ознаменувались приходом капіталовкладень у розвиток транспортної інфраструктури. У цей період електрифіковано ділянку Красне–Львів, а також електрифіковані приміські маршрути навколо Львова: Львів – Мукачево, Львів – Сянки – Ужгород, Львів – Мостиська, Самбір – Дрогобич – Стрий. Цей захід значно збільшив вантажо- і пасажиропотоки в регіоні. З цього періоду розпочинається розвиток автобусного приміського сполучення і тролейбусного руху у Львові. Відбулася модернізація транспорту, покращився стан транспортних шляхів, розширилась кількість напрямків, охоплених пасажирським транспортом, проте транспортники відставали від ритму часу.

Загалом період перебування Львівщини у складі Совєтської України ознаменувався розвитком промислового виробництва, фактичною відсутністю потоків іноземних інвестицій та пануванням планової економічної системи господарювання.

П’ятий період. Розпад СРСР у 1991 р. привів до падіння совєтської системи господарських відносин і економічного колапсу як в Україні так і на території Львівщини, який тривав до кінця 90-х рр. У цей час з’явилася нова верства суспільства – приватні підприємці, які розпочали відродження ІД на Львівщині і є основними генераторами залучення іноземного капіталу у регіон. Тоді ж розпочали діяльність іноземні компанії та їх філії, спільні підприємства, товариства різних форм власності, які дотепер є основою для залучення іноземних потоків.

2000-ні рр. – це період економічного зростання, збільшення інвестиційних потоків, галопуючого розширення внутрішнього ринку,

відродження банківської системи, виходу українських компаній та холдингів на міжнародні ринки. Інвесторами Львівщини станом за період незалежності України були партнери із 64 країн світу, особливо із Польщі, США, Італії, Чехії, Австрії, Канади, Російської Федерації.

Змінилися пріоритети інвестування – якщо раніше інвестиції мали внутрішньодержавну спрямованість і залучались у важку промисловість, то в сучасний період структура інвестування змінилась – найбільші обсяги інвестицій спрямовані у переробну промисловість, фінансову та страхову діяльність, торгівлю.

На початку нового тисячоліття на Львівщині утворено нові форми зосередження інвестиційних потоків – спеціальні економічні зони (СЕЗ) "Курортополіс Трускавець" та "Яворів". З початку утворення СЕЗ створено майже 6 тис. робочих місць, що призвело до зниження безробіття, збільшення середньомісячної заробітної плати працівників. СЕЗ "Яворів" за кількістю проектів посіла перше місце в Україні, а за обсягом залучених інвестицій – друге.

Сучасна ІД Львівщини продовжує знаходитись на етапі свого становлення і залучення нових інвесторів для регіонального розвитку. Новим поштовхом для цього може стати децентралізація і створення нових органів місцевого самоврядування – територіальних громад, які самостійно будуть приваблювати інвесторів, акумулювати і використовувати їх податкові надходження.

Висновки. Львівська область – регіон України із давніми традиціями інвестування, які сягають середніх віків. Тривалі традиції залучення інвестиційних потоків вплинули на сучасний стан та динаміку залучення інвестицій в регіон – Львівщину визнано найбільш інвестиційно привабливим регіоном України [12]. В майбутньому важливим є популяризація Львівщини у світі та в Європі з метою пропагування вкладання інвестицій у регіональний розвиток, найбільших його підприємств і вдосконалення нормативно-правової бази стосовно інвестиційної політики Львівщини.

Список використаних джерел :

1.Академік Степан Рудницький / за ред. проф. О. Шаблія. – Львів : Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – 408 с.

2.Гелей С. Д. "Просвіта" і кооперативний рух у Галичині (друга половина XIX – початок XX ст.) [Електронний ресурс] / С. Д. Гелей. – Електронні дані. – Режим доступу : http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/21/030Helej.pdf (дата звернення 1.03.2016). – Назва з екрана.

3.Горовий О. В. Історико-географічні передумови інвестування господарства Галичини в другій половині XIX – на початку XX століття / О. В. Горовий // Часопис соціально-економічної географії. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – Вип. 16 (1). – С. 206–210.

4.Економічна історія України : історико-економічне дослідження : в 2 т. / [ред. рада : В. М. Литвин, Г. В. Боряк, В. М. Геєць та ін. ; відп. ред. В. А. Смолій, авт. кол. : Т. А. Балабушевич, В. Д. Баран, В. К. Баран та ін. ; НАН України, Ін-т історії України]. – Київ : Ніка-Центр, 2011. – Т. 1. – 696 с.

5.Жалоба І. В. Інфраструктурна політика австрійського уряду на північному сході монархії в останній чверті XVIII – 60-х роках XIX ст. (на прикладі шляхів сполучення) / І. В. Жалоба. – Чернівці : Книги–XXI, 2004. – 520 с.
6.Злупко С. М. Від археології до економіки, регіоніки, кібернетики і екогомології: [вибрані дослідження] / С. М. Злупко. – Львів : Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 584 с.
7.Кісь Я. П. Промисловість Львова у період феодалізму (XIII – XIX ст.) / Я. П. Кісь. – Львів : Вид-во Львівського університету, 1968. – 224 с.
8.Котлобулатова І. П. Львівські скарбниці / І. П. Котлобулатова. – Львів : ЛА "Піраміда", 2002. – 92 с.
9.Лановик Б. Д. Економічна історія України і світу : [підруч.] / [Б. Д. Лановик, З. М. Матисякевич, Р. М. Матейко ; за ред. Б. Д. Лановика]. – Київ, 1999. – 737 с.
10. Молчанов В. Б. Економічна історія : [навч. посіб.] / В. Б. Молчанов. – Житомир, 2003. – 164 с.
11. Назарук М. М. Львів у XX столітті : соціально-екологічний аналіз : [монографія] / М. М. Назарук. – Львів : Укр. акад. друкарства, Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 348 с.
12. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів 2014 [Електронний ресурс]. – Електронні дані. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/Projects/2012/Рейтинг_інвестиційної_привабливості_регіонів_2014.pdf (дата звернення 1.03.2016). – Назва з екрана.
13. Сироїд П. І. Іноземні капітали в економіці Східної Галичини (початок XX ст.) / П. Сироїд // Український історичний журнал. – 1962. – № 4. – С. 65
14. Шаблій О. І. Львів. Комплексний атлас / О. І. Шаблій, С. О. Матковський, О.І. Вісьтак та ін. – Київ : ДНВП "Картографія". – 2011. – 192 с.
15. Шевчик І. Р. Західноукраїнські банки та кредитні кооперативи у 1848–1939 рр. / І. Р. Шевчик // Наук. вісн. НЛТУ. – 2010. – Вип. 20. – С. 328–341.
16. BA-MA. – Bestand RW 31. – Akte 260: Berlin, 14.10.43.
17. Die Bankwirtschaft. – 1944. – № 3. – С. 61.
18. Feliński M. Organizacja i rozwój spółdzielczości ukraińskiej w Polsce / M. Feliński // Sprawy Narodowościowe. – 1929. – № 2. – S. 215–227.
19. Horovyi O. Industry as a factor of investment activity of region (on materials of Lviv region) / O. Horovyi // Proceedings of the 4th International scientific conference "European Conference on Innovations in Technical and Natural Sciences" (October 10, 2014). – "East West" Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. – Vienna, 2014. – P. 129–138.
20. Rymar Z. Galicyjskiy przemysł naftowy / Z. Rymar. – Kraków, 1915. – S. 28–29.
21. Turlejska M. Rok przed klęską (1 września 1938 – 1 września 1939) / M. Turlejska. – Warszawa, 1965. – S. 172.
22. Zieliński S. Rozwój gospodarczy Ukraińców w Polsce / S. Zieliński // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1936. – № 40 (179). – S. 405.

Список использованных источников :

1. Академик Степан Рудницкий / под ред. проф. О. Шаблия. – Львов : Издат. центр ЛНУ им. Ивана Франко, 2007. – 408 с.
2. Гелей С. Д. "Просвита" и кооперативное движение в Галичине (вторая половина XIX – начало XX в.) [Электронный ресурс] / С. Д. Гелей. – Электронные данные. – Режим доступа : http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/21/030Helej.pdf (дата обращения 1.03.2016). – Название с экрана.
3. Горовый О. В. Историко-географические предпосылки инвестирования хозяйства Галичины во второй половине XIX – начале XX века / О. В. Горовый // Журнал

социально-экономической географии. – Харьков : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2014. – Вып. 16 (1). – С. 206-210.
4. Экономическая история Украины : историко-экономическое исследование : в 2 т. / [Ред. совет : В. М. Литвин, Г. В. Боряк, В. М. Геец и др. ; отв. ред. В. А. Смолий, авт. кол. : Т. А. Балабушевич, В. Д. Баран, В. К. Баран и др. ; НАН Украины, Ин-т истории Украины]. – Киев : Ника-Центр, 2011. – Т. 1. – 696 с.
5. Жалоба И. В. Инфраструктурная политика австрийского правительства на северо-востоке монархии в последней четверти XVIII – 60-х годах XIX в. (на примере путей сообщения) / И. В. Жалоба. – Черновцы : Книги–XXI, 2004. – 520 с.
6. Злупко С. М. От археологии к экономике, регионике, кибернетике и экогомологии : [избранные исследования] / С. М. Злупко. – Львов : Издал. центр ЛНУ им. Ивана Франко, 2001. – 584 с.
7. Кись Я. П. Промышленность Львова в период феодализма (XIII – XIX вв.) / Я. П. Кись. – Львов : Изд-во Львовского университета, 1968. – 224 с.
8. Котлобулатова И. П. Львовские казны / И. П. Котлобулатова. – Львов : ЛА “Пирамида”, 2002. – 92 с.
9. Лановик Б. Д. Экономическая история Украины и мира : [учеб.] / [Б. Д. Лановик, С. М. Матисякевич, Р. М. Матейко; под ред. Б. Д. Лановик]. – Киев, 1999. – 737 с.\
10. Молчанов В. Б. Экономическая история : [учеб. пособие.] / В. Б. Молчанов. – Житомир, 2003. –164 с.
11. Назарук Н. Н. Львов в XX веке : социально-экологический анализ : [монография] / Н. Н. Назарук. – Львов : Укр. акад. книгопечатания, Издат. центр ЛНУ им. Ивана Франко, 2008. – 348 с.
12. Рейтинг инвестиционной привлекательности регионов 2014 [Электронный ресурс]. – Электронные данные. – Режим доступа : http://www.ier.com.ua/files/Projects/2012/Рейтинг_інвестиці йної_привабливості_регионів_2014.pdf (дата обращения 1.03.2016). – Название с экрана.
13. Сыроед П. И. Иностранные капиталы в экономике Восточной Галичины (начало XX в.) / П. И. Сыроед // Украинский исторический журнал. – Львов. – 1962. – № 4. – С. 65.
14. Шаблий О. И. Львов. Комплексный атлас / О. И. Шаблий, С. А. Матковский, А. И. Висьтак и др. – Киев : ГНПП “Картография”. – 2011. – 192 с.
15. Шевчик И. Р. Западноукраинские банки и кредитные кооперативы в 1848–1939 гг. / И. Г. Шевчик // Науч. вест. НЛТУ. – Львов . – 2010. – Вып. 20. – С .328–341.
16. BA-MA. – Bestand RW 31. – Akte 260: Berlin, 14.10.43.
17. Die Bankwirtschaft. – 1944. – № 3. – С. 61.
18. Фелиньски М. Организация и развитие украинского кооперативного движения в Польше / М. Фелиньски // Дела национальностей. – 1929. – № 2. – С. 215–227.
19. Горовый О. В. Промышленность как фактор инвестиционной деятельности региона (на материалах Львовской области) / О. В. Горовый // Труды 4-й Международной научно-практической конференции “Европейская конференция по инновациям в технических и естественных науках” (10 октября, 2014). – “Восток Запад” Ассоциация повышения квалификации и высшего образования GmbH. – Вена, 2014. – С. 129–198.
20. Рымарь З. Галицкая нефтяная промышленность / З. Рымарь. – Краков, 1915. – С . 28–29.
21. Турлейска М. Год поражения (1 сентября 1938 – 1 сентября 1939) / М. Турлейска. – Варшава, 1965. – С. 172.
22. Зелиньски С. Экономическое развитие украинцев в Польше / С. Зелиньски // Бюллетень польско-украинский. – 1936. – № 40 (179). – С. 405.

References:

1. Academician Stepan Rudnytskyi / edited by prof. O. Shabliy. – Lviv : Publishing center of Ivan Franko National University of Lviv, 2007. – 408 p.

2. Helei S. D. "Prosvita" and the cooperative movement in Halychyna (late XIX – early XX century) [Electronic resource] / S. D. Helei. – Electronic data. – Access mode: http://www.inst-ukr.lviv.ua/files/21/030Helej.pdf (date of appeal 1.03.2016). – Name from screen.

3. Horovyi O. V. Historical and geographical background of investment in Halychyna in the late nineteenth – early twentieth century / O. V. Horovyi // Chasopys sotsialno-ekonomichnoi heohrafii. – Kharkiv : V. N. Karazin National University of Kharkiv, 2014. – Issue 16 (1). – P. 206–210.

4. Economic History of Ukraine : historical and economic study : in 2 vol. / [edit. board: V. M. Lytvyn, H. V. Boriak, V. M. Heiets and others; executive editor V. A. Smolii, authors: T. A. Balabushevych, V. D. Baran, V. K. Baran and others; National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of History of Ukraine] . – Kyiv : Nika-Centre, 2011. – Vol. 1. – 696 p.

5. Zhaloba I. V. Infrastructure policy of the Austrian Government on the Northern East of monarchy in the last quarter of the XVIII century – in the beginning of the 70s of the XIX century (on the example of the ways of connection) / I. V. Zhaloba. – Chernivtsi : Books-XXI, 2004. – 520 p.

6. Zlupko S. M. From archeology to economics, rehionika, cybernetics and ekohomolohics: [selected researches] / S. M. Zlupko. – Lviv : Publishing center of Ivan Franko National University of Lviv, 2001. – 584 p.

7. Kis Ya. P. Industry of Lviv during feudalism period (XIII – XIX centuries) / Ya. P. Kis. – Lviv : Publishing center of Ivan Franko National University of Lviv, 1968. – 224 p.

8. Kotlobulatova I. P. Lviv treasury / I. P. Kotlobulatova. – Lviv: LA "Pyramid", 2002. – 92 p.

9. Lanovyk B. D. Economic History of Ukraine and world : [textbook] / [B. D. Lanovyk, Z. M. Matysiakevych, R. M. Mateiko; edited by B. D. Lanovyk]. – Kyiv, 1999. – 737 p.

10. Molchanov V. B. Economic History : [tutorial] / V. B. Molchanov. – Zhytomyr, 2003. – 164 p.

11. Nazaruk M. M. Lviv in the twentieth century : social and environmental analysis : [monograph] / M. M. Nazaruk. – Lviv : Ukrainian Academy of Printing, Publishing center of Ivan Franko National University of Lviv, 2008. – 348 p.

12. Rating of regions' investment attractiveness 2014 [Electronic resource] – Electronic data. – Access mode: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2012/Рейтинг_інвестиційної_привабливості_регіонів_2014.pdf (date of appeal 1.03.2016). – Name from screen.

13. Syroid P. I. Foreign capital in the economy of Eastern Halychyna (early XX century) / P. I. Syroid // Ukrainian Historical Journal. – 1962. – № 4. – P. 65.

14. Shablii O. I. Lviv. A complex atlas / O. I. Shablii, S. O. Matkovskyi, O. I. Vistak and others. – Kyiv : DNVP "Cartography". – 2011. – 192 p.

15. Shevchyk I. R. Western Ukrainian banks and credit cooperatives in the 1848-1939 years / I. R. Shevchyk // Scientific Journal of NLTU. – 2010. – Issue 20. – P. 328-341.

16. BA-MA. – Bestand RW 31. – Akte 260: Berlin, 14.10.43.

17. Die Bankwirtschaft. – 1944. – № 3. – C. 61.

18. Felinski M. Organization and development of Ukrainian cooperative movement in Poland / M. Feliński // Nationalities Affairs. – 1929. – №2. – S. 215-227.

19. Horovyi O. Industry as a factor of investment activity of region (on materials of Lviv region) / O. Horovyi // Proceedings of the 4th International scientific conference "European Conference on Innovations in Technical and Natural Sciences" (October 10, 2014). – "EastWest" Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. – Vienna, 2014. – P. 129–138.

20. Rymar Z. Galician oil industry / Z. Rymar. – Krakow, 1915. – P. 28-29.

21. Turleiska M. Year of defeat (September 1st 1938 - September 1st 1939) / M. Turleiska. – Warshaw, 1965. – P. 172.

22. Zelinski S. The economic development of the Ukrainians in Poland / S. Zelinski // Polish-Ukrainian bulletin. – 1936. – № 40 (179). – P. 405.

УДК 911.3

Сосницька Ярослава Сергіївна, кандидат географічних наук
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail, yaroslavavnu@mail.ru

Романчук Алла Іванівна
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН РОСЛИННИЦТВА РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Метою статті є розкриття особливостей специфіки сучасного стану рослинництва Рівненській області, адже воно є провідною галуззю сільського господарства. В статті досліджено основні зміни структури рослинництва за останні п'ять років.

Методологічною основою роботи є системний підхід до вивчення соціально-економічних процесів і явищ що протікають у рослинницьких комплексах сільського господарства Рівненської області. У процесі наукового дослідження використано низку методів, з-поміж: теоретичного узагальнення, порівняння та аналізу, системно-структурний аналіз, порівняльний картографічний.

Результати дослідження. Частка рослинництва в структурі сільського господарства становить 65%. Основними сільськогосподарськими культурами які вирощуються в області є: зернові культури (пшениця, жито, кукурудза, ячмінь, овес, просо, гречка, зернобобові (горох, вика)), технічні культури (цукровий буряк, льон-довгунець, ріпак), картопля, овочі і баштанні культури, плоди та ягоди.

Структура посівних площ сільськогосподарських культур за досліджуваний період збільшилася. Найбільшу частку в структурі посівів площі займають зернові культури і кормові культури, але зменшилися площі ріпаку та цукрового буряку і збільшилися частка посівної площі під зерновими і кормовими культурами. На території області взагалі припинили вирощувати одну з найхарактерніших технічних куль для поліського регіону - льон-довгунець. Так, в північних районах, провідними культурами, які вирощуються є зернові культури і картопля. У південних районах основними культурами, які вирощують є зернові, технічні та картопля.

Наукова новизна: всебічно розкрито сучасний стан рослинництва Рівненської області та проаналізовано динаміку, що характерна для нього. Створено картосхему, що відображає регіональні відмінності рослинництва регіону дослідження.

Практична значимість. Шляхи запропоновані щодо покращення функціонування рослинницьких комплексів у Рівненській області можуть бути використані при складанні прикладних програм розвитку регіону Рівненською обласною державною адміністрацією. Окремі положення можут бути втіленні у навчально-виховному процесів на географічних факультетах.

Ключові слова: рослинництво, сільськогосподарські культури, технічні культури, кормові культури, зернові культури, посівна площа, середня врожайність, рентабельність.

УДК 911.3

Сосницкая Ярослава Сергеевна, кандидат географических наук
Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинский, г. Луцк, Украина, e-mail: yaroslavavnu@mail.ru

Романчук Алла Ивановна
Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинский, г. Луцк, Украина

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАСТЕНИЕВОДСТВА РОВНЕНСКОЙ ОБЛАСТИ

Целью статьи является раскрытие особенностей специфики современного состояния растениеводства Ровенской области, ведь оно является ведущей отраслью сельского хозяйства. В статье исследованы основные изменения структуры растениеводства за последние пять лет.

Методологической основой работы является системный подход к изучению социально-экономических процессов и явлений протекающих в растениеводческих комплексах сельского хозяйства Ровенской области. В процессе научного исследования использован ряд методов, среди: теоретического обобщения, сравнения и анализа, системно-структурный анализ, сравнительный картографический.

Результаты исследования. Доля растениеводства в структуре сельского хозяйства составляет 65%. Основными сельскохозяйственными культурами которые выращиваются в области являются: зерновые культуры (пшеница, рожь, кукуруза, ячмень, овес, просо, гречиха, зернобобовые (горох, вика)), технические культуры (сахарная свекла, лен-долгунец, рапс), картофель, овощи и бахчевые культуры, плоды и ягоды.

Структура посевных площадей сельскохозяйственных культур за исследуемый период увеличилась. Наибольшую долю в структуре посевов площади занимают зерновые культуры и кормовые культуры, но уменьшились площади рапса и сахарной свеклы и увеличились доля посевной площади под зерновыми и кормовыми культурами. На территории области вообще прекратили выращивать одну из самых характерных технических шаров для полесского региона - лен-долгунец. Так, в северных районах, ведущими культурами, которые выращиваются являются зерновые культуры и картофель. В южных районах основными культурами, которые выращивают являются зерновые, технические и картофель.

Научная новизна: всесторонне раскрыто современное состояние растениеводства Ровенской области и проанализирована динамика, характерная для него. Создан картосхему, что отражает региональные различия растениеводства региона исследования.

Практическая значимость. Пути предложены по улучшению функционирования растениеводческих комплексов в Ровенской области могут быть использованы при составлении прикладных программ развития региона Ровенской областной государственной администрацией. Отдельные положения могут быть воплощены в учебно-воспитательном процессов на географических факультетах.

Ключевые слова: растениеводство, сельскохозяйственные культуры, технические культуры, кормовые культуры, зерновые культуры, посевная площадь, средняя урожайность, рентабельность.

UDC 911.3

Sosnitsky Yaroslava Sergiivna,
Candidate of Geography Sciences
Eastern National University named after Lesya Ukrainian, Lutsk, Ukraine, e-mail: yaroslavavnu@mail.ru

Romanchuk Alla Ivanivna
Eastern National University named after Lesya Ukrainian, Lutsk, Ukraine

CURRENT STATUS CROP RIVNE REGION

The article is the disclosure of the specific features of the current state of Plant Rivne region, because it is the leading sector of agriculture. In the article the major changes in the structure of crop in five years.

The methodological basis of the work is a systematic approach to the study of socio-economic processes and phenomena occurring in complex crop agriculture Rivne region. During the research used a number of methods, among theoretical generalization, comparison and analysis of system-structural analysis, comparative mapping.

Research results. The share in the structure of crop agriculture is 65%. The main crops grown in the region are: cereals (wheat, rye, corn, barley, oats, millet, buckwheat, legumes (peas, vetch)), industrial crops (sugar beet, flax, rape), potatoes, vegetables and melons, fruits and berries.

The structure of agricultural cropping has increased over the period. The largest share in the structure of sowing areas occupied by crops and forage crops, but decreased the area of rape and sugar beet and increased share of cultivated area under grain and forage crops. In the region generally ceased to grow one of the most characteristic technical spheres, Polissya region - flax. Thus, in the northern areas, leading crops produced are cereals and potatoes. In the southern main crops grown are corn, technical and potatoes.

Scientific novelty: thoroughly exposed the current state of Plant Rivne region and the dynamics that characterized to him. A mapped schemes, reflecting regional differences crop area of research.

The practical significance. Ways to improve the functioning of the proposed crop systems in Rivne can be used in the preparation of applications development in the region Rivne Regional State Administration. Some provisions may be embodied in the educational process of the Faculty of Geography.

Key words: crop, crops, industrial crops, forage crops, grain, crop area, the average yield, profitability.

Актуальність. В умовах сучасної соціально-економічної та політичної кризи сільськогосподарське виробництво виступає одним з важелів розвитку України. Рівненська область, як і значна кількість регіонів України, має аграрно-індустріальу спеціалізацію, а сільське господарство є основною галуззю спеціалізації для більшості його адміністративних одиниць. У структурі сільськогосподарського виробництва Рівненщини провідна роль належить рослинництву, яке є однією з найбільш стабільних, прибуткових галузей економіки, забезпечує населення продовольством та є вагомою частиною українського експорту. Галузь рослинництва забезпечує населення продуктами харчування, тваринництво – кормами, харчову, переробну і легку промисловість – сировиною. В остатні роки у розвиту рослинництва області, як і України в цілому, прослідковується його підйом, порівняно з іншими галузями, зокрема тваринництва. Однак, розвиток рослинництва на Рівненщині потребує негайної допомого з боку держави, оскільки більшість сільськогосподарських культур, які є характерними для даного регіону (льон, картопля, коноплі та ін.) не є рентабельними та зосереджені або в домогосподарствах населення, або ж майже згорнуті. Тому, дослідження територіальних та часових змін у рослинництві Рівненської області на даний час є актуальним та потребує детального вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі розвитку сільського господарства України в цілому та її окремих регіонів присвячена велика кількість досліджень не лише економіко-географів, але й економістів зокрема. Теоретико-методичні основи

сільськогосподарського сектору висвітлені в працях таких вчених, як: В.Г. Андрійчука, В.Я. Месель-Веселякої, В.П. Нагірної, М.Д. Пістуна, П.Т. Саблука, В.Ф. Семенова та ін [5]. Дослідженням сільського господарства Рівненської області, у тому числі й рослинництва, займалися Л.М. Коротун, С.І. Коротун, П.О. Сухий, О.Я. Романів. Однак, комплексних праць з вивчення рослинництва Рівненської області є вкрай мало.

Метою дослідження є виявлення та аналіз територіальних особливостей, характеристик та специфічних рис сучасного стану розвитку рослинництва Рівненської області.

Виклад основного матеріалу. Рівнинність території, помірність клімату та різноманітність ґрунтового покриву сприяли розвиток сільського господарства у Рівненській області. Переважаючою галуззю якого є рослинництво, продукція якого є більш рентабельною порівняно з тваринництвом. Частка рослинництва у структурі сільського господарства області у 2014 році становила 65% та зросла порівняно з 2010 роком (60%) на 5%. Зростання частки рослинництва у сільськогосподарському секторі відбулося починаючи з 2000 рр., а до того лідируючі позиції належали тваринництву. Питома вага Рівненщини у загальнодержавному виробництві продукції рослинництва у 2014 р. склала 2,6%. За даним показником область у 2014 р. посіла 19 місце серед регіонів України.

Територія Рівненської області, її північна частина, лежить у межах поліської зони, південна частина у межах лісостепової зони. Це зумовлює певну територіальну спеціалізацію рослинництва. Так, домінуючими сільськогосподарськими культурами які вирощуються в області є: зернові культури (пшениця, жито, кукурудза, ячмінь, овес, просо, гречка, зернобобові (горох, вика)), технічні культури (цукрові буряки, льон-довгунец, ріпак), картопля, овочі та баштанні культури, плоди та ягоди [2].

У складі самого рослинництва також відбулися помітні зміни, які торкнулися не лише обсягів виробництва його продукції, а головно структури посівних площ. Слід зауважити, що ці зміни тісно корелюють із тими процесами, які відбулися у рослинництві усієї країни. Йдеться насамперед про скорочення посівних площ під кормовими культурами при одночасному їх зростанні під технічними культурами. У Рівненській області є своя специфіка, але загальний тренд змін відповідає загальнодержавному [1].

Сільськогосподарські угіддя Рівненщини займають 46,4% її території або 929,7 тис. га. У структурі сільськогосподарських угідь рілля становить – 72,5% (658,0 тис. га), сіножаті – 13,7% (127,6 тис. га), пасовища – 13,8% (128,6 тис. га). Площа осушених земель становить 390,4 тис. га. Низька частка сільськогосподарських угідь пов’язана з складними умовами розвитку рослинництва в її північних поліських районах. Перш за все це низька природна родючість ґрунтів, заболоченість і перезволоженість території, наявність значних масивів лісів, особливо в поліській частині області, радіоактивна їх забрудненість внаслідок аварії на ЧАЕС.

За останні п'ять років відбулися зміни у структурі посівної площі Рівненської області. Так у 2010 р. посівні площі займали 506,9 тис. га, а у 2014 – 540,7 тис. га. За цей період збільшилися посівні площі зернових культур на 3%, кормових культур на 2%. Про те зменшилися посівні площі ріпаку (- 2%) та цукрового буряку (- 3%). У структурі посівної площі найбільшу частку займають зернові культури – 273,2 тис. га (60% до загальної посівної площі). Питома вага області у загальнодержавному виробництві зернових у 2014 р. склала 1,8%. Першість за посівною площею належить озимій пшениці – 35% (96,9 тис. га). Серед зернових культур провідні місця посідають кукурудза – 24% (65,2 тис. га), ярий ячмінь – 15% (42,2 тис. га), озиме жито – 9% (23,4 тис. га), ярий овес – 8% (22,1 тис. га). Крім перерахованих зернових культур у Рівненській області також сіють такі сільськогосподарські культури як: яру пшеницю (8,7 тис. га), озимий ячмінь (7,1 тис. га), гречку (4,6 тис. га), зернобобові (2,6 тис. га), просо (0,2 тис. га).

Вдалий за природно-кліматичними умовами 2014 р. сприяв рекордному за останні 5 років виробництву зернових культур в 1108,6 тис. т (на 4% більше ніж у 2010 р.). З яких 68% (753,5 тис. т) вироблено сільськогосподарськими підприємствами, 32% (355,1 тис. т) у господарствах населення. Основними сільськогосподарськими виробникими є підприємства лісостепової зони, а саме Млинівський (151,4 тис. т), Гощанський (114,4 тис. т), Дубенський (114,3 тис. т), Здолбунівський (113 тис. т), Острозький (112,4 тис. т), Рівненський (111,8 тис. т), Радивилівський (102,4 тис. т) райони області. Вони виробляють близько 74% зернових та зернобобових культур області.

Середня урожайність зернових та зернобобових культур Рівненщини у 2014 році становила 41,4 ц/га та є найвищою протягом досліджуваного періоду. Вища врожайність ніж середньообласна у Острозькому (60,6 ц/га), Здолбунівському (55,7 ц/га), Гощанському (50,2 ц/га), Демидівському (49,4 ц/га), Млинівському (45,1 ц/га), Дубенському (44,2 ц/га) районах. За досліджуваний період у Рівненській області спостерігається збільшення урожайності майже в двічі.

Вагоме місце у рослинництві Рівненщини відіграють технічні культури (14% посівних площ області), серед яких виділяються цукровий буряк, ріпак, льон-довгунець. Однією з основних сільськогосподарських технічних культур області є цукровий буряк, посівні площі якого з кожним роком помітно зменшуються. Так у 2010 р. посівні площі цукрового буряку становили 23 тис. га, а у 2014 р. вже 12,2 тис. га. Вони скоротилися практично у двічі, що зумовлено занепадом цукровопереробної галузі. Загалом у 2014 р. в області було виготовлено 531,4 тис. т цукрового буряку, з якого 76% (390,3 тис. т) було вироблено на сільськогосподарських підприємствах, а решта 24% (141,1 тис. т) у господарствах населення (рис. 2). Основними районами вирощування цукрових буряків є Млинівський (55% загальнообласного показника) та

Радивилівський (21%). Середня урожайність цукрових буряків області становить 434,9 ц/га. Даний показник більший за середньообласний у Млинівському (500,1 ц/га), Радивилівському (401,8 ц/га), Демидівському (386,2 ц/га), Гощанському (366,1 ц/га) районах. Вагомими причинами, що зумовлюють розвиток буряківництва у цих районах є те, що вони знаходяться у лісостеповій зоні, яка є найбільш сприятливою для вирощування цукрових буряків.

З кожним роком на території Рівненської області, як і України в цілому, зростають площі, які засівають ріпаком. Посівна площа ріпаку в області у 2014 р. становить 22,4 тис. га (4 % від загальної посівної площі). Вони скоротилися порівняно з 2010 р. на 2% (33,8 тис. га), однак й надані тримають першість серед посівних площ технічних культур. Валове виробництві ріпаку в області зменшується. В 2010 р. воно становило 73623 т, тоді як у 2014 р. – 64241 т. Близько 99% ріпаку виробляють на сільськогосподарських підприємствах, 1% у господарствах населення. (рис. 2). Провідними районами виробництва ріпаку є Радивилівський (27%), Млинівський (26%), Острозький (12 %), Дубнський (10 %). Середня урожайність ріпаку в області становить 29,2 ц/га. Найвища пересічна урожайність культури була у господарствах Млинівського (39,2 ц/га), Здолбунівського (37,4 ц/га), Радивилівського (30,6 ц/га) районах.

Рівненська область розташована в зоні Українського Полісся, для якої однією з характерних галузей сільського господарства є льонарство. Нажаль ця галузь на даний час взагалі зникла. З 2010 р. льон-довгунець не сіється на території області. В 90-ті рр. посівні площі були в таких районах як: Березнівському, Володимирецькому, Гощанському, Дубровицькому, Зарічнянському, Корецькому, Костопільському, Рокитнівському, Сарненському. У 2005 р. посівні площі залишилися лише у Березнівськосу, Володимирецькому, Дубровицькому, Костопільському, Сарненському районах. До 2010 р. льон-довгунець сіяв лише Сарненський район.

Вирощування технічних культур є одним із найрентабельніших у рослинництві. Разом з тим, вони виносять з ґрунту найбільшу кількість поживних речовин, а в регіонах їх вирощування спостерігається стійка тенденція до виснаження ґрунтів [3].

Традиційною сільськогосподарською культурою Полісся є картопля. Картоплярство є занепадаючою галуззю сільського господарства Рівненської області. Хоч за оснанні пять років посівні площі збільшилися, про те не набагато. У 2014 році вони становили 69,1 тис. га (12,7% усіх посівів), а у 2010 – 65,7 тис. га (12,9%) і поступалися за розміром лише пшениці. Посіви картоплі розташовані по всій території області рівномірно, але їх частка у структурі посівних площ поліських та лісостепових районів відрізняється. Виробництво картоплі у 2014 р. становило 1299,2 тис. т, з яких 99% (1291,1 тис. т) вирощувалося у господарствах населення, а 1% у сільськогосподарських підприємствах. Найбільшими виробниками картоплі є гособарства Рівненського (9%),

Рокитнівського (8%), Дубенського (7%), Дубровицького (7%), Березнівського (7%), Володимерецького (7%) районів. Дана культура є найбільш характерною для даних районів, але найвища урожайність картоплі у Дубенському (231 ц/га), Млинівському (227,6 ц/га), Золбунівському (218,6 ц/га), Демидівському (212 ц/га), Гощанському (206 ц /га) районах. Тут вона вища за середньообласний показник – 188,1 ц/га.

Важливе місце у структурі сільськогосподарських культур займають і кормові культури (22% від загальної посівної площі). Основними кормовими культурами, які висіваються є кормові коренеплоди, кукурудза на силос і зелений корм, однорічні та багаторічні трави. За досліджуваний період посівна площа цих культур збільшилася на 2% та становить 109,1 тис. га, проте це вкрай мало. Обсяг виробництва кормових культур у 2014 році становив 103,5 тис. га, що на 1,4% більше ніж у 2010 році (894,8 тис. га). Протягом досліджуваного періоду урожайність кормових культур не змінився, та становить 634,4 ц/га.

Овочівництво виступає допоміжною галуззю сільського господарства та посідає вагоме місце у структурі виробництва рослинницької продукції в приватних господарствах населення. Перехід до ринкових відносин спричинили зниження посівних площ овочів. Так у 2014 р. посівні площі овочів становили 12,1 тис. га (2% від загальнообласного показника). Їх виробництво становило 255,5 тис. т, з яких 91% вироблено господарствами населення, а решта 9% сільськогосподарськими підприємствами. Найбільше овочів виробляють в центральних районах області в Рівненському (35,4 тис. т), Млинівському (28,0 тис. т), Дубенському (26.3 тис. т), Гощанському (19, 5тис. т), що зумовлено тяжінням до ринків збуту та наявністю більш родючих грунтів. Середня урожайність овочів становить 209.7 ц/га. Вища за середньообласний показник урожайність у Рокитнівському (200 ц/га), Зарічнянському (197,6 ц/га), Дубенському (181,6 ц/га), Острозькому (178,8 ц/га), Здолбунівському (175,4 ц/га), Млинівському (170,9 ц/га).

В умов ринкової економіки основним фактором який визначає розвиток сільського господарства, а також безпосередньо рослинництва є отримання прибутків. Основним показником прибутковості галузі є рентабельність виробництва.

Рентабельність сільськогосподарських культур Рівненської області не має чіткої тенденції і постійно коливається, проте він завжди є додатнім. Загалом рівень рентабельності рослинництва сільськогосподарськими підприємствами Рівненської області у 2014 р. становить 2,3%. За досліджуваний період рівень рентабельності постійно змінювався, з 2010 р. до 2012 р. він поступово зростав (5,9% і 11% відповідно), а у 2013 р. зменшився до 10,8%. Найвищий рівень рентабельності за галузями рослинництва у 2014 р. є у цукрового буряку, плодів та ягід та овочів – 32,3%, 31,2% та 26,6% відповідно. Найбільш збитковим є вирощування зернових культур. Найбільша рентабельність

рослинництва Рівненської області у 2014 р. у Здолбунівському, Володимирецькому, Дубенському та Рокитнівському районах. Найнижча рентабельність у Зарічнянському, що пов'язано з заболоченістю території та віддаленістю території від основних центрів переробки сировини.

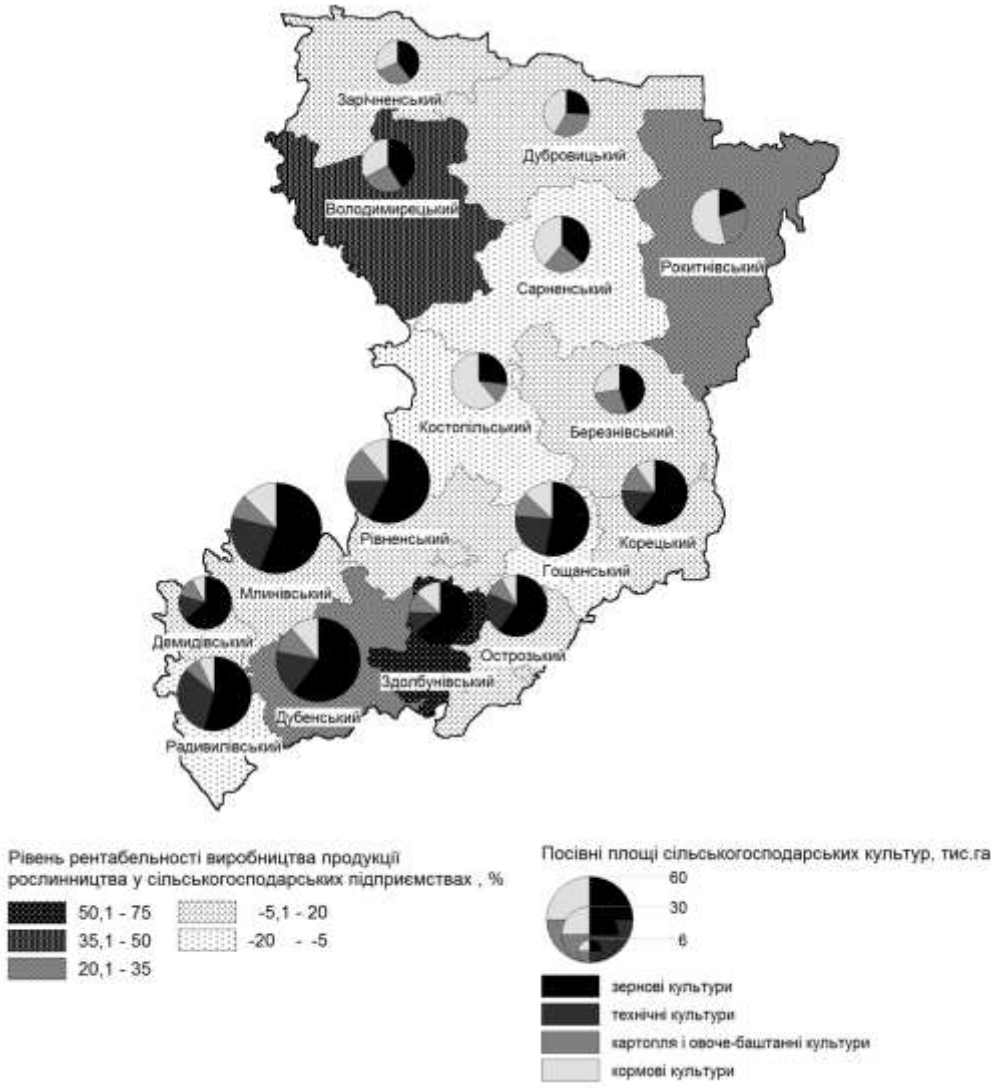

Рис.1. Рослинництво Рівненської області, 2014 р.

Зміни структури сільськогосподарських культур призвела до того ґрунти втратили свою природною родючість та потребують внесення добрив, а як наслідок цього зменшилася урожайність основних культур які є типовими для даної території. Втрата родючості ґрунтом спричинена вирощуванням ріпаку та кукурудзи, які є не характерними для Рівненської області, а також тим що ці культури значно виснажують ґрунт. Зниження родючості ґрунту також спричинене недотриманням сівозміни та не проведенням сільськогосподарських меліоративних робіт в північних районах області. У центральних та південних районах посівні площі є значно більшими, що пов'язано з більш родючими ґрунтами. Однак, внаслідок великої розораності характерною є проблема деградації ґрунтів,

яка стоїть дуже гостро для регіону, не дає можливості отримати значні додаткові прибутки від сільськогосподарського виробництва.

Висновки. Рослинництво займає важливе місце у розвитку сільського господарства Рівненської області, а також всієї України. В наслідок трансформаційних змін, які склалися у рослинництві області, відбулися зміни в спеціалізації районів. Так, внаслідок занепаду льонарства у північних районах, провідними культурами, які вирощують є зернові культури та картопля. У південних районах основними культурами, які вирощують є зернові, технічні та картопля. Розвиток рослинництва на території Рівненської області зумовлений несприятливими природними передумовами, особливо в північних районах, позитивною динамікою рівня рентабельності продукції рослинництва, вигідним економіко-географічним положенням. Внаслідок економічних криз, політичної нестабільності, реформ, а також особливостей природних умов рослинництво області значно уповільнило темпи розвитку, та не досягає показників, що були на початку незалежності держави.

Основними напрямками розвитку рослинництва Рівненської області на подальші роки має стати збільшення обсягів виробництва зернових культур та картоплі, за рахунок покращення продуктивності культур, а також економічної підтримки сільських господарств.

Список використаних джерел:

1. Брановський М. О. Аграрний сектор Рівненської області: трансформаційні процеси, особливості сучасного розвитку/ Барановський М. О.// Географія Рівненщини та суміжних областей. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Рівне: Червінко, 2013. - С.52 – 58.
2. Коротун І. М. Географія Рівненської області: Природа. Населення. Господарство. Екологія/ І. М. Коротун, Л. К. Коротун. – Рівне, 1996. – 274 с.
3. Позняк С. П. Картографування ґрунтового покриву: навч. посібник/ С. П. Позняк, Є. Н. Красєха, М. Г. Кіт. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 500 с.
4. Статистичний щорічник Рівненської області за 2014 рік/ за ред Ю. В. Мороза . – Рівне: Головне управління статистики у Рівненській області області, 2015. – 469 с.
5. Сухий П.О. Агропродовольчий комплекс Західноукраїнського регіону: монографія/ П.О. Сухий. – Чернівці: Рута. – 400 с.

Список использованных источников:

1. Брановський Н. А. Аграрный сектор Ровенской области: трансформационные процессы, особенности современного развития / Барановский М. В .// География Ровенской и смежных областей. Материалы Всеукраинской научно-практической конференции. - Ровно: Червинко, 2013. - С.52 - 58.
2. Коротун И. М. География Ровенской области: Природа. Населения. Хозяйство. Экология / И. М. Коротун, Л. К. Коротун. - Ровно, 1996. - 274 с.
3. Позняк С. П. Картографирование почвенного покрова: учеб. пособие / С. П. Позняк, Е. Н. Красеха, М. Г. Кот. - Львов: ВЦ ЛНУ им. Ивана Франко, 2003. - 500 с.
4. Статистический ежегодник Ровенской области за 2014 / под ред Ю. В. Мороза. - Ровно: Главное управление статистики в Ровенской области области, 2015 - 469 с.
5. Сухой П.А. Агропродовольственный комплекс Западноукраинского региона: монография / П.А. Сухой. - Черновцы: Рута. - 400 с.

References:

1. Branovs'kyj M. O. Agrarnyj sektor Rivnens'koi' oblasti: transformacijni procesy, osoblyvosti suchasnogo rozvytku/ Baranovs'kyj M. O.// Geografija Rivnenshhyny ta sumizhnyh oblastej. Materialy Vseukrai'ns'koi' naukovo-praktychnoi' konferencii'. – Rivne: Chervinko, 2013. - S.52 – 58.
2. Korotun I. M. Geografija Rivnens'koi' oblasti: Pryroda. Naselennja. Gospodarstvo. Ekologija/ I. M. Korotun, L. K. Korotun. – Rivne, 1996. – 274 s.
3. Poznjak S. P. Kartografuvannja g'runtovogo pokryvu: navch. posibnyk/ S. P. Poznjak, Je. N. Krasjeha, M. G. Kit. – L'viv: VC LNU im. Ivana Franka, 2003. – 500 s.
4. Statystychnyj shhorichnyk Rivnens'koi' oblasti za 2014 rik/ za red Ju. V. Moroza . – Rivne: Golovne upravlinnja statystyky u Rivnens'kij oblasti oblasti, 2015. – 469 s.
5. Suhyj P.O. Agroprodovol'chyj kompleks Zahidnoukrai'ns'kogo regionu: monografija/ P.O. Suhyj. – Chernivci: Ruta. – 400 s.

УДК 911.3

Чорний Михайло Богданович

Львівський національний університет імені Івана Франка, м.Львів, Україна, e-mail: rerix171991@ukr.net

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ГАЛИЧИНИ У XI-XIV СТ.

Мета: Виявити основні напрямки зовнішньоекономічної діяльності, їх динаміку, встановити основні групи товарів та їх географічне походження, простежити формування інфраструктури Галичини в XI-XIV ст.

Методика: Основними методами є порівняльно-історичний, історико-хронологічний, описовий, ретроспективний та картографічний. Метод історико-географічних зрізів – даний дослідницький прийом застосовують з метою всебічного висвітлення якісних сторін суспільно-географічних відношень, процесів і явищ у межах певних часових періодів, ґрунтовного аналізу усієї палітри історико-географічних відомостей суспільно-географічного характеру.

Результати: Подано результати досліджень і аналітичні висновки з розвитку та динаміку зовнішньоекономічних зв'язків Галицької землі, та її місце в системі країн Європи. Виділено на основі методу історико-географічних зрізів часово-просторові конструкції розвитку Галичини як окремої частини Київської Русі та самостійної держави в ХШ-XIV століттях.

Наукова новизна: Детально проаналізовано на основі першоджерел та інших відомостей географічну та товарну структуру зовнішньоекономічних зв'язків Галичини. Вперше з географічної точки зору вказано основні напрямки діяльності міжнародних економічних відносин Галичини, як частини Східної Європи та Західного світу в період XI-XIV століття.

Практична значимість: Вказано на структурні зміни соціально-економічних процесів зовнішньоекономічних зв'язків, розкрито географічну структуру зв'язків та її застосування в сучасних умовах.

Ключові слова: зовнішньоекономічні зв'язки, інфраструктура, міжнародна торгівля, археологічні джерела.

УДК 911.3

Чорный Михаил Богданович

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, Украина, e-mail: rerix171991@ukr.net

ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИЕ СВЯЗИ ГАЛИЧИНЫ В XI-XIV ВВ.

Цель: выявить основные направления внешнеэкономической деятельности, их динамику, установить основные группы товаров и их географическое происхождение, проследить формирование инфраструктуры Галичины.

Методика: Основными методами являются сравнительно-исторический, историко-хронологический, описательный, ретроспективный и картографический. Метод историко-географических срезов - данный исследовательский прием применяют с целью всестороннего освещения качественных сторон общественно-географических отношений, процессов и явлений в пределах определенных временных периодов, основательного анализа всей палитры историко-географических сведений общественно-географического характера.

Результаты: Представлены результаты исследований и аналитические выводы по развитию и ее динамики внешнеэкономических связей Галицкой земли, и ее место в системе стран Европы. Выделено на основе метода историко-географических срезов временно-пространственные конструкции развития Галичины как отдельной части Киевской Руси и самостоятельного государства в ХШ-XIV веках.

Научная новизна: Детально проанализированы на основе первоисточников и других сведений географическую и товарную структуру внешнеэкономических связей Галичины. Впервые с географической точки зрения указаны основные направления деятельности международных экономических отношений Галичины, как части Восточной Европы и Западного мира.

Практическая значимость: Указано на структурные изменения социально-экономических процессов внешнеэкономических связей, раскрыто географическую структуру связей и ее применение в современных условиях.

Ключевые слова: внешнеэкономические связи, инфраструктура, международная торговля, археологические источники.

UDC 911.3

Chornyi Mychailo Bogdanovich Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: rerix171991@ukr.net

FOREIGN RELATIONS GALICIA IN XI-XIV CENTURIES

Purpose: To identify the main directions of foreign economic activity, their dynamics, set the main groups of products and their geographical origin, to trace the formation of the infrastructure of Galicia.

Methods: The main methods are comparative-historical, historical, chronological, descriptive, retrospective and maps. The method of historical and geographical sections - this research method used for the full coverage of qualitative side of social and geographical relationships, processes and phenomena within certain time periods thorough analysis of the entire gamut of historical and geographical information, socio-geographical nature.

Results: The results of research and analyzes of the dynamics of development and its external economic relations Galician earth, and its place in Europe. Allocated on the basis of historical and geographical sections of time-spatial structures of Galicia as a separate part of Kievan Rus and independent state in XIII-XIV centuries.

Scientific novelty: detailed analysis based on information sources and other geographical and commodity structure of foreign economic relations of Galicia. For the first time specified geographical point of view the main activities of international economic relations of Galicia as part of Eastern Europe and the Western world. The practical significance: These structural changes in social and economic processes of foreign economic relations, disclosed the geographical structure of relationships and its application in modern conditions.

Keywords: foreign economic relations, infrastructure, international trade, archaeological sources.

Постановка проблеми: Зовнішньоекономічні зв’язки є головним показником розвитку держави, вивчення економічних контактів Галицької землі в період їх входження до складу Київської Русі є необхідною умовою для створення загальної картини розвитку Галицької держави. А також є необхідною умовою для аналізу розвитку та існуванню досліджуваних зв’язків в XXI ст.

Аналіз найновіших досліджень та публікацій: На сьогодні є досить значна кількість публікацій досліджуваної теми серед вчених істориків

України, проте є дуже мало відомих публікацій географів. Найбільше публікацій та досліджень зроблено польськими вченими Я.Котлярчик, Ф.Персовський, Т.Кєрсновськи.

Постановка завдання: В даній статті зовнішньоекономічні зв'язки Галичини розглядаються, як окремий і особливий вид зв'язків, на основі яких можна розширювати сучасну економічну діяльність Львівської області та формування нової зовнішньоекономічної політики регіону. Основними цілями є охарактеризувати зовнішньоекономічні зв'язки Галицької землі у географічному та товарному вимірі, визначити темпи зміни структури зв'язків у X-XIV ст., а також дати загальний аналіз досліджуваної проблеми.

Виклад основного матеріалу: Об'єктом дослідження є система міжнародних економічних відносин Східної Європи наприкінці X - перша половина XIV століття. Предмет – зовнішньоекономічні зв'язки Галицької землі у вказаний період. Метою – виявити основні напрямки зовнішньоекономічної діяльності, їх динаміку, встановити основні групи товарів та їх географічне походження, простежити формування інфраструктури.

Джерельна базою дослідження є:

1) Літописи і хроніки – «Повість временних літ», «Київський літопис», «Галицько-Волинський літопис», «Хроніка Галла Аноніма».

2) Реляції та описи подорожей мандрівників і послів (монаха Юліана, Джовані дель Плано Карпіні, Гійома де Рубрука, Марко Поло, місійних єпископів-францисканція Одоріко Порденоне.)

3) Літературні твори: «Слово о полку Ігоревім», «Діяння і життя Девгенія Акрита».

Опрацьовано архів відділу археології Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України у м.Львові, де зберігаються звіти і щоденники археологічних експедицій Інституту суспільних наук АН УРСР і Львівського історичного музею 1946 – 2010роках.

Вченні, які досліджували дану проблематику – М.С.Грушевський – основні напрями економічних контактів і їх інфраструктуру; Я.І.Пастернака – аналіз імпорту і проблеми торгових шляхів. Праці М.Ф.Котляра, І.П.Крип'якевича, М.М.Кучінка – аспекти інфраструктури і окремі групи привізних товарів.

В працях М.Ф.Котляра, Б.О.Тимощука, І.П.Крип'якевича, І.М.Шекери, М.Ф.Рожка висвітлюються деякі аспекти інфраструктури і містяться характеристики окремих груп привізних товарів. О.Ф.Сидоренко в єдиному спеціальному дослідженні, присвяченому ролі українських земель в міжнародній торгівлі середньовічної доби, описує в загальних рисах участь Галицької держави у контактах з Візантійською імперією і Північним Причорномор'ям, країнами Сходу, південно-східною Прибалтикою, землями Польщі. Під терміном «Галицька земля» розуміємо території, які в 40-х роках XII ст. увійшли до Галицького князівства

(Перемишльська, Звенигородська, Галицька, Теребовельська); західна межа – басейн Сяну, північна – верхів'я рік Західний Буг, Стир, Горинь, Случ, південна – гори Карпати, верхів'я Пруту, середня течія Дністра, східною – верхів'я рік Південий Буг і Случ.

У XIII - XIV ст. Галицьке князівство за інтенсивністю контактів з Візантією і країнами Сходу займало провідні позиції в східноєвропейському регіоні (чинники, які сприяли – вигідне географічне положення, близькість до кордонів Візантії, наявність розгалуженої внутрішньої мережі водних і сухопутних зв'язків, які були частиною торгівельних магістралей, наявність міських – центрів осередків ремесла і торгівлі – Галич, Звенигород, Володимир, Львів, Дорогобуж, Белз, Берестя, Пересопниця. Велике значення мало формування інфраструктури зовнішньоекономічних зв'язків – митниць, портів, торгових площ, складів товарів [2].

Економічні зв'язки Галицької землі з Візантією стали особливо інтенсивними з другої половини XI ст.. Майже у всіх великих осередках і фортецях дослідженої території (Ленківці, Щекотин, Листвин, Городище) знайдено фрагменти візантійських амфор. Їх значне поширення приводить до висновку, що вони надходили з Візантії і її причорноморських володінь не лише як тара для вина і продуктів, але і як важливий самостійний предмет торгівлі. Велику групу привізних візантійських товарів становили скляні вироби (браслети, медальйони, намистини, лампадки), полив'яний посуд, камінь – стеатит (з нього місцеві жителі виготовляли іконки виявлені в Крилосі, Чорнівському городищі, Данилові), речі з напівдорогоцінного каміння, дерева, свинцю, кольорових металів (пломби і печатки, предмети культу, замки до скриньок). Знайденні на досліджуваній території візантійські та візантійсько-херсонеські монети також свідчать про торгівельні операції місцевих купців з Візантією та Північним Причорномор'ям [2].

З Середньої Азії, Персії, Сирії, Єгипту надходив посуд, прикраси, предмети побуту, сировина для ремесла. В XIII столітті археологічні і писемні джерела вперше фіксують такі східні товари як ртуть, занзібарський перець [1].

З південно-східної Прибалтики і Скандинавії поступали вироби з чорних і кольорових металів, бурштин використовували для виготовлення намистин, предметів культу – знахідка в Галичі, з Польщі довозилась сировина яку використовували для виготовлення покрівель, прикрас, предметів культу, поступали есовидні скроневі кільця зі срібла і бронзи, олово надходило з Чехії, яка була одним з найбільших експортерів цього металу в Європі. З Польщі, Угорщини, Чехії у Галичину надходили вироби зроблені в Священній Римській імперії – релікварії, водолії, блюда, ложечки для причащання. Отже за свідченням археологічних джерел імпорт з країн Європи здебільшого становили вироби з кольорових та чорних металів [8].

Галицька земля мала також зв'язки з країнами Сходу, про що свідчать залишки монет карбовані в містах Арабського халіфату і держави Саманідів. Важливу групу у торгівлі мали вироби з напівдорогоцінних каменів – сердоліку, гірського кришталю, аметисту, агату, а також вони надходили як сировинна для ювелірів. В XII столітті появляється продукція із скла – кубки і намистини із середньоазійських держав та Сирії, особливо імпортували золото і срібноскляні намистини. Важливу групу товарів складав керамічний та металевий посуд. Так з Персії привозили поливну кераміку, з Середньої Азії надходив посуд із бронзи, про що свідчать фрагменти посудини із Звенигорода. З країн Сходу привозили також металеві хрести сирійсько-палестинського типу, з Кавказу і Криму поставляли самшит-дерево, з якого місцеві жителі виготовляли гребені [7].

Одним з значних партнерів Галицьких земель у XIII столітті стає Золота Орда - особливе місце займають центри Сарай ал-Джедід, Сарай ал-Махруса, Біляр, Акерман, Старий Орхей, Костешти – керамічний посуд, з Китаю через Золоту Орду потрапляє порцеляновий посуд. Важливим доказом існування економічних контактів з країнами Сходу є факт появи у її містах мусульманських, вірменських, єврейських купців та ремісників, які володіли значним досвідом міжнародної торгівлі [6].

З Польщі надходила сировина для ремесел, особливо джерела фіксують зацікавленість польської і української сторони у розвитку успішної торгівлі, так з вигодою торгували купці сілезьких міст, зокрема Вроцлава, Свідніци і болісно реагували на створювані перешкоди.

Важливу роль в зовнішньоекономічних зв'язках з Чехією відіграла поява стабільної грошової одиниці - празький гріш, які потрапили в Галичину внаслідок торгівельних операцій. Чеських купців цікавили східні товари, які можна було тут придбати. Також значне місце у торгівлі Галичини займали прибалтійські міста – Торунь, Хелмно. Писемні джерела засвідчують тривале перебування торунців у місті Львові, внаслідок оптимістично створених умовах литовських князів та польських королів. Вони привозили сукно як власного виробництва так і з Венеції та Фландрії а також балтійські оселедці, натомість купували у нас східні товари, хутра та хліб [2]. З Угорщини в Галицьку землю в більшості надходила сировина, аніж готові вироби.

Італійським купцям було вигідно використовувати шляхи вздовж Дністра, як міжнародну магістраль, яка зв'язувала Чорне і Балтійське море, по цьому шляху вони провозили східні товари до узбережжя Балтійського моря. Про використання також шляху по Західному Бугу свідчить археологічний матеріал з Дорогочини [6].

Для досліджуваного періоду були характерні такі риси, як розширення асортименту привізних товарів, освоєння купцями Галичини нових європейських ринків, переселення купців з європейських країн в міста Галичини [7].

Важливою складовою інфраструктури був транспорт. У весняний, літній і осінній період використовувались кораблі, а восени і взимку – вози. За допомогою митниць державна влада регулювала масштаби зовнішньоекономічних зв'язків і легалізувала діяльність іноземних купців. Митниці існували у більшості тогочасних міст. Також існувала певна правова база зовнішньоекономічних зв'язків відображена у «Руській Правді», привілеї галицько-волинського князя Андрія Юрійовича, листі Дмитра Детька міській раді Торуня – в них ідеться про правовий захист іноземних купців і створення сприятливих умов для їх діяльності [1].

Археологічний матеріал дає підстави говорити про заходи державної влади спрямованої на охорону важливих в економічному і військовому відношенні сухопутних шляхів, а також захист інтересів кредиторів перед їх боржниками.

Висновки: Отже, територія сучасної Львівської області в період Київської Русі та Галицької держави мала динамічні економічні зв'язки з такими країнами, як Польща, Чехія, Угорщина, Священна Римська Імперія, італійськими містами та містами Прибалтики, а також із Золотою Ордою та країнами Сходу. Проте найважливіші зовнішньоекономічні зв'язки були з Візантією, які були досить стабільними з початку XI століття. Основними імпортними товарами були – сировина для ремісників, амфори, золоті прикраси, тканини, посуд, предмети церковного культу, основними експортними товарами були хутра та хліб, а також східні товари – оскільки Галичина була одним з центрів де збували свою продукцію країни Сходу. Ці перші зовнішньоекономічні контакти зародили на досліджуваній території їх динаміку розвитку, та заклали основи відкритої держави з ліберальною системою управління податками.

Список використаних джерел

1. Грушевський М.С.Історія України – Руси. – Київ, 1995. – 670с.
2. Копитко А. Галицька та Волинські землі і Візантія в системі міжнародних економічних зв'язків (XIII- перша половина XIV століття) // Король Данило Романович і його місце в українській історії. Матеріали міжнародної наукової конференції 29-30 листопада 2001 р. – Львів, 2002. – С.97-103.
3. Пилипенко О.Є. Зовнішньоекономічні зв'язки українських земель у складі Російської імперії (1861-1914рр.): Монографія. – Київ: Академія муніципального управління: редакційно-видавничий відділ, 2008. – 280с.
4. Федюк О.М. Українська суспільна географія: II пол..XX ст. – поч.XXI ст.. монографія / Федюк О.М.; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К.: ТОВ «Бланк сервіс – Плюс», 2014. – 208с.
5. Шаблій О.І. Основи суспільної географії / Fundamentals of Human Geography: підручник для студ. вищих навчальних закладів/ О.І.Шаблій. – 2-ге видання. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 296 с.
6. Книга Марко Поло – Москва, 1956. – 376с.
7. Повесть временних лет. – Москва – Ленинград, 1950. – Т.1.Лаврентийськая летопись. – 406с.
8. Слово о полку Игореве. – Москва, 1987. – 221с.

Список использованных источников

1. Грушевский М.С.История Украины - Руси. - Киев, 1995. - 670с.

2. Копитко А. Галицкая и Волынские земли и Византия в системе международных экономических связей (ХИИИ- первая половине XIV века) // Король Данило Романович и его место в украинской истории. Материалы международной научной конференции 29-30 ноября 2001 - Львов, 2002. - С.97-103.
3. Пилипенко А.Е. Внешнеэкономические связи украинских земель в составе Российской империи (1861-1914рр.): Монография. - Киев: Академия муниципального управления: редакционно-издательский отдел, 2008. - 280с.
4. Федюк А.Н. Украинская общественная география: ИИ пол..ХХ ст. - Нач ст .. монография / Федюк О.М .; Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. - М .: ООО «Бланк сервис - Плюс», 2014. - 208с.
5. Шаблий А.И. Основы общественной географии / Fundamentals of Human Geography: учебник для студ. высших учебных заведений / О.И.Шаблий. - 2-е издание. - Львов: ЛНУ имени Ивана Франко, 2012. - 296 с.
6. Книга Марко Поло - Москва, 1956. - 376с.
7. Повесть временных лет. - Москва - Ленинград, 1950. - Т.1.Лаврентийськая летопись. - 406с.
8. Слово о полку Игореве. - Москва, 1987. - 221с.

References

1. Grushevskii M.S.Istoriya Ukraine - Rus. - Kyiv, 1995. – 670p.
2. A. Kopytko Galician and Volyn lands and Byzantium in international economic relations (HIII- first half of the fourteenth century) // King Danylo and its place in Ukrainian history. Proceedings of the International Conference on 29-30 November 2001 - Lviv, 2002. - P.97-103.
3. Pylypenko OE Foreign economic relations Ukrainian lands in the Russian Empire (1861-1914rr.): Monograph. - Kyiv: Academy of municipal management, editorial and publishing department, 2008. – 280p.
4. Fedyuk AM Ukrainian social geography: II pol..HH century. - Poch.HHI century .. monograph / AM Fedyuk .; Taras Shevchenko National University of Kyiv. - K .: of "Blank Service - Plus", 2014. - 208p.
5. Shabliy AI Fundamentals of human geography / Fundamentals of Human Geography: textbook for students. higher education institutions / O.I.Shabliy. - 2nd edition. - Lviv: the Ivan Franko Lviv National University, 2012. - 296 p.
6. The Book of Marco Polo - Moscow, 1956. – 376p.
7. Tale of Bygone years. - Moscow - Leningrad, 1950 - T.1.Lavrentyyskaya chronicles. – 406p.
8. Lay Yhoreve. - Moscow, 1987. – 221p.

УДК 658.1:339

Цвирко Марина Францевна Государственное учреждение образования «Гимназия № 1 г.Слуцка», г. Слуцк, Республика Беларусь

СТАРЕЙШАЯ ШКОЛА БЕЛАРУСИ

В центральной части Беларуси, в 100 километрах к югу от Минска, расположен один из древнейших славянских городов – Слуцк. Возник он на месте, удобном для обороны от врага и для торговли: на возвышении при впадении реки Бычок в реку Случь на ее правом берегу.

В 16 веке Слуцк был значительным городом для того времени. В нем выделялись две части: Старый город с замками на правом берегу реки Случь и Новый город (Заречье) на левом. Заречье стало интенсивно отстраиваться при Януше Радзивилле. Здесь были построены объекты, которые прославили Слуцк на всю Европу: Кальвинистское училище (Слуцкие Афины), фабрика Слуцких поясов.

С грамоты Слуцкого князя Януша VI Радзивилла, написанной 20 мая 1617 года, началась история старейшей школы Беларуси – современной гимназии № 1 города Слуцка. Князь задумал основать не простую школу, а «Слуцкие Афины» – по образцу Платоновской академии. Поэтому сегодня наша гимназия находится в преддверии большого юбилея – четырёхсотлетия своего основания!

Ключевые слова: гимназия №1 города Слуцка, Слуцкие Афины, старейшая школа Беларуси

UDC 658.1:339

Tsvirko Marina Frantsevna State educational institution «Gymnasium № 1 of town Slutsk», Slutsk, Republic of Belarus

THE OLDEST SCHOOL OF BELARUS

In the central part of Belarus, 100 kilometers to the South from Minsk, Slutsk, one of the most ancient Slavic cities, is located. It emerged at a place convenient for the defence against the enemy and for trading namely on a hill on the right bank of the Sluch river at a confluence with the river Bychok.

In the 16th century Slutsk was a significant town for those times. It included 2 parts: the old city with castles on the right bank of the Sluch and the New city (Zarechie) on the left one. Zarechie was intensively built up under Janusz Radziwiłł. Here facilities were built that glorified Slutsk throughout Europe: a Calvinistic school (Slutsk Athens), a Slutsk belts factory.

The history of the oldest school of Belarus - modern gymnasium №1 of Slutsk - began with the ratification of the Slutsk prince Janusz Radziwill, signed May 20, 1617. The prince had an intention to found not a simple school, but "the Slutsk Athens" - on a sample of Platon academy. Due to the date, our gymnasium today is on the threshold of a great jubilee - its founding quatercentenary.

Keywords: gymnasium No. 1 of the town of Slutsk, the Slutsk Athens, the oldest school of Belarus

Воспитание личности невозможно без пробуждения любви к родной Земле. И любовь эта – одно из проявлений духовности, той самой духовности, которая делает человека Личностью, а нацию – народом

здоровым и непобедимым. Любовь к Родине – это, прежде всего, любовь к месту, где ты родился, сказал первое слово, сделал первый шаг, вырос, нашел верных друзей, встретил первую любовь, шагнул во взрослую жизнь. Сколько бы ни миновало лет, место, где были прожиты неповторимые мгновения нашего детства и юности, становятся для нас особенно дорогими и близкими. Более глубокое знакомство с прошлым родной школы особенно актуально сегодня, в канун празднования большого юбилея – четырехсотлетия её основания!

Целью работы явилось изучение истории образования старейшего учебного заведения Беларуси, сбор и систематизация материалов. Основу исследования составили архивные материалы, работа с литературой, интервьюирование бывших выпускников и учителей средней общеобразовательной школы №1.

Грамота Слуцкого князя Януша VI Радзивилла о создании кальвинистского училища написана на листе серой бумаги, чернила местами выцвели. Подлинник хранится в архиве Виленской евангелическо-реформаторской коллегии. В начале 1902 года с грамоты снята фотокопия, которая хранится в фондах Слуцкого краеведческого музея.

Место для школы было выбрано удобное и живописное. Теперь это улица Комсомольская. В то время рядом со школой располагался княжеский парк. Над рекой Случь был посажен сад, а в нём построен дом для учителей. От дней основания школы, кроме места и дуба-великана, ничего не сохранилось, ведь первые школьные помещения были деревянными. Дуб же, который были посажены в то время или немного поздней, и сегодня растет на территории гимназии. Его сохранили и при строительстве нового здания в 1980 году.

Есть основание предполагать, что занятия начались осенью 1617 года, хотя новое здание школы не было ещё возведено. В одном из документов, написанном в 1623 году, встречаем запись: «Школка: два пакоі, печ і вокны патрабуюць паправы (рамонту), гэтак жа і дах спарахнелы»[2].

Поэтому можно предположить, что школа сначала работала в каком-то старом здании и что воля князя о строительстве школы не была исполнена и через шесть лет после выдачи им грамоты. Когда было построено первое новое здание школы, точно не известно. Но известно, что оно было деревянное и красивое.

Слуцкое кальвинистское училище сразу начало работать на высоком уровне. Через 7-8 лет после начала занятий учащиеся уже могли писать на латинском языке неплохие стихи. Это яркое свидетельство того, что преподаватели неплохо обучали своих воспитанников.

В 1625 г. в Любче (теперь – в Гродненской области) Слуцкое училище издало на латинском языке сборник стихов. В 1629-1631 годах вышел «Кароткі дапаможнік для выкарыстання ў Слуцкай школе».

Издания подготовили три выдающихся педагога – Рейнгальд Адами и Андрей Музониус, которые приехали из Европы, совместно со слуцким коллегой Андреем Добранским (Добжанским). Они стали авторами и гимназического Устава 1628 г.

Ещё в 1620 г. Януш VI Радзивилл завещал своему брату на основе училища открыть в Слуцке гимназию. Христофор Радзивилл исполнил волю Януша. Специальной грамотой в 1630 году училище было преобразовано в «образцовую» общественную гимназию.

Два источника финансирования и двойное подчинении привели к тому, что с 1628 г. тут действовали два устава, которые определяли уклад жизни учеников и учителей. С одной стороны был устав евангелистских училищ, исполнять который требовал Синод, а с другой – устав Слуцкой школы, изданный на латинском языке в Любче в 1628 г. Синодский устав имел почти монастырский характер. Устав, изданный в Любче, отличался светской направленностью.

Каким же из них руководствовались ректор и учителя? Думается, и одним, и другим. Понятно, что евангелистский устав стоял (официально) на первом месте, потому что был утверждён Синодом и одобрен князем. Но князем Радзивиллом был одобрен и устав Слуцкой школы; и хотя он не был утверждён, однако его издали типографским способом. Два устава, безусловно, подробно регламентировали жизнь школы, порядки и систему обучения, которые и дали возможность называть гимназию «Слуцкими Афинами», «образцовой Слуцкой гимназией».

Евангелический устав определял каждый шаг воспитанников в соответствии с теми целями, ради которых и было образовано училище. Тот, кто заканчивал обучение, должны были стать проповедниками кальвинистского вероучения, а некоторые (позже, когда была образована гимназия) направлялись в университеты. Ректор этого учебного заведения и преподаватели обязаны были вести набожную жизнь, чтобы подавать «хороший пример» ученикам. Они не должны были потворствовать им, но в то же время и не обходиться сурово и жестоко. Преподавателям запрещалось покидать стены школы до того времени, пока в ней оставался хотя бы один ученик. Каждую субботу учителя и ректор просматривали у учеников дневники, следили, чтобы всё необходимое там было записано. Во время каникул учителя работали со слабыми учениками по два часа в день. Преподаватели коротко передавали своим воспитанникам суть того, что нужно было изучить, а последние записывали задания в отдельные тетради. Учителя стремились не перегружать воспитанников, не давать им много материалов для заучивания.

В то время в Слуцкой гимназии преподавали следующие предметы: Закон Божий, польский, латинский, греческий и немецкий языки, русскую словесность, математику, этику, риторику, географию, историю, красноречие, законодательство и физкультуру. Для тех, кто готовился к деятельности проповедника, читался ещё древнееврейский язык.

Преподавание велось на польском языке, но в старших классах учащихся приучали свои мысли высказывать по-латински.

В XVII – XVIII вв. курс обучения в гимназии был разным: то десять, то восемь, то шесть лет. Ученики распределялись по трём классам (в некоторые периоды существовали IV и V классы): III (младший класс), II и I (самый старший). В каждом классе срок обучения был рассчитан на два года. Способ обучения был классный, а не предметный. На каждый класс приходилось по одному учителю. Учителя гимназии за какую-нибудь провинность сначала облагались денежным штрафом, а потом ему выносился выговор от имени общины. Роль воспитателей выполняли ученики старших классов. Этот порядок сохранялся до XIX столетия.

Уроки проводились каждый день, за исключением воскресенья и праздников, с 9 до 11 часов утра и от одной до 3-4 часов во второй половине дня... Каждое полугодие проводились публичные экзамены, на которых присутствовали представители высших властей, местной общественности и родители учеников. После экзамена почётные гости, присутствовавшие на экзамене, заносили свои фамилии в специальный альбом. Он вёлся в Слуцкой гимназии на протяжении 142 лет и фактически являлся его рукописной историей: в него записывали все важные события из жизни этого учебного заведения, фамилии тех, кто работал здесь в качестве ректоров и преподавателей, а также тех, кто закончил школу.

В начале учебного года проводились вступительные испытания, в результате которых гимназия ежегодно пополнялась новыми учениками (от 10 до 25, бывало и меньше). Тот, кто кончал курс гимназии, имел довольно обстоятельные для своего времени знания. Постепенно Слуцкая гимназия завоевала себе славу далеко за пределами Беларуси. Педагоги почитали за честь возглавлять её.

После первого раздела Речи Посполитой, польское правительство провело ряд реформ. Была образована и специальная комиссия из наиболее образованных людей тогдашней Польши. Кальвинистские училища и гимназии от проверок данной комиссии уклонялись, но дух времени сделал свое дело: литовский синод, которому подчинялась Слуцкая гимназия, и который её частично финансировал, создал свою Образовательную комиссию. В её состав вошли три светских и три духовных лица. Синод выдал комиссии инструкцию, согласно с которой в гимназии оставались три класса. Комиссия решила ликвидировать «поклассный» метод преподавания, когда один преподаватель вёл в классе все предметы. Это должно было улучшить качество знаний учащихся.

Каждый день на уроки отводилось по шесть часов; три утром и три после обеда. Круг наук, которые изучались в гимназии, расширялся... Было введено чистописание, геометрия, тригонометрия и начало физики.

Реформа гимназии, начатая в 1775 году, завершилась к 1778 году. И с этого времени кальвинистская гимназия начала называться публичным евангелическим училищем. Законченного среднего образования с 1778

года оно не давало. Выпускники Слуцкого и других евангелических училищ сначала занимались в академических гимназиях, а потом в университетах.

В конце XVIII ст. произошло важное историческое событие в жизни Слуцка: по второму разделу Речи Посполитой он был присоединён к России. В 1802 г. впервые в курс Слуцкого училища включили русский язык (по два часа в неделю в каждом классе). И с 1803 года училище начало подчиняться Виленскому университету.

С 1809 г. Слуцкое евангелическое учебное заведение стало называться публичным уездным училищем. Смена названия «евангелическое училище» на «уездное» уменьшило источники финансирования. Училище содержалось в основном на средства государства.

В 1824 г. была закрыта Кейданская (в Литве) кальвинистская гимназия. Виленский кальвинистский Синод и слуцкое дворянство обратилось к министру образования России с просьбой преобразовать Слуцкое уездное училище в гимназию. По представлению министра царь позволил это сделать. Так, почти через полстолетия кальвинистское учебное заведение снова стало гимназией. Она в то время состояла из трех классов уездного училища и трёх гимназических классов. Преподавание в гимназии велось на польском языке. В училище большое место занимало изучение риторики и поэзии, которые фактически являлись курсами польского языка и истории польской литературы. После присоединения Слуцка и его окрестностей к России, на «новых землях» русская культура столкнулась с польской. Белорусский язык и культура в расчёт не брались. Укрепление католического влияния в кальвинистском учебном заведении объяснялось и тем, что количество кальвинистов в крае значительно уменьшилось, а значит, стало меньше их детей в училище. Эти места заняли дети польских магнатов и ополяченной шляхты. Кроме того, укрепление польского влияния в гимназии было своеобразной реакцией сторонников польской культуры на царскую политику русификации, которую оно проводило в Беларуси.

В 1829 году началось строительство каменного здания гимназии, в котором сейчас располагаются учебные помещения и музей.

Во второй половине XIX ст. высшее начальство приняло решение реформировать учебное заведение. Министр образования Уваров подал тогда в Комитет министров специальную записку о преобразовании Слуцкой гимназии. 3 июля 1855 года царь наложил на нее резолюцию: «Слуцкую гимназию приблизить к другим гимназиям в западных губерниях, назначив в неё отдельного светского директора с назначением ему 600 рублей в год жалованья и 150 рублей серебром на квартиру и канцелярские принадлежности» [2]. Белорусский округ обязал преподавателей гимназии «все науки преподавать на русском языке и по русским учебникам». Переход на русский язык происходил медленно. В

этот период ввели плату за обучение, которая постепенно становилась всё больше. Поэтому количество гимназистов из простых людей уменьшалось, а из богатых – увеличивалось.

В фондах Слуцкого краеведческого музея хранится брошюра «Справаздача аб стане Слуцкай гімназіі ў 1901-02 навучальным годзе». Составителем её является секретарь педсовета Ф.Л.Гейнце, а издана она в типографии Я.Х.Яброва в 1903 году в Слуцке. В отчётном учебном году, гимназия состояла из 8 нормальных классов и подготовительного. Последний был открыт с разрешения Министерства народного образования в 1898 году и содержался за счёт сумм от сборов с учащихся (45 рублей в год с ученика) и субсидий от Слуцкого городского управления. Остальные классы содержались на суммы из Государственного казначейства и со сборов за обучение. Возглавлял гимназию директор – статский советник Михаил Михайлович Ивановский, который преподавал латинский язык, был классным руководителем, председателем хозяйственного комитета и правления Общества помощи учащимся гимназии, которые живут в нищете. В штате гимназии было 19 учителей, 3 помощника классных учителей, доктор А.В.Бильдюкевич, дантист Г. Эпштейн, 2 делопроизводителя.

При гимназии были библиотека – фундаментальная (8217 экземпляров) и 9 ученических (3308 томов). Литература покупалась ежегодно. Самыми ценными считались – Полный сборник Речей в русском переводе Цицерона, произведения в стихах и прозе В.А.Жуковского, «Юношеские годы Пушкина», «Россия в конце XIX столетия» и другие. Для библиотеки выписывались газеты и журналы – «Физиологические записки», «Русский архив», «Вестник экспериментальной физики», «Вопросы философии и психологии», «Вестник воспитания», «Минские губернские ведомости» и другие. Всего 27 названий. В 1902 году в гимназии обучалось 250 человек. Для учеников были утверждены стипендии: барона Нолькина – 100 рублей, Анастасии Протопоповой – 20 рублей, статского советника Протопопова – 66 рублей, Ольги Богушевской – 72 рубля, императора Александра – 20 рублей.

Из отчёта видно, что школа имела на своё содержание 42 997 рублей. Из них казначейством было выделено более 26 тысяч рублей, а пожертвования частных лиц и разных обществ составили более 3 000 рублей. Деньги предназначались на ремонт зданий, оформление классов, приобретение инвентаря, выдачу наград и стипендий, оплату труда низшим служащим, врачу. Во времена первой мировой войны Слуцк стал прифронтовым городом. Гимназия эвакуировалась в Пензу. В её здании разместился штаб 2-й русской армии. Старейшая школа нашей страны вернулась из эвакуации через 10 месяцев, в 1916 г.

В 1919 г. в стране было принято «Положение о единой трудовой школе». В результате была проведена очередная реорганизация Слуцкой

гимназии в образцовую школу № 1. В ней были образованы пионерская и комсомольская организации, пересмотрены учебные программы.

В годы Великой Отечественной войны в здании школы размещался немецкий госпиталь. В послевоенное время, из-за отсутствия помещений, сначала начала работать только начальная школа. И только в 1949-1950 учебном году была полностью восстановлена русская средняя общеобразовательная школа №1, в которой в тот год обучались 816 учеников. Директором школы назначили Л.Н. Кузнецова, который почти 30 лет проработал на этом посту.

В 1980 году был построен новый корпус школы, который связан с историческим зданием переходом. А 14 мая 1998 года решением Слуцкого городского исполнительного комитета школа № 1 горда Слуцка была вновь реорганизована в гимназию.

Гимназия №1 города Слуцка развивается как учебное заведение с углубленным изучением английского языка и мультипрофильными 9-11 классами. Педагогический коллектив состоит из 72 учителей, 89% из них имеют высшую и первую квалификационную категорию. В гимназии обучается 692 учащихся, имеется 30 классов-комплектов. Основные направления деятельности педагогического коллектива способствуют формированию полноценного Гражданина и Человека.

Над историей Слуцкой гимназии №1 сияют бессмертные слова её первого Устава: «Прыходзьце ж усе, каму дарагая Радзіма…». Благородность цели обусловила судьбу всех тех, кто учился в этом учебном заведении на протяжении почти четырёх столетий. Яркие звёзды таланта и гениальности вспыхивают на её небосводе. Каждое десятилетие рождает новые созвездия выдающихся личностей – учёных, литераторов, художников, педагогов. Своими дарованиями и щедростью души они служат своей родине везде, куда бы ни забросила их судьба.Из её стен вышли философ и поэт Андрей Белобоцкий, один из первых просветителей - Илья Капиевич, писатели Антон Петкевич (Адам Плуг) и Язеп Дыла, академик живописи К.И. Карсалин, классик отечественного акушерства А. Я. Красовский, доктор медицинских наук Иван Нешкеровский, белорусский баснописец Альгерд Абухович-Бандинелли, социолог, литературный критик Бранислав Белобоцкий, преподаватель Петербургского университета Л.С. Севрук, доктор медицинских наук А.Р. Бржазовский и многие другие.

Илья Капиевич создал звёздную карту небосвода. А она, эта карта, оказалась и прообразом самой Слуцкой гимназии. Разве можно перечислить все звёзды, которые вспыхивают на её небосводе!.. Среди этих имён – и всемирно известный астроном, директор астрономической обсерватории Московского университета Витольд Карлович Церасский (выпускник второй половины 19 столетия), и член-корреспондент Академии Наук БССР, доктор биологических наук, профессор Иван Николаевич Сержанин (выпускник начала 20 века), и Никита Олегович

Лесников – обладатель золотой медали Международной олимпиады по информатике в Мексике (выпускник 2006 года), и Никифор Дмитриевич Лазовский, обладатель Золотой медали 44-й международной олимпиады по химии в Вашингтоне (выпускник 2012 года). Разве можно нарушить законы неба, отменить рождение новых светил? Разве можно прервать традицию?..

В результате изучения мы пришли к выводу, что годы и события вносили свои изменения в жизнь нашей гимназии: менялись ее названия и статус, подчинение и язык преподавания, количество классов и изучаемых предметов, но оставалась богатая и интересная история, которой уже четыреста столетий! Девиз гимназии «Sik itur ad astra», что в переводе с латинского означает «Так идут к звездам», отражает стремление коллектива к созданию оптимальной образовательной среды, возможности учащимся развивать свой интеллект в самостоятельной творческой деятельности, с учетом индивидуальных особенностей и склонностей.

Ты прыгажэй кутка не знойдзеш
За берагі Случанскіх вод-
Там школа першая стагоддзі
Стаіць і сочыць лёсу ход.
І шчасце тут было і гора
Але агонь гармат заціх,
Хоць сцены школы не гавораць,
Я чую ў сэрцы голас іх.
О школа, час вадою змыла,
А ты стаіш па-над ракой.
Скажы, ты помніш Радзівіла,
Што закладаў падмурак твой?
Ты на Случы і дні, і ночы
Вартуеш юнных жыццяў шлях.
Глядзяць у воду вокны-вочы
І плачуць па выпускніках.

Такие строки посвятила гимназии выпускница Екатерина Воронцова. Учительница музыки Зарицкая Ирина Васильевна написала музыку. Получилась песня. Наш гимн.

Список использованных источников:

1. Вечер А. С. Моя гимназия // Полымя. - 1979, - №2.
2. Глебов И. Историческая записка о Слуцкой гимназии с 1617 – 1630 -1901гг. Вильно, 1903.
3. Грицкевич А. Н. Древний город на Случи. Мн : Полымя, 1985. – 158.
4. Родченка Р. В. Старэйшая школа Беларусі. Мн,: Народная асвета, 1985. -78.
5. Мысліцелі і асветнікі Беларусі. Мн, : Беларуская энцыклапедыя, 1995.
6. Учебные заведения нового типа в национальной системе образования// Материалы

Республиканского научно – методологического семинара. Мн, 1993

References:

1. Vecher A. S. Moia hymnazyia // Polыmia. - 1979, - №2.
2. Hlebov Y. Ystorycheskaia zapyska o Slutskoi hymnazyy s 1617 – 1630 -1901hh. Vylno, 1903.
3. Hrytskevych A. N. Drevnyi horod na Sluchy. Mn : Polыmia, 1985. – 158.
4. Rodchenka R. V. Starэishaia shkola Belarusi. Mn,: Narodnaia asveta, 1985. -78.
5. Mыslitseli i asvetniki Belarusi. Mn, : Belaruskaia эntsыklapedыia, 1995.
6. Uchebnыe zavedenyia novoho typa v natsyonalnoi systeme obrazovanyia// Materyalы Respublykanskoho nauchno – metodolohycheskoho semynara. Mn, 1993

ІІІ. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

*УДК / 630*228 : 630*5*

Мельнійчук Михайло Михайлович,
кандидат географічних наук, доцент
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: mel.mm@mail.ru

Чабанчук Валентина Юріївна
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: stela@email.ua

СТРУКТУРА НАСАДЖЕНЬ СОСНИ ЗВИЧАЙНОЇ У ЛІСОВОМУ ФОНДІ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета роботи – провести комплексне дослідження насаджень сосни звичайної у лісовому фонді області у розрізі лісових господарств, за типами лісорослинних умов, за віковою структурою, за повнотами та класами бонітету.

Методика. Для проведення дослідження використано статистичні матеріали Рівненського обласного управління лісового і мисливського господарства та головного управління статистики у Рівненській області.

Результати. Виявлено, що найбільша частка насаджень сосни звичайної знаходиться у свіжих та вологих суборах. Проведено окремо дослідження по розподілу площ сосни за трофотопами (переважають субори та бори) та гігротопами (переважають вологі та свіжі умови місцезростання). Відмічено значну нерівномірність у структурі за групами віку: переважання середньовікових насаджень та найменшу частку перестійних. Визначено, що найпоширенішими повнотами насаджень сосни звичайної є 0,7 і 0,8, а найпоширенішими класами бонітету – І та ІІ.

*Наукова новизна***.** Комплексного дослідження лісових ландшафтів і зокрема насаджень сосни звичайної Рівненської області раніше не проводилося.

Практичне значення. Результати дослідження дають можливість сформулювати основні напрями ведення лісового господарства, щоб забезпечити підвищення продуктивності насаджень сосни звичайної та збереження біорізноманіття.

Ключові слова: сосна звичайна, вікова структура, тип лісорослинних умов, загальний запас деревини, продуктивність, повнота, клас бонітету.

*УДК 630*228 : 630*5*

Мельнийчук Михаил Михайлович,
кандидат географических наук, доцент
Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: mel.mm@mail.ru

Чабанчук Валентина Юрьевна
Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: stela@email.ua

СТРУКТУРА НАСАЖДЕНИЙ СОСНЫ ОБЫКНОВЕННОЙ В ЛЕСНОМ ФОНДЕ РОВЕНСКОЙ ОБЛАСТИ

Цель – провести комплексное исследование насаждений сосны обыкновенной в лесном фонде области в разрезе лесных хозяйств, по типам лесорастительных условий, по возрастной структуре, по полнотам и классам бонитета. **Методика.** Для проведения исследования использованы статистические материалы Ровенского областного

управления лесного и охотничьего хозяйства и главного управления статистики в Ровенской области.

Результаты. Выявлено, что наибольшая доля насаждений сосны обыкновенной находится в свежих и влажных суборах. Проведено отдельно исследования по распределению площадей сосны по трофотопах (преобладают субори и боры) и гигротопах (преобладают влажные и свежие условия местообитания). Отмечено значительную неравномерность в структуре по группам возраста: преобладание средневозрастных насаждений и наименьшую долю перестойных. Определено, что наиболее распространенными полнотами насаждений сосны обыкновенной является 0,7 и 0,8, а самыми распространенными классами бонитета - I и II.

Научная новизна. Комплексного исследования лесных ландшафтов и в частности насаждений сосны обыкновенной Ровенской области ранее не проводилось.

Практическая значимость. Результаты исследования дают возможность сформулировать основные направления ведения лесного хозяйства, чтобы обеспечить повышение производительности насаждений сосны обыкновенной и сохранения биоразнообразия.

Ключевые слова: сосна обыкновенная, возрастная структура, тип лесорастительных условий, общий запас древесины, полнота, класс бонитета.

*UDC 630*228 : 630*5*

Melniychuk Mykhailo Mykhailovych,
Candidate of Geography Sciences,
Associate Professor
Lesya Ukrainka East European National University, Lutsk, Ukraine
e-mail: mel.mm@mail.ru

Chabanchuk Valentine Yuriivna
Lesya Ukrainka East European National University, Lutsk, Ukraine
e-mail: stela@email.ua

THE STRUCTURE OF PINE PLANTATIONS OF FOREST FUND IN RIVNE REGION

Purpose. In this article, we conducted a comprehensive study of pine plantations in the region in terms of forestries, by forest site conditions, by age structure, by completeness, by classes of bonitet.

Methods. In the study we used statistical data of Rivne Regional Department of Forestry and Hunting and the Department of Statistics in Rivne region.

Results. We investigated that the largest proportion of pine plantations located in the fresh and wet subors. Separately, we conducted a study on distribution of pine plantations on trophotopes (dominated by subors and burs) and hihrotopes (dominated by wet and fresh habitat conditions). We noted significant unevenness in the structure by age group: : the predominance of middle-aged plantations and the smallest share of overripe plantations. We determined that the most common completeness of pine plantations are 0.7 and 0.8, and the most common classes of bonitet are I and II.

Scientific novelty. Comprehensive study of forest landscapes, including plantations of pine in Rivne region was not previously done.

The practical significance. The survey results make it possible to formulate the basic directions of forest management to ensure the productivity of plantations of pine and biodiversity.

Keywords: pine, age structure, type of site conditions, the total reserve of wood, performance, productivity, completeness, bonitet.

Постановка проблеми. Рівненська область відноситься регіонів, що характеризуються одними із найвищих показників залісненості (36%). Вона займає третє місце в Україні за рівнем лісистості (після Закарпатської та Івано-Франківської областей). Разом із тим, 66% від площі, вкритої лісовою рослинністю займають хвойні насадження, зокрема сосна звичайна. Однак за останні 15 років чітко простежується тенденція до зменшення площі пристигаючих та стиглих хвойних деревостанів, що свідчить про прогресуюче старіння лісів.

Під впливом очікуваних прогнозованих змін клімату до 2050 і відповідно до 2100 років, без вжиття адаптаційних заходів, можна очікувати різке скорочення молодняків (за період з 2000 року частка молодняків соснових деревостанів знизилася із 36% до 25%) та суттєве збільшення збільшення середньовікових насаджень (з 2000 року відбулося збільшення із 37% до 49,9%). Таким чином дослідження розподілу сосни звичайної за: групами віку, складом насаджень, типами лісорослинних умов, повнотою, запасом, класами бонітету є надзвичайно важливим. Саме такий аналіз дасть змогу сформулювати основні напрями ведення лісового господарства, щоб забезпечити підвищення продуктивності насаджень сосни і збереження рослинного та тваринного різноманіття.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідженням соснових лісів, їх продуктивністю, динамікою займалося багато вчених, зокрема: Д. Д. Лавриненко [5], Б. М.Дзядевич [3], В. І. Ткачук [11], В. К. Мякушко [6] та ін. Разом із тим, такі вчені як І. М. Коротун [8], К. І. Геренчук [9], Л. І. Копій, І. В. Фізик [7], С. А Генсирук [1] та ін. досліджували ліси загалом Полісся і західного регіону України. Проте варто зазначити, що комплексного дослідження лісових ландшафтів і зокрема насаджень сосни звичайної Рівненської області не проводилося.

Мета дослідження проаналізувати структуру насаджень сосни звичайної Рівненської області за віковим і видовим складом, вивчити особливості лісорослинних умов, у яких вона зростає, дослідити її продуктивність та провести просторовий аналіз поширення сосни у розрізі лісогосподарських підприємств Рівненської області.

Результати дослідження. У лісовому фонді Рівненської області площа вкритих лісовою рослинністю земель становить 588961,5 га. Породний склад лісів області представлений 43 видами, проте з 2000 року спостерігається негативна тенденція у динаміці видового складу та зникнення 5 видів на території Рівненщини.

У регіоні дослідження поширені чисті та мішані, з переважанням сосни звичайної, насадження. 97% вкритих лісовою рослинністю земель представлено чотирма панівними породами, зокрема сосною звичайною (Pinus sylvestris L.) – 65%, березою повислою (Betula pendula Roth.) – 14%, дубом звичайним (Quercus robur L.) – 9%, вільхою чорною (Alnus glutinosa (L.) Gaerth.) – 9%. Окрім того незначні площі займають насадження ялини

європейської (Picea abies) – 1%, та граба звичайного (Carpinus betulus L.) – 1% [2] (рис. 1).

Рис. 1. Видова структура лісового фонду Рівненської області [2]

Як видно із діаграми, сосна звичайна є домінантною породою у видовому складі лісового фонду і складає 65%. Разом із тим хвойні насадження складають 66% вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок. Таким чином хвойні насадження найбільш поширені у лісах області. Окрім сосни звичайної вони представлені також такими видами як сосна Банкса (Pinus banksiana Lamb.), сосна кримська (Pinus nigra ssp. pallasiana), сосна Веймутова (Pinus strobus L.), сосна австралійська (Pinus nigra).

В адміністративно-господарському відношенні лісовий фонд Рівненської області розділений на 16 лісгоспів і 1 природний заповідник. Поширення насаджень сосни звичайної по території дослідження не рівномірне (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл насаджень сосни звичайної за лісогосподарськими підприємствами [4]

Назви лісогосподарський підприємств	Площа, га	% від вкритих ліс. рослин. діл.	Загальний запас, тис. м^3	Середній запас, м^3
ДП «Березнівський лісгосп»	34082,2	61,6	6967,65	204
ДП «Володимирецький лісгосп»	46947,5	53,0	9654,51	206
ДП «Висоцький лісгосп»	21249,6	63,9	3742,89	176
ДП «Дубенський лісгосп»	14632,7	52,3	4019,39	275
ДП «Дубровецький лісгосп»	27516,8	50,9	5448,22	198
ДП «Зарічненський лісгосп»	20210,7	51,9	3931,69	195
ДП «Клеванський лісгосп»	12147,2	45,3	3769,85	310
ДП «Клесівський лісгосп»	34069,5	62,4	7110,32	209
ДП «Костопільський лісгосп»	19328,8	50,9	4964,06	257
ДП «Остківський лісгосп»	20666,9	58,6	3845,85	186
ДП «Острозький лісгосп»	6419,8	29,3	1868,03	291

ДП «Рокитнівський лісгосп»	35760,4	62,9	5630,95	157
ДП «Сарненський лісгосп»	27461,5	55,4	6168,90	225
ДП «Соснівський лісгосп»	32103,3	64,4	7236,74	225

Продовження таблиці 1

ДП «Млинівський лісгосп»	887,3	6,9	180,39	203
ДП «Рівненський лісгосп»	6837,8	35,0	1821,56	266
Рівненський природний заповідник	14670,1	34,7	2167,89	148

Насадження сосни займають більші площі та становлять більшу частку від усіх, вкритих лісовою рослинністю ділянок, у поліських районах області, де умови місцезростання сприятливі для росту сосни звичайної. Менш поширена сосна у лісостепових районах, де її витісняють інші панівні породи, такі як дуб звичайний та граб звичайний. Окрім того у північній частині області місцями збереглися ялинові ліси. Всюди по зниженнях і заболочених урочищах ростуть чорновільхові ліси, які є більш пристосовані до мокрим умов місцезростання.

Таким чином, найбільшу площу займають насадження сосни у Володимерському лісгоспі, де вони охоплюють 46947,5 га, та у Рокитнівському лісгоспі (35760,4 га), а найменшу – у Млинівському лісгоспі (887,3 га). Такий нерівномірний розподіл зумовлений тим, що умови місцезростання більш оптимальні для сосни звичайної у поліських районах області, зокрема вологі та свіжі гігротопи; ґрунтовий покрив Полісся сприятливіший для росту сосни звичайної; лісистість північних областей більша ніж південних, тощо.

Найбільша частка серед панівних порідна належить сосні звичайній у таких лісгоспах як Березнівський, Висоцький, Клесівський, Рокитнівський та Соснівський (понад 60% покритих лісовою рослинністю земель). Найменше насадження сосни представлені у Млинівському лісгоспі (близько 7%), відповідно загальний запас теж характеризується найменшими показниками (180,39 тис. м^3).

Загальний запас деревини сосни звичайної найвищий у Володимирецькому лісгоспі (9654,51 тис. м^3), окрім того високі показники у Клесівському, Соснівському, Березнівському, Сарненському лісгоспах. Таким чином, найбільші прирости деревини в більшості характерні для поліських районів (наприклад, Рокитнівський, Березнівський, Сарненський, Володимирецький тощо) області. Відповідно, для районів лісостепової зони (наприклад, Гощанський, Млинівський, Демидівський, Корецький тощо) характерні незначні прирости деревини.

Найвищий показник середнього запасу деревини представлений у Клеванському лісгоспі, де він становить 310 м^3. Високими значеннями відзначається також Острозький (291 м^3) та Дубенський (275 м^3) лісгоспи. Найменше значення середнього запасу деревини сосни звичайної – у Рокитнівському лісгоспі (175 м^3).

Сосна звичайна росте у всіх типах лісу: бори, субори та діброви, що пояснюють значною пластичністю сосни звичайної до екологічних умов зростання (табл. 2).

Таблиця 2

*Розподіл насаджень сосни звичайної за найпоширенішими типами лісорослинних умов**

Тип лісорослинних умов	*Площа, га*	*У тому числі сосна звичайна*	
		га	*%*
A_1C	12 758,5	12 543,7	98,3
A_2C	55 103,0	54 776,9	99,4
A_3C	12 987,0	12 230,7	94,2
A_4C	7 286,0	5 706,4	78,3
A_5C	15 245,1	14 260,6	93,5
$B_2ДС$	70 731,9	69 055,3	97,6
$B_3ДС$	130 253,3	114 989,3	88,3
$B_3ДСА$	5 420,5	4 891,9	90,2
$B_4ДС$	53 553,7	31 008,3	57,9
$B_4ДСО$	9 055,0	4 699,2	51,9
$B_5БС$	17 571,4	11 685,8	66,5
$C_2ГДС$	29 171,8	19 556,3	67,0
$C_2ГД$	5 095,4	276,5	5,4
$C_3ГДС$	49 464,8	19 904,8	40,2
$C_3ГД$	11 618,8	371,2	3,2
$C_4ГДС$	7 464,8	1 184,2	15,9
$C_4ВЛЧ$	36 985,1	208,3	0,6
$C_4ВЛО$	9 100,5	107,3	1,2
$C_5ВЛЧ$	7 241,5	39,2	0,5
$Д_2ГД$	19 222,1	1 097,0	5,7
$Д_3ГД$	10 105,9	238,7	2,4

*Складено автором за [2], [4], [9]

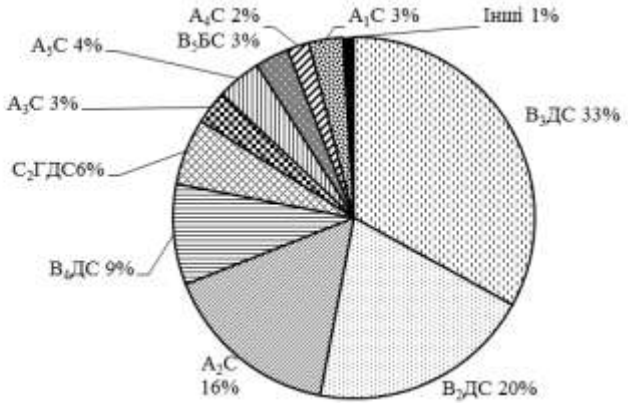

Рис. 2. Діаграма розподілу соснових насаджень за типами лісорослинних умов [2; 4]

Найбільша частка сосни звичайної серед корінних порід знаходиться у свіжих борах – понад 99% площі. Окрім того більше 90% площі серед панівних порід належить сосні звичайній у таких типах лісу: сухий, вологий та мокрий бір; свіжий та вологий дубово-сосновий субір.

Найбільша частка насаджень сосни знаходиться у свіжих (20%) та вологих (33%) суборах, де сосна завжди є корінною породою (рис. 2). Окрім того значна частка сосни звичайної зростає у свіжих борах, вологих дубово-соснових суборах, свіжих грабово-дубово-сосновий сугрудах.

За трофотопами насадження сосни звичайної у лісовому фонді Рівненської області найбільше представленні у суборах та борах, а за гігротопами у свіжих та вологих місцезростаннях (рис. 3).

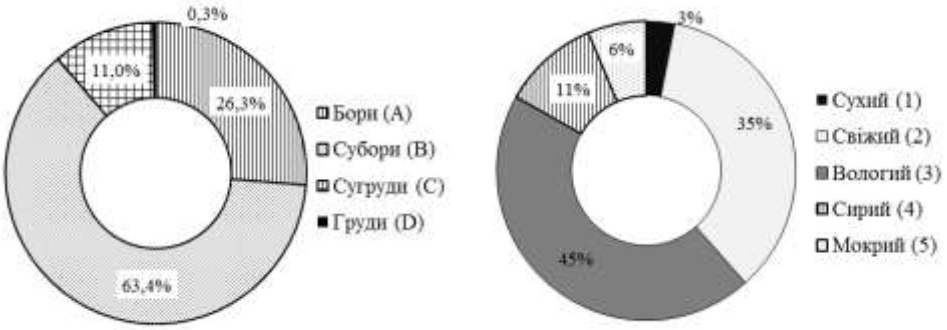

Рис. 3. Діаграма розподілу соснових насаджень за трофотопами і гігротопами [2; 4]

Сосна звичайна досить вибаглива до вологості ґрунту, хоча й зростає у різних гігротопах, у яких створює досить відмінні між собою за продуктивністю насадження. Згідно із діаграмами, найбільші площі соснових насаджень поширені у вологих умовах зростання (182626,6 га), а найменші – у сухих (12543,7 га) і мокрих (25985,6 га). Переважання свіжих та вологих гігротопів зумовлено тим, що вони характеризуються найоптимальнішими умовами для зростання сосни звичайної.

Поряд з типологічною структурою важливою таксаційною характеристикою є розподіл соснових насаджень на корінні та похідні деревостани. Аналізуючи таксаційну базу даних було з’ясовано, що природні сосняки формують переважно корінні деревостани (99,8 % за площею). Невелика кількість площі похідних деревостанів найбільш локалізована у природних соснових лісах області і становить лише 0,2%.

Аналіз структури розподілу насаджень сосни за групами віку показує значну нерівномірність. Зокрема, найбільшу частку становлять середньовікові насадження, а найменшу стиглі та перестійні насадження (рис. 4). Така вікова структура зумовлена значними обсягами суцільних рубок у до- та післявоєнні роки, а також значними обсягами насаджень монокультур сосни звичайної у 60-70-х рр.

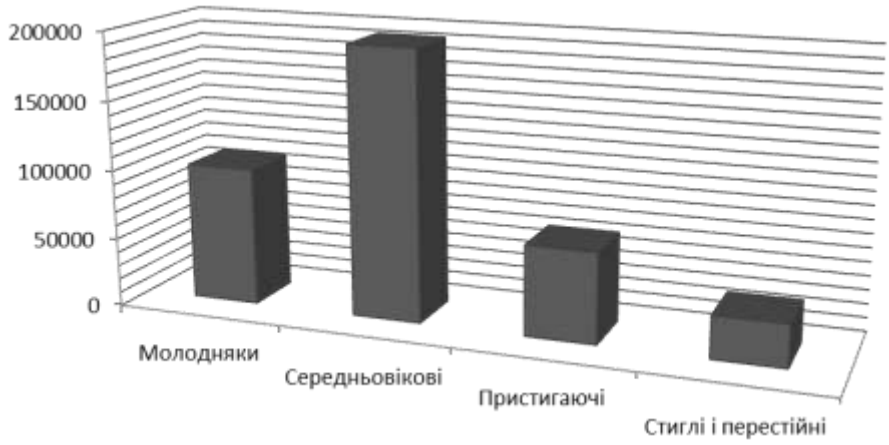

Рис.4. Розподіл соснових насаджень Рівненської області за групами віку [9]

Негативною тенденцією віковій структурі є зменшення площі пристигаючих та стиглих деревостанів сосни за останні 15 років відповідно на 9,6% та 3,1% [2]. Середній вік сосни звичайної становить 54 роки.

Продуктивність насаджень сосни характеризується запасом деревини, повнотою та бонітетом. Загальний запас сосни звичайної у лісовому фонді Рівненської області оцінюється у 80 901,57 тис. м^3. Середній запас породи становить 221 м^3. Середня зміна запасу сосни звичайної складає 86,41 тис. м^3 або 3,9 м^3 на 1 га вкритих лісом ділянок [4]. Також варто відзначити, що середній запас стиглих насаджень менший, ніж у пристигаючих. Тому у пристигаючих насадженнях здійснюються досить інтенсивні рубки догляду, які призводять до зниження запасу деревини в наступному віковому періоді.

Повнота насаджень сосни звичайної коливається від 0,3 до 1 (рис. 5). Це є ознакою того, що у соснових лісах області трапляються як рідколісся, так і складні за формою деревостани. Перші мають невеликі запаси деревини, але ростуть в умовах, в яких інші породи не виживають, і виконують певні екологічні функції.

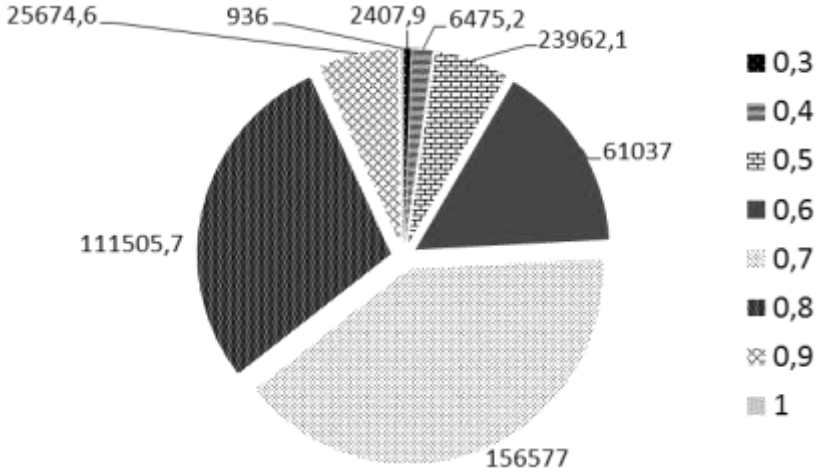

Рис. 5. Розподіл насаджень сосни звичайної за повнотами [2; 9]

Інші насадження мають великий запас і є джерелом високоякісної деревини. Найпоширенішою повнотою насаджень сосни звичайної є 0,7 і 0,8, що становить 69 % (40 та 29% відповідно). Середня повнота становить 0,78.

Частка низькоповнотних насаджень (0,3-0,4) становить 3%, їх наявність обумовлення пошкодженням соснових деревостанів шкідниками і хворобами, зростання у сухих або мокрих місцезростаннях, використання у господарських та рекреаційних цілях тощо.

Спостерігаються значні коливання класу бонітету насаджень сосни від Ib до Vb (табл. 3), що пояснюють їх зростанням у різних типах лісорослинних умов. Лише II клас бонітету представлений серед усіх порід соснових насаджень, зокрема сосна кримська і сосна австралійська представлені лише II класом бонітету. Найпоширенішими класами бонітету є I та II, що займають 64,2% від усіх насаджень (39,4% та 27,8% відповідно). Низькобонітетні соснові насадження (V-Vб) займають незначну площу 20 245,1 га, що становить 5,2%. Їх наявність пов'язана із зростанням на бідних та перезволожених ґрунтах.

Таблиця 3

Розподіл соснових насаджень Рівненської області за класами бонітету [2; 4]

Площа, га / Клас бонітету	Сосна звичайна	Сосна звичайн. уражена кореневими гнилями	Сосна Банкса	Сосна Веймутова
Іб і вище	3 344,9	76,8	0,2	0,5
Іа	49 019,8	1 609,6	1,4	-
I	147 324,4	4 656,7	33,7	1,2
II	104 545,7	2 860,4	48,3	0,5
III	33 895,3	896,6	98,3	-
IV	16 717,1	430,7	84,1	-
V	10 810,1	47,6	37,8	-
Va- Vb	9 336,2	3,6	9,8	-

Окрім того, варто зазначити що площа насаджень з найвищими класами бонітету Іб і вище, займає всього 0,9%, зокрема 3 422,4 га. Середній клас бонітету соснових насаджень – I,4 [2; 9].

Висновки. На основі проведеного аналізу, варто відзначити нерівномірність вікової структури соснових насаджень та необхідність регулювання рубок головного користування за заходів щодо лісовідновлення. Кількість низкоповнотних насаджень незначна, проте їх наявність вимагає проведення комплексу лісогосподарських заходів, зменшення рівня ураження шкідниками та хворобами, регулювання господарської та рекреаційної діяльності.

Для підвищення продуктивності соснових насаджень на бідних та перезволожених ґрунтах необхідно замінити їх деревостани, більш пристосовані до таких умов місцезростання.

У результаті проведеного просторового аналізу поширення сосни звичайної у розрізі лісогосподарських підприємств Рівненської області варто відзначити, переважання соснових насаджень у поліських регіонах, зокрема таких лісгоспах як Володимирецький, Рокитнівський, Березнівський, Сарненський, Соснівський. Найменша частка сосни звичайної у Млинівському лісгоспі. Така просторова диференціація зумовлена більш оптимальними умовами місцезростання для соснових насаджень на Поліссі ніж у Лісостепу.

Список використаних джерел:

1. Генсірук С. А. Ліси Західного регіону України / С. А. Генсірук. Український держ. лісотехнічний ун-т. - Львів:, 1998. - 407 с.
2. Державний лісовий кадастр. – Рівне.: Рівненське обласне управління лісового і мисливського господарства, 2015 р. – С. 30-40.
3. Дзядевич Б.М. Продуктивність сосново-березових і чистих соснових насаджень / Б.М. Дзядевич // Сільськогосподарська інформація. – 1974. – № 5. – С. 49-50.
4. Звіти „Про виконання виробничого плану по лісовому господарству” за 2000-2010 рр. – форма 10ЛГ. – Рівне: Рівненське обласне управління лісового та мисливського господарства. – С. 15-79
5. Лавриненко Д.Д. Наукові основи підвищення продуктивності лісів Полісся УРСР. – К.: Урожай, 1960. – 280 с.
6. Мякушко В.К. Сосновые леса равнинной части УССР. – К.: Наук. думка, 1978. – 256 с. 7. Копій Л.І. Сучасний стан та продуктивність комунальних лісів Рівненщини / Л. І. Копій, І. В. Фізик // Лісове господарство, лісова, паперова і деревообробна промисловість. – 2006. - №31. – С. 192-196
8. Коротун І. М. Географія Рівненської області: Природа. Населення. Господарство. Екологія / Коротун І. М., Коротун Л. К. – Рівне, 1996. – 489 с.
9. Природа Рівненської області / під ред. Геренчука К. І. – Львів: Вища школа, 1976. – 156 с.
10. Статистичні матеріали Рівненського обласного управління лісового та мисливського господарства. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rivnelis.gov.ua
11. Ткачук В.І. Динаміка і шляхи оптимізації породного складу лісів Центрального Полісся України / В.І. Ткачук, В.О. Бузун // Науковий вісник УкрДЛТУ : зб. наук.-техн. праць. – Львів : Вид-во УкрДЛТУ. – 2002. – Вип. 12.4. – С. 139-143.

Список использованных источников:

1. Генсирук С. А. Леса Западного региона Украины / С. А. Генсирук. Украинский гос. лесотехнический ун-т. - Львов :, 1998. - 407 с.
2. Государственный лесной кадастр. - Ровно .: Ровенский областное управление лесного и охотничьего хозяйства, в 2015 гг. - С. 30-40.
3. Дзядевич Б.М. Производительность сосново-березовых и чистых сосновых насаждений / Б.М. Дзядевич // Сельскохозяйственная информация. - 1974. - № 5. - С. 49-50.
4. Отчеты "О выполнении производственного плана по лесному хозяйству" за 2000-2010 гг. - Форма 10ЛГ. - Ровно: Ровенский областное управление лесного и охотничьего хозяйства. - С. 15-79
5. Лавриненко Д.Д. Научные основы повышения продуктивности лесов Полесья УССР. - К .: Урожай, 1960. - 280 с.
6. Мякушко В.К. Сосновые леса равнинное части УССР. - К .: Наук. мнение, 1978. - 256 с. 7. копий Л.И. Современное состояние и производительность коммунальных лесов

Ровенской / Л. И. Копий, И. В. Физик // Лесное хозяйство, лесная, бумажная и деревообрабатывающая промышленность. - 2006. - №31. - С. 192-196 8. Коротун И. М. География Ровенской области: Природа. Населения. Хозяйство. Экология / Коротышка И. М., Коротун Л. К. - Ровно, 1996. - 489 с.
9. Природа Ровенской области / под ред. Геренчука К. И. - Львов: Высшая школа, 1976. - 156 с.
10. Статистические материалы Ровенского областного управления лесного и охотничьего хозяйства. Официальный сайт. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://rivnelis.gov.ua
11. Ткачук В.И. Динамика и пути оптимизации породного состава лесов Центрального Полесья Украины / В.И. Ткачук, В.А. Бузун // Вестник УкрДЛТУ: сб. научно-техн. работ. - Львов: Изд-во УкрДЛТУ. - 2002. - Вып. 12.4. - С. 139-143.

References:

1. Hensiruk S. A. Lisy Zakhidnoho rehionu Ukrainy / S. A. Hensiruk. Ukrains'kyi derzh. lisotekhnichnyi un-t. - L'viv:, 1998. - 407 s.
2. Derzhavnyi lisovyi kadastr. – Rivne.: Rivnenske oblasne upravlinnia lisovoho i myslyvskoho hospodarstva, 2015 r. – S. 30-40.
3. Dziadevych B.M. Produktyvnist' sosnovo-berezovykh i chystykh sosnovykh nasadzhen' / B.M. Dziadevych // Sil's'kohospodars'ka informatsiia. – 1974. – № 5. – S. 49-50.
4. Zvity „Pro vykonannia vyrobnychoho planu po lisovomu hospodarstvu” za 2000-2010 rr. – forma 10LH. – Rivne: Rivnens'ke oblasne upravlinnia lisovoho ta myslyvs'koho hospodarstva. – S. 15-79 5.Lavrynenko D.D. N aukovi osnovy pidvyschennia produktyvnosti lisiv Polissia URSR. – K.: Urozhai, 1960. – 280 s.
6. Miakushko V.K. Sosnovыe lesa ravnynnoi chasty USSR. – K.: Nauk. dumka, 1978. – 256 s. 7. Kopii L.I. Suchasnyi stan ta produktyvnist' komunal'nykh lisiv Rivnenschyny / L. I. Kopii, I. V. Fizyk // Lisove hospodarstvo, lisova, paperova i derevoobrobna promyslovist'. – 2006. - №31. – S. 192-196.
8. Korotun I. M. Heohrafiia Rivnens'koi oblasti: Pryroda. Naselennia. Hospodarstvo. Ekolohiia / Korotun I. M., Korotun L. K. – Rivne, 1996. – 489 s.
9. Pryroda Rivnens'koi oblasti / pid red. Herenchuka K. I. – L'viv: Vyscha shkola, 1976. – 156 s.
10. Statystychni materialy Rivnens'koho oblasnoho upravlinnia lisovoho ta myslyvs'koho hospodarstva. Ofitsiinyi sait. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://rivnelis.gov.ua 11. Tkachuk V.I. Dynamika i shliakhy optymizatsii porodnoho skladu lisiv Tsentral'noho Polissia Ukrainy / V.I. Tkachuk, V.O. Buzun // Naukovyi visnyk UkrDLTU : zb. nauk.-tekhn. prats'. – L'viv : Vyd-vo UkrDLTU. – 2002. – Vyp. 12.4. – S. 139-143.

УДК 504.455 (477.44)

Басюк Тетяна Олександрівна,
кандидат географічних наук, доцент

Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net

ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРІВ І МЕЖ ВОДООХОРОННИХ ЗОН Й ПРИБЕРЕЖНИХ ЗАХИСНИХ СМУГ НАВКОЛО ЧЕРНЯТСЬКОГО ВОДОСХОВИЩА ЗА УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ВОДИ

Мета – визначення розмірів і меж водоохоронних зон й прибережних захисних смуг навколо Чернятського водосховища гідроенергетичного призначення за умови зміни його рівневого режиму.

Методика. З метою збільшення потужності Чернятської малої гідроелектростанції розглянуто можливість підвищення рівня води у її водосховищі. Проте, будь-які дії щодо зміни рівневого режиму водосховищ, як правило, призводять до зміни інженерно-геологічних умов та до спричинених цим негативних процесів. Для підтримки водних об'єктів в стані, який відповідає екологічним вимогам необхідно проводити упорядковування природоохоронних територій. Розміри, а також межі водоохоронних зон і прибережних захисних смуг за нового рівня води у водосховищі було встановлено з урахуванням рельєфу місцевості, затоплення, підтоплення, інтенсивності руйнування берегів, конструкції інженерного захисту берегів; цільового призначення земель.

Результати. Комплексні дослідження, щодо зміни рівневого режиму Чернятського водосховища з подальшим упорядкуванням водоохоронних територій здійснювалися на середній ділянці р. Південний Буг . Охарактеризовано сучасний стан водоохоронних територій Чернятського водосховища. У результаті здійснених прогнозних розрахунків встановлено, що після підняття рівня води у водосховищі до його водоохоронних зон потрапить ряд об'єктів, які у разі їх експлуатації, будуть порушувати визначені правила господарювання. Тому, було визначено розміри й межі водоохоронних зон і прибережних захисних смуг навколо водосховища за нового рівня води у ньому. Обґрунтовано схему відведення прибережних захисних смуг.

Наукова новизна. Встановлено основні теоретико-методологічні підходи до визначення водоохоронних зон і прибережних захисних смуг навколо Чернятського водосховища.

Практична значимість. Результати досліджень можуть бути використані при обґрунтуванні та розробці водоохоронних зон навколо водосховищ у разі зміні їх рівненвого режиму. Дані дослідження становитимуть інтерес для суб'єктів управління та моніторингу водних екосистем, а також для фахівців природоохоронних і проектних організацій.

Ключові слова: водосховище, водоохоронна зона, прибережна захисна смуга.

УДК 504.455 (477.44)

Басюк Татьяна Александровна,
кандидат географических наук, доцент

Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Дем'янчука, г. ровно, Украина, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net

ОПРЕДЕЛЕНИЯ РАЗМЕРОВ И ГРАНИЦ ВОДООХРАННЫХ ЗОН И ПРИБРЕЖНЫХ ЗАЩИТНЫХ ПОЛОС ВОКРУГ ЧЕРНЯТСЬКОГО ВОДОХРАНИЛИЩА ПРИ УСЛОВИИ ПОВЫШЕНИЯ УРОВНЯ ВОДЫ

Цель - определение размеров и границ водоохранных зон и прибрежных защитных полос вокруг Чернятського водохранилища гидроэнергетического назначения при условии изменения его уровневого режима.

Методика. С целью увеличения мощности Чернятськои малой гидроэлектростанции рассмотрена возможность повышения уровня воды в ее водохранилище. Однако, любые действия по изменению уровневого режима водохранилищ, как правило, приводят к изменению инженерно-геологических условий и в вызванных этим негативных процессов. Для поддержания водных объектов в состоянии, соответствующем экологическим требованиям необходимо проводить в порядок природоохранных территорий. Размеры, а также и границы водоохранных зон и прибрежных защитных полос при новом уровне воды в водохранилище было установлено с учетом рельефа местности, затопления, подтопления, интенсивности разрушения берегов, конструкции инженерной защиты берегов; целевого назначения земель.

Результаты. Комплексные исследования по изменению уровневого режима Чернятського водохранилища с последующим составлением водоохранных территорий осуществлялись на среднем участке р. Южный Буг. Охарактеризовано современное состояние водоохранных территорий Чернятського водохранилища. В результате осуществленных прогнозных расчетов установлено, что после поднятия уровня воды в водохранилище до его водоохранных зон попадет ряд объектов, которые в случае их эксплуатации, будут нарушать определенные правила хозяйствования. Поэтому, было определено размеры и границы водоохранных зон и прибрежных защитных полос вокруг водохранилища при новом уровне воды в нем. Обоснованно схему отвода прибрежных защитных полос.

Научная новизна. Установлены основные теоретико-методологические подходы к определению водоохранных зон и прибрежных защитных полос вокруг Чернятського водохранилища.

Практическая значимость. Результаты исследований могут быть использованы при обосновании и разработке водоохранных зон вокруг водохранилищ в случае изменении их ривненвого режима. Данные исследования будут представлять интерес для субъектов управления и мониторинга водных экосистем, а также для специалистов природоохранных и проектных организаций.

Ключевые слова: водохранилище, водоохранная зона, прибрежная защитная полоса.

УДК 504.455 (477.44)

Basyuk Tatiana Alexandrivna,
Candidate of Geography Sciences, Associate Professor

International Economics and Humanities University named after Stepan Demyanchuk, Rivne, Ukraine, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net

DETERMINING THE SIZE AND BOUNDARIES OF WATER PROTECTION ZONES AND COASTAL STRIPS CHERNYATSKOHO AROUND THE RESERVOIR BY INCREASING THE WATER LEVEL

Purpose - to determine the size and boundaries of water protection zones and coastal strips around Chernyatskoho reservoir hydropower provided changing its tiered regime.

Method. In order to increase the capacity of small hydropower Chernyatskoyi discussed the possibility of increasing the water level in its reservoir. However, any action to change the water level in reservoirs leading to changes in geological conditions and caused to these negative processes. To maintain water bodies in good ecological condition is necessary to organizing protected areas. The dimensions and boundaries of water protection zones and

coastal strips for the new water level in the reservoir has been established taking into account the terrain, flooding, destruction of intensity banks, construction engineering protection of the coast; the purpose of land.

Results. Comprehensive study on change of level regime Chernyatskoho reservoir and then ordering water protection areas were carried out on the middle section of the Southern Bug. Characterize the current state of water protection areas Chernyatskoho reservoir. The result made forecast calculations revealed that after raising the water level in the reservoir for its water protection zones will get a number of objects that in case of exploitation violate certain rules of management. As a result of calculations found that after raising the water level in the reservoir for its water protection zones will get a number of objects that in case of exploitation violate certain rules of management. Therefore, it was determined the size and boundaries of water protection zones and coastal strips around the new reservoir for water level in it. The scheme of allocation coastal strips.

Scientific novelty. The basic theoretical and methodological approaches to determining water protection zones and coastal strips around Chernyatskoho reservoir.

The practical significance. The research results can be used in the study and development of water protection zones around reservoirs when changing water levels. These studies are of interest for the management and monitoring of aquatic ecosystems and environmental professionals and design organizations.

Keywords: water reservoir, bank-protection zone, off-shore defence zonal.

Постановка проблеми. На сьогодні важливим напрямом розвитку енергетики України є використання нетрадиційних джерел енергії, а саме малої гідроенергетики. Підвищити потужність існуючих малих гідроелектростанцій можливо завдяки зміні рівневого режиму у їх водосховищах. Однак, будь-які дії щодо зміни рівня води у водосховищах використовуючи споруди постійної або тимчасової дії, як правило, призводять до зміни інженерно-геологічних умов та до спричинених цим негативних процесів (абразії берегів; розмиву сформованих прибережних відмілин; підтоплення прибережних територій; зсувів і просідання берегів; замулення водосховищ; погіршення якості води тощо). Необхідною умовою для підтримки водних об’єктів в стані, який відповідає екологічним вимогам, а також для попередження забруднення, засмічення, вичерпання поверхневих вод і збереження кількості навколоводних рослин і тварин є упорядковування природоохоронних територій.

Метою статті є визначення розмірів і меж водоохоронних зон й прибережних захисних смуг навколо Чернятського водосховища гідроенергетичного призначення за умови зміни його рівневого режиму.

Виклад основного матеріалу. Чернятське водосховище призначене для потреб малої гідроенергетики та розміщене в середній частині р. Південний Буг у Бершадському районі Вінницької області. Основні параметри Чернятського водосховища наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Основні параметри Чернятського водосховища [1]

Показники		Од. вим.	Значення
Рівні (горизонти)	НПР	м	137,50
	РМО	м	134,00

	ФПР (0,1%)		м	140,75
	рівень спрацювання водосховища		м	137,20
Об’єм	повний		млн.м^3	3,30
	корисний, млн.м^3		млн.м^3	3,00
Морфометричні показники	відстань від гирла річки		км	346,00
	довжина		км	10,00
	Ширина	максимальна	км	0,20
		середня	км	0,14
	Глибина	максимальна	м	6,25
		середня	м	2,30
	площа водного дзеркала при НПР		км^2	1,40

Згідно статті 87 Водного кодексу України водоохоронна зона (ВЗ) – це природоохоронна територія регульованої господарської діяльності, що створюється для підтримання сприятливого режиму водних об'єктів, попередження їх забруднення, засмічення і вичерпання, знищення навколоводних рослин і тварин, а також зменшення коливань стоку вздовж річок, морів та навколо озер, водосховищ і інших водойм [2].

У межах водоохоронної зони виділяють прибережну захисну смугу (ПЗС) – частина водоохоронної зони відповідної ширини вздовж річки, де встановлено більш суворий режим господарської діяльності, ніж на решті території водоохоронної зони. Поняття «суворий режим господарської діяльності» означає, що на цій території заборонено: розорювати землі, займатися садівництвом, городництвом, обладнувати літні табори для худоби, бази відпочинку, дачі, гаражі, стоянки автомобілів, а можна будувати лише гідротехнічні, гідрометричні та лінійні споруди. Дані ділянки є природоохоронними територіями, розміри яких і характер господарювання на них регламентуються статтями 87–89 Водного кодексу України [2; 3].

Визначення розмірів і межі ВЗ і ПЗС навколо Чернятського водосховища проведено за «Методикою упорядкування водоохоронних зон річок України» [3]. У методиці висвітлено принципи та методи встановлення розмірів водоохоронних зон і прибережних смуг річок. Викладено методологічні основи проектування водоохоронних заходів і вимоги до ведення господарської діяльності у водоохоронних зонах, організації рекреації, економічного обґрунтування й оцінки ефективності інженерно-біотехнічних заходів упорядкування водоохоронних зон річок [3].

Комплексні дослідження, щодо зміни рівневого режиму Чернятського водосховища (підвищення рівня НПР на 1,0 м) з подальшим упорядкуванням водоохоронних територій здійснювалися на середній ділянці р. Південний Буг [4]. На першому етапі досліджень було здійснено гідролого-морфологічне та геодинамічне районування акваторій водосховища (поділ на зони) вибрано репрезентативні ділянки переробки берегів: нижня – пригреблева, середня – проміжна, верхня –

виклинювання підпору, та річкова – на ділянці впливу попусків на ГЕС на яких і визначалися прогнозовані зміни рівневого режиму та встановлювалися межі ПЗС (рис. 1). У межах репрезентативних ділянок вибрано репрезентативні створи. В основу виокремлення репрезентативних ділянок і створів покладено не лише показники ландшафтно-геоморфологічних параметрів, факторів розвитку екзогенних процесів та умов переробки берегів, а в першу чергу, комплексні ландшафтно-ценотичні, гідрохімічні, гідробіологічні, іхтіологічні та санітарно-гігієнічні показники. Кожна ділянка характеризується поперечним профілем, що перетинає річкову долину р. Південний Буг до меж розвитку прибережних відведених форм. На поперечних профілях враховані очікувані зміни нормального підпірного рівня води і експлуатаційного режиму Чернятського водосховища.

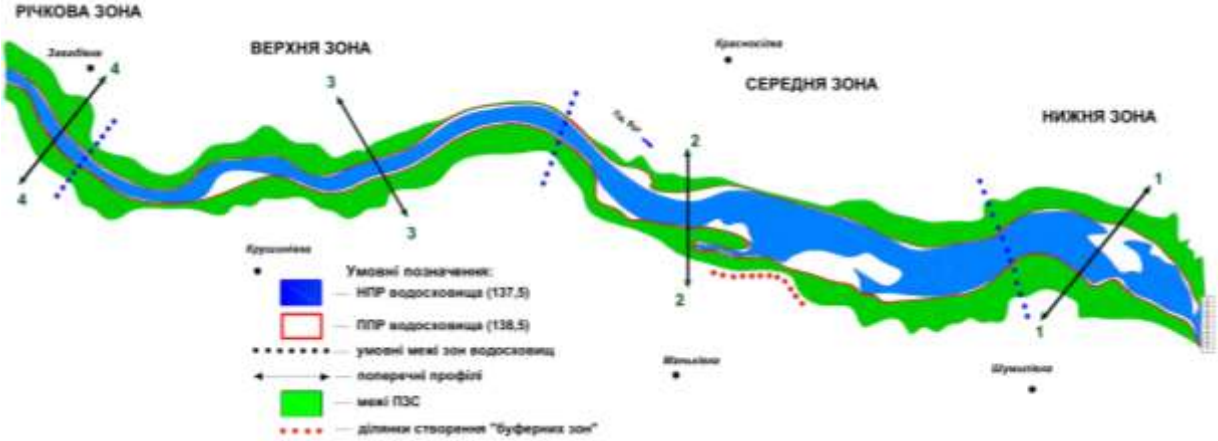

Рис. 1. Схема репрезентативних ділянок Чернятського водосховища

Незначна ширина долини р. Південний Буг на ділянці, що досліджується, визначила специфіку природних комплексів водоохоронних територій Чернятського водосховища, які характеризуються незначними площами заплавних ландшафтів та складним рельєфом територій. Це, з одного боку, зменшує бар'єрну функцію водоохоронних територій на шляху забруднюючих чинників, а з іншого боку – обмежує їх господарське використання.

На сьогодні, стан верхніх і середніх ділянок водоохоронних територій Чернятського водосховища є задовільним. Вздовж берегових терас створено водозахисні лісонасадження. Залишки заплавних ландшафтів є незначними, їх представлено вузькою смугою вздовж правого берега і більш широкою – на лівому березі. Рослинність – злаково-різнотравна лука, лепешнякове болото. Берегові схили на правому березі є більш стрімчастими, на лівому – похилими, порізаними балками. На схилах сформовано сухі, остепнені луки з елементами степу. На правому березі вираженою є борова тераса, зайнята посадками сосни. На лівому березі на залишках заплави сформувався масив вологого заплавного лісу, складеного з верби білої та вільхи. В цілому, стан ВЗ Чернятського

водосховища задовільний. «Критичною» є ділянка межах с. Маньківка. Основною причиною порушення тут водоохоронного режиму є самовільне городництво у межах ПЗС. Подекуди городи підходять майже до урізу води [1].

У результаті здійснених прогнозних розрахунків встановлено, що після підняття рівня води у Чернятському водосховищі до його ВЗ потрапить ряд об’єктів, які у разі їх експлуатації, будуть порушувати визначені правила господарювання. Це призведе до виникнення необхідності у здійсненні заходів щодо зменшення негативного впливу водосховища на річку, і, насамперед, створення навколо нього так званих «буферних зон» шляхом висадки лісонасаджень. До таких об’єктів потраплять наступні: 1) склади розташовані у с. Красносілка (лівий берег річки); 2) тваринницька ферма, силосні ями та склад паливно-мастильних матеріалів – у с. Маньківка (правий берег); 3) птахоферма – поблизу с. Чернятка (лівий берег).

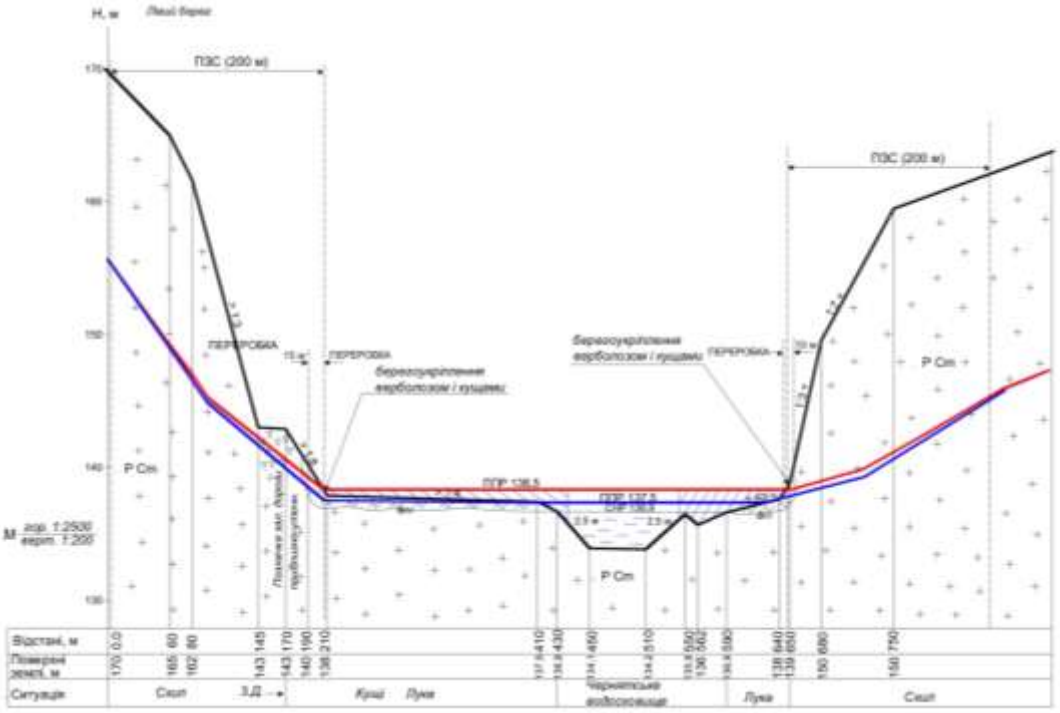

Рис. 2. Поперечний профіль № 1 Чернятського водосховища за 0,25 км вище греблі Чернятської ГЕС

Для ділянки річкового басейну, що досліджується, характерною є досить значна частка природних та квазіприродних комплексів у межах ВЗ. Проте складність рельєфу, переважання крутосхилів, ярів і балок дає підставу визначити оптимальною ширину ВЗ водосховищ рівною 7–8 км.

За результатами досліджень для водосховища запропоновано схему відведення ПЗС за умови підняття рівня НПР води. Як приклад наведено рис. 2. Слід зазначити, що вздовж берегів водосховища переважають рельєфи з крутизною схилів понад 3°, саме тому для більшості територій

ширина ПЗС має бути не меншою за 200 м. Також, потрібно врахувати, що підняття рівня води у водосховищі призведе до повного або майже повного затоплення заплави.

При цьому буде втрачено луговий природний комплекс, що не тільки зменшить бар'єрну функцію прибережних ландшафтів, але й призведе до посилення тиску на збережені ділянки луки (насамперед, внаслідок випасання худоби). Отож, доцільним буде для водосховища на ділянках, де крутизна схилів не перевищує 3°, але збережено заплаву, також збільшити ширину ПЗС вдвічі – до 200 м.

На сьогодні, стан ВЗ і ПЗС Чернятського водосховища є задовільним.

Поперечний профіль № 1 (за 0,25 км вище греблі ГЕС). Площа зарослих мілководь на даній ділянці водосховища значно збільшиться (більш ніж у 10 разів) внаслідок залиття лугових та заболочених ділянок заплави. Ширина мілководь на правому березі водосховищ досягне 100-120 м; зарості повітряно-водної рослинності тут утворюватимуть смугу завширшки 10-20 м, решта площі займатимуть угруповання глечиків, рдесників та водоперсниці.На лівому березі мілководдя досягнуть ширини понад 250 м. Проте, глибина 80% їх площі не буде перевищувати 1,0 м; тобто це ділянки майбутнього болота, зарослого масивами рогозу, очерету та лепешняку. Ці зарості будуть межувати із греблею і створюватимуть досить помітну перешкоду на шляху води. Отже, на даній ділянці водосховища доцільним є здійснення днопоглиблювальних робіт, для зменшення частки мілководь зарослих повітряно-водною рослинністю (на глибинах 0-0,7 м).

Ширина ПЗС з обох боків водосховища має становити 200 м. Для зменшення переробки берегів на цій ділянці, слід здійснити берегоукріплення схилів на межі із водосховищем зробивши посадки верби та чагарників.

Поперечний профіль № 2 (за 3,38 км вище греблі ГЕС). Ширина мілководь на ділянці збільшиться у 4-5 разів; на правому березі смуга макрофітів формуватиметься завширшки 30-50 м і буде представлена поодинокими куртинами повітряно-водних рослин і розрідженими угрупованнями рдесника кучерявого та глечиків жовтих. На лівому березі ширина заростей водяних рослин становитиме приблизно 150 м, тут переважатимуть глибини до 1,0 м і угруповання рогозів та очерету.

ПЗС на правому березі необхідно буде відбити на всю ширину луки аж до с. Маньківка (приблизно 150 м). На її межі доцільним є сформування водозахисних заростей у вигляді "живої огорожі". Подібною є ситуація й на лівому березі: ПЗС завширшки приблизно 100 м займатиме всю луку до с. Красносілка.

Поперечний профіль № 3 (за 6,05 км вище греблі Чернятської ГЕС). Мілководдя на даній ділянці суттєвої зміни не зазнають. Ширина зарослих мілководь на правому березі становить 50-80 м, із них лише третину

займатиме смуга повітряно-водних рослин. На лівому березі уривчасті береги будуть зазнавати активної переробки, мілководна зона тут є надзвичайно малою і може залишитися взагалі не зарослою.

ПЗС правого берега матиме ширину 200 м, займаючи прибережні схили. На лівому березі ПЗС розташовуватиметься на луці, займатиме всю її ширину до межі села (приблизно 150 м). Для зменшення впливу на луку її можна виокремити водозахисними насадженнями у вигляді "живої огорожі" на межі городів і садиб.

Поперечний профіль № 4 (за 9,50 км вище греблі ГЕС). Мілководдя сформуються незначні, завширшки 30-40 м, на яких буде формуватися невелика смуга (або окремі куртини) заростей повітряно-водних рослин та ширший пояс саме водних угруповань.

ПЗС на правому березі має охоплювати всю прилеглу луку і болото, її ширина тут буде рівною приблизно 240-250 м; на лівому березі ПЗС розташовуватиметься на крутосхилі, матиме ширину 200 м і й тут слід передбачити створення водозахисної лісосмуги обабіч дороги. Комплекс заходів із упорядкування ВЗ та ПЗС має бути спрямовано на досягнення оптимальних співвідношень між природними та господарськозміненими територіями.

Для умов Лісостепу, на території якого розташовано Чернятське водосховище, це співвідношення має бути наступним: 1) частка природних незайманих ділянок та лісових полезахисних, протиерозійних і водоохоронних насаджень у загальній площі території водозбору річки має бути 15–30 %; 2) частка багаторічної трав’яної рослинності, разом із заплавною, а також посівів багаторічних трав та протиерозійних сівозмін – 10–35 %; 3) частка посівів однорічних сільськогосподарських культур – не більше 45–55 %.

Оптимальними є значення лісистості ≥ 20. Тому, необхідно здійснити залуження та заліснення ВЗ залежно від рельєфу території як окремими смугами, так і цілими масивами та створити лісові масиви на межі «точкових» джерел забруднення (тваринні ферми, кар’єри, склади паливно-мастильних і хімічних речовин тощо), які виконуватимуть роль «буферної зони». Склад таких масивів підбирається з урахуванням природних умов та наявного лісопосадкового матеріалу. Для ділянок на Чернятському водосховищі, це можуть бути спільні посадки листяних порід дерев, сосни та чагарників.

На межі доріг, сільськогосподарських ланів, на прибережних схилах передбачено створити лісосмуги. Оптимальною вибрана наступна конструкція захисної смуги: кілька рядів деревних порід (не менше трьох), що з боку річки оздоблюється одним-двома рядами вологолюбних кущів (калина, верба, бузина тощо), а з протилежного боку – 1–2 рядами живоплоту (колючі чагарники, такі як шипшина, терен, глід тощо – для захисту від худоби). Берег водосховища безпосередньо біля урізу води необхідно закріпити живцями верб. Для порушених ділянок на межі

населених пунктів, доріг і сільськогосподарських дворів необхідно створити захисні насадження з фруктових дерев та колючих чагарників-живоплоту або так званих «живих огорож» [5]. Подібні розрахунки упорядкування водоохоронних зон проведено також на Сутиському та Брацлавському [6] водосховищах, які створюють каскад водосховищ малих гідроелектростанцій на р. Південний Буг у межах Вінницької області.

Висновок. Для забезпечення екологічно безпечного функціонування водосховищ гідроенергетичного призначення на р. Південний Буг у випадку підвищення рівнів води необхідно забезпечити виконання робіт, пов'язаних із створенням та упорядкуванням водоохоронних зон і прибережних захисних смуг із дотриманням законодавства щодо режиму їх використання.

Список використаних джерел:

1. Виконати наукове обґрунтування відновлення та реконструкції малих гідроелектростанцій на р. Південний Буг із здійсненням відповідних погоджень: звіт про НДР / УНДІВЕП ; керівн. А. В. Яцик. – К., 2002 – 387 с.
2. Водний кодекс України: за станом на 19 січня 2012 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Відомості Верховної Ради України, 1995. - № 24. – Ст. 189. – Режим доступу до тексту : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/213/9 5-%D0%B2%D1%80.
3. Методика упорядкування водоохоронних зон річок України. – К. : Оріяни, 2004. – 128 с.
4. Басюк Т. О. Моделювання та прогнозування еколого-гідрологічного стану водосховищ малих ГЕС на р. Південний Буг / Т. О. Басюк // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія : Наук. збірник. – Київ, 2011. – Т. 2 (23). – С. 148 – 158.
5. Дубняк С. А. Установление прибрежных водоохранных зон равнинных водохранилищ. – Экспресс-информация / Дубняк С. А. // ЦБНТИ Минводхоза СССР. – 1983. – Сер.4, Вып. 6. – С. 1 – 8.
6. Гопчак І. В. Упорядкування водоохоронних зон Брацлавського водосховища за умови підвищення рівня води / І. В. Гопчак, Т. О. Басюк // Вісник національного університету водного господарства та природокористування: збірник наукових праць. – Рівне, 2014. – Вип. 4 (68). – (Технічні науки). – С. 66 – 74.

Список использованных источников:

1. Выполнить научное обоснование восстановления и реконструкции малых гидроэлектростанций на р. Южный Буг с осуществлением соответствующих согласований: отчет о НИТ / УНДИВЭП; Руководящий. А. В. Яцык. – М., 2002. – 387 с.
2. Водный кодекс Украины: по состоянию на 19 января 2012 [Электронный ресурс] / Верховная Рада Украины. – Офиц. изд. – М.: Сведения Верховной Рады Украины, 1995 - № 24. – Ст. 189. - Режим доступа к тексту: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/213/9 5-% D0% B2% D1% 80.
3. Методика составления водоохранных зон рек Украины. – М.: Орияны, 2004. – 128 с.
4. Басюк Т. А. Моделирование и прогнозирование эколого-гидрологического состояния водохранилищ малых ГЭС на р. Южный Буг / Т.А. Басюк // Гидрология, гидрохимия и гидроэкология: Наук. сборник. - Киев, 2011. – Т. 2 (23). – С. 148–158.
5. Дубняка С. А. Установление прибрежных водоохранных зон равнинных водохранилищ. - Экспресс-информация / Дубняка С. А. // ЦБНТ Минводхоза СССР. – 1983. - Сер.4, Вып. 6. – С. 1–8.
6. Гопчак И. В. Составление водоохранных зон Брацлавского водохранилища при

условии повышения уровня воды / В. Гопчак, Т. А. Басюк // Вестник национального университета водного хозяйства и природопользования: сборник научных трудов. – Ровно, 2014. – Вып. 4 (68). – (Технические науки). –- С. 66–74.

References:

1. Vikonati naukove obrruntuvannya vidnovlennya ta rekonstruktsiї malikh gidroelektrostantsii na r. Pivdennii Bug iz zdiisnennyam vidpovidnikh pogodzhen' [Виконати наукове обґрунтування відновлення та реконструкції малих гідроелектростанцій на р. Південний Буг із здійсненням відповідних погоджень: звіт про НДР] : zvit pro NDR. UNDIVEP ; kerivn. A. V. Yatsik. – Kiev, 2002 – 387 p. [in Ukrainian].
2. Vodnii kodeks Ukraїni [Vodny Code of Ukraine]: za stanom na 19 sichnya 2012 roku [Product innovative policy]. – Verkhovna Rada Ukraїni. – Ofits. vid. – Kiev. : Vidomosti Verkhovnoї Radi Ukraїni, 1995. - № 24. – St. 189. – Rezhim dostupu do tekstu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/213/9 5-%D0%B2%D1%80. [in Ukrainian].
3. Metodika uporyadkuvannya vodookhoronnikh zon richok Ukraїni [Methods of Drawing zones vodoohrannыh rivers of Ukraine]. – Kiev. : Oriyani, 2004. – 128 s. [in Ukrainian].
4. Basyuk T.O. (2011) Modelyuvannya ta prognozuvannya ekologo-gidrologichnogo stanu vodoskhovishch malikh GES na r. Pivdennii Bug [Modeling and forecasting of hydrological and ecological state of small hydropower reservoirs on the river Southern Bug]. – Gidrologiya, gidrokhimiya i gidroekologiya : Nauk. zbirnik. – Kiev, 2011. – Vols. 2 (23). – pp. 148 – 158. [in Ukrainian].
5. Dubnyak S.A. Ustanovlenie pribrezhnykh vodookhrannykh zon ravninnykh vodokhranilishch [The establishment of water protection zones of coastal lowland reservoirs.]. – Ekspress-informatsiya. TsBNTI Minvodkhoza SSSR. – 1983. – Ser.4, Vyp. 6. pp. 1 8. [in Russian].
6. Gopchak I. V. & Basyuk T. O. (2014) Uporyadkuvannya vodookhoronnikh zon Bratslavs'kogo vodoskhovishcha za umovi pidvishchennya rivnya vodi [Bratslav reservoir protection zones by increasing water level]. – Visnik natsional'nogo universitetu vodnogo gospodarstva ta prirodokoristuvannya: zbirnik naukovikh prats'. – Rivne, 2014. – Vip. 4 (68). – (Tekhnichni nauki). – pp. 66 – 74. [in Ukrainian].

УДК 911.9:504. 379.851(075.8):062.2

Тимошицький Віталій Володимирович МЕГУ імені С. Дем'янчука, м. Рівне, Україна

Калько Андрій Дмитрович, доктор географічних наук, професор МЕГУ імені С. Дем'янчука, м. Рівне, Україна, e-mail: edissey@meta.ua

Марчук Ганна Сергіївна МЕГУ імені С. Дем'янчука, м. Рівне, Україна

Гопчак Ігор Васильович, кандидат географічних наук, доцент МЕГУ імені С. Дем'янчука, м. Рівне, Україна

ЛАНДШАФТОЗНАВЧО-ЕКОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАПОВІДНОГО КОМПЛЕКСУ "ОЗЕРО СОМИНЕ"

Метою наукового дослідження є узагальнення та систематизація ландшафтних, гідрологічних, геологічних, географічних, екологічних відомостей про особливості функціонування природно-аквального комплексу "Озеро Сомине".

Методика. При написанні застосовувалась низка методів обробки географічної інформації: системного аналізу, ландшафтний, екологічний, картографічний, історичний, описовий, порівняння і прогнозування, принципи оптимізації природного середовища.

Результати. В статті з'ясовані теоретичні засади ландшафтознавчо-екологічного аналізу аквального комплексу та обгрунтовані природоохоронні аспекти в сенсі використання природно-ресурсного потенціалу. Охарактеризована низка ознак і загальних рис геокомпонентів природно-аквального комплексу. Особливу увагу приділено флорі та фауні озера Сомине. Розглянуті та грунтовно проаналізовані проблеми та перспективи антропогенного впливу на збереження та розвиток природно-аквального комплексу "Озеро Сомине".

Наукова новизна дослідження полягає в грунтовному ландшафтознавчо-екологічному аналізі природно-аквального комплексу "Озеро Сомине" як об'єкта з інтенсивно зростаючим антропогенним навантаженням, що призводить до його повного зникнення.

Практична значимість роботи полягає в розробці переліку наукових рекомендацій органам державної влади щодо можливості зміни статусу озера як природоохоронного об'єкту.

Ключові слова: ландшафтознавчо-екологічний аналіз, геосистема, геоструктурне відношення, четвертинні відклади, флювіогляційні відклади, ерозійно-карстові процеси, геоморфологічне районування.

УДК 911.9:504. 379.851(075.8):062.2

Тимошицкий Виталий Владимирович МЭГУ имени С. Демьянчука, г. Ровно, Украина

Калько Андрей Дмитриевич, доктор географических наук, профессор МЭГУ имени С. Демьянчука, г. Ровно, Украина, e-mail: edissey@meta.ua

Марчук Анна Сергеевна МЭГУ имени С. Демьянчука, г. Ровно, Украина

Гопчак Игорь Васильович, кандидат географических наук, доцент МЭГУ имени С. Демьянчука, г. Ровно, Украина

ЛАНДШАФТОВЕДЧЕСКО-ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЗАПОВЕДНОГО КОМПЛЕКСА "ОЗЕРО СОМИНОЕ"

Целью научного исследования является обощение и систематизация ландшафтных, гидрологических, геологических, географических, экологических данных об особенностях функционирования природно-аквального комплекса “Озеро Сомино”.

Методика. При написании применялся ряд методов обработки географической информации: системного анализа, ландшафтный, экологический, картографический, исторический, описания, сравнения и прогнозирования, принципы оптимизации природной среды.

Результаты. В статье установлены теоретические основы ландшафтоведческо-экологического анализа аквального комплекса и обоснованы природоохранные аспекты в понимании использования природно-ресурсного потенциала. Охарактеризирован ряд признаков и общих черт геокомпонентов природно-аквального комплекса. Особенное внимание уделено флоре и фауне озера Сомино. Рассмотрены и тщательно проанализированы проблемы и перспективы антропогенного влияния на сохранение и развитие природно-аквального комплекса “Озеро Соминое”.

Научная новизна исследования состоит в тщательном ландшафтоведческо-экологическом анализе природно-аквального комплекса "Озеро Сомино" как обьекта с интенсивно растущей антропогенной нагрузкой, которая приводит к его полному исчезновению.

Практическая значимость. роботи полягає в розробці переліку наукових рекомендацій органам державної влади щодо можливості зміни статусу озера як природоохоронного об’єкту.

Ключевые слова: ландшафтоведческо-экологический анализ, геосистема, геоструктурное отношение, четвертичные отложения, флювиогляциальные отложения, эрозионно-карстовые процессы, геоморфологическое районирование.

UDC 911.9:504. 379.851(075.8):062.2

Timoshitsky Vitalii Vladimirovich
International University of Economics and Humanities Named after Academician Stepan Demianchuk, Rivne, Ukraine

Kal’ko Andriy Dmitrovich,
doctor of geographical sciences, professor
International University of Economics and Humanities Named after Academician Stepan Demianchuk, Rivne, Ukraine, e-mail: edissey@meta.ua

Marchuk Anna Sergiivna
International University of Economics and Humanities Named after Academician Stepan Demianchuk, Rivne, Ukraine

Gopchak Igor Vasil’ovisch,
Candidate of Geography Sciences, Associate Professor
International University of Economics and Humanities Named after Academician Stepan Demianchuk, Rivne, Ukraine

LANDSCAPE AND ECOLOGICAL ANALYSIS OF THE PROTECTED COMPLEX "LAKE OF SOMINE"

*Aim.*The aim of scientific research are generalization andsystematization of landscape, hydrological, geological, geographical, ecological information about the features of functioning of natural water complex "Lake of Somine."

Methodology. At writing the row of methods of treatment of geographical information was used: analysis of the systems, landscape, ecological, cartographic, historical, descriptive, comparisonand prognostications, principles of optimization of naturalenvironment.

*Results.*Inythe articles found out theoretical principles of landscape andecological analysis of water complex and reasonablenature protection aspects are in sense of the use of naturally-resource potential. Described row of signs and general linesof geographical components of natural water complex. The special attention is spared to the flora and fauna of lake of Somine.

Considered and the thoroughly analysedproblems and prospects of anthropogenic influence onmaintenance and development of natural water complex "Lake of Somine."

*Scientific novelty.*The scientific novelty of research consists in the soundlandscape and ecological analysis of natural water complex "Lake of Somine" as an object with the intensively growinganthropogenic loading that results in his completedisappearance.

Practical meaningfulness of work consists in development oflist of scientific recommendations to public authorities inrelation to possibility of change of status of lake as natureprotection object.

Key words: landscape and ecological analysis, geosystem, geostructuralrelation, quaternary sedimentations, sedimentations, erosive and carst processes, geomorphological districting.

Постановка проблеми. Сутність ландшафтознавчо-екологічного аналізу можна змалювати як сукупну окремішність визначень ландшафтного і екологічного підходів.

Ландшафтний підхід до аналізу природної системи. Для ландшафтного підходу до дослідження природної реальності характерне уявлення простору як сукупності територіальних одиниць, у межах яких компоненти природного середовища (геокомпоненти) протягом тривалого розвитку пристосувались один до одного, тісно взаємопов'язані і являють собою єдине ціле. Як ціле реагують вони і на зовнішні впливи, зокрема антропогенні. Такі територіальні одиниці в класичному ландшафтознавстві називаються природними територіальними комплексами (ПТК).

*Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми***.** Характерною особливістю концепції ПТК-геосистеми є акцентація на територіальності цих систем. ПТК сприймається ландшафтознавцем насамперед як певна ділянка земної поверхні, яка виділилась у процесі тривалого взаємопристосування геокомпонентів і відрізняється від інших таких ділянок якісним складом геокомпонентів та характером зв'язків між ними. Територіальність ландшафтного підходу зумовила розвиненість картографічних методів у його методичному арсеналі. Карта - невід'ємний інструмент ландшафтних досліджень, тоді як для екології вона рідкісний, екзотичний інструмент.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є узагальнення та систематизація відомостей про особливості функціонування природно-аквального комплексу “Озеро Сомине”. Виходячи з мети дослідження були поставлені і вирішені такі завдання: з’ясувати теоретичні засади ландшафтознавчо-екологічного аналізу; визначити і дати характеристику географічному положенню озера Сомине; охарактеризувати ознаки і загальні риси геокомпонентів природи; проаналізувати еколого-гідрохімічну оцінку озера; вивчити тваринний і рослинний світ водойми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За даними гідрогеологічних вишукувань, озеро утворилось в результаті ерозійно-карстових процесів [1-14]. Важливою рисою ландшафтного підходу є положення про ієрархічність ландшафтної територіальної структури. Виходячи з цього, виділяються ПТК різних рангів - від елементарного (далі неподільного) до більш складних, аж до географічних. У сучасному ландшафтознавстві проявляється значний інтерес до динаміки геосистем. Характерною особливістю власне ландшафтного підходу до аналізу динаміки є дослідження фізико-географічних процесів та їх ролі в зміні ПТК. Більше уваги приділяється фізичним процесам (стоку, транспірації, тепловим потокам), якими займається геофізика ландшафту, а також міграції-акумуляції хімічних речовин (геохімія ландшафту) географічної оболонки в цілому.

*Виклад основного матеріалу***.** Озеро Сомине знаходиться на західній окраїні болотного масиву Кремінне, який охоплює широку (до 13 км) лівобережну частину заплави річки Льва (рис. 1). Масив Сомине знаходиться в Сарненському районі Рівненської області між селами Клесів, Пугач, Рудня-Карпилівська та Карасин. Загальна площа масиву - 10852 га, з них лісів - 4245,9 (39,1%) , боліт - 6191,7 (52,2%), водойм - 111,5 (1,0%). Масив входить до складу Карасинського лісництва Рівненського природного заповідника.

Рис. 1. Озеро Сомине. Вигляд з космосу

Береги озера Сомине піднімаються над меженними рівнями води на 0,4-0,6 м. Західний берег складений оторфованими мінеральними грунтами, східний - є закінченням болотного масиву Кремінне. У межень площа озера складає 60 га, максимальна глибина сягає 12 м, середня - 4,3 м, об’єм води - 2,7 млн. м^3. Дно на більшій частині площі піщане, на глибинах більше 6 м (36% площі) - покрито чорним глинистим намулом, а в північно- та південно-східній частинах (3%) - покрито шаром торфу до 1 м. Вздовж берегової лінії до ізобати 1,5 м розвинена водна рослинність.

В геоструктурному відношенні район озера відноситься до зони з’єднання Українського щита з Волино-Подільською плитою. У будові

водозбору беруть участь четвертинні, палеогенові, верхньокрейдові, осадові та докембрійські кристалічні породи.

Безпосередньо з поверхні залягає товща четвертинних відкладів. Котрі в межах болотного масиву складаються з двох шарів - торфу середньою потужністю 1,3 м (максимальною до 4 м) і флювіогляційних пісків потужністю від 3 до 17 м. Водоносні горизонти в четвертинних відкладах безнапірні, а в палеогенових, крейдових і докембрійських - напірні, відділені від четвертинних водотривами. У водотривах є вікна, лінзи і прошарки піску або пісковика.

Озеро живиться атмосферними опадами, стоком поверхневих і грунтових вод з болотного масиву. Надходження води з річки Люблінки відбувається тільки в період повеней і паводків. Гідрохімічний режим поверхневих і грунтових вод району, за дослідженнями Сарненської наукової станції з освоєння боліт, знаходиться у тісній залежності від кліматичних і гідрометереологічних умов, літологічного складу порід.

Згідно з удосконаленою схемою фізико-географічного районування України [2]. Масив “Сомине” належить до області Волинського Полісся Поліського краю зони мішаних лісів, до Колківсько-Сарненського фізико-географічного району.

У геотектонічному відношенні територія масиву “Сомине” розташована на стику північно-західного схилу Українського щита і Волино-Подільської плити в межах Осницького мегаблоку, обмеженого Сущано-Пержанською та Горинською тектонічними зонами. Поширені флювіогляціальні, елювіальні, еолово-делювіальні утворення.

Згідно з геоморфологічним районуванням [2] територія масиву входить до складу підобласті Волинського та Житомирського Полісся, геоморфологічних районів: Клесівська денудаційна рівнина та Сарненська акумулятивна рівнина. Клесівська денудаційна рівнина охоплює південну та південно-східну частину ділянки “Сомине”, а в структурно-тектонічному плані відповідає виступу щита. У північному напрямку вона змінюється Сарненською акумулятивною рівниною у вигляді уступу з відносним перевищенням біля 10 м.

Поверхня рівнини хвиляста з абсолютними позначками 150-165 м. Близьке до поверхні (10 м) залягання порід фундаменту та його виходи на денну поверхню сприяли утворенню тут денудаційних останців кристалічних порід щита у вигляді підвищень з відносним перевищенням до 10-15 м та площею від декількох квадратних метрів до декількох квадратних кілометрів. Поверхня останців покрита чохлом еолово-делювіальних та елювіально-делювіальних утворень потужністю від сантиметра до декількох метрів, а також різновеликими валунами кристалічних порід.

Масив багатий торфовими покладами. Середня глибина торфових покладів становить 1,7 м, максимальна - 3 м. Торф майже скрізь підстилається піском і лише в місцях з найбільшою глибиною має

сапропелеподібний прошарок. Ступінь розкладу торфу в середньому 35%. У нижній частині переважає очеретяний торф, вище знаходиться осоковий, над яким на частині площі є шар із сфагнового, пухівково-сфагнового або осоково-сфагнового торфу. На підвищених ділянках поширені дерново-підзолисті ґрунти на пісках.

На території переважають мезотрофні осоково-сфагнові болота з домінуванням осоки пухнатоплодої (carex cyperaceae) і сфагнових мохів (Sphagnum centrale, Sphagnum fallax, Sphagnum cuspidatum, Sphagnum subsecundum, Sphagnum magellanicum, Sphagnum palustre). Тут часто трапляються вовче тіло болотне (comarum palustre), бобівник трилистий (menyanthes trifoliana), ринхоспора біла (rhynchospora alba), смовдь болотна (peucedanym palustre), очерет звичайний (phragmites australis), росичка круглолиста (drosera rotundifolia), вербозілля звичайне (lysimachia vulgaris), верби попеляста (salix cinerea) і лапландська (salix lapponum). Є угруповання близького видового складу з домінуванням осок здутої (carex rosrata) і високої (elata), очерету звичайного (phragmites australis) пухівки (eriophorum). Чимало тут рідколісних (з березою пухнастою, betula pubescens) боліт такого ж видового складу. Є значні ділянки олігомезотрофних боліт з домінуванням пухівки (eriophorum) та евтрофних осокових боліт. На підвищених ділянках трапляються соснові ліси різного ступеня зволоження - сухі лишайникові соснові ліси, зеленомохові соснові ліси, вологі молінієві. Є заболочені вільхові (Sphagna squarrosi-Alnetum) та соснові (Vaccinio uliginosi-Pinetum) ліси, вологі сосново-березово-вільхові ліси. По периферії озера наявна смуга завширшки 2-6 м з домінуванням очерету. Трапляються невеликі ділянки сухих піщаних лук з домінуванням булавоносця сіруватого (corynephorus canescens).

В угідді виявлено багато рідкісних видів флори, в тому числі, льодовикових реліктів. Тут зростають 12 видів рослин з Червоної книги України – це: пальчатокорінник (dactylorhiza), росичка проміжна (drosera intermedia nayne), хамарбія болотна (hammarbya paludosa), щитолисник звичайний (hydrocotyle vulgaris), ситник бульбистий (juncus bulbosus), плаун річний (lycopodium annotinus), шейхцерія болотна (scheuchzeria palustris), шолудивник королівський (pedicularis sceptrum), верба чорнична (salix myrtilloides), любка дволиста (platanthera bifolia), один вид з Європейського червоного списку (смілка литовська, silene lithuanica), один вид з Бернської конвенції (сон широколистий, pulsatilla patens), 22 регіонально рідкісні види.

Із видів тварин, занесених до Червоної книги України, трапляються видра річкова (lutra lutra), борсук звичайний (meles meles), норка європейська (mustela lutreola), горностай (mustela ermine), рись звичайна (lynx lynx), сорокопуд сірий (lanius excubitor), сова бородата (strix nebulosi), сичик-горобець (glaucidium passerinym), пугач (bybo bybo), журавель сірий (grus grus), глушець (tetrao urogailus), лелека чорний (ciconia nigra), ропуха

очеретяна (bufo calamita). З рідкісних тварин трапляються лось європейський (alces alces), деркач (crex crex), шуліка чорний (milvus migrans), сова болотяна (asio flammeus), плиска жовтоголова (motacilla citreola) та інші. Тут також водяться кріт європейський (talpa europaea), бобер (castor), лисиця (vulpes vulpes), куниця лісова (martes martes), бугай (botaurus stellaris), чапля сіра (adrea cinerea), гуска сіра (anser anser), крижень (anas platyrhynchos), курочка водяна (gallinule chioropus), лиска (fulica atra), чайка (larus), гадюка звичайна (vipera berus), квакша звичайна (hyla arborea) та інші представники фауни.

Ландшафтно-морфологічна структура природно-аквального комплексу озера Сомине представлена:

1) літоральним підурочищем на піщано-мулистих відкладах, що сформувалися на алювіальних пісках з видовим різноманіттям надводних і підводних макрофітів, яке має - мілководні абразійно-акумулятивні піщані фації ірисово-очеретяно-лататтєвих асоціацій з однорідним температурним режимом. Їх частка складає 11,3% площі озера. Мілководні акумулятивно-транзитні торф'яно-сапропелеві малопотужні (0-15 м) фації ситниково-осоково-очеретяних асоціацій з однорідним температурним режимом - 27,2%;

2) субліторально-профундальним підурочищем на сапропелевих відкладах, що сформувалися на алювіальних пісках, яке має - субліторальні акумулятивні сильно спадисті (5-10°) схилові органно-залізисті сапропелеві середньопотужні (1,7-7,0 м) фації з розрідженими елодеєво-харовими асоціаціями та неоднорідним температурним режимом – 49,1%; профундальні акумулятивні органо-силікатно-залізисті сапропелеві потужні 97,0-14,0 м фації з поодиноко плаваючими водоростями та неоднорідним температурним режимом – 12,4%.

Висновки. Отже, із проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що очевидно основу природних перетворень озера Сомине при регулюванні водного режиму його водозборів складають зміни в аквальних ландшафтах і ландшафтах прилеглої суші. Перетворення на водозборі поступово призводить до корінних змін, які формують нові аквальні ландшафти озерної водойми. В той же час, аквальні комплекси озера Сомине мають свій успадкований індивідуальний таксономічний ранг урочищ і фацій, основу яких складають повільно-мінливі стійкі природні компоненти (елементи донного рельєфу, сформовані типи донних відкладів та ін.). У відповідності з цією обставиною озеро Сомине і в подальшому своєму розвитку буде відноситися до різних структурних рівнів в новій ландшафтній організації озерної водойми.

Список використаних джерел:

1. Корбутяк М.В. Природно-аквальний комплекс - озеро Сомине / М.В. Корбутяк, О.В. Головко, Т.М. Коваленко // Збереження та відтворення біорізноманіття природно-заповідних територій. – Рівне: Рівнен. друк., 2009. - С. 796-800.

2. Маринич О.М. Удосконалена схема фізико-географічного районування України / О.М. Маринич, Г.О. Пархоменко, О.М. Петренко, П.Г. Шищенко // Укр. геогр. журн. - 2003. - №1. - С. 16-20.
3. Волошинова Н.О., Бачук В.А., Грищенко Ю.М. Заповідний край лісів, боліт, озер. – Рівне, ВАТ «Рівненська друкарня», 2007 р. – 200 с.
4. Ільїна О.В. Геоекологічні аспекти використання озерно-болотних комплексів Полісся України / О.В. Ільїна, Л.В. Ільїн // Екологічний вісник. – 2013. – №3. – С. 16-17.
5. Грищенко Ю.М. До вивчення водних ресурсів Рівненського природного заповідника / Ю.М. Грищенко, О.В. Головко //Збереження та відтворення біорізноманіття природно-заповідних територій. – Рівне: Рівнен. друк., 2009. - С. 778-784.
6. Криницька М.В. Геологічні процеси в Рівненському природному заповіднику, їх вплив на навколишнє середовище та необхідність моніторингу / М. В. Криницька, Г.І. Бровко, А.С. Бровко // Збереження та відтворення біорізноманіття природно-заповідних територій. - Рівнен. друк. - 2009. - С. 803-810.
6. Рівненський природний заповідник. Літопис природи 2005 рік. Т.6. – Сарни, 2006. – 291с.
7. Коротун І.М., Коротун Л.К. Географія Рівненської області. Природа. Населення. Господарство. Екологія. – Рівне ПКПК, 1996. – 273 с.
8. Водне господарство в Україні / за ред. А.В. Яцика, В.М. Хорєва. – К.: Генеза, 2000. – 456 с.
9. Будз М.Д., Корбутяк М.В., Коротун І.М. Географо-гідрологічні аспекти формування стоку малих річок в умовах інтенсивного освоєння водозборів // Проблеми географії України.– Л., 1994. – С. 190-191.
10. Мартинюк В.О., Ільїн Л.В. Озера Полісся: програма спецкурсу // Нова педагогічна думка. – Рівне, 1997. - №4 – С. 31–34.

Список использованных источников

1. Корбутяк М.В. Природно-аквальный комплекс - озеро Сомино / М.В. Корбутяк, О.В. Головко, Т.М. Коваленко // Сохранение и воссоздания биомногообразия природно-заповедных территорий. – Ровно: Ровен. типогр., 2009. - С. 796-800.
2. Маринич О.М. Усовершенствованная схема физико-географического районирования Украины / О.М. Маринич, Г.О. Пархоменко, О.М. Петренко, П.Г. Шищенко // Укр. геогр. журн. - 2003. - №1. - С. 16-20.
3. Волошинова Н.О., Бачук В.А., Грищенко Ю.М. Заповедный край лесов, болот, озер. – Ровно, ОАТ «Ровенская типография», 2007 р. – 200 с.
4. Ильина О.В. Геоекологические аспекты использования озерно-болотных комплексов Полесья Украины / О.В. Ильина, Л.В. Ильин // Екологический вестник. – 2013. – №3. – С. 16-17.
5. Грищенко Ю.М. К изучению водных ресурсов Ровенского природного заповедника / Ю.М. Грищенко, О.В. Головко // Сохранение и воссоздания биомногообразия природно-заповедных территорий. – Ровно: Ровен. типогр., 2009. - С. 778-784.
6. Криницкая М.В. Геологические процессы в Ровенском природном заповеднике, их влияние на окружающую среду и необходимость мониторинга / М.В. Криницкая, Г.І. Бровко, А.С. Бровко // Сохранение и воссоздания биомногообразия природно-заповедных территорий. – Ровно: Ровен. типогр. - 2009. - С. 803-810.
6. Ровенский природный заповедник. Летопись природы 2005 год. Т.6. – Сарны, 2006. – 291с.
7. Коротун И.Н., Коротун Л.К. География Ровенской области. Природа. Население. Хозяйство. Экология. – Ровно, ПКПК, 1996. – 273 с.
8. Водное хозяйство в Украине / под ред. А.В. Яцыка, В.М. Хорева. – К.: Генеза, 2000. – 456 с.

9. Будз М.Д., Корбутяк М.В., Коротун И.Н. Географо-гидрологические аспекты формирования стока малых рек в условиях интенсивного освоения водозборов // Проблемы географии Украины.– Л., 1994. – С. 190-191.
10. Мартынюк В.О., Ильин Л.В. Озера Полесья: программа спецкурса // Новая педагогическая мысль. – Ровно, 1997. - №4 – С. 31–34.

References:

1. Korbutyak M.V. A naturally-water complex is a lake of Somine / M.V. Korbutyak, O.V. Golovko, T.M. Kovalenko // Maintenance and recreation of biovariety of the naturally-protected territories. – Rivne: Rivne printing-house, 2009. - P. 796-800.
2. Marinich O.M. Improved chart of the physical and geographical districting of Ukraine / O.M. Marinich, G.O. Parhomenko, O.M. Petrenko, P.G. Shishchenko // Ukrainian geographical magazine. - 2003. - №1. - P. 16-20.
3. Voloshinova N.O., Bachuk V.A., Grishchtnko Y.M. Protected edge of the forests, bogs, lakes. – Pivne: Rivne printing-house, 2007/ – 200 h.
4. Ilyina O.V. Geoecological aspects of drawing on lacustrine-bogcomplexes Polesye Ukraine / O.V. Ilyina, L.V. Ilyin // Ecological announcer. – 2013. – №3. – P. 16-17.
5. Grishchtnko Y.M. Before the study of water resources of Rivne natural reserve / Y.M. Grishchtnko, O.V. Golovko // Maintenance and recreation of biovariety of the naturally-protected territories. – Rivne: Rivne printing-house, 2009. - P. 778-784.
6. Krinicka M.V. Geological processes are in Rivne natural reserve, the irinfluence on an environment and monitoring necessity / M.V. Krinicka, G.I. Brovko, A.S. Brovko // Maintenance and
recreation of biovariety of the naturally-protected territories. – Rivne: Rivne printing-house. - 2009. - P. 803-810.
6. Rivne natural reserve. Chronicle of nature 2005. - T.6. – Sarni, 2006. – 291 p.
7. Коротун І.М., Коротун Л.К. Geography of the Rivne area. Nature. Population. Economy. Ecology. – Rivne, РКРК, 1996. – 273 p.
8. A water economy is in Ukraine / after a release A.V. Yacika, V.M. Horeva. – Kiiv: Geneza, 2000. – 456 p.
9. Budz М.Д., Korbutyak M.B., Korotun I.N. Geographical and hydrological aspects of forming of flow ofthe small rivers are in the conditi ons of the intensivemastering of water collections // of Problem of geography of Ukraine. – Lviv, 1994. – P. 190-191.
10. Mertinyuk V.A., Ilyin L.V. Lakes of Polesye: program of the special course // The newpedagogical idea. – Rivne, 1997. - №4 – P. 31–34.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

1. *Андрусяк Наталя Степанівна* – кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної географії та рекреаційного природокористування, географічний факультет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна, e-mail: n_andrusyak@ukr.net.
2. *Аніпко Наталія Петрівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної географії та рекреаційного природокористування, географічний факультет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, e-mail: veprik.geogr@mail.ru.
3. *Ашмаріна Галина Ревмирівна* – старший викладач кафедри безпеки життєдіяльності, факультет готельно-ресторанного та туристичного бізнесу, Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна.
4. *Басюк Тетяна Олександрівна* – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії і туризму, природничо-географічний факультет, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net.
5. *Боровяк Оксана Олександрівна* – студентка кафедри соціальної географії та рекреаційного природокористування, географічний факультет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна, e-mail: oksana.boroviak@mail.ru.
6. *Базелюк Юлія Анатоліївна* – аспірант кафедри країнознавства і міжнародних відносин, факультет міжнародних відносин, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна e-mail: yulyabazel@mail.ru.
7. *Бейдик Олександр Олексійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: beydik@mail.ru.
8. *Бобровицький Анатолій Всеволодович* – кандидат географічних наук, кафедра соціальної і економічної географії, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: temsweden@gmail.com.
9. *Вичівський Павло Павлович* – кандидат історичних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна, e-mail: vuchivskui.pavlo@gmail.com.
10. *Виноградова Оксана Іванівна* – студентка кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.
11. *Глібова Юлія Вікторівна* – аспірант кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: july.glibova@gmail.com.
12. *Горовий Олег Володимирович* – аспірант кафедри економічної і соціальної географії, географічний факультет Львівський національний

університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: oleggorovyi@ukr.net.

13.*Гопчак Ігор Васильович* – кандидат географічних наук, доцент, докторант, кафедри географії і туризму, природничо-географічного факультету, МЕГУ імені С. Дем'янчука, м. Рівне, Україна.

14.*Гриник Марія Іванівна* – студентка кафедри соціальної географії та рекреаційного природокористування, географічний факультет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м.Чернівці, Україна, e-mail: mariiahrynyk@gmail.com.

15.*Гришина Марія Олександрівна* – студентка кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

16.*Гуменюк Анна Евгеньевна* – кандидат географических наук, доцент, Чувашский государственный университет, г. Чебоксары, Россия, e-mail: annagumenuk@yandex.ru.

17.*Губанова Татьяна Михайловна* – студент, Чувашский государственный университет, г. Чебоксары, Россия, e-mail: tanyagub1995@mail.ru.

18.*Дмитрук Олександр Юрійович* – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: kafgua@ukr.net.

19.*Драчук Анастасія Ігорівна* – студентка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: drachuk_nastia@mail.ru.

20.*Ільїна Ольга Вікторівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму та готельного господарства, географічний факультет, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: olga-v-ilyina@rambler.ru.

21.*Калько Андрій Дмитрович* – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри географії і туризму, декан природничо-географічного факультету, МЕГУ імені С. Дем'янчука, м. Рівне, Україна, e-mail: edissey@meta.ua.

22.*Креденсир Аня Олександрівна* – студентка кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

23.*Лейченко Анастасія Леонідівна* – студентка кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

24.*Марчук Ганна Сергіївна* – студентка кафедри географії і туризму, природничо-географічний факультет, МЕГУ імені С. Дем'янчука, м. Рівне, Україна.

25.*Килимчук Анна Анатоліївна* – аспірант кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: elphenok@bigmir.net.

26.*Калуцький Іван Федорович* – доктор сільськогосподарських наук, професор, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна**,** e-mail: vitrolis@ukr.net**.**
27.*Ковальська Леся Володимирівна* – кандидат географічних наук, доцент, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна e-mail: gnatuk_L@ukr.net.
28.*Коломієць Катерина Василівна* – старший викладач кафедри географії України, геолого-географічний факультет, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна e-mail: mntwnnm@gmail.com.
29.*Копачинська Галина Василівна* – кандидат географічних наук, доцент кафедри країнознавства і міжнародних відносин, факультет міжнародних відносин, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: kopachinskaja@gmail.com.
30.*Луговська Лілія Петрівна* – студентка кафедри туризму та готельного господарства, географічний факультет, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: lugovska230895@ukr.net.
31.*Лукашук Оксана Олександрівна* – студентка кафедри країнознавства і міжнародних відносин, факультет міжнародних відносин, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: sunny.lukashuk@inbox.ru.
32.*Кулініч Марина Тарасівна* – аспірант кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: m.kulinich@ukr.net.
33.*Матиящук Олена Володимирівна* – асистент кафедри технології харчування та ресторанного бізнесу, факультет готельно-ресторанного та туристичного бізнесу, Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна, e-mail: lena_mayam@ukr.net.
34.*Мельнійчук Михайло Михайлович* – кандидат географічних наук, доцент, декан географічного факультету, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Українan e-mail: mel.mm@mail.ru.
35.*Мотузенко Олена Олександрівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org.
36.*Наконечна Вікторія Русланівна* – студентка кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.
37.*Ольховая Юлія Ігорівна* – аспірант кафедри економічної і соціальної географії**,** географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

38.*Оливко Оксана Андріївна* – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного бізнесу і туризму, Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль, Україна, e-mail: dhins@mail.ru.

39.*Панасюк Сергій Юрійович* – студент кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

40.*Панич Анна Володимирівна* – студентка кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

41.*Панченко Валентин Володимирович* – студент кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна,e-mail: val.panchenko@ukr.net.

42.*Рибальченко Артем Віталійович* – студент кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

43.Рижко Максим Сергійович – студент кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

44.*Романенко Владислав Едуардович* – студент кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

45.*Романчук Алла Іванівна* – студентка кафедри економічної та соціальної географії географічний факультет, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна.

46.*Руминська Зоряна Романівна* – студентка кафедри туризму, Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів, Україна.

47.*Скульчук Андрій Андрійович* – студент кафедри соціальної географії та рекреаційного природокористування, географічний факультет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м.Чернівці, Україна.

48.*Смирнов Ігор Георгійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.

49.*Сосницька Ярослава Сергіївна* – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, e-mail: yaroslavavnu@mail.ru

50.*Стафійчук Валентин Іванович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: valikosta@ukr.net.

51.*Тимошенко Віта Вікторівна* – студентка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

52.*Тимошенко Лідія Олексіївна* – старший викладач кафедри туризму, Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів, Україна

53.*Тимошицький Віталій Володимирович* – студент кафедри географії і туризму, природничо-географічного факультету, МЕГУ імені С. Дем'янчука, м. Рівне, Україна.

54.*Топалова Олеся Іллівна* – асистент кафедри туризму, соціально-економічної географії та краєзнавства, природнично-географічний факультет, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь, Україна, e-mail: l.topalova@yandex.ua.

55.*Уліганець Сергій Іванович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, e-mail: uliganez@ukr.net.

56.*Худоба Володимир Володимирович* – кандидат географічних наук, викладач кафедри туризму, Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів, Україна, e-mail: Khudoba.volodymyr@gmail.com.

57.*Хижа Іванна Олегівна* – студентка кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

58.*Шрамко Світлана Павлівна* – студентка кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

59.*Цуркан Марія Вікторівна* – студентка кафедри соціальної географії та рекреаційного природокористування, географічний факультет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м.Чернівці, Україна.

60.*Цвирко Марина Францевна* – учитель географии, Государственное учреждение образования , «Гимназия № 1 г. Слуцка», г. Слуцк, Республика Бєларусь.

61.*Чабанчук Валентина Юріївна* – аспірант, географічний факультет, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Українan e-mail: stela@email.ua.

62.*Четирбук Ольга Романівна* – аспірант кафедри туризму, Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів, Україна, e-mail: oliamikitchak@mail.ru.

63.*Чорний Михайло Богданович* – аспірант кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка, м.Львів, Україна, e-mail: rerix171991@ukr.net.

64.*Яцко Оксана Василівна* – здобувач кафедри географії України, географічний факультет, Львівський національнийуніверситет імені Івана Франка, м. Львів, Україна, e-mail: bratso@ukr.net.

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ

1. *Андрусяк Наталья Степановна* – кандидат биологических наук, доцент, доцент кафедры социальной географии и рекреационного природопользования, географический факультет, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, г. Черновцы, Украина, e-mail: n_andrusyak@ukr.net.
2. *Анипко Наталья Петровна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры социальной географии и рекреационного природопользования, географический факультет, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, Черновцы, e-mail: veprik.geogr@mail.ru.
3. *Ашмарина Галина Ревмировна* – старший преподаватель кафедры безопасности жизнедеятельности, факультет гостинично-ресторанного и туристического бизнеса, Национальный университет пищевых технологий, старший преподаватель, г. Киев, Украина.
4. *Басюк Татьяна Александровна* – кандидат географических наук, доцент кафедры географии и туризма, естественно-географический факультет, Международный экономико-гуманитарный университет имени академика Степана Демьянчука, г. Ровно, Украина, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net.
5. *Боровяк Оксана Александровна* – студентка кафедры социальной географии и рекреационного природопользования, географический факультет, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, г. Черновцы, Украина, e-mail: oksana.boroviak@mail.ru.
6. *Базелюк Юлия Анатолиевна* – аспирантка кафедры страноведения и международных отношений, факультет международных отношений, Восточноевропейского Национального университета Имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: yulyabazel@mail.ru.
7. *Бейдык Александр Алексеевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: beydik@mail.ru.
8. *Бобровицкий Анатолий Всеволодович* – кандидат географических наук, кафедра социальной и экономической географии, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: temsweden@gmail.com
9. *Вычивский Павел Павлович* – кандидат исторических наук, доцент ГВНУ "Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаныка", г. Ивано-Франковск, Украина e-mail: vuchivskui.pavlo@gmail.com.
10.*Виноградова Оксана Ивановна* – студентка кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка, г. Киев, Украина.

11.*Глебова Юлия Викторовна* – аспирант кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: july.glibova@gmail.com.
12.*Горовый Олег Владимирович* – аспирант кафедры экономической и социальной географии, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина, e-mail: oleggorovyi@ukr.net.
13.*Гопчак Игорь Васильевич* – кандидат географических наук, доцент, докторант кафедры географии и туризма, естественно-географического факультета, МЭГУ имени С. Демьянчука, г. Ровно, Украина
14.*Гриник Мария Ивановна* – студентка кафедры социальной географии и рекреационного природопользования, географический факультет, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, г. Черновцы, Украина, e-mail: mariiahrynyk@gmail.com.
15.*Гришина Мария Александровна* – студентка кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.
16.*Гуменюк Анна Евгеньевна* – кандидат географических наук, доцент, Чувашский государственный университет, г. Чебоксары, Россия, e-mail: annagumenuk@yandex.ru.
17.*Губанова Татьяна Михайловна* – студентка, Чувашский государственный университет, г. Чебоксары, Россия, e-mail: tanyagub1995@mail.ru
18.*Дмитрук Александр Юрьевич* – доктор географических наук, професор, заведующий кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: kafgua@ukr.net.
19.*Драчук Анастасия Игоревна* – студентка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: drachuk_nastia@mail.ru.
20.*Ильина Ольга Викторовна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства, географический факультет, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: olga-v-ilyina@rambler.ru.
21.*Калько Андрей Дмитриевич* – доктор географических наук., профессор, заведующий кафедрой географии и туризма, декан естественно-географического факультета, МЭГУ имени С. Демьянчука, г. Ровно, Украина; e-mail: edissey@meta.ua.
22.*Килимчук Анна Анатолиевна* – аспирант кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: elphenok@bigmir.net.
23.*Креденсир Аня Александрова* – студентка кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.

24.*Калуцкий Иван Федорович* – доктор сельскохозяйственных наук, профессор ГВНУ "Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаныка", г. Ивано-Франковск, Украина, e-mail: vitrolis@ukr.net
25.*Ковалская* Лэся Владимирова – кандидат географических наук, доцент ГВНУ "Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаныка" г. Ивано-Франковск, Украина, e-mail: gnatuk_L@ukr.net
26.*Коломиец Екатерина Васильевна* – старший преподователь кафедры географии Украины, геолого-географический факультет, Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова, г. Одесса, Украина, e-mail: mntwnnm@gmail.com
27.*Копачинская Галина Васильевна* – кандидат географических наук, доцент кафедры страноведения и международных отношений, факультет международных отношений, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: kopachinskaja@gmail.com.
28.*Кулинич Марина Тарасаовна* – аспирант кафедры географииУкраины географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: m.kulinich@ukr.net.
29.*Лейченко Анастасия Леонидовна* – студентка кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.
30.*Луговская Лилия Петровна* – студентка кафедры туризма и гостиничного хозяйства, географический факультет, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: lugovska230895@ukr.net.
31.*Лукашук Оксана Александровна* – студентка кафедры страноведения и международных отношений, факультет международных отношений, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина, e-mail: sunny.lukashuk@inbox.ru.
32.*Марчук Анна Сергеевна* – студентка кафедры географии и туризма, естественно-географического факультета, МЭГУ имени С. Дем’янчука, г. Ровно, Украина.
33.*Матиящук Елена Владимировна* – ассистент кафедры туристического и гостиничного бизнеса, факультет гостинично-ресторанного и туристического бизнеса, Национальный университет пищевых технологий, г. Киев, Украина, e-mail: lena_mayam@ukr.net.
34.*Мельнийчук Михаил Михайлович* – кандидат географических наук, доцент, декан географического факультета, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина e-mail: mel.mm@mail.ru
35.*Мотузенко Алена Александровна* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org

36.*Наконечная Виктория Руслановна* – студентка кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.
37.*Ольховая Юлия Игоревна* – аспирант кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина
38.*Оливко Оксана Андреевна* – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры международного бизнеса и туризма Тернопольский национальный экономический университет, г. Тернополь, Украина, e-mail: dhins@mail.ru.
39.*Панасюк Сергей Юрьевич* – студент кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.
40.*Панич Анна Владимировна* – студентка кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.
41.*Панченко Валентин Владимирович* – студент кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: drachuk_nastia@mail.ru e-mail: val.panchenko@ukr.net.
42.*Рыбальченко Артем Витальевич* – студент кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.
43.*Рыжко Максим Сергеевич* – студент кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.
44.*Романенко Владислав Эдуардович* – студент кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.
45.*Романчук Алла Ивановна* – студентка кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Восточноевропейский национальный университеа имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина.
46.*Румынская Зоряна Романовна* – студентка кафедры туризма, Львовский государственный университет физической культуры, г. Львов, Украина.
47.*Скульчук Андрей Андреевич* – студентка кафедры социальной географии и рекреационного природопользования, географический факультет, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, г. Черновцы, Украина.
48.*Смирнов Игорь Георгиевич* – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.

49.*Сосницкая Ярослава Сергеевна* – кандидат географических наук, старший преподаватель кафедры экономической и социальной географии, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинский, г. Луцк, Украина, e-mail: yaroslavavnu@mail.ru

50.*Стафийчук Валентин Иванович* – кандидат географических наук, доцент, доцент кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: valikosta@ukr.net.

51.*Тимошенко Вита Викторовна* – студентка кафедры страноведения и туризма, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина

52.*Тимошенко Лидия Алексеевна* – старший преподаватель кафедры туризма, Львовский государственный университет физической культуры, г. Львов, Украина

53.*Тимошицкий Виталий Владимирович* – студент кафедры географии и туризма, естественно-географического факультета, МЭГУ имени С. Демьянчука, г. Ровно, Украина.

54.*Топалова Олеся Ильивна* – ассистент кафедры туризма, социально-экономичной географии та краеведенья, Природнич – географического факультета Мелитопольского государственного университета имени Богдана Хмельницького, г. Мелитополь, Украина, e-mail: l.topalova@yandex.ua.

55.*Улиганец Сергей Иванович* – кандидат географических наук, доцент кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина, e-mail: uliganez@ukr.net.

56.*Худоба Владимир Владимирович* – кандидат географических наук, преподаватель кафедры туризма, Львовский государственный университет физической культуры, г. Львов, Украина, e-mail: Khudoba.volodymyr@gmail.com.

57.*Хыжа Иванна Олеговна* – студентка кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.

58.*Шрамко Светлана Павловна* – студентка кафедры географии Украины, географический факультет, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г. Киев, Украина.

59.*Цуркан Мария Викторовна* – студентка кафедры социальной географии и рекреационного природопользования, географический факультет, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича. г. Черновцы, Украина.

60.*Цвирко Марина Францевна* – учитель географии, Государственное учреждение образования , «Гимназия № 1 г. Слуцка», г. Слуцк, Республика Бєларусь.

61. *Чабанчук Валентина Юрьевна* – аспирант, географический факультет, Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, г. Луцк, Украина e-mail: stela@email.ua.
62. *Четирбук Ольга Романовна* – аспирант кафедры туризма, Львовский государственный университет физической культуры, г. Львов, Украина, e-mail: oliamikitchak@mail.ru.
63. *Чорный Михаил Богданович* – аспирант кафедры экономической и социальной географии, географический факультет, Львовский национальный університет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина, e-mail: rerix171991@ukr.net
64. *Яцко Оксана Васильевна* – соискатель кафедры географии Украины, географический факультет, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина, e-mail: bratso@ukr.net

INFORMATION ABOUT AUTHORS

1. *Andrusyak Natalya Stepanivna* – PhD, Associate Professor, Assistant Professor of Social Geography and Recreational Nature Department, Faculty of Geography, Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine, e-mail: n_andrusyak@ukr.net.
2. *Anipko Natalia Petrivna* – Candidate of Geographical Sciences, associate professor, Assistant Professor of Social Geography and Recreational Nature Department, Faculty of Geography, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine, e-mail: veprik.geogr@mail.ru.
3. *Ashmarina Galina Revmyrivna* – Senior Lecturer of Life Safety Department, Faculty of Hotel and Restaurant and Tourism Business, National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine.
4. *Basyuk Tetiana Oleksandrivna* – Candidate of Geographical Sciences, Assistant Professor of Department of Geography and Tourism, Natural Sciences and Geography International Economics and Humanities University named after Stepan Demyanchuk, Rivne, Ukraine, e-mail: tanya_basyuk@ukr.net.
5. *Borovyak Oksana Oleksandrivna* – Student of Social Geography and Recreational Nature Department, Faculty of Geography, Yriy Fedkovych Chernivtsi national university, Chernivtsi, Ukraine, e-mail: oksana.boroviak@mail.ru.
6. *Bazeliuk Iuliia Anatoliyvna* – Postgraduate Student of Country Study and International Relation Department, International Relations Faculty, Lesia Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine, e-mail: yulyabazel@mail.ru.
7. *Beidyk Oleksandr Oleksiiovych* – Doctor of Geographical Sciences, Professor, Professor of Regional studies and tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: beydik@mail.ru.
8. *Bobrovytskyi Anatolii Vsevolodovych* – Candidate of Sciences, Social and Economical Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: temsweden@gmail.com
9. *Vuchivskui Pavlo Pavlovych* – Candidate of Sciences (historical), Associate Professor, SHEU “Vasyl Stefanyk Precarpathian National University”, Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: vuchivskui.pavlo@gmail.com.
10. *Vynohradova Oksana Ivanivna* – Student of Ukraine Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
11. *Glibova Iuliia Victorivna* – Postgraduate Student of Regional studies and tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: july.glibova@gmail.com.
12. *Horovyi Oleh Volodymyrovych* – Postgraduate Student of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: oleggorovyi@ukr.net.

13.*Gopchak Igor Vasil'ovisch* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Associate Professor, Doctoral of Geography and Tourism Department, faculty of naturally-geographical, International University of Economics and Humanities Named after Academician Stepan Demianchuk, Rivne, Ukraine
14.*Hrynyk Mariia Ivanivn* – Student of Social Geography and recreational Nature Department, Faculty of Geography, Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University,Chernivtsi, Ukraine, e-mail: mariiahrynyk@gmail.com
15.*Hryshyna Mariia Oleksandrivna* – Student of Ukraine Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
16.*Gumenyuk Anna Evgenievna* – Candidate of Geographic Sciences, Associate Professor, Chuvash State University, Cheboksary, Russia, e-mail: annagumenuk@yandex.ru.
17.*Gubanova Tatyana Mikhailovna* – Student, Chuvash State University, Cheboksary, Russia, e-mail: tanyagub1995@mail.ru
18.*Dmytruk Oleksandr Yuriiovych* – Doctor of Geographical Sciences, Professor, Head of Ukraine Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: kafgua@ukr.net
19.*Drachuk Anastasiia Ihorivna* – Student of Geography and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: drachuk_nastia@mail.ru.
20.*Ilyina Olga Viktorivna* – Candidate of Geographic Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Tourism and Hotel Industry Department, Faculty of Geography, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine., e-mail: olga-v-ilyina@rambler.ru.
21.*Kal'ko Andriy Dmitrovich* – doctor of geographical sciences, professor, Head of Geography and Tourism Department, dean of faculty of naturally-geographical, International University of Economics and Humanities Named after Academician Stepan Demianchuk, Rivne, Ukraine, e-mail: edissey@meta.ua.
22.*Kredensyr Ania Oleksandrivna* – Student of Ukraine Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
23.*Leichenko Anastasiia Leonidivna* – Student of Ukraine Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
24.*Marchuk Anna Sergiivna* – Student of Geography and Tourism Department, faculty of Naturally-Geographical, International University of Economics and Humanities Named after Academician Stepan Demianchuk, Rivne, Ukraine.
25.*Kylymchuk Anna Anatoliivna* – postgraduate student of Regional studies and tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: elphenok@bigmir.net.

26.*Luhovska Liliia Petrivna* – Student of Tourism and Hotel Industry Department, Faculty of Geography, Lesya Ukrainka Eastern European National University, Lutsk, Ukraine., e-mail: lugovska230895@ukr.net.
27.*Kalutsky Ivan Fedorovych* – Doctor of Sciences (agricultural), Professor of the SHEU "Vasyl Stefanyk Precarpathian National University", Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: vitrolis@ukr.net.
28.*Kovalska Lesya Volodymyrivna* – candidate of sciences geography, associate professor of the SHEU "Vasyl Stefanyk Precarpathian National University", Ivano-Frankivsk, Ukraine, e-mail: gnatuk_L@ukr.net.
29.*Kolomiyets Kateryna Vasylivna* – Senior Lecturer, of Geography of Ukraine Departament, Faculty of Geology and Geography Odessa I. I. Mechnikov National University, Odessa, Ukraine, e-mail: mntwnnm@gmail.com.
30.*Kopachynska Galina Vasyljevna* – Candidate of Geographical Sciences, Assistant Professor of country-studies and international relations department, Faculty of International Relations, East European National University named after Lesya Ukrainka, Lutsk, Ukraine, e-mail: kopachinskaja@gmail.com.
31.*Lukashuk Oksana Olexandrivna* – Student of Country-Studies and International Relations Department, Faculty of International Relations, East European National University named after Lesya Ukrainka, Lutsk, Ukraine, e-mail: sunny.lukashuk@inbox.ru.
32.*Kulinich Maryna Tarasivna* – Postgraduate Student of Ukraine Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: m.kulinich@ukr.net.
33.*Matiyaschuk Olena Volodumirivna* – assistant of Food Technology and restaurant Department, Faculty of hotel and Restaurant and Tourism Business, National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine, e-mail: lena_mayam@ukr.net.
34.*Melniychuk Mykhailo Mykhailovych* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Geography, Lesya Ukrainka East European National University, Lutsk, Ukraine e-mail: mel.mm@mail.ru.
35.*Motuzenko Olena Oleksandrivna* – Candidate of geographical sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Ukraine geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: o.motuzenko@mbfnabat.org.
36.*Nakonechna Viktoriia Ruslanivna* – Student of Ukraine geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
37.*Olkhovaia Julia Igorivna* – Post-graduate of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
38.*Olyvko Oksana Andriivna* – PhD, Associate Professor, Assistant Professor of International Business and Tourism Department, Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine e-mail: dhins@mail.ru.

39.*Panasiuk Serhii Yuriiovych* – Student of Ukraine Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

40.*Panchenko Valentyn Volodymyrovych* – Student of Geography and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: val.panchenko@ukr.net.

41.*Panych Anna Volodymyrivna* – Student of Ukraine Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

42.*Rybalchenko Artem Vitaliiovych* – Student of Ukraine Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

43.*Ryzhko Maksym Serhiiovych* – Student of Ukraine Geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

44.*Romanenko Vladyslav Eduardovych* – Student of Ukraine geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

45.*Romanchuk Alla Ivanivna* – Student of Economic and Social Geography, Eastern National University named after Lesya Ukrainian Lutsk, Ukraine.

46.*Rumynska Zoriana Romanivna* – student of Tourism, Department, Lviv state university of physical culture, Lviv, Ukraine.

47.*Skulchyk Andrii Andriivich* – Student of Social Geography and Recreational Nature Department, Faculty of Geography, Yuriy Fedkovich Chernivtsi national University,Chernivtsi, Ukraine

48.*Smyrnov Igor Georgiyovich* – Doctor of Geography Sciences, Professor, Professor of Geography and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: smyrnov_ig@ukr.net.

49.*Sosnitsky Yaroslav Sergiivna* – Candidate of Geographical Sciences, Senior Lecturer in Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography Eastern National University named after Lesya Ukrainian, Lutsk, Ukraine. e-mail: yaroslavavnu@mail.ru.

50.*Stafiichuk Valentyn Ivanovich* - Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Geography and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: valikosta@ukr.net.

51.*Tymoshenko Vita Viktorivna* – Student of Geography and Tourism Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

52.*Timoshitsky Vitalii Vladimirovich* – Student of Geography and Tourism Department faculty of naturally-geographical, International University of Economics and Humanities Named after Academician Stepan Demianchuk, Rivne, Ukraine;

53.*Tymoshenko Lidia Oleksiivna* – Senior Lecturer of Tourism Department, Lviv state university of physical culture, Lviv, Ukraine.
54.*Topalova Olesia Illivna* – Assistant of tourism, social-economical geography and local history department, Natural Sciences and Geography Faculty, Bogdan Khemelnitskiy Melitopol State University, Melitopol, Ukraine, e-mail:l.topalova@yandex.ua
55.*Ulyhanets Serhii Ivanovych* – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor, Assistant Professor of Ukraine geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail: uliganez@ukr.net
56.*Khudoba Volodymyr Volodymyrovych* – Candidate of Geographical Sciences, Lecturer in Tourism Department, Lviv state university of physical culture, Lviv, Ukraine, e-mail: Khudoba.volodymyr@gmail.com
57.*Khyzha Ivanna Olehivna* – Student of Ukraine geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
58.*Shramko Svitlana Pavlivna* – Student of Ukraine geography Department, Faculty of Geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
59.*Tsurkan Mariia Victorivna* – Student of Social Geography and Recreational Nature Department, Faculty of geography, Yuriy Fedkovich Chernivtsi national University,Chernivtsi, Ukraine
60.*Tsvirko Marina Frantsevna* – Teacher of Geography State educational institution«Gymnasium № 1 of town Slutsk», Slutsk, Republic of Belarus.
61.*Chabanchuk Valentine Yuriivna* – Postgraduate Student, Faculty of Geography, Lesya Ukrainka East European National University, Lutsk, Ukraine, mail: stela@email.ua.
62.*Chetyrbuk Olga Romanivna* – Graduate Student Of Tourism Department, Lviv State University of Physical Culture, Lviv, Ukraine, e-mail: oliamikitchak@mail.ru
63.*Chornyi Mychailo Bogdanovich* – Postgraduate Student of Economic and Social Geography Department, Faculty of Geography, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: rerix171991@ukr.net
64.*Yatsko Oksana Vasylivna* – Graduate Student of Geography of Ukraine Department, Faculty of Geography, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine, e-mail: bratso@ukr.net

КОЛОНКА РЕЦЕНЗЕНТА

Науковий збірник «Географія та туризм», № 36, містить 30 статей 64 авторів, які представляють провідні вищі навчальні заклади (університети, академії) України.

В рубриці *«Географія рекреації та туризму: теоретичні та прикладні питання»* представлено 15 статей 42 авторів з України (класичні та педагогічні університети Києва, Львова, Чернівців, Луцька, Мелітополя, Тернополя, Івано-Франківська). Серед поданих матеріалів відзначимо публікації Дмитрука О.Ю., Мотузенко О.О. та ін. (розглянуто агротуристську проблематику) та Смирнова І.Г. (висвітленно логістичні основи організації туристського простору).

В рубриці *«Актуальні проблеми географії»* представлено 12 статей 15 авторів столичного та регіональних наукових центрів України (Київ, Львів, Одеса, Луцьк) та Росії (Чебоксари). Серед публікацій рубрики відзначимо матеріали Бобровицького А.В. з оцінки конкурентоспроможності економіки України та окремих її галузей в рамках інтеграції в світовий географічний простір.

В рубриці *«Природнича географія: теорія та практика»* представлено 3 статті 7 авторів поліських (Луцьк, Рівне) регіональних наукових центрів України. Матеріали, які представляють рубрику, висвітлюють питання збереження лісового фонду Полісся (Мельнійчук М.М., Чабанчук В.Ю.), оцінки параметрів водоохоронних зон й прибережних захисних смуг поліських водойм (Басюк Т.О.), ландшафтознавчо-екологічного аналізу заповідних озерних комплексів (Тимошицький В.В., Калько А.Д., Марчук Г.С., Гопчак І.В.).

Окремо слід звернути увагу на невисокий рівень ілюстративного та картографічного забезпечення поданих матеріалів, адже ілюстративно-картографічне забезпечення збірника складає близько 60 % (а суто картографічне забезпечення – всього 20%). Щодо рубрик, то І рубрика містить 10 ілюстративних матеріалів, ІІ – 5, а ІІІ (Природнича географія: теорія та практика) – 4. Найкраще підсилення текстової частини картографічними матеріалами містить публікація Топалової О.І. та співавторів присвячена проблематиці адаптивного туризму.

Бейдик О.О., доктор географічних наук, професор,
професор кафедри країнознавства та туризму
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ЗМІСТ

І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

*Смирнов І.Г.*ЛОГІСТИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОГО ПРОСТОРУ (НА ПРИКЛАДІ САКРАЛЬНОГО ТУРИЗМУ)……. 3

Копачинська Г.В., Лукашук О.О. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ІНДІЇ…… 16

Уліганець С.І., Панченко В.В. ОБ'ЄКТИ РЕЛІГІЙНОЇ СПАДЩИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ ТРАНСКОРДОННОЇ СПІВПРАЦІ МІЖ УКРАЇНОЮ, УГОРЩИНОЮ ТА РУМУНІЄЮ)…….. 27

Калуцький І.Ф., Ковальська Л.В., Вичівський П.П. РОЗВИТОК ТУРИЗМУ ДЛЯ НЕПОВНОСПРАВНИХ В УКРАЇНІ……. 38

Бейдик О.О., Топалова О.І., Драчук А.І. ТУРИСТСЬКО-ЕКСКУРСІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФОРМУВАННЯ МАРШРУТІВ ДЛЯ АДАПТИВНИХ ТУРИСТІВ…… 55

Оливко О.А. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ…… 63

Четирбук О.Р. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ ЖОВКІВСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ПЕРЕМИШЛЬСЬКОГО ПОВІТУ ПІДКАРПАТСЬКОГО ВОЄВОДСТВА…… 74

Гриник М.І., Цуркан М.В., Скульчук А.А., Андрусяк Н.С. ГЕОТУРИСТИЧНІ ОБ'ЄКТИ КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ:СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ…… 84

Худоба В.В., Тимошенко Л.О., Руминська З.Р. ПРОЕКТУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ МАРШРУТІВ НА ТЕРИТОРІЇ НПП "СКОЛІВСЬКІ БЕСКИДИ" ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ГІС…… 93

Глібова Ю.В. ВИКОРИСТАННЯ ЕКОНОМЕТРИЧНИХ МЕТОДІВ У ДОСЛІДЖЕННІ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ……. 101

Аніпко Н.П., Боровяк О.О. ПОСЛУГА ОН-ЛАЙН-КОНСУЛЬТАНТА НА WEB-САЙТАХ ТУРОПЕРАТОРІВ УКРАЇНИ…….. 109

Ільїна О.В., Луговська Л.П. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ QR-КОДУВАННЯ У ТУРИСТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА ЛУЦЬКА)……... 116

Матиящук О.В., Ашмаріна Г.Р. ДИЗАЙН ТА ПРОЕКТУВАННЯ ДИТЯЧИХ МАЙДАНЧИКІВ В СТРУКТУРІ СУЧАСНОГО ГОТЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ……... 126

Кулініч М.Т. СТРУКТУРНО-ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЇ В МЕЖАХ СЕРЕДНЬОГО ПОДНІПРОВ´Я…….. 134

Dmytruk O.O., Motuzenko O.O.., Vynogradova O.I., Grishina M.O., Kredensir A.O., Leychenko A.L., Nakonechna V.R., Panasuyk S.Y., Panych A.V., Rybalchenko A.V., Ryzhko M.S., Romanenko V.E., Khyzha I.O., Shramko S.P. SELF-POWERED AGRICULTURE…… 144

ІІ. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГЕОГРАФІЇ

Бобровицький А.В. ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ОКРЕМИХ ЇЇ ГАЛУЗЕЙ В РАМКАХ ІНТЕГРАЦІЇ В СВІТОВИЙ ГЕОГРАФІЧНИЙ ПРОСТІР…….. 149

Тимошенко В.В., Стафійчук В.І. ПОЛІТИКО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ РЕСПУБЛІКИ КОСОВО…….. 163

Ольховая Ю.І.. РОЗВИТОК ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ УКРАЇНОЮ І КРАЇНАМИ, В ЯКИХ ПРОВОДИЛИСЯ МИРОТВОРЧІ ОПЕРАЦІЇ…….. 173

Коломієць К.В. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТАКСОНОМІЧНИХ ОДИНИЦЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА НА СУБРЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ……... 180

Базелюк Ю.А. МІСЦЕ МЕДИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ В МЕДИЧНИХ, ЕКОЛОГІЧНИХ ТА ГЕОГРАФІЧНИХ НАУКАХ…… 191

Килимчук А.А. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗОН ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ В КНР…….. 201

Яцко О.В. МІСТО ЯК ОБ'ЄКТ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО АНАЛІЗУ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ Й МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ…… 212

*Гуменюк А.Е., Губанова Т.М.*_АНАЛИЗ СЕЛИТЕБНЫХ ТЕРРИТОРИЙ МОСКОВСКОГО РАЙОНА Г. ЧЕБОКСАРЫ ЧУВАШСКОЙ РЕСПУБЛИКИ 224

Горовий О.В. ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ТЕРИТОРІЇ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ…….. 233

*Сосницька Я.С., Романчук А.І.*СУЧАСНИЙ СТАН РОСЛИННИЦТВА РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ……...……. 248

Чорний М.Б. ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ГАЛИЧИНИ У XI-XIV СТ…… 258

Цвирко М.Ф. СТАРЕЙШАЯ ШКОЛА БЕЛАРУСИ…….. 265

ІІІ. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Мельнійчук М.М., Чабанчук В.Ю. СТРУКТУРА НАСАДЖЕНЬ СОСНИ ЗВИЧАЙНОЇ У ЛІСОВОМУ ФОНДІ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ…… 274

Басюк Т.О. ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРІВ І МЕЖ ВОДООХОРОННИХ ЗОН Й ПРИБЕРЕЖНИХ ЗАХИСНИХ СМУГ НАВКОЛО ЧЕРНЯТСЬКОГО ВОДОСХОВИЩА ЗА УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ВОДИ……. 285

Тимошицький В.В., Калько А.Д., Марчук Г.С., Гопчак І.В. ЛАНДШАФТОЗНАВЧО-ЕКОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАПОВІДНОГО КОМПЛЕКСУ "ОЗЕРО СОМИНЕ"…… 295

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ…… 304

КОЛОНКА РЕЦЕНЗЕНТА……... 320

СОДЕРЖАНИЕ

I. ГЕОГРАФИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

Смирнов И.Г. ЛОГИСТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЭФФЕКТИВНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИСТИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА (НА ПРИМЕРЕ САКРАЛЬНОГО ТУРИЗМА)…….. 3

Копачинськая Г.В., Лукашук О.А. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ИНДИИ……. 16

Улиганец С.И., Панченко В.В. ОБЬЕКТЫ РЕЛИГИОЗНОГО НАСЛЕДИЯ КАК ЭЛЕМЕНТ СЕЛЬСКОГО ТУРИЗМА (НА ПРИМЕРЕ ТРАНСГРАНИЧНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ УКРАИНОЙ, ВЕНГРЕЙ И РУМЫНЕЙ)……... 27

Калуцкий И.Ф., Ковальская Л.В., Вычивский П.П. РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА ДЛЯ НЕПОЛНОЦЕННЫХ В УКРАИНЕ…….. 38

Бейдык А.А., Топалова О.И., Драчук А.И. ТУРИСТСКО-ЭКСКУРСИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ФОРМИРОВАНИЯ МАРШРУТОВ ДЛЯ АДАПТИВНЫХ ТУРИСТОВ…….. 55

Оливко О.А. СТРАТЕГИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ…….. 63

Четырбук О.Р. СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ТУРИСТИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ ЖОВКОВСКОГО РАЙОНА ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ И ПЕРЕМЫШЛЬСКОГО ПОВЕТА ПОДКАРПАТСКОГО ВОЄВОДСТВА…… 74

Гриник М.И., Цуркан М.В., Скульчук А.А., Андрусяк Н.С. ГЕОТУРИСТИЧЕСТИЕ ОБЪЕКТЫ КАРПАТСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ…… 84

Худоба В.В., Тимошенко Л.О., Румынская З.Р. ПРОЕКТИРОВАНИЕ ТУРИСТИЧЕСКИХ МАРШРУТОВ НА ТЕРРИТОРИИ НПП «СКОЛЕВСКИЕ БЕСКИДЫ» С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ГИС…… 93

Глебова Ю.В. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭКОНОМЕТРИЧЕСКИХ МЕТОДОВ В ИССЛЕДОВАНИИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕСТИНАЦИИ……... 101

Анипко Н.П., Боровяк О.А. УСЛУГА ОН-ЛАЙН-КОНСУЛЬТАНТА НА WEB-САЙТАХ ТУРОПЕРАТОРОВ УКРАИНЫ……. 109

Ильина О.В., Луговская Л.П. ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ QR-КОДИРОВАНИЯ В ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ (НА ПРИМЕРЕ ГОРОДА ЛУЦКА)…… 116

Матиящук Е.В., Ашмарина Г.Р. ДИЗАЙН И ПРОЕКТИРОВАНИЕ ДЕТСКИХ ПЛОЩАДОК В СТРУКТУРЕ СОВРЕМЕННОГО ГОСТИННИЧНОГО КОМПЛЕКСА……... 126

Кулинич М.Т. СТРУКТУРНО-ОРГАНИЗАЦИОННЫЙ АНАЛИЗ РЕКРЕАЦИИ В ПРЕДЕЛАХ СРЕДНЕГО ПОДНЕПРОВЬЯ……... 134

Dmytruk O.O., Motuzenko O.O.., Vynogradova O.I., Grishina M.O., Kredensir A.O., Leychenko A.L., Nakonechna V.R., Panasuyk S.Y., Panych A.V., Rybalchenko A.V., Ryzhko M.S., Romanenko V.E., Khyzha I.O., Shramko S.P. SELF-POWERED AGRICULTURE…… 144

II. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ГЕОГРАФИИ

Бобровицкий А.В. ОЦЕНКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ УКРАИНЫ И ОТДЕЛЬНЫХ ОТРАСЛЕЙ ЕЕ ЭКОНОМИКИ В ПРОЦЕССЕ ИНТЕГРАЦИИ В МИРОВОЕ ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО…….. 149

Тимошенко В.В., Стафийчук В. И. ПОЛИТИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИЗНАНИЯ НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ КОСОВО…. 163

Ольховая Ю.И. РАЗВИТИЕ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ МЕЖДУ УКРАИНОЙ И СТРАНАМИ, В КОТОРЫХ ПРОВОДИЛИСЬ МИРОТВОРЧИСКИЕ ОПЕРАЦИИ…… 173

Коломиец Е.В. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТАКСОНОМИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА НА СУБРЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ…… 180

Базелюк Ю.А. РОЛЬ МЕДИЦИНСКОЙ ГЕОГРАФИИ В МЕДИЦИНСКИХ, ЭКОЛОГИЧЕСКИХ И ГЕОГРАФИЧЕСКИХ НАУКАХ… 191

Килимчук А.А. ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЗОН СВОБОДНОЙ ТОРГОВЛИ В КНР……. 201

Яцко О.В. ГОРОД КАК ОБЪЕКТ ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКОГО АНАЛИЗА: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ…… 212

Гуменюк А.Е., Губанова Т.М. АНАЛИЗ СЕЛИТЕБНЫХ ТЕРРИТОРИЙ МОСКОВСКОГО РАЙОНА Г. ЧЕБОКСАРЫ ЧУВАШСКОЙ РЕСПУБЛИКИ 224

Горовый О.В. ИНВЕСТИЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НА ТЕРРИТОРИИ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ: ИСТОРИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ…….…….. 233

Сосницкая Я.С., Романчук А.И. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАСТЕНИЕВОДСТВА РОВНЕНСКОЙ ОБЛАСТИ……. 248

Чорный М.Б. ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИЕ СВЯЗИ ГАЛИЧИНЫ В XI-XIвв……. 258

Цвирко М.Ф. СТАРЕЙШАЯ ШКОЛА БЕЛАРУСИ……... 265

III. ЕСТЕСТВЕННАЯ ГЕОГРАФИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Мельнийчук М.М. Чабанчук В.Ю. СТРУКТУРА НАСАЖДЕНИЙ СОСНЫ ОБЫКНОВЕННОЙ В ЛЕСНОМ ФОНДЕ РОВЕНСКОЙ ОБЛАСТИ 274

Басюк Т.А. ОПРЕДЕЛЕНИЯ РАЗМЕРОВ И ГРАНИЦ ВОДООХРАННЫХ ЗОН И ПРИБРЕЖНЫХ ЗАЩИТНЫХ ПОЛОС ВОКРУГ ЧЕРНЯТСЬКОГО ВОДОХРАНИЛИЩА ПРИ УСЛОВИИ ПОВЫШЕНИЯ УРОВНЯ ВОДЫ…… 285

Тимошицкий В.В., Калько А.Д., Марчук А.С., Гопчак І.В. ЛАНДШАФТОВЕДЧЕСКО-ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЗАПОВЕДНОГО КОМПЛЕКСА "ОЗЕРО СОМИНОЕ"……. 295

ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРАХ…… 304

КОЛОНКА РЕЦЕНЗЕНТА ……..……. 320

LIST OF CONTENTS

I. GEOGRAPHY OF RECREATION AND TOURISM: THEORETICAL AND APPLIED ISSUES

Smirnov I.G. LOGISTICAL BASIS OF TOURIST SPACE EFFECTIVE ORGANIZATION (CASE OF SACRAL TOURISM)……. 3

Kopachinska G.V., Lukashuk O. O. THE CURRENT STATE OF TOURISM DEVELOPMENT IN INDIA……. 16

Ulyhanets S.I., Panchenko V.V. RELIGIOUS HERITAGE AS AN ELEMENT OF RURAL TOURISM (ON THE EXAMPLE OF CROSS-BORDER COOPERATION BETWEEN UKRAINE, HUNGARY AND ROMANIA)……... 27

Kalutsky I.F., Kovalska L.V., Vuchivskui P.P. DEVELOPMENT OF TOURISM FOR DISABLED PERSONS IN UKRAINE……. 38

Beydik O.O., Topalova O.I., Drachuk A.I. TOURIST AND EXCURSION POTENTIAL FOR THE FORMATION OF ADAPTIVE TOURIST ROUTES….. 55

Olyvko O.A. STRATEGIC DIRECTIONS OF TOURISM INDUSTRY DEVELOPMENT IN TERNOPIL REGION……. 63

Chetyrbuk O.R. COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF TOURISM RESOURCES ZHOVKVA REGION OF LVIV'S OBLAST AND DISTRICT PRZEMYSL PODKARPATSKIE VOEVODSHIP…….. 74

Hrynyk M.I., Tsurkan M.V., Skulchyk A.A, Andrusyak N.S. GEOTOURIST OBJECTS OF CARPATHIAN NATIONAL NATURE PARK: CURRENT STATE AND PROSPECTS OF THEIR USE…… 84

Khudoba V.V., Tymoshenko LO.., Rumynska Z.R. DESIGNING OF TOURISTS ITINERARIES ON THE TERRITORY OF NATIONAL NATURE PARK "SKOLIVSKI BESKYDY" BY USING GIS……. 93

Glibova I.V. THE USE OF ECONOMETRIC METHODS IN TOURISM DESTINATION RESEARCH…… 101

Anipko N.P., Borovyak O.O. THE SERVICE OF ONLINE CONSULTANT ON WEBSITES OF TOUR OPERATORS IN UKRAINE…… 109

Ilyina O.V., Luhovska L.P. PROSPECTS OF USING QR-CODING IN TOURISM AC TIVITIES (ON THE EXAMPLE OF LUTSK)……. 116

Matiyaschuk O.V. Ashmarina G.R. DESIGN AND ENGINEERING PLAYGROUNDS IN THE STRUCTURE OF MODERN HOTEL COMPLEX…. 126

Kulinich M.T. STRUCTURAL-ORGANIZATIONAL ANALYSIS OF RECREATION WITHIN THE MIDDLE DNIEPER…… 134

Dmytruk O.O., Motuzenko O.O.., Vynogradova O.I., Grishina M.O., Kredensir A.O., Leychenko A.L., Nakonechna V.R., Panasuyk S.Y., Panych A.V., Rybalchenko A.V., Ryzhko M.S., Romanenko V.E., Khyzha I.O., Shramko S.P. SELF-POWERED AGRICULTURE…… 144

II. REGIONAL AND HUMAN GEOGRAPHY: TOPICAL ISSUES AND CURRENT PROBLEMS

Bobrovytskyi A.V. ESTIMATION OF UKRAINE'S ECONOMY COMPETITIVENESS AND MAIN SECTORS WITHIN THE INTEGRATION IN THE WORLD GEOGRAPHICAL SPACE……. 149
Tymoshenko V.V., Stafiichuk V.I. POLITICAL AND GEOGRAPHIC ASPECTS OF RECOGNITION INDEPENDENCE OF THE REPUBLIC OF KOSOVO…… 163
Olkhovaia J.I. DEVELOPMENT OF TRADE AND ECONOMIC RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND COUNTRIES THAT HAVE HOSTED PEACEKEEPING OPERATIONS…… 173
Kolomiyets K.V. CONCEPTUAL BASES OF FORMATION OF TAXONOMIC UNITS OF TERRITORIAL ORGANIZATION OF SOCIETY AT THE SUBREGIONAL LEVEL…….. 180
Bazeliuk I.A. THE ROLE OF MEDICAL GEOGRAPHY IN MEDICAL, ECOLOGICAL AND GEOGRAPHICAL SCIENCES……. 191
Kylymchuk A.A. SOCIO-GEOGRAPHYCAL ANALYSIS OF THE CHINESE FREE TRADE ZONES……... 201
Yatsko O.V. THE CITY AS AN OBJECT OF HUMAN-GEOGRAPHICAL ANALYSIS: CONCEPTUAL AND METHODOLOGICAL PROBLEMS……. 212
Gumenyuk A.E., Gubanova T.M. ANALYSIS OF THE RESIDENTIAL TERRITORIES OF THE MOSCOW DISTRICT OF CHEBOKSARY THE CHUVASH REPUBLIC……. 224
Horovyi O.V. THE INVESTMENT ACTIVITY IN LVIV REGION: HISTORICAL AND GEOGRAPHICAL ASPECTS OF RESEARCH……. 233
Sosnitsky Y.S. Romanchuk A.I. CURRENT STATUS CROP RIVNE REGION……. 248
Chornyi M.B. FOREIGN RELATIONS GALICIA IN XI-XIV CENTURIES…. 258
Tsvirko M.F. THE OLDEST SCHOOL OF BELARUS……. 265

III. NATURAL GEOGRAPHY: THEORY AND PRACTICE

Melniychuk M.M., Chabanchuk V.Y. THE STRUCTURE OF PINE PLANTATIONS OF FOREST FUND IN RIVNE REGION……. 274
Basyuk T.O. DETERMINING THE SIZE AND BOUNDARIES OF WATER PROTECTION ZONES AND COASTAL STRIPS CHERNYATSKOHO AROUND THE RESERVOIR BY INCREASING THE WATER LEVEL…….. 285
Timoshitsky Vi.V., Kal'ko A.D., Marchuk A.S., Gopchak I.V. LANDSCAPE AND ECOLOGICAL ANALYSIS OF THE PROTECTED COMPLEX "LAKE OF SOMINE"…….……. 295

INFORMATION ABOUT AUTHORS ……. 304
REVIEWER COLUMN ……..……..... 320